శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

శ్రీ శివభారతము

(శివాజీ ప్రబంధము)

చతుర్థాశ్వాసము

చ॥ తిరమగు రామదాసును పదేశమునన్ బలుపొందు పూనికన్
బరికర బద్ధుఁడై శివనృపాలుఁడు కొల్వున భావి కార్య వై
ఖరి వివరించుచుండ, వడిగా నొక వేగరి వచ్చి యూరుపుల్
చెరుగుచు విన్నవించె షహజీఁ జెఱఁ బెట్టు నుదంతమంతయున్॥ 1

❦ షాజీ నిర్బంధము విన్నతరువాత శివాజీ ప్రయత్నము ❦

చ॥ బెడిదముగాఁగఁ దండ్రిఁ జెఱఁబెట్టిన వార్త హఠాత్తుగాఁ జెవిన్
బడి కుదురౌ నెడందఁ గలఁపన్, గలుచన్ గనుచున్ శివప్రభుం
డుడుకును ఘ్రింగికొంచుఁ దలయూఁచి, మొగమ్ము గభీరముద్ర ము
ట్టడిఁగొన, ధీర భావ నిబిడమ్ముగఁ గొల్వును జూచి యిట్లనెన్ ॥ 2

శా॥ "విన్నారే? సులతాను గారి దురుసుంబీరంబు; లీనాఁడు మే
ల్కొన్నారో యఱగన్నులం దెఱచి?: యక్కుం జూపి యీరీతిఁ బై
కొన్నన్ 'లోఁబడిపోదు' రంచు బయలన్ గోరాడిరో? యెందు కీ
పన్నాంగబులు? సింగపుంగొదమ నాఁపన్ ద్రాడులున్ దల్గులా?॥ 3

మ॥ తమ రాజ్యంబును జక్కఁ బెట్టుకొను పంతం బొప్పెయౌఁ గాక-యు
త్తముఁడౌ తండ్రినిఁ బట్టనేల? బలవ ద్దర్పంబునన్ మేముగా
తమరాజ్యంబును గొంటి - మందుకతనన్ దండెత్తి రాఁగూడదో
మము సాధింప? నవాబులై పెరటిగుమ్మం బేల దూఱన్ జనన్?॥ 4

మ॥ పరమోదాత్త త వీరిరాజ్యమునకై ప్రాణమ్ము మాటొడ్డి, నె
త్తురుఁగండల్ దెగఁగోసిపోసె రణమందుర్ ముందుమాతండ్రి; దూఁ
బఱవో నన్నియు వారిఁబట్టు తెగుదెంపా? యప్పుడైనర్ సరా
సరి పోరర్ జెయిచేయి గల్పికొని తూఁచర్ గూడదో బీరముర్?॥ 5

మ॥ 'ఒకషాజీ చెఱపోయె' నంట తగ దీయుద్యోగముర్ జూడ: సే
వకవృత్తిర్ దలఁదాల్చి, భారతము సర్వం బిట్లు విశ్వాసఘా
తుకులౌ రాజులక్రిందఁ గుందెడు నరేంద్రుల్ నేఁడు కన్మూసి, యూ
రక యీ కప్పయెలుంగుఁబాములకుఁ జేరంబోయి పాల్పోతురే॥ 6

చ॥ కుదిరిక లేని భారతముఁ గ్రుక్కి, పదంబునఁ ద్రొక్కి నల్గర్
గదుముచు, నేల్బడిర్ నడుపఁగా మొదలై చనె మూఁడువంద లేం
డ్లదనముగాఁగ: నూరకిపు డాయలవాటులు వోవునే పదిం
బదిగఁ బయింబయింబడక, పట్టక, యాయువుపట్టు ముట్టకర్? ॥ 7

చ॥ తన బలఁగమ్ము పై కొలిపి తా నరిగాపుగ నుండునొండెఁ, బై
కొను బలఁగమ్ము చెయ్దములకుర్ దల యూఁపుచు నుండునొండె, మె
ల్పున సులతానుఁ డిట్లు పొరిపుచ్చుఁజుమీ దరి లేని భారతం:
బనువునఁ బట్టి యీబెడిద మార్పక తీర్ప కెడంద కూర్కునే?" ॥ 8

తే॥ అని వచింపుచోర్ గంచుకి యరుగుదెంచి
"యల బిజాపురి సులతాను లంపు లేఖ"
లనుచు నర్పింప, శివరాజునాజ్ఞఁ గొనుచు,
శ్యామరాజపం తవ్వానిఁ జదివె నిట్లు ॥ 9

మ॥ "శివరాజా! చిననాఁటి నీ నడక వాసిం జూచి 'మా రాజ్య గౌ
రవముల్ పెంపొనరింప వాఁడిగల సర్దాగుండవై, కీర్తి వై
భవముల్ తండ్రికి మాకుఁ దెత్తు' వనుచుర్ భావించితిర్ నాఁడు; నేఁ
డవురా! యల్లరిమూఁకలర్ గలిసి, యన్యాయ్యంబులఁ జొత్తు వే?॥ 10

ఉ॥ కొండిక వాఁడవౌటఁ జెడుగుల్ పొడిగింతువు; దీన లాభ మే
ముండె నటం చెఱుంగ; వెదురొడ్డి ప్రభుత్వము ధిక్కరించి యె
వ్వండు సుఖంబు నొందె బలవంతుఁడు తండ్రి విధంబుఁ జూడు; ధీ
రుండుగు నట్టివాని కొమరుఁ డనఁగాఁ జరియించు టొప్పదే?॥ 11

చ॥ ‡ జరిగిన దంతయుఁ మఱచి సమ్మతి మాకొలు వంద రమ్ము నీ
పరుసము లెల్ల సైఁ చెదము: పట్టిన దుర్గములెల్ల నీదు జా
గిరుగ ననుగ్రహింతు: మెదిగింతుము మా సరదార్లలోన నీ
పరువుఁ బ్రతిష్ఠ : నీ తరముపట్టున మ మ్మెడ సేఁత మానుమీ!॥ 12

ఉ॥ అంచిత రాజభక్తి వెలయఁ మముఁ గొల్చిన నీదు తండ్రికిఁ
బెంచిన మాకు నీవలన భేదములేర్పడె; నాతఁ డిట్లు ప్రా
ప్తించిన సేగి కెంతయుఁ దపించి, హితమ్ముఁ దలంచి, నీకు వ్రా
యించిన కమ్మఁజూడు; మెడయెత్తుల సందియ మందఁబోకుమీ!॥ 13

తే॥ చల్లఁగా మను ప్రజలు రాపిల్ల నద్రువఁ,
బరిణతుఁడు తండ్రి లేని తొందరలఁ గుదువ,
నరుల కెడమిచ్చి, గగ్గోలు పఱుపనేల?
రమ్ము, శివరాజ! నీ యభీష్టమ్ముఁ దీర్తు" ॥ 14

చ॥ *అను సులతానుగారి సనయమ్మగు కమ్మఁ బఠించి, చూపు మా
ఱిన శివరాజు మోముఁ గని, రెండవ యుత్తరమంది శ్యామరా
వనుగత మీగతిఁ జదివె, 'నభ్యుదయంబుఁ జిరాయు వందుమీ
తనయ! హితంబుగోరు సులతానుల యుత్తరువంది వ్రాసెదఁ' ॥ 15

‡ There was Badshahi letter (also) (to the following effect) "Your misdeeds will be pardoned and the provinces will be confirmed. Come to the presence" - Page 174, SABHASAD.

* "Shahji sent a letter to Shivaji under the Sultan's complusion to go to Bijapur." Ch. VIII. N. S. TAKAKHAV.

క॥ అని చదువుచుండ, ధర్మా
సనమును డిగి శివవిభుండు చయ్యనఁ జేతుల్
పెనఁచి - తలవంచి-నిలిచె-
వినయంబున; శ్యామరాజు వినిపించె నిటుల్ ॥ 16

చ॥ "వినఁబడియుండు నన్నుఁ జెఱఁ బెట్టిన వార్త : నవాబుగారు-నీ
వానరుచు చేతలన్ గినుక నొందుచు, నిన్ బురికొల్పినాఁడ నం
చనియు, మదీయ ముక్తి కొఱకై నను నీ విఁక మీఁద మంచిత్రో
వ నడుతువంచు, నన్నుఁ జెఱపట్టిరి : కూడ దనంగ వచ్చునే?॥ 17

ఉ॥ పెక్కు- తెఱంగులన్ మనసువిప్పి వచించితి నీకడంక నా
కెక్కని దంచు, నాపలుకు లెంచవు నీ వని, దండనంబునన్
దక్కొనుఁడంచు : నాపలుకు నమ్మక నీ కొఱ కిట్టు లీ చెఱన్
గ్రుక్కిరి నన్నుఁ; గాయకయి కొమ్మకుఁ దప్పునె ఱాలరువ్వుటల్ !॥ 18

చ॥ ఉసురులపోక కై తలఁకు నొందుట లే: దొకనింద వొంది, య
క్కసుఁ గుడిపించు వీరి కొఱగాములకున్ దలయొగ్గి, శాత్ర వ
గ్రసన విహార ధీరము పరాక్రమ మాఱడిఁబో - దినమ్ములన్
గొసరుచుఁ, జీఁకటింటి బ్రదుకున్ గడపన్ గడు భారమయ్యెడిన్!॥ 19

ఉ॥ పిన్నటనాఁటఁగోలె వినిపించితిఁ 'దొందర మాను' మంచు: నీ
యున్నతి యెట్టిదో తలఁపనోపవు నాపలు కాదరింప; నేఁ
డిన్నెగు లేఁగుదెంచె, సడియెత్తకపోదు జగంబు నీకు; నే
నన్నది వేఱుసూడ, కిపుడైనను మీఁదటిమే లెఱుంగుమీ! ॥ 20

చ॥ తరములనుండి యీ దొరలదాపున నింతటివారమైతి: మే
తెఱఁగున నైననే మొకటఁ దింటిమి వారల యుప్పు కొంత: తాం
దరపడి నేఁడు వారి కహితమ్ముగ మాఱుకొనంగవచ్చునే?
యెఱకలు వచ్చెనే నెగిరి యేఁగుము-కూల్చెదవే కులాయమున్!॥ 21

ఉ॥ ఉన్న రవంతపుప్రాపుగొని, యూర్జితశక్తియు రక్తి సూపుచుఁ
గన్నడమందు నిందెనయఁగల్గితి రాజ్యము – రాచకొల్వులో
నున్నతి: యింత యెందుకొఱకో గమనింపుము; దీని ప్రాపునఁ
జిన్నది పెద్దగాదా? విడి చేతుల సంభ్రమము లీఁద నేర్తువో?॥ 22

ఉ॥ తోఁచిన యూహ విన్ము– సరితూఁచుము దానిని : నీకుఁ దండ్రిగా
నోఁచిన నన్ను– నా బలమునోఁచిన రాజ్యముఁ గోరికొందువే
నా చనుదారితీరు మననం బొనరింపుము; లేనిపోని సం
కోచములేల? యొందు తెలఁగుఁ గొని కార్యముఁ బట్టనున్నదే?॥ 23

ఉ॥ చీఁకటిచూపు చూడకుము: చేతులకందని పండుఁగోయ న
ట్టాఁకలఁ దూలిపోకుము: యథార్థ మెఱుంగుము జీజియా మనః
పాకము వేచి: నీవు బలవంతుఁడవుఁ మతిశాలి; వన్నిటఁ
దేఁకువఁ బట్టుమీ! తలుపుఁదీయకుమీ సుడిగాలి ధూళికిఁ ! ॥ 24

ఉ॥ ఏవెతలైన, మమ్ముభరియించుట నీవిధిగాఁ దలంపు: మీ
యావనరాజ సేవ తగ దం చను టెందుకు – రాజనీతి వి
ద్యావిదు లిట్టిచో నడుచుదారులఁ బట్టుము; నన్నుఁ జూడఁగా
నీ వొకసారి రమ్ము: గమనింపుము నీ హితవాదివర్గముఁ ! ॥ 25

తే॥ అభ్యుదయమందు నీభాగ్య మరసి,
మేము దీవనలఁబోసి హర్షించు తెరువుఁ జూడు:
మిదియ నాకోర్కి; సులతానుఁ డిదియ కోరె
నని తలంపుము తనయ: భంగ్యంతరమున" ॥ 26

చ॥ అని పఠియించి, యుత్తరము లాతనిముంగల నున్న తాసనం
బున నిడె శ్యామరాజు; శివభూపతి తండ్రి యొసంగు పత్రికఁ
గనుఁగవ నొత్తుచుఁ గొలుపు గన్గొని, తొన్కని పాలవెల్లిపైఁ
జను చిఱుగాలికూనల పచారున వాతెఱ విప్పె నీగతిఁ ॥ 27

ఉ॥ "కూడలి యంతయుఁ దెలిసికొంటిమి నేఁడు; నవాబు జాబులో
జాడలు దేఁటిచూచునెడఁ జక్కెరపూఁతవిసమ్ము చందమై
యూడెడుఁ; దండ్రిగా రిడిన యుత్తరమో చిగురాకునీడలఁ
వేఁడిమివోని యెండవలె వెక్కస ముమ్మడ ముక్కళించెదుఁ! ॥ 28

ఉ॥ ఇంతకుఁ దేలు సారమిది, యే మొనరించు మహోద్యమంబునఁ
అంతులువోయి తండ్రినిఁ జెఱంగొని-రందును మోసగించి: మా
పంత మడంపఁగా నెడమువట్టరి – తండ్రినిఁ దొందరించి: యీ
తంతువుఁ జుట్టి నన్నుఁ దమదాసునిఁ జేయుట వారి తీ రగుఁ ॥ 29

చ॥ ఇది యొనఁగూడు నే – ప్రళయమే యగుఁగా; కధికార మత్తులై
యెది రెదువారు లేక బిరుసెక్కుచు, హైందవభూమి నేఁచు బ
ల్లిదుల నడంచి, దీని – కనిలింప చమూపరిముక్త దేవతా
సదనమువాసిఁ దేక, కుఱు చల్గొని యేనొక వానిఁ గొల్తునే? ॥ 30

ఉ॥ ఇంతయుఁ దీర్పఁగా వెలితి యెందు నొకింతయు లేదు గాని, య
భ్యంతరమౌచుఁ దండ్రి చెఱయన్నది నేఁ డెదురయ్యెఁ; వీరు దు
శ్చింతులు, మావడిఁ బడి కసిఁ గొని పాపమొకంటఁ దండ్రిఁ దూ
లింతురొ! యట్టులైన విదళించి జయించియు సేద దీఱు నే?॥ 31

చ॥ కొఱవడియున్నయప్పు డనఁగూడదు గాని, కుమారుఁ డిట్లు దు
ర్ధర నిజధర్మ నిర్వహణ తత్పరతఁ జెరలాడుచుండఁ, దా
నొరులకు దోయిలొగ్గఁ బనియున్నదె? యుక్త మె? రాచబాటకుఁ
దెఱఁగులు దిద్దువాఁడిది మఱిఁ గమనింపఁ దనంగ వచ్చునే!॥ 32

చ॥ గతజల సేతుబంధనము కార్యముగాదు; తెగించి దూఁకు ధూ
ర్తత సరిగాదు; కాదని వెతంబడి, లోకహితంబు జాఱు భీ
రుత కొఱగాదు; ధీరుఁడు నరుం డెదిరించువిపత్తు లోర్చుచుఁ
గుతిలపడంగఁబోక, యెదకుం గుదురిచ్చి కదంక యొప్పగుఁ ॥ 33

ఉ॥ కొందఱి కుందుగోరములకుఁ గుఱియైనది నేఁటికార్య : మా
కొందఱుఁ బ్రాణమట్లు విడఁగూడనివా రగునప్పు దూర కే
తొందరపాటు మేలె? సరితూఁచి కడంగుద మొక్క దారి : మీ
రందఱుఁగూడ నిందలి శుభాశుభముల్ పరికించి పల్కుఁడీ!" ॥ 34

తే॥ అనఁగ సభ లోని జను లెల్ల 'ఔను, గా' ద
టంచు గుసగుసవోవంగ నాలకించి,
యుద్ధతుఁడు తానజీ వారి నోసరించి
పలికె – నిజరాజభక్తి దర్పమున మెదిపి ॥ 35

మ॥ "అనువుల్ పెక్కులు సూపి మీనుడికి మాఱాడంగ నోరాడ, దై
నను సుల్తానుల 'సైఁపఁగూడ' దనుటే నామాట: 'షాజీప్రభుఁ
గాని' రన్నప్పుడు పేదపన్న గతిఁ బేర్కో నేల? మావంటివా
రనుగుల్ గల్గియు మిమ్మువంటిప్రభు లీ యన్యాయముల్ సైఁతు రే?॥36

మ॥ తమ రీరాజగడమ్ము కోటగవఁకుఁ దాఁటం బనే – మాజ్ఞ యిం:
డమితోత్సాహులు మావళాభటులు తోడ్తైరాఁగఁ బైఁదూఁకి, య
డ్డముగా నెవ్వఁడు వచ్చిన దఱిగి తుంటల్ సేసి, కారా కవా
టము భేదించెదఁ –దంబ్రిగారిఁ దమ యండఁ జేర్తు నిశ్శంకతఁ॥37

ఉ॥ దీనికిఁ దప్పెనేనిఁ దెగఁదీయుఁడు నాతల; లేనిపోని సం
ధానములేల – యేల వ్యవధానము? దేవరవారిచిత్త మా
పై" నన, శ్యామరా జనె "నపాయము లేని యుపాయ మూను టే
పూనిక ; ముల్లు ముల్లుగొనిపుచ్చక కొఱ్ఱునఁ గ్రుమ్మివై తు రే!॥ 38

మ॥ మన సన్నాహము లెన్నియున్న, మనపై మాఱొడ్డి పోరాడఁగా
ననుమానింప – రఖండ చండ పటుసైన్యాటోపు లవ్వారు, హె
చ్చినచో రేఁగెద – రింత లొచ్చునెడలఁ 'జేనున్న షాజీప్రభుఁ
గొని, యేపాపము సేతురో' యనుట నాకుఁ దోఁచు మీరన్నటుల్॥ 39

చ॥ మఱియును 'మీరు రావలయు మాకడ' కంచను మాట 'వంచనా
పర' మని తోఁచు; నమ్మికముఁబట్టుచుఁ దండ్రినిఁగోరి పోయినన్
జురచుర నందఱున్ బొదువుచో? - షహాజీవిభు నట్లుసేయుపో
టరు లెది సేయఁజాల? రెదుటన్ బడి యొంటిఁ బెనుగు నేటికిన్?॥ 40

చ॥ తమపయిఁ గూర్మిఁ గాక - సులతానులయొత్తిడి నందు రమ్మనన్
మిము షహాజీవిభుం డనుట మిక్కిలిమాట: లిఖించు కమ్మలో
నిమిడిన భావమెన్న - నెదు రేఁగుట మాని యుపాయ మూని కా
ర్యముఁగొను టెచ్చరించు: నది యర్థ పథమ్మని నాకుఁ దోఁచెడిన్? 41

చ॥ ఒక బలవంతుఁ బై కొలిపి యుండె, నవాంతరమౌ కలంత లొం
డొకరికిఁగూర్చియుండెఁ, దగు నొక్క ని కాసలుగొల్పి యుండెఁ, బూ
నికఁ గొను టొక్కతీరగుట - నేఁటివిభుత్వములన్ బలీయమౌ
నొకటిఁ దలంచి: దాని నుచితో పచితిన్ మొగియింపఁ బోలదో!॥ 42

చ॥ పర హృదయమ్మునీడలను బట్టెడు యంత్రము మీ మనీష; నే
ర్పరితన మిచ్చి దానికిఁ దిరమ్మగు రూపము వోయఁజాలు మీ
వెర; వొకతీరు సేసి నడిపింపుఁడు కార్యము; మీ విధించు పై
ఖరి మును మెత్తి కూర్తు - మదిగాక కొలందులు కొల్వనేర్తుమే!"॥ 43

చ॥ అని వచియింప, నంద ఱిది యౌనని; రంత శివప్రభుండు "మీ
మనసు మథించి చూడుఁ డొకమార్గము; నేనును నాకుఁ బెద్దలౌ
ఘనుల యెడంద ముట్టి, మొనకట్టెద నొక్క తెఱం" గటంచుఁ గొ
ల్వునువిడి, జీజియాఁగనఁగఁబోయె విధేయు పథానుగామియై॥ 44

ఉ॥ డాయఁగఁబోయి భక్తి నిబిడమ్ముగ మ్రొక్కినఁ, బుత్రు నెత్తి దీ
ర్ఘాయురనామయంబుల శుభాశిషముల్ గురియించి, జీజియా
బాయి కుమారు నెమ్మొగముపట్టిన విన్నఁదనంబుఁ - గావికం
దోయినిఁ జూచి, జాఱు నెదతోడ నిమిత్త మెఱుంగఁ గోరినన్ ॥ 45

❀ షాజీ విడుదలకై శివాజీ పర్యాలోచన - జీజియా నిర్ణయము ❀

చ॥ కొతుకు నెదందతోడ నతుకుల్ గొను కుత్తుకతో శివుడు సం
గతి వినిపింపఁగా, విప దకంపిత వీరవధూటి జీజియా
చితుకు నెర్దఁ గుదించి, పగ చేఁతల కూర్చుచుఁ బల్కె "నంతలా
జతనము లింతలయ్యె: బలశాలులకున్ జెరసాల లయ్యెనే!॥ 46

ఉ॥ పోసరమార నిట్లు కదుపుంబలె హైందవ మెలఁ దోలుచున్,
మోసము లెంచుచున్, గదనముల్ నడిపించుచు, మృత్యుదేవతా
హాసముల న్నటించు యవనాధిపులన్ గననోడి, దైవమే
వీసరవోయి యోసరిలె; వే రొకరుం డిపు డేమి చేసెదున్"॥ 47

చ॥ అను నెడ నామెనెమ్మొగము నంటిన జేగుఱుఁగప్పు, చూపులన్
దునుఁగుమిణుఁగుఱుల్, పలుకుదూఁటిన వాఁడియు, లోని వేఁడియున్
గని, తెగుదెంపు ముమ్మరముగా మొనకట్టియు నిర్వికారతన్
గొని, శివరాజు తల్లియుడుకున్ దడి చేతుల నంటి యిట్లనెన్ ॥ 48

చ॥ "కనలకు తల్లి! నీమది నొకంటఁ దిరం బొనరింపకున్న మా
మనసులు వ్రీలిపోవె? యది మాన్పఁగవచ్చునె? దైవ మెప్డు క
న్గొన లఱమోడ్చునే? మెఱుఁగుఁగోఱలు డుల్లఁగ మృత్యుదేవతా
నన మఱకాలఁ దన్ని, భువనమ్ముల నోమ శివుండు చాలఁడే॥ 49

ఉ॥ అత్యమలంబు ధర్మపథ; మందు జయమ్ము ధ్రువంబు: దానితో
నిత్యము లాపదల్; మనసునిండిన యోర్మి కడంక తెంపు సాం
గత్యమువొంది పందు; నటుగావున సాత్త్విక వీర భూమికా
నృత్యముల న్నటింతు, జననీ! నడిపింపుము కార్యరంగముల్!॥ 50

ఉ॥ అంతటి షాహజీనృపున కర్మిలిబిడ్డఁడనై, యుదాత్త శు
ద్ధాంతర జీజియా యమృతహస్తములన్ బెనుపొంది, ఖాండదే
వంతటి దేశికున్ గొలిచి, యాప్తుల నందఱ నేలఁగల్గి, యీ
క్రంతలు కాఱియల్ దుడువఁగానక, యే నిఁక రిత్త వోదునే?॥ 51

ఉ॥ మానుము చింత, చేయఁగల మార్గమున దగవున్ దలంచి నీ
యాన నొసంగు: మిప్డు యవనాధిపుఁడున్ జనకుండు కొల్వుకున్
రా నొక కమ్మఁ బంపిరి; తిరస్కృతిఁ జూపిన నొక్కముప్పు, లే
దే నిరువైపు ముప్పు - మొదలెత్తిన కార్యముతప్పు దోఁచెడిన్ ॥ 52

చ॥ 'రమ్మనినాఁడు తండ్రి' యనరా దనకుండఁగరాదు; 'నాదు క
ర్జమ్మును మెచ్చినాఁ' డనఁగరా దనకుండఁగరాదు; 'నాకుఁ గా
ర్యమ్మును జూపినాఁ; డనఁగరా దనకుండఁగరాదు; వారి బం
ధమ్మునఁ దక్కి వ్రాసెనిటు-తా నెదకోఁతలఁ గ్రుంగి పోవుచున్॥ 53

చ॥ ఒక యెడ భారతోదయసముద్ధరణైక మహోద్యమంబు, వే
ఱొక యెడఁ దండ్రికై జతన - మొండొకఁ డిట్లు పరస్పరోపరో
ధకముగ నడ్డుతాఁకెబీ నొక దానినిఁ బెంచితినేను బెంచితినేను -బెంచె న
న్నొకఁ-డివిప్రాణమట్టిబీ వెదియోముదు? రెండు భరించు టెట్లగున్॥ 54

ఉ॥ కేవల రాజనీతిఁ బరికింపఁగరా - దిది ప్రేమతత్త్వ వి
ద్యావిదులార్చి తీర్చఁగల యంశ మగున్; బ్రణయ ప్రబుద్ధవౌ
దేవత - వన్నిటిం, దనుకు తేజమునన్ గనువిచ్చి చూడు, మా
జ్ఞావచనమ్ము నిమ్ము: సడిసవ్వడికిన్ ననుఁ బాయఁ ద్రోయువిరీ! ॥ 55

ఉ॥ ఉన్నది చేతశస్త్ర - మదియున్ బదనైనది; లోనఁ బౌరుషం
బున్నది మొక్కవోక - యదియున్ బదనైనది; వెంట మార్బలం
బున్నది మున్నుదూఁక - నదియున్ బదనైనది; ప్రాణశక్తి నీ
వన్నిటఁబోసి యొక్క తెరువాడుము తల్లి! జయింతు విశ్వమున్" ॥ 56

చ॥ అను శివరాజువిన్నపము నందుచుఁ గన్నుల మోమునన్ మనం
బున వడఁ దేఱి, తేఱుకొను పూనిక మీఁదటితీరు సేయఁగాఁ
బెనఁగు తలంపులన్ జదివి, ప్రేమపరీక్షల నిల్చి, జీజియా
ననుపున వాకొనెన్ -హృదయనాడుల దాఁపఱికమ్ము విప్పుచున్॥ 57

చ॥ "అవును గుమార! నీ వనినయట్టులు గార్యవిధానశక్తి పా
టవములు నీయెడన్ గడు దిటమ్ముగ నున్నవి; చెప్పినంత చే
యు వెరవు పెద్ద; పెద్దల హితోదితముల్ గొని ధర్మమార్గమున్
దవులుదు; నీ తెఱంగు లు చితమ్ములు శ్రేయము గోరు వారికిన్॥ 58

ఉ॥ పెద్దల చాటుఁబాసి, బడిపెద్దఱికమ్ము గడించి, తీఱముల్
దిద్దగ నేర్చినప్పు - డొక తెంపును దేఁకువ లేక యుండ; వా
పద్దశ లడ్డమైన, బిగఁబట్టిన తాలిమి కేలఁ గొండలన్
బ్రద్దలుసేసి కార్యములఁ బట్టెదు ధీరులజాడఁ జూడవో? ॥ 59

ఉ॥ ఉండఁగవచ్చు భక్తి రతియున్ దలిదండ్రులపైని: ధర్మశూ
రుండవుగాన వారి యెదరున్ వెడలింపఁగవచ్చుఁ : గార్య శూ
రుండనఁ జిక్కుఁ బాపఁ జతురుండవు గావలదయ్య? నిన్ను బ్ర
హ్మాండము లాఁపజాల - విటులానయిడన్ బనియేమి నాపయిన్॥ 60

ఉ॥ నీమది కొందలంబు గమనించితి: 'లోక హితమ్ముపొంటె ను
ద్దామత రేఁగఁ దండ్రి కహిత మ్మగునో" యని, దాన దుర్వ్యథల్
నామది ముట్టునంచు, నిటు నచ్చిన యుద్యమ మాఁపరామియున్
బ్రేమసమాధికిన్ జలదరింపులు వోయఁగిలేమి కన్పడున్॥ 61

ఉ॥ ఉన్నతిఁ గోరి, హైందవ సమున్నతిఁ గోరియు, నంతలంతలా
బన్నములంది, యన్యులకుఁ బ్రాణము లొడ్డి గడించెఁ బ్రాపు - నీ
కన్నగురుండు నీహితముఁగన్న విభుండగు తండ్రి నీకు, నా
కన్నిట దైవ; మయ్యనఘుఁ దాపదవో నెటు తాల్మి నిల్చెదున్? ॥ 62

ఉ॥ అంచితరీతి హైందవ మహాభ్యుదయంబును గన్నులారఁ బ్రే
మించితి: దానికై యధిగమించిన నిన్ను మనంబునిండఁ బ్రే
మించితి: నీవుగాఁ బరిణమించిన మూలమహస్సు నేల బ్రే
మించినమాట! యిట్లుపరమించెఁజుమీ ప్రణయ ప్రబంధముల్!॥ 63

చ॥ బుడిబుడి చెమ్మటల్ మునుఁగఁబోయుచుఁ బెంచఁగఁ బాలుపూచునీ
వడి యుడిగింతునా? యఱుతబంటి సెగగ్ దగవోపు తండ్రి నా
అడి విడుమందునా? కఱకు ఱక్కె సతాలిమిఁ బూని వారిచేఁ,
బడ నినుఁ బుత్తునా? తనయ! ప్రాణములే బరువై కలంగెదన్! ॥ 64

చ॥ అడుగకునన్ను: వట్టిబయలై పెనుగాలికిఁ దూలిపోవు నా
యెడఁదకు నిల్వు లే; దయిన నిప్పటి కప్పటి కొక్క నమ్మకం
బడగొనియుంటి; నీ వభయహస్తముల్ గొని పూరి పోఁచయే
విడు - మది వజ్రమై యమృత వీరుధమై ఫలసిద్ధిఁ గొల్పెదన్!॥ 65

ఉ॥ ఇంతట నిల్చియుందుఁ; దగ వెంచుచు నీ వెదియైనఁ జేయు; మా
పంతముల్ ఫలించెడు శుభ మ్మశుభమ్మును 'దైవ నిర్ణయా
గంతుక' మంచు మొగ్గవడుకన్నులఁ గన్గొను చుందుఁ, గందు ని
శ్చింతత: లేదు నీకు సడి - సేగియు: రాదనియున్ గడంగుమీ !॥ 66

ఉ॥ తక్కినమాట లట్లునిచి, తండ్రియొసంగిన యుత్తరమ్ములో
దక్కిన తెల్విఁ బట్టు; మది తాఁకునఁ దప్పునఁ దాటిపోక పై
కెక్కు తెఱంగునన్ జొనుపు; మిందునఁ దప్పదు తండ్రికోసమై
యక్కుఱఁగొన్న కీర్తి : యదియై జయమబ్బిన, రెంట మేలగున్॥ 67

చ॥ అకపడు రెంటిలో నొకటియైనను దక్కొను టొక్కదారి: కొం
చక తన మేలుఁ జూచికొని చల్లఁగ జాఱు టధీరవృత్తి : యెం
దుకు వెనువోక దూఁకి, తటితోఁ దల లెక్కుట సాహసంబ: యీ
సకలము దాఁటి, మేటి యొక చక్కటి సర్వముఁ దీర్పఁజాలఁడో!॥ 68

ఉ॥ దాఁపక తల్లిదండ్రులయెడ గల యప్పును, భారతావనీ
తాపముఁ బాపఁగా నదను దప్పిన తప్పును, మచ్చరించువా
రోపుచు నీ కొనర్పఁగల యుప్పులికప్పును దూఁచికొమ్ము; నీ
యేపునఁ దూఁగుదాని విరియింపుము: తీర్పరు లెవ్వ రిందునన్!॥ 69

తే॥ అన్ని వైపుల శుభము జయమ్ముఁ గూర్చి
యేఁగుదెంచెడు నీరాక కెదురుచూతు:
నలఁతమైఁగాక – ముమ్మరమైన తనివి
జెమ్మటలఁ దోఁగు నిన్ను నాశీర్వదింతు"॥ 70

చ॥ అని తగవాడి, పుత్రు హృదయమ్మును మోమునఁజూచి, జీజియా
తనుపునఁ బొంగి, "పుత్ర! కులదైవతమైన భవాని నీదురూ
పున సకలమ్ముదీర్చు, శుభము జయమ్ము సమకూర్చుఁ; దత్పదం
బును శరణందు"మన్న, శివభూపతి 'భాగ్య' మటంచుఁబల్కు చున్॥71

ఉ॥ పొంగెడు మేనఁ దల్లి సెలవున్ గొని యాత్మగృహంబు సొచ్చి, చే
యంగల సాంధ్యకృత్యముల నాదటఁదీర్చి, యనేక భావనా
సంగతిఁబోవు చిత్తమున సాపడి, నెయ్యమవోసి తోడు సూ
పం గల మేడకుం జనియె భావికథా రచనాభిలాషియై ॥ 72

❀ సయిూబాయి సలహా - భవానీ ప్రార్థనము ❀

మ॥ నవమాసంబుల నిండు గర్భమున మందస్పంద యానంబునన్
నవకంబుల్ దులకించునిల్పున నలంతల్పో సయిూబాయి త
న్నవలోకించి యెదుర్కొనంగ, శివరా జానెల్ప చెల్వంబు క
న్గవకున్ జల్వలువోయ, 'నిల్పు' మనుజోక్తన్ దాసి కేలందుచున్॥ 73

ఉ॥ అదర వీచికా నిచుళితాంతరుఁడై, మృదులో పధాన త
ల్పోదరసీమఁ జేరఁ, బతియోర మెలంగుచు నామె తన్ముఖ
శ్రీ దిగువాఱు నీడలును రీతులుమాఱిన చేత లెంచి, త
ద్భేద మెఱుంగ విన్నపముఁ బెట్ట, శివప్రభుఁ డండఁ జేర్చుచున్॥ 74

ఉ॥ సంగతియంతయున్ దెలిపి, "చాన! విధానము దోఁప; దిప్పు డే
భంగిఁ జనంగ నేదొసఁగు పట్టునొ, చూడుము నీవుఁ గూడ! 'రా
జ్యాంగములందు మాకుఁ జొరవా' యనెదో యదిగాదు నాకు న
ర్ధాంగివి: తెల్వి కొక్కనెలవన్నది యున్నదె? తోడుసూపుమీ!" ॥ 75

చ॥ అని వినిపింపఁ, బెన్దెఱఁగులౌ తలపోఁ తల నూర్పువుచ్చి, నా
థుని యనునీతిరీతిఁ గొని, తొంగలి ఱెప్పలఁబోలె నెమ్మనం
బునఁ దెరమంచుఁ బోఁదుడిచి, పుట్టిన వంగడపుం గొనంబు మె
ట్టిన యిలు వావి రాచసురఁటిన్ గదలింపుచు నామె యిట్ల నెన్॥ 76

మ॥ "నను మన్నింపుము నాథ; యిట్టిపనులన్ నాబోఁటు లేమన్నఁ జా
లిన దౌనే, 'యొక యాఁడుకూ' యనుచుఁ దూలింపంగ నౌఁగాక : నే
ర్చిన మీ తీరులు దిద్దనౌనె? యది యౌచిత్యంబె? యేమైననే –
మనెదన్ మీ చనువంది, పొందుగొనఁదోడై యున్న మేలయ్యెడిన్॥ 77

ఉ॥ తీఱమి యింతపట్టు కడతేఱిన దిప్పటి కీగతిన్; దునే
దారితనంబులేక, పెరదారుల వైరులు పుట్టలోన పూ
త్కారము సేయుచుండిరి: తెగంబడ కిప్పుడు వారుఁబోయుచున్
దోరము వెట్టి, మ్రొక్కుబడి నోఁచుట యానను లిచ్చుమెత్తురే! ॥ 78

చ॥ మనసున–మాట– రెంటఁ బురిమార్చుచు, ముప్పురితీరు చేఁతఁ బెం
చిన పగత్రాళ్ళు ద్రెంపఁ దడిచేతులు చాలునె – వాఁడికత్తులన్
దునియలు సేఁతఁగాక? పెరత్రో వ ల వెన్నియు వారిమంచికై
పను పడ నేర్చునే–యడుగుఁ బట్టినఁగా? కిది శూరుఁ డోర్చు నే?॥ 79

చ॥ ఇరుదరు లంటఁజూచి మొదలెత్తుట మే; లొక కొంత యీఁది, ద
గ్గతి దరి వీడుచో - నవలిగట్టును మెట్టుట గట్టిపూన్కి; సా
గరమున దూఁకునప్డు తరఁగల్ నురుఁగుల్ సురగాలిసుళ్ళు పైఁ
దెరలఁ, దలంకు గుండియలు ధీవరులన్ దనియింప నేర్చునే?॥ 80

ఉ॥ ఉత్త ముఁడైన మామ పగయొత్తుల గత్తరవోవుచుండ నే
జిత్తులతోఁ బనేమి? యెగఁజిమ్ము మగంటిమి కావి రేఁగఁ, బై
కెత్తిన కేల విచ్చిపరువెత్తఁగ దాయలఁ దోలి, కార్యమున్
బొత్తిటఁ జేర్చుదాఁకఁ దటిపుత్తురె డాగురుమూఁత లాడుచున్?॥ 81

ఉ॥ ఇంతగ లోఁతు పాతరయనేటికి -వైరులు మామగారికిన్
బంతమువట్టి యేదయినఁ బాపము సేతు రటంచుఁగాదె? యీ
వంతు తొలంగుఁగా - 'కది యవశ్యమ యౌనెడ దాఁగనౌనె? వి
భ్రాంతియగాక పట్టుగొని ప్రాణము లెవ్వఁడు గాదెఁ బోసెడున్!"॥ 82

ఉ॥ అత్తకు మామకున్ గుఱుచలాడిన పాపము సేయ: వారు నా
యుత్త మ దైవ దైవతము: లూర్జితశక్తిఁ గడంగి వారి యా
పత్తులు దీర్చు టాద్యమ - యవశ్యమ; కాదనదానిఁ గాని, యీ
పొత్తున మీకడంక గతివోవకవిచ్చుట లామతించెదన్॥ 83

ఉ॥ తల్లిమొగంబుఁ జూచి, పగదారుల దక్కిన తండ్రి జూచి, మీ
యుల్లము సళ్ళువోనునికి యొప్పునె? హైందవ రాజ్యలక్ష్మికిన్
బల్లవతోరణంబు నిలుపంగల యీకర మిట్లు చెక్కిటన్
జెల్లువడంగ, నేభువన జేత శతారము చేతఁబట్టెదున్! ॥ 84

ఉ॥ పున్నెము నోఁచి, క్రొత్త సరిపువ్వులు వోసి భవానిపూజలన్
గన్నది జీజియా - భరతఖండము గొన్నది మిమ్ముఁ; దత్త ప
శ్చిన్నములౌచు విఘ్నములు చేద్పుడుఁ; దత్సుమనోరథామృత
స్విన్నము మీకడంక వికసించుఁజూమీ నిలువెల్లఁ బూచుచున్! ॥ 85

చ॥ గడుసరివాయి మీఁగడలుగట్ట వచింపఁగ నేరనయ్యు, వా
విడిచిన తెంపు సైఁపుఁ; దదవీయసమౌ నిజ కార్యసిద్ధికిన్
దొడిమెలు నొక్కువారివడి దోఁచి, స్వతంత్రత నిగ్గుదేఱ, న
ల్గడ జయ మంగళధ్వను లెలర్చెడు హైందవలక్ష్మిఁ జూడుఁడీ! ॥ 86

తే॥ తలఁప సలుపఁగా మనము కర్తలమె యైనఁ,
గనులకందని బ్రహ్మాండ గర్భగోళ
మెనసి యూఁకొట్టు సర్వభోక్త ను దలంపుఁ,
దతని మే లంద భావి కార్యమునఁ జనుఁడు" ॥ 87

చ॥ అనెడు వధూమణిన్ బులకితాశయుఁడై తుదికంట విచ్చు మె
చ్చునఁ గని, ముంగురుల్ పుణుకుచున్ శివభూపతి వల్కె "నీ వచిం
చిన తెఱఁ గింతయొప్పునొకొ! చిత్తము గెంజిగురాకులెత్తె, మా
నిని! సరిక్రొత్త పోకడల నేర్చితి - మబ్బులలో మెఱుంగులన్॥ 88

ఉ॥ నాదము లెన్ని యేనియు వినంబడి గింగురు మ్రోసె: నీ శ్రవో
భేదమునన్ శ్రుతిన్ గలిపి వీణియతంత్రులు మీటఁజాలఁ: జిం
తా దమనంబు శాంతి సదనంబు వివిక్తమునౌ సమాధి నే
నాదటవోదు; నీవు బరువౌ కనుఱెప్పల సేద దేర్చుమీ !"॥ 89

తే॥ అనుచు నిల్లాలి మృదుల తల్పాంతరమున
విడిచి, యేకాంతమాధురీ విహృతిఁ గోరి,
పాలపొంగుల వెన్నెల ల్వాఱు మేడ
బయలఁ - జల్వరాచప్పటఁ బవ్వళించె ॥ 90

ఉ॥ దొంతరలై తలంపు లెడదోఁపక చుక్కలువోలెఁ బొంగి, భా
వాంతరవీధి నాడి, నయనాంతమునన్ దిగువాఱి, యిందుపా
దాంతరితంబులై చనఁగ, నన్నిటికిన్ దరువాయి - సర్వవి
శ్రాంతి నికేతనంబు - కడసారి భవానిపదంబు తోఁచినన్ ॥ 91

ఉ॥ అఁకటఁ దూలు తేఁటి యొకఁడై వికచోత్పలపాళి నిల్చి, య
ర్రాకల తెక్కలార్చుకొని యాడుచుఁ దేనియ లానియాని, యం
గీకృత గీతికారతి సుఖించినరీతి భవానియంఘ్రులర్చ
జేకొని, తెప్పరాలుపురుర్చి శివరాజు తలంచె నీ గతిఁ ॥ 92

తే॥ "గగన ఫలకము – వెన్నెల జిగురుఁబూఁత,
తారకాపఙ్క్తి నీ మహత్త్వంపు వ్రాత,
కనులు మలపక నిలువెల్లఁ గలయఁజూచి
చదివితిని; దల్లి! తాత్పర్య మొదుఁగదే మొ! ॥ 93

తే॥ అరసితిని వారివారి భావాంతరముల,
ననుసరించితి నురక విద్యార్థివోలెఁ
దనుపు దొరకదు – తగినయుత్తరము రాదు:
గురువు దరి లేని చదు వెంతబరువు తల్లి!॥ 94

తే॥ తలపిపాఁడిలోఁ గొసరు తత్తరము తరిబి ;
ధర్మజిజ్ఞాసలో నిరుత్త రతఁ గలచి,
యాత్మశక్తిని మఱచి యిట్టె తినేమొ!
దారిచూపుము తల్లి! చిత్తమున వెలిఁగి॥ 95

తే॥ కొతుకుమదితోడఁ గార్యమ్ముఁ గొనుట లేదు,
కొను కడంకలో ద్రోహచింతనము లేదు,
చింతితము చేతిమోపైనఁ జెదరలేదు,
చెదరఁబోమి పరీక్ష సేయుదువో తల్లి! ॥ 96

తే॥ అఱుతనిడు తమ్ములపుటాకు నఱకునపుడు,
తూఁగు త్రాసులో ధర్మంబుఁ దూఁచునపుడు,
వణఁకులాడని కరము – నిల్వఁగల కన్ను –
తగవు – మెలఁకువ – చొరవ నీ ధర్మభిక్ష !॥ 97

తే॥ రేఁబవలు వెల్గుకంట గుర్తింతు వనుచు
సాఁగఁదోలితి ధర్మరక్షారథంబుఁ,
గనులు మలపకు; మిరు లరుల్ క్రమ్ముకొన్నఁ
జీఁకటిజగంబులో నేమి సేతువమ్మ? ॥ 98

తే॥ ఇంత నిక్కచ్చి – సిరులు నిల్వెల్ల నమలి,
కొలువుగద్దెపై నొఱగి కుల్కుటకుఁగాదు:
'దొడ్డతల్లివి – గుంపెఁడుబిడ్డ' లనుచుఁ
గొదవఁ దూలింపఁ 'బ్రాఁతపల్కు లకుఁ' బోతి॥ 99

తే॥ అయిన నేమాయె, నిప్పటికైనఁగాని
నన్ను నడిపించుకొనుము నీ కన్నయట్లు:
తలఁపుఁ దిరుగ కే నెట్టైనఁ దఱిమినడిచి,
దుడుకుబిడ్డల తల్లి ప్రేముడి గడింతు॥ 100

తే॥ ఇంతకును, నన్నుమీఱి కల్పాంతకమగు
వాన – గాలియు – నగ్ని పర్వతము లేదు;
'ప్రేమ' మని 'ధర్మ' మని తూఁచి పెనఁగు మనసుఁ
ద్రెంప లేనైతిఁ: దగవుఁ జూపింపవమ్మ!॥ 101

తే॥ చెఱయు – సంకెల – తలిదండ్రు లురియుచుంట –
యందు నిందును సమమ: నీ వవతరించి,
తలుపు దీయించి యమునలో దారియిమ్ము:
కలఁడు శ్రీకృష్ణుఁ డీవలఁ – గంసుఁ డవల॥ 102

తే॥ రావణుని లంక మ్రింగె భారతతపస్సు;
నడ్డు పడె వార్ధి; భేదింప నగునొ హింస!
ధర్మలక్ష్మికిఁ జెఱఁబాపఁ దలఁచు నాకుఁ
దెరు వొసంగెదో? శరము సంధింపు మనెదొ !॥ 103

తే॥ అణువు మొదలుగా సర్వ సర్వాంతరములఁ
గార్య కారణ కర్తృ తాఖండమూర్తి
వెలుఁగుచున్న తేజోమయ విశ్వశక్తి
మేలుకొలుపుము! నాయందు మేలుకొనుము!" ॥ 104

తే॥ అనెడు తలపోఁత గాఢసమాధి మునిఁగి
కన్నుమూసెనో – తెఱచెనో కన్న దెవఁడు!
సృష్టిశాంతిలో జరుగు సంసృష్టి యేదొ!
కోడి యెలుఁగ గెత్తె 'గొక్కొరోకో!' యటంచు॥ 105

చ॥ మలయుచు నిందునందు సుకుమార సమీరము లోఁరఁ బాఱి మే
ల్కొలుప, శివప్రభుండు పురికొన్న మదిన్ గనుదోయి విచ్చి, తె
క్కలు విదిలించి లేచు విహగమ్ములవెంటన కాల్యకృత్యముల్
సలిపి, దివాకరుం డుదయసానువు నెక్కుటఁ గొల్వు దీర్చుచున్॥ 106

చ॥ పరిణత సత్త్వులైన సచివప్రవరుల్ హితులున్ జమూపతుల్
దొరసినకొల్వుఁ జూచి సరితూఁచి శివప్రభుఁ డిట్లు వల్కె "ము
ష్కరమగు నేఁటిచిక్కు నలుచక్కియలన్ గదలించి యోర్పుమై
నరసితి; నెట్లువోఁ – జివర కడ్డమగున్ జెఱలోని చీఁకటుల్॥ 107

చ॥ అడఁకువయున్ బెనంకువయు నంకిలివో మొనకట్టఁ జాల వీ
గడుసరిమూఁక పట్లఁ; దునుఁగన్ బడ లాగిన లగ్గులేని యీ
వడి కడుసున్నితంబ; యిరువైపుల మ్రొగ్గతిలంగఁ బోని కా
వడిఁ గొని, తొట్రువో కడుగుపట్టును బైలివ చూపఁగాఁదగున్॥ 108

తే॥ అడఁగి పోవుచో – సులతానుఁ డణఁచు మనల,
నెదిరి మార్కొన్నఁ – దండ్రి కేయెడరు గలదొ!
యిరు దెఱంగుల మేలులే, దిపుడు బలియు
నొకని వానిపై కనుపు సేయుటయ తగవు॥ 109

ఉ॥ మొగలుపాదుషాబలఁగముఁ దలపోయుచు లోఁగి, వారి నై
రాగమ మెన్నుచుఁ బడగయాడక యుండె బిజాపురీశుఁ; డా
మొగలుపాదుషా యదనుముట్టుచు దక్షిణభూమియెల్ల స్వా
హా గొన వేచియుండె-స్వసహాయుల బంగరు కేల దువ్వుచున్॥ 110

చ॥ ఇది తగు వేళ: మొగలుల కేదియొలాభముఁ జూపి, సాయముం
బదిలము చేసి, తంద్రిఁ జెఱఁ బాపఁగ వచ్చు; బిజాపురంబుతో
నెదిరెడు మాకు సాయపడ నింతయు లోఁగఁడు పాదుషాహ: యా
యదుపునఁ జక్కు వాపి, సమయానుగుణంబుగఁ జూత మవ్వలన్॥ 111

ఉ॥ ఇప్పటిదాఁక మొగలుల కెగ్గొనరింపక యుంటగూడఁ దా
నొప్పిదమయ్యెఁ: రెంటఁ బగయూఁది నిలంబడునే బిజాపురం
బప్పులఁబోయి మొగలుల కగ్గమ యైన: దొకంట వారికిన్
దప్పఁదలంచి, తాను మనదాపునఁ జేరుటయైనఁ గాఁదగున్॥ 112

తే॥ అనువుమెయి నిప్పు డల షాజహానుసాయ
మందు టుర" వని తననిశ్చయంబుఁ దెలిపి,
యంద 'ఊదీ యుక్త' మని మెచ్చి యాడ, నపుడ
కమ్మ వ్రాయించెఁ బాదుషాగారి కిట్లు॥ 113

❀ పాదుషా కుత్తరము - షాజీ విడుదల ❀

సీ॥ "శ్రీమ దుద్దామ ఢిల్లీ మహాసామ్రాజ్య
సార్వభౌములవారి చరణపీఠి
వినతుఁడౌ శివరాజు విన్నపమ్ములు, - మేము
తమనియోగుల మొక్కతరమునుండి,
భారతభూ సార్వభౌములౌ మీ ప్రభు
త్వము నందఁగొనఁ బెద్దతలఁపు గలదు,
దక్షిణభూమియంతయు గెల్వఁదలఁచు మీ
జతనమందునఁ దోడు సలుపఁగలము,

తే॥ మా మనవిఁ జిత్త గించి, సామంతులందు
మమ్ముఁ జేరిచి, మాతోడు సమ్మతింపుఁ:
డిందు వంశక్ర మాన మే మందుచున్న
'దేశముఖి' హక్కులను మాకుఁ దీర్పఁ గనుఁడు ! ॥ 114

చ॥ మఱియొక విన్న పంబు: తను మాఱ్కొనఁగా నను రేఁ పెనంచుఁ దీ
వరపడి, నాదుతండ్రిఁ జెఱపట్టె బిజాపురపున్నవాబు; మీ
యెఱుఁగని దున్నదే! యెవరికే నొక యెగ్గుఁ దలంప; నడ్డుగాఁ
దిరిగిన వారిఁ గొందఱ నెదిర్చితి - వారికి మాకు మేలుగ॥ 115

చ॥ వివరము లెల్ల మీకు వినిపించెడు మా రఘునాథపంతు;
మీ చెవినిడ కెట్టిసాహసముఁ జేయఁగరా; దీపు డేము తీర్పఁగా
నవుతెరు వానతిం; దుచితమౌనెడ వారల కాజ్ఞసేసి తం
డ్రి విడుపు సేయుఁ-డిట్టులు ఘటించిన నిందుఁ గలంత దీఱెడు॥ 116

ఉ॥ ‡ 'గోటన తీఱు కార్యమున గొడ్డలి యే' లని, మీ కలమ్ముతో
డ్డాటునఁ దంఁడ్రికిఁ జెఱకవాటముఁ దీసితి రేని, మేటి యా
రాటమువోఁ గృతజ్ఞత దిరమ్ముగ మాతల మోసియుండుఁ; బో
రాటములేని దక్షిణధర్రఁ దమయేల్బడి తీవసాఁగెదుఁ! ॥ 117

తే॥ భరతఖండముఁ గొనగోరఁ బట్టి యేలు
తమయెదుటఁ దర్దవల్కు పెత్తనము దగునె!
నెరసు లెఱుఁగఁమిఁ గన్న మన్నింపవలయు!
వేచియున్నాఁడఁ దమయాజ్ఞ వెడలుదారి!"॥ 118

మ॥ అనుచు గమ్మ ముగించి ముద్రయిడి, న్యాయాధీశవర్యుండు నా
త్తనయుండౌ రఘునాథపంతుకిడి కర్తవ్యంబు బోధించి, యీ
పని 'దారా' యువరాజుమూలమునఁ దీర్పఁ గట్టర్దఁ జేసి, యా
తనికిఁ గాన్క లొసంగి వీడ్కొలిపె – భృత్యశ్రేణిఁ దోడంపుచుఁ॥ 119

చ॥ పదపడి తంఁడ్రిగారికి నవాబునకుఁ బదు లీయఁగోరి, బ
ల్లిదముగ వారిచిత్త మగలించుసెగల్ పయిఁ బ్రాఁకకుండఁ, దాఁ
బొదు పొనగూర్చుపూన్కి వెడపొంగులఁ బ్రొయ్యిని బ్రుంగకుండ, యు
క్తి దనర నుత్తరమ్ముల లిఖించె నతం డిటు వేఱువేఱుగఁ॥ 120

---

‡ "Shivaji petitioned to the Padsha invoking his patronage and instant aid ... and urged that in saving the life of such a distinguished General the Emperor would strengthen the foundations of the Moghal power in the Deccan and could count upon the grateful assistance of Shahji and himself."

Ch. VIII. N. S. TAKAKHAV, M. A

తే॥ "శ్రీ బిజాపురపట్టణ సింహ పీఠి
భామినీ రాజ్య ధవళాతపత్రసీమఁ
బ్రభుత నెఱపు నాదిలుషా నవాబుగారి
చెంత వినతుడై శివరాజు సేయుమనవి॥ 121

మ॥ తమ యాహ్వానముఁ గొంటిఁ; బెద్దలగుటన్ దామింత గై కొంటయు
త్తమ:మీనాఁడును నన్ను రాఁబిలుచు మీ తాత్పర్య మెంతేనియో
గ్య మనన్ జెల్లదె! తప్పుగల్గునెడఁ జక్కంజేయు దండం బవ
శ్యము కాదందురె-కన్నులన్ జెవు లొకండై దారి చూపించిరన్!॥ 122

చ॥ ఒక కొఱగామియే కలిగియున్న దనుం - డది మత్కృతంబ; దా
నికి గుఱియైన న న్విడిచి, నిర్మలుఁ దండ్రి నిఁ గొంటి; రిట్లు గొం
చక తమరాజనీతి కలుషం బగునో యని లోఁ దలంతు: నిం
తకు నుచితజ్ఞులైన తమదాపుగదాయని యూఱడిల్లెదన్॥ 123

శా॥ నా కార్యంబులయందు నెం దెవరికైనన్ గుందు వొందించు నూ
హో కాలుష్యము లేదు, పట్టుగొని రాజ్యాకాంక్షయున్ లేదు: ధ
ర్మైకాంతంబు మతంబు నోముటిది న్యాయ్యంబంచుఁ గైకొంటి; శి
క్షా కల్పంబున దీనఁ దప్పుఁగొను రేకల్ మీరు భావింతు రే!॥ 124

ఉ॥ మోసముఁ జేయువా రడఁగ మొట్టుచు, దుర్గపదంబునఁ విప
ర్యాసముఁ జూపువారి దిగఁఱుచుచు, మ మ్మెదిరించువారికిన్
గ్రాసముఁగొల్పి-యిట్లు దమరాజ్యము మామత మోము పూనికన్
జేసితి నాళ్లువేచి; పెడచేతల కిందున దారిఁ జాతురే!॥ 125

ఉ॥ శాంతపథమ్మునన్ దరిచి సాఁగిన సర్వముఁ జూడు: దెందుఁ బ
క్షాంతర దీక్ష లేని తమ యానతి కొప్పమి లేదు : తండ్రి వి
శ్రాంతికిఁ దోడు సూపెడు తెఱంగున నెమ్మదిముట్టి మిమ్ము ద
ర్శింతుఁ, బొసంగుతీరు వివరింతుఁ, ద్వరంబడఁబోమి కోరెదన్!॥ 126

తే॥ అనుచుఁ గమ్మ ముగించి, యనంతరంబ
తండ్రినిగుఱించి యెడఁదలోఁ దరఁగ లెత్త
వెడతలంపులఁ బొడము సవ్వడి నడంచి,
తడవికొను కేల వ్రాసె నుత్తరము నిట్లు॥ 127

చ॥ "అదరు నెడందతో వణఁకు హస్తముతో వెనుకాడు పూన్కితో
'నిది' యని తేల్చలేని యెదియే లిఖియింపఁగనైతిఁ దండ్రి! శ్రీ -
మొదలిడి, పైని మీ కుశలమున్ మఱి మాకుశలంబునైన వ్రా
యఁ దెరువు లేనికమ్మ హితమౌనె నమస్కృతి వ్రాసి పెట్టినన్! ॥ 128

చ॥ అటఁ జెఱసాల, గుండె లవియంబడు చీఁకటికొట్టు, వాఁకిటన్
భటుల తళత్త ళించు కరవాలు మెఱుంగులు, తీవ్ర వేదనా
కుటిలము మీ మొగం - బిటులుగోచరమై, : యెద గ్రుమ్మివై చునా
రట మొక కేల నొత్తి కొని; వ్రాసేద రెండవ కేలి తూలికన్॥ 129

చ॥ తెగువన కొంటి మీ రనుమతింపని యుద్యమ మొండు; దీనిపై
దిగినవి నేఁటిబన్నములు, తీఱకపో వవి వచ్చినట్లె; యీ
తగవున నేనొ - మీరొ - సులతానొ నిమిత్త మనంగవచ్చునే!
జగదు దయంబునన్ జిగురుఁ జూఱలు పోరులు సూడకుంటి మే!॥ 130

ఉ॥ ఏమని తప్పుగాఁదలఁతు రియ్యది వారును మీరుఁ గూడ? నా
సేమముఁ గోరిగా, కెదుటి సేగిఁ దలంచియుఁ గాక, నా మతం
బోమఁగ - నాదు హైందవము నోమఁగ - నేనిటు చేయఁగూడదో?
తాము దలంపరో తమహితం - బది మీరును సమ్మతింపరో? ॥ 131

చ॥ దొరలమటంచు దీమసపుఁ డ్రుళ్ళున? వా రిటు రేఁగి రైన - నన్
చెఱ గొనరాదో? తండ్రి వని చేతికిలోఁబడు మిమ్ము శిక్షకున్
గుఱికొనుటేమి? మీరు నిదికూడదటం చలవారిఁ బల్కఁగా
నఱగొనుటేమి? మీకుఁ బ్రభులై రనుచున్ ననుఁ దప్పఁజూతురో?॥ 132

చ॥ ‡ కొడుకని తండ్రియంచు నొనగూడిన బంధమకాక, నాయొన
ర్చెడుకృతులందు మంచికినిఁ జెడ్డకు-మీకును బొత్తులేదు, వా
రడుగిడ హక్కు లే - దెవరియత్నము వారుగ నుండవచ్చు; ధీ
రుఁడుసుతుఁడైనఁ దండ్రియెదుర్గా దొలఁగించు నిజోద్యమంబునన్॥ 133

ఉ॥ ‡ వారల యుప్పుఁ దింటిమని వాకొనరాదని నాతలంపు; నే
నేరనినాఁడు మీయొడిని నిల్చిననాఁ డది యుండవచ్చు; నే
నీరతి రెండునుం బదియు నేఁడుల ప్రాయమునుండియుర్గా స్వతం
త్రారభటిర్గా జరించితి-సహాయులు పెక్కురు తోడుసూపఁగన్॥ 134

ఉ॥ ‡ పట్టితి వారిదుర్గములుఁ బ్రాంతము - లట్టులె మీవికూడఁ జే
పట్టితి: నిర్వు రేకమయి బల్మిని న న్నరికట్టి పోరునన్
నెట్టఁగవచ్చు - నిల్వఁగల నేరిమిగల్గిన నిల్తు: నట్లుపో
కిట్టటు వ్రేలుచూపి, వెడయెత్తుల నెత్తు టుదాత్త రీతియే?॥ 135

చ॥ ‡ నిజము వచింప నింతె; గమనించెద నీపయి సాధురీతి నీ
గజిబిజి యంతయుర్గా దులుపఁ, గాఁగలయంతయుఁ గాక మాన; దా
త్మజుఁడగువాఁడు చూపఁదగు ధర్మమునంతయుఁ జూపెదన్; మనో
రుజ లెడఁబాసి నిశ్చయపరుండవు గమ్ము, తలంకుఁ బాయుమీ!? 136

ఉ॥ మీ యుపదేశ మే ననుగమించితి సర్వము, తల్లిభావమున్
దోయిటఁగొంటి, నిండుమదితోడ భవానిహితమ్ముఁ గంటి, నా
ధేయము రాజనీతి గణుతించితి, నెందుఁ గొఱంత లేని సం
ధేయము తీరుఁబొందఁగ విధేయుఁడనై మిముఁ జూడ వచ్చెదన్॥ 137

---

‡ "I owe my birth to you but not my deeds ... you may argue that till to-day I have eaten their bread ... but up to the twelfth year one is accounted a child and up to that age I lived upon your bread... As I have taken forts and strong- holds belonging to others, so are yours in my possession... About them you should decide as is fit ... I shall in this way acquit myself of the duties of a son".

Page 174. SABHASAD

తే॥ కల యథార్థము సులతానుగారి కేను
దెలియబఱచితి నొక్కింత వెలితి లేక :
నా ప్రయత్నము వారిడెందము నిజంబ
సరళమైన - భవానియే సరదుఁగాక "॥ 138

తే॥ అనుచు వ్రాత ముగించి, ముద్రాంకనమున
భద్ర మొనరించి, యుత్త రద్వయము భటుల
చేత ననిపి, కొల్వును వీడి శివవిభుండు
చనె - ననంతర కరణీయ సజ్జుఁడగుచు ॥ 139

చ॥ దినములు కొన్ని వోయెఁ; జనుదెంచె వడిన్ రఘునాథపంతుఁ; డ
య్యనఘుఁడు, -పాదుషాయనునయంబునఁ గార్యము సమ్మతింపఁ గై
కొని, షహజీవిభున్ విడువఁగోరి, నవాబున కాజ్ఞ చేసి పం
చిన వివరంబు లెల్ల విని శివభూపతి సంతసింపఁగన్ ॥ 140

సీ॥ సార్వభౌముండైన షాజహా నంపిన
యాజ్ఞ యనుల్లంఘ్య మగుటవలనఁ,
దగు శివరాజునుత్త రముల షాహజీ
యనపరాధత వ్యక్తమగుటవలనఁ,
దన మంత్రులందుఁ గొందఱు సేయువిన్నపం
బవలఁ ద్రోయఁగరాని దగుటవలనఁ,
గ్రమముగాఁ బ్రజలలోఁ గలుగు నసంతృప్తి
యణఁప కుండఁగరాని దగుటవలన,

తే॥ సర్వమెఱిఁగిన యాదిలుషానవాబు
షాహజీప్రభు విడిపించి సత్కరించి,
తనకొలువుఁ జేర్చి మన్నించెఁ; దద్విధంబు
చెవుల కమృతమై హర్షించే శివవిభుండు ॥ 141

❦ బిజాపూరువారి పన్నుగడలు - శివాజీ ప్రతిక్రియలు ❦

చ॥ ఒక యెడ భోన్సలేకుల శుభోదయమౌ సుతజన్మవార్త - వే
ఱొక యెడఁ దండ్రిగారు చెఱనుండి తొలంగుట - భావి భాగ్య సూ
చకముగ రెండు దండగొని సంపతిలన్, శివరా జొనర్చెఁ గౌ
తుకమున దైవతార్చనలు తోరపు వేడుకలన్న దానముల్? 142

శా॥ కారాగారముఁ బాసియున్ జనకుఁడాకర్ణాటమున్ జేర కా
యూరన్ గొన్ని దినంబు లుంటఁ గని, యేయుద్యోగమున్ జేయ నే
యారాటం బొనఁ గూడునో యని, శివుండందాఁక రాజ్యాంగ సం
స్కారంబుల్ గనుచుండె వారి మదిపోకల్ పైని గుర్తింపుచున్ ॥ 143

చ॥ చనె మూఁడేం; డ్లటుపైని కన్నడపుదేశం బేగుచున్, షాహజీ
"నను మోసంబునఁబట్టి కట్టి చెఱలో నన్ బెట్టు 'బాజీ' ముధోళ్
జననాథున్ గసిదీఱు కక్కసమునన్ జక్కాడి, నాపుత్రకుం
డనుటన్ నిల్పు" మటంచు వ్రాసి చనె, నీర్ష్యా తప్త చిత్తంబునన్॥ 144

చ॥ జనకుని యానఁ దీర్పఁగలచందమునన్ దఱివేచి, యుద్యమం
బనువునఁ గూర్పఁగాఁ దెరువులారసి, నల్గడ వేగువారలన్
బనిచి రహస్యమందుచు, శివప్రభుఁ డెప్పటియట్ల రామదా
సును గన నేఁ గెఁ దోడుగొనుచు 'బరళీ' గిరిదుర్గ సీమకున్ ॥ 145

చ॥ గురుఁడగు రామదాసమునిఁ గొల్చి శివప్రభుఁడంతఁ బూర్వపుం
జరితముఁ దెల్పఁగా, నతఁడు సంగతముల్ వివరించుచుండె: నీ
మురువున రెండు మూఁడు దినముల్ గడవన్, మును పంపియున్నవే
గరి యొకఁ డేఁగుదెంచి, యటఁ గన్న యుదంతము వల్కె నీగతిన్॥ 146

తే॥ "షాహజీరాజుగారు బిజాపురమున
నుండుతతి - వారిక్రింది యుద్యోగు లెల్లఁ
గెరలి కర్ణాటసీమలోఁ దిరుగఁబడిరి,
కనకగిరి దుర్గమునఁ బెద్ద కలహమయ్యె॥ 147

శా॥ + ఆ జంజాట మడంపఁగాఁ జనిరి సైన్యాటోప మేపార సాం
భాజీగా; రట ముస్తఫా బలియుఁడై మాఱొడ్డె: దుస్తంత్ర రిం
ఖా జంఘాలుఁడు దూరమున్న యఫజుల్ ఖాఁ ముస్తఫా తేపి, సాం
భాజీగారిని.. పల్కనోడెదను, దేవా! వారు లే రీధరన్"॥ 148

చ॥ అను నెడ బల్లెమున్ జొనిపినట్లగుచున్ శివరాజు వ్రే టునా
టిన పులివోలె రేఁగి, "వికటించిన వీరి దురంత మెంతకున్
జన వెనుదీయదో! బ్రతుకుచావులు నేమగు - నిందుపై లయం
బొనరుచు టొండుగా" కనుచునుండఁగ, నొండొక దూతదాయుచున్॥ 149

శా॥ "దేవా! నేను బిజాపురంబరిగి నిర్దేశంబుఁ గైకొంటి: మా
యావుల్ వా రెటులైన మీకొక యపాయం బీయఁగాఁ దంత్రపుం
జేవాటంబున నుండి, రాపనికి 'బాజీశ్యామరా' వన్న దు
ర్భావుం బంపి; రతండు కాచుకొనెఁ ద్రోవల్-మిమ్ము సాధింపఁగన్॥ 150

చ॥ తతిఁగొని పల్మఱిచ్చుటికిఁ దా మరుదెంచుటఁ గాంచి, త్రోవలో
నతఁడు 'మహద్పురంబు' దరియంచుల దాఁకొనియుండె: జావళీ
పతియగు చంద్రరా వతని పట్టయి దారియొసంగి సాయ మీ
జతగొనియుండె; సైన్యము లసంఖ్యము-లింతయుఁ జూచివచ్చితిన్"॥ 151

+ "Instigated, if not actually aided, by... ... Afzal Khan, Mustafa Khan overpowered Shivaji's garrison and occupied Kanakgiri. .. ... Mustafa Khan treacherously ordered his artilery-men to hit, if they could, Sambhaji and the knot of officers about him. The batteries killed him instantly".
Page 147, KINCAID, C. V. O, I. C. S.

చ॥ అని వినిపింపఁగా శివమహాప్రభుఁ డా సులతానుగారి వం
చనములఁ గ్రించుఁ జేతల నెసంగు మిడుంగుఱు లప్పళించుచు
గనుల గభీరముద్ర వెలుఁగ దలయూఁపుచు, భావికార్యము
గనుబొమసుళ్ళు ముళ్ళుగొనఁగాఁ బెన వైచుచు నిట్లువాకొనె॥ 152

చ॥ "సరి: యిఁక జంకు దీఱినది: సజ్జనతల్ కొఱగానివంచు నే
ర్పిరి సులతానుగా – రిటులువింగడముల్ మొదలెత్తె; యింక నె
వ్వరి చెయిమించు వారు తెగఁబట్టఁగవచ్చు నైటైన; నీసున
గొఱవినిఁ జూపఁ గుంతమునఁ గ్రువ్వక, పువ్వులఁ బూజసేతు రే?॥ 153

మ॥ తడయంగాఁ బని లేదు, పొండిపుడ, మా తానాజితోఁ బల్కి స
వ్వడిలేకుండ నఖండ సేవఁ గొని త్రోవల్ మార్చి రాఁగా నొన
ర్పుఁడు; నే నైదవనాఁడు పార్క నుమలోఁబొంచుందు; మీలోన నొ
క్కఁడు వీరి గనుచుండుఁ; డీ పనులు లెక్కల్ గట్టి తీర్పందగు"॥ 154

మ॥ అని వారి వెడలించి, తాను గురు డాయంబోయి సుల్తాను వ
ర్తనము దెల్పుచు నిట్లువల్కె, "మునినాథా! రాజ కార్యమ్ము లిం
త నిరాఘాటములౌనె! పాపమని పుణ్యంబంచు లేదౌనె! యే
ఘనుఁ డైన దన మానవత్వ మిటఁ జక్క నిల్పవీలున్న దే! ॥ 155

ఉ॥ ఏ నలు సంటరా: దనృత మెన్నఁడుఁ గూడదు: మోసగింపరా:
దే నొరుఁ గొల్వఁగూడ, దనియే తలపోయుదుఁ; గాని, తండ్రి కై
యా నియమంబు తేలగొను టయ్యెనొ! నేఁడొనరించు కార్యసం
ధానము లొప్పవో! మనసు తత్తఱమందు, నెఱుంగఁ బల్కవే!" ॥ 156

చ॥ అన విని రామదాసముని యాడెఁ, "గుమార! యుదారమైననీ
మనసున కీమెలంకువ సమంజస: మిప్పుడ రాజ్యతంత్రముల్
గను మెఱపించుచున్న, వటుగానఁ దలం కెద: వొక్క నిల్వున
గనుఁగొన నౌనె ధర్మ – మధికారి విభిన్నత రూపుమాఱెడు॥ 157

ఉ॥ తాను జగమ్ము మేల్పడఁగ ధర్మము కావలె; ధర్మబద్ధుఁడై
తాను జగమ్ము నోమవలె; ధర్మము దైవ మొకండ - దానికిఁ
దాను జగమ్ము గూర్పఁగల తారక మేది? జగమ్ము తాను లే
రే నలధర్మ మేది? కిది యెన్నుచు ధర్మము వాడుకోఁదగుఁ॥ 158

ఉ॥ మానవధర్మమన్న నాకమచ్చున నచ్చగునయ్య? దైవమే
మానుషరూపతః నడుపు మంచియుఁ జెడ్డయు; నిట్లు సర్వసం
ధానము దైవమానవవిధా సదసద్గుణశీల; మౌటచేఁ
దేనియవోలె మానవవిధిఁ గొనుమీ మలినాంశ మూడ్చుచుఁ! ॥ 159

ఉ॥ 'లోకులు కాకు' లన్న నుడిలో నిజమున్నది: వారి నోటిలోఁ
బాకముదీఱి, పున్నెమును బాపమును జని మాఱు, రంగునుఁ
రేకయుఁ దేఱు; నేలవివరింపఁగ - 'నా' కనిగాక లోక ర
క్షా కృతికై యొనర్చునది సర్వము పున్నెముగాఁ దలంచుమీ! ॥ 160

ఉ॥ అందును రాజనీతి కడు నబ్బురమైనది: యెత్తు కెత్తు వే
యం దగువాఁడె కార్య సమయజ్ఞుఁడు: పంటలు పండివచ్చు నే
కందును గుందు లేక - వెలికంచెలు వేయక? వజ్ర వర్మముఁ
బొందని మేన శాతశరముల్ చొరఁబాఱుచుఁ జీల్చి వేయవే!॥ 161

ఉ॥ కావున నీవు చేయఁగల కార్యము సర్వము యుక్త; మొక్క ధ
ర్మావసరంబుఁ బట్టి తగవాడుట దబ్బఱ గొంట గాదు; మా
యావుల మోసగించుట యనర్థము గాదు; జగద్ధితంబు కై
సేవయు నేవగాదు; వగఁజెందకు - నీమది మార్పఁ బోకుమీ!"॥ 162

చ॥ అనఁ దెలివొంది వారి సెలవంది, కడంగిన కార్యసిద్ధికై
పనిగొని యుత్సహింపుచు శివప్రభుఁడుఁ సుభటాళి వెంటరాఁ
జని, మునుముందు త్రోవ నలుచక్కియలఁ దుదిగన్ను వెట్టి, పా
ర్కనుమకు దాపుగా నిలిచి కన్గొనె నచ్చటి యంగమచ్చముల్॥ 163

మ॥ తన యాజ్ఞన్ గొని యంతలో బలముతోఁ దానాజియున్ వచ్చె; నా
తని కాసర్వముఁజూపి చేయఁగల సంధానంబు వాక్రుచ్చి, న
చ్చిన సైన్యంబునఁ గొంతగైకొని శివాజీరాజు తాఁబొంచి, నె
మ్మిని వా రేమతియున్న వైపుఁగొని దొమ్మిన్ దూఁ కెనొక్కుమ్మడిన్॥ 164

మ॥ అటఁ దానాజీ మఱొక్కవైపు తత సైన్యాటోపుఁడై దూఁకి, యె
చ్చటఁ దానై రిపుసైన్యమున్ బొదివె; నస్తవ్యస్త సన్నాహలం
పటతన్ డీల్పడి వారు - నగ్గడ దవ జ్వాలావలీఢం బులై
యెటువోఁజాలని లేడిగుంపులటు - లెంతేఁ గుంది రాదందడిన్॥ 165

మ॥ ఒక కేల్తన్ గరవాల మన్యమున డా లొప్పారఁ, గళ్ళెంబు మో
టి కుడాయించి, శివప్రభుండు హయమున్ ఢీకొల్పుచున్, వైరి మ
స్తకముల్ గోయుచుఁ గుప్పవోయ, శివరాజ క్షాత్రమున్ బేర్చుపో
లికఁ దానాజియుఁ గోల్తలన్ నెఱపి చీల్చెన్ శత్రు గాత్రంబులన్॥ 166

మ॥ అమితోత్సాహముతో శివప్రభుని సైన్యం బేచి భంజింపఁగాఁ
దమ పన్నాగము లిట్లు నేఁడు విపరీతంబౌటకున్ గుంది, యొ
చ్చెముఁ దీర్పం దెరువేది పేదవడి, బాజీశ్యామరా వే నికుం
జములోనో తలఁదాఁచె; సైన్యములు విచ్చెన్ బాఱె నల్మూలలన్॥ 167

ఉ॥ పాఱెడు వైరులన్ దఱిమి పట్టు నిజానుగులన్ మరల్చి, దు
శ్చారుఁడు శ్యామరావు దిగజాఱునెడల్ వెదకించి, జావళీ
శూరుఁడు చంద్రరావు తలచూపమికిన్ దలయూఁచి, భోసలే
వీరుఁడు సేనతోఁ జనియెఁ బెంపున రాజగడమ్ముఁ జేరఁగన్॥ 168

❀ ప్రతిపక్షుఁడగు చంద్రరావు మోరేను శివాజీ శిక్షించుట ❀

శా॥ అపై శ్రీ శివభూపుఁ డొక్కతఱి మంత్రాలోచ నై కాంతిక
వ్యాపారంబున నాంతరంగికుల నాప్తామాత్యులఁ జీరి, మా
యోపాయంబులఁ బన్ను వైరుల దురుద్యోగంబు విన్పించి, మా
ర్గాపాతంబుగఁ దత్ప్రతిక్రియలు సేయఁ గోరి తా నిట్లనెఁ॥ 169

ఉ॥ "త్రోవలు పాదుషాచెలిమితో వికటింప, బిజాపురీంద్రు దు
ర్భావము హెచ్చెఁ; దండ్రిఁ జెఱఁ బాపుటనుండియు రాజకీయ వా
తావరణంబు గుల్లవడి, యందముచందము మాఱె ; సాహస
శ్రీ వెలివో నవాబు లొనరించెద రీ తెరచాటు బీరముల్ ॥ 170

చ॥ తమ కొలువందునున్న సరదారుల - హైందవులైన కొందఱఁ
గమిగొని, యాసఁజూపి, బయకారములఁ బచరించి, మాపయిఁ
దుముకఁగ -రేఁపుచుండెఁ దటితోడ నవా - బిట నెవ్వ రీల్గినఁ
దమకొక లాభమం; చిది యెఱఁగ గమనింపర వా రమాయికుల్॥ 171

చ॥ ఇరువురు శత్రులే యయిన, నించుక పై చెలిమిన్నటించి, కీ
డ్పఱుపఁగ లోఁ దలంచు కులబంధులు వీ రనుకూలశత్రు ; లే
యొరిములు లేక మాకుఁ బగయొత్తెద రాబహిరంగశత్రులౌ
దొర; లిపు డేరిపై రథముఁ దోలుటకై మొదలెత్తఁగావలెఁ ॥ 172

చ॥ ‡ బయటికి రాక తప్పదు నవా బెపుడైనను, నాఁడె తత్ప్రతి
క్రియఁ గొనవచ్చు: నేఁ డనుసరిం పని యీ కులబంధువర్గముఁ
నయమునఁ జేరఁదీసి యొకనమ్మిక లోగొన నైనచో ననా
మయమగు నాత్మపక్ష; మటు మాఱనివారలఁ జూత మవ్వలఁ ॥173

---

‡ "The times dictated a policy of union and mutual trust for a common purpose..... Shivaji tried to interlace to men's interests or ambitions in a way to make them feel pride in common success and shame in common defeat." Page 54, "Rise of the Maratha Power" by M. G. RANADE.

సీ॥ జావళీధవుఁడు, మోరే వంశజుండైన
'కృష్ణాజిబాజీ' ప్రకృష్టబలుఁడు,
బలవంతులైన తమ్ములు సుతుల్ గలవాఁడు
పది వేల మావళా భటులు గలఁడు;
తన పెద్ద లెవరొ యుద్ధమున బిజాపురీ
పతిమెచ్చఁ బోరఁగా, నతఁ డొసంగు
'జావళీ' జాగీరు – 'చంద్రరావ్' బిరుదంబు
తరము లెన్మిదినుండి దక్కె వాని;

తే॥ కట్టిశూరుఁడు మనపక్ష మయ్యె నేని
తఱుఁగని బలమ్ము, దాన నుద్యమము పెరుఁగు;
మనము పశ్చిమదక్షిణ మధ్య మేఁగు
దారి సుగమమై, తజ్జయశ్రీ రహించు॥ 174

ఉ॥ కావునఁ జంద్ర రావు నొడికమ్ముగ లోఁగొను టొప్పు; నైన దు
ర్భావుఁ డతుడు, తంత్రపుఁ దెఱంగులఁగాక మతాభిమానపుం
ద్రోవలఁ బోఁడు, ధర్మము నెఱుంగఁడు, చుట్టఱికమ్ము చూడఁ; డీ
యావన సేన మెచ్చి, మరియాదలు వోఁ, గులహాని కొగ్గె డుఁ॥ 175

చ॥ పనివడి రాయబారములఁ బంపితి, "వారలవీడి, మాకడం
కనుగొని, యైదు వేల బలఁగమ్మునఁ దోడ్పడుచుఁ స్వతంత్రతఁ
గను; మటుగాక వారికిడు కప్పము మాకిడి, మా స్వతంత్ర్యతఁ
జను" మని; 'యౌనుగా' దనక చాటుమఱుంగుల జాతి పోయెడుఁ॥ 176

ఉ॥ అంతటఁబోక, 'చుట్టఱిక మంటినఁ గూడిక హెచ్చు' నీంచుఁ, బ
క్షాంతరమైన నోర్చి, మను వంపితిఁ 'గన్యక ని' మ్మటంచుఁ; దా
నింతయు సమ్మతించి బదులీ కొకపోఁడిమి నుండె; నింక సి
ద్ధాంతము చేసి వాని విహితాహితరీతులఁ దేల్చు టొప్పగుఁ"॥ 177

తే॥ అనుచు వివరించి శివవిభుం డచటనున్న
ధీరు రఘునాథబల్లాలుకోరదేవు -
నాజి దుర్జయుఁడైన సాంభాజికవజి
నాదరమ్మునఁ జూచి యిట్లనుచుఁ బలికె ॥ 178

ఉ॥ "వింటిరి జావళీవిభుని వింతచరిత్రము: లిప్డు వాని లోఁ
గొంటకు రీతులెల్లఁ గనుఁగొంటిరి: నేర్పున నందు మీకు మే
లంటినరీతి వాని మనయండకుఁ జేర్చుట చూడుఁ; డింతకుం
గుంటును గంటులేక పనిగొంచు మెలంకువతో మెలంగుఁడీ॥ 179

తే॥ పరువుఁ గార్యమ్ము సెడకుండు తెరువు ముట్టి,
యతని లోఁగొను తెఱఁగైన నది హితంబ;
'బిరుసుతల' గానఁ బెనఁకువ దొరయు నేని,
మీ కపాయము లేకుండ మెలఁగుఁ డచట ॥ 180

ఉ॥ నే నిపు డేఁగనుంటి జననీసహితంబు మహాబలేశ్వర
స్థానముఁ జూడఁ, గొన్నిదివసంబులు మేమట నుందుమేమొ! యే
దైనను ముఖ్యమైన సలహా గొను పొందిక పుట్టు నేని, మీ
లో నొక, రేఁగుదెండు; మనలోపము లేదనఁ దీరు సేయుఁడీ!"॥ 181

చ॥ అని శివరాజు వల్క, వినయానతులై సెలవంది వార లే
చిన బలఁగంబు వెంటఁ గయిసేయ నెకాయకి జావళీపురం
బున కరుదెంచి సేవకునిఁ బుచ్చి నిజాగమనంబుఁ దెల్ప, వా
రిని విడియింపఁజేసి, యొనరించె నతండు యథార్హసత్కృతుల్॥ 182

మ॥ తమ తోడ్తెచ్చిన రాయబారమును సూత్రప్రాయతం దెల్పి, "చూ
తము లెండిప్పుడు విశ్రమింపుఁ" డని యాతం డాడ వీడ్కొంచు, దు
ర్గము నల్మూలలు సంచరించి, యట మర్మస్థాన సేనా రహ
స్యములెల్లన్ గమనింపుచుండిరి శివక్ష్మాపాల సేనాపతుల్ ॥ 183

మ॥ ఒక సాయంతన వేళఁ దన్న గర బాహ్యోద్యాన సౌధంబునం
దొకఁడై కొల్వయి, చంద్రరావు శివరాజోద్యోగుల్ ద్వారపా
లకుతోఁ బిల్వఁగఁ బంపి సంగతులు తెల్పంగోర, ద్రాక్షాసవో
త్సుకితాత్ముండగు వానితోడ రఘునాథుం డాడె నీరీతిగన్॥ 184

శా॥ "రాజా! మాశివరాజమౌళి తమ ధైర్య ప్రాభ వోదారతా
తేజంబుల్ గని చెల్మిఁగోరి మముఁ బుత్తెంచెన్; మహాభాగుఁడా
షాజీపుత్రుఁడు జాతి నీతి మతరక్షా దీక్షఁ గైకొంచు, ని
ర్వ్యాజంబౌ "స్వకులీన బంధుల సహాయం బిప్పుడర్థించెదున్!॥ 185

చ॥ తమకడఁ బెక్కు లేల విశదంబులు సేయఁగఁ, జూడుఁ డిప్డు దే
శము పడుచున్న కష్టములు; సమ్మతి నందఱు మీరు గూడి యు
ద్యమమును నిర్వహింపవలదా; యిటు దాయలఁగూడి యాత్మప
క్షముఁ దెగఁజూతురా -యడవి కట్టియ గొడ్డటఁదూఱుతీరునన్!॥ 186

చ॥ ఇదియునుగాక, మా శివమహీపతి చుట్టఱికంపుమేర మీ
యదు కొనరింపఁగాఁ దలఁచె; నంతటియుత్తముఁ డల్లుఁడౌట య
భ్యుదయమకాదె! యీ సమయ మొచ్చెముసేయక భావి కార్య దో
హదముగసమ్మతించి, యుభయాన్వయముల్ వెలుఁగొందఁ జేయుమీ!॥ 187

ఉ॥ అన్యుల నమ్మి జాతి కహితాచరణం బగు రీతియేల! సౌ
జన్యము శీలమున్ బలము చాతురియున్ గల వీరలోక మూ
ర్ధన్యుని మాశివప్రభుని రాజనియున్ హితుఁ డల్లుఁడంచు మీ
కన్యకనిచ్చి, సర్వసహకారము లిచ్చియుఁ, దోడ్పడన్దగున్!" ॥ 188

చ॥ అని వివరింప, మున్న మనసంటిన యీసు రగుల్చు నట్టులై
యినుమడి కావి రేఁగఁ, గయిపెక్కు తలంపులు వేఁడియూరుపుల్
పెనఁగొనఁ, జంద్రరావు తన పీఁ టఁ జివాలున డిగ్గఁ బాటి యి
ట్లనె - వడగండ్లువోని పరుషాక్షరముల్ వలకేలఁ జల్లుచున్ ॥ 189

చ॥ "బళిబళి! రాయబారము సెబాసుగ నున్నది! కొంటెగాండ్రకుఁ
దలముడియైనవాఁడు సరదారుల కిప్పుడు మేలుబంతియై
వెలసెనె? దొమ్మిపోటు, దలపెట్టుచు మమ్ములఁ గొల్వఁజేరఁగాఁ
బిలిచెనె? వార్వమెక్క తన వెంబడి మేము సవారిదీయుటో?॥ 190

చ॥ ఎఱుఁగఁడొ మమ్ము? మాబలము నేమనుచుఁ దలపోసెనో? బిజా
పురిసులతానుగూడఁ దన పోటుఁదనమ్మున కాఁగఁడో? సరా
సరి జగమెల్లఁ దాన పిడుచుఁ గొని మ్రింగునో? నేఁటిదాఁకనుఁ
దిరి పెపుఁ గూటికిఁ గొలువుదీఱెడు తండ్రి తెఱంగెఱుంగఁడో?॥ 191

చ॥ * పలువ యతండు మాకొలము వాఁడని పల్కి న నైన సిగ్గుచే
టలమెడు - నల్లుఁ జేసి తనయుఁ ముడివెట్టెడు వెఱ్ఱి లుందు రే?
తల బిరుసయ్యెనే - కులముతక్కువకుఁ సుత నిమ్మనంగ? మీ
కొలఁదులఁ బోక-యెక్కు వలకుం దల లెక్కు ట లో ర్వవచ్చు నే?"॥ 192

చ॥ అని యెడు పల్కులఁ గినుకనంటియు, వచ్చిన కార్య మెట్టులై
నను సవరింపఁబూని, తమనాయకు నానతి మేరముట్టి, యా
తని మధుపానరీతి యని యారసి, పే రభిమాన మోర్మి లోఁ
గొని, రఘునాథుఁ డాడె-ననుకూల వచో రచనా ధురీణతఁ ॥ 193

చ॥ "ఘనుఁడవు చంద్రరాయ! తమకమ్మునఁ బోవఁగఁ బాడియౌనె! నె
మ్మనమును జిక్కఁ బట్టు: మభిమానమె యున్నను - దేశకాలముల్
గని యనుకూలవృత్తి మెలఁగఁ దలపోయుట మేలు: మా వచిం
చిన దొసఁ గున్నదయ్య? నిరసించుట పెద్దలు మెచ్చు దారియే! ॥ 194

---

* Balaji More, who regarded the Bhonsles as inferior to his own ancient house, declined the offer (marriage).

Page 147, KINCAID, C. V. O., I.C.S.

చ॥ తమమది మాఱిపోకకుఁ గతంబు నెఱుంగము గాని - మా ప్రభూ
త్త మునెడ లోటు లేదనక తప్పదు : మీరును వారుఁ గూడి యు
ద్యమమును దీరు సేయఁ దగునంటిమి; వంతును వాదు లే, దవ
శ్య మనఁగలేదు; శాంతమతులై బదులిం-డిపు డింతయేటికిన్ !"॥ 195

చ॥ అనుటయు, నేయివోయ సెగలార్చెడు పావకునట్టు లిన్మడిన్
గనలుచుఁ జంద్రరా వనియెఁ, "గాని కువాడము లేల మాటికిన్
విని చెదరోయి? మాకుఁ దెలివిన్ గఱపంగల బంటులైతిరో?
చనుఁ, దధిక ప్రసంగములు చాలు, నిఁకన్ బెడనోరు మూయుఁడీ॥ 196

ఉ॥ పెద్దఱికమ్ము వేసికొని పిల్వని పేరఁట మేలరాఁగ? మా
సుద్దులతోఁ బనేమి? గడుసుందన మంటు గరాసు నొక్క నిన్
బెద్ద యొనర్చి వేడబపుఁ బెండ్లికి వత్తురె? యంచకూనకున్
గ్రద్దకుజోడె? వియ్యమునఁ గయ్యమునన్ మముఁ దేఱి చూతు రే?"॥ 197

చ॥ అని కనులెఱ్ఱ జేసి తెగనాడు నుడుల్ మదిఁ గ్రుమ్మి వైవ, రేఁ
గిన కను ఱెప్పవిప్పు మలఁగింప కెగాదిగ నిల్వు సూచి యి
ట్లనె రఘునాథుఁ, "డాఁగు, మధికాధికముల్ తెగఁగోయ నేల? యె
వ్వని బలగౌరవంబు లలవాని - వోరుల్ తడవంగ నేటికిన్?॥ 198

చ॥ మా కిది యుక్త మంచుఁ దగుమాటలు పల్కితి: మిష్టమైన 'నౌఁ
గా' కను - మట్లుకానియెడఁ 'గా' దను మింతియ, లేనిపోని వా
చా కుటిలత్వమేల? బల సంపద తూఁచుకొనం దలంతువా -
వాకులతోఁ బనేమి? మధుపాన మొకింతయు గుట్టెఱుంగ దే?॥ 199

ఉ॥ వీరుఁడ వౌదుగాక, పది వేల తరమ్ముల కైన భోఁసలే
ధీరునిఁ దేఱిచూడఁగల తెంపరివే? పయికన్ను శూలమున్
దూరమువెట్టి యొక్క జడ దూయ జనించిన వీరభద్ర ఖ
డ్గారభటిన్ భరింపఁగలవా? శివుపైఁ జను దక్షు లుందు రే?"॥ 200

మ॥ అనఁ, దీంద్రించుచుఁ జంద్ర రావు పటురోషావేశ దుర్దాంత వ
క్త్ర నుఁడై, ఖడ్గముఁ 'జళ్ళునన్' దిగిచి యుగ్రస్ఫూర్తి బైఁదూఁకె:నా
తని కీడై రఘునాథుఁ డేమఅని పంతం బొప్పువాఁడౌట, నె
త్తిన కౌక్షేయముఁ బాయఁజిమ్మి, తనకత్తిన్ నాటె వక్షంబునన్॥ 201

ఉ॥ వ్రేటున రేఁగి, మైఁదొరఁగు వెచ్చని నెత్తుటఁ దోఁగి, చంద్రరా
వోటఁదొలంగి పైఁబడఁగ 'హుమ్మ'ని యార్చి కుఠారమున్ మెయిన్
నాటి గతాసుఁ జేసె రఘునాథుఁడు; కావలివారు గొంద అ
చ్చోటున సందడిన్ దెలిసి, చుట్టును ముట్టిరి శస్త్రపాణులై ॥ 202

శా॥ దంభోళి ప్రతిమాన ఖడ్గమును హస్తంబందుఁ గీలింపుచున్
సాంభాజికవజీ యెదుర్కొను విపక్షవ్రాతమున్ దోలె: ది
క్కుంభి ద్వంద్వముఁబోలు నాయిరువు రుక్కుంజూపి, యచ్చోనవ
ష్టంభంబున్ దొలఁగించుకొం చరిగి బైటన్ సేనలన్ జేరుచున్ ॥ 203

చ॥ జరిగిన కార్యమందుఁ జెయిజాఱిన తొందర- దాన నచ్చటన్
దుర మొనగూడినన్ గలుగుతొందరయున్ - శివరాజుఁ జూడ కే
తెఱఁ గొనరింపరామి - గణుతింపుచు, వారు వెసన్ మహాబలే
శ్వరమున కేఁగి రాజుఁగని పల్కిరి నాఁటి యుదంత మంతయున్॥204

చ॥ వినయముతోడ వారు వినిపించెడు సంగతు లొండొకండుగా
వినుతఱిఁ - 'జంద్రరా వుసురు వీడె' నటంచు వినంబడన్ మనం
బునఁ గడు నొల్లఁబోయి, శివభూపతి నివ్వెఱపాటు నెవ్వగల్
మునుకొన నూర్పువుచ్చి, తలపోఁతలకున్ దలయూఁచి యిట్లనెన్॥ 205

చ॥ $ "అనుకొనురీతి యేమి - కడకైనదియే? మొక బాంధవంబు మె
ల్పున నయినన్ స్వజాతి బలమున్ నిలన్ బెట్టెడు పూన్కి యిట్టు ల
య్యెనె! యనుతాపమే నిలిచెనే తుద! కింతకున్ బోక తీఅద
య్యెనె కులబాంధవం! బతనియేపున కింతలు రాక యొప్పునే! ॥ 206

తే॥ $ శత్రు పక్షమై యహితమే సలిపి నైనఁ,
దలఁపుమాఱిన నెపుడైన ధర్మరథముఁ
బ్రా పొసఁగి లాగు నొకమహారాష్ట్ర వీరుఁ
డంతరించిన కొఱఁతవో ననువు గలదె! ॥ 207

శా॥ + ఆయెన్ బోయ ననంగరాదు, రఘునాథా! యెంతలో నెంతకీ
డోయీ! నీ కరవాలుకంటె మది కెంతో వాఁడి యున్నట్లుగాఁ
బోయెన్ గార్యము; చంద్రరాయఁడొకఁడే పోలేదు–విభక్తియున్
మా యౌదార్యముగూడఁబోయె; నపనిందా రేఖ నిల్చెన్ దుదిన్!॥208

చ॥ + కలిగినదీనిలో నిజము కన్నడసేసి, యసూయఁజూపి, నిం
దలు తల కెత్త దే జగము నాకును వారికి మీకుఁగూడ? నీ
మెలఁకువఁజూపి మీ మది దమించినచో మనకీర్తి యెంత రం
జిలు బహిరంగ యుద్ధములఁ జేతికటారికి విల్వ హెచ్చదే!॥ 209

$ "From the recently discovered Mahabaleswar account, it is clear that Shivaji repeatedly strove to win More to his side, that More as often tried treacherously to take Shivaji prisoner and that he eventually fell in a quarrel between him and Raglo Ballal Atre, while the latter was delivering him an ultimatum. Shivaji was thus clearly innocent of More's death!"

Page 272. KINCAID, C. V.O., I, C. S.

ఉ॥ + సంగతి యిట్టులుండఁ, దెఱచాటునఁ బోయిన దీనికిన్ బ్రాధా
నాంగము "నేనుగాఁ దలఁచి యాత్మకులీనుల హత్యచేఁతగా
రంగులు పూయునేమొ వివరంబులు మాసిన భావికాల! మీ
యింగిత మెంచి, యిందు నిజ మిట్టిదిగాఁ గనువాఁడు గల్గనో!"॥210

చ॥ అను శివరాజమౌళి హృదయంబు నెఱిఁగుచు శ్యామరాజపం
తనియె, "మహాప్రభూ! వెలితియయ్యె నన్ బని లేదు; ద్రోహచిం
తనుఁ బొలియించి ధర్మమ యొనర్చిన యీ రఘునాథు మన్ననన్
గనఁదగు; దోస మెంచెడు జగమ్మున కీశ్వరుఁడైనఁ దప్పునే!॥ 211

చ॥ కడచిన దానికంటె జరుగంగల దానినిఁ జిత్త గింపుఁ: డీ
యుడుకున జావళీ విజయ ముద్దవిడిన్ గొననొప్పు: నింత సం
దడివడి యొల్లఁబోక తగునా! యొక ధర్మము నిర్ణయింపుచున్
దడయుట మేలె! దాన నమృతమ్ము విసమ్ముగ మాఱఁగూడదో!"॥ 212

+ "This active hostility of Chandrarao More could not be safely put up with any longer, and Shivaji's agents, Ragho Ballal and Sambhaji Kawji resolved on their own account to punish the Mores."

Page 93. M. G. RANADE.

+ "చంద్రరావు ఘాతవృత్తాంతమంతయు శివాజీచరిత్రలోఁ నొక గొప్ప కళంకమనియు నతఁడు నీతివిహీనుఁడని చూపుటకు గొప్పనిదర్శనమనియుఁ గొందఱు... చరిత్రకారుల యభిప్రాయ మైయున్నది.. తన్ను మోసపుచ్చిన వానిని, మోసపుచ్చనున్న వానిని మోసపుచ్చిన నెంతదోషముండునో అంతకంటే నధిక దోషము శివాజిపై నారోపింపరాదనుటకు సందేహము లేదు."

పుట 55. "శ్రీ శివాజి చరిత్రము" కె. వి. లక్ష్మణరావు.

చ॥ అనుటయుఁ గార్యమెంచి, సమయానుగుణంబగు తత్ప్రబోధముం
బనిగొని, యప్డ సేననడుపం రఘునాథుని కాజ్ఞసేసి, యే
చిన బలఁగమ్ముతో మసక చీఁకటి వాయకమున్న తత్పురం
బు నెగిచిముట్టి, కోట నలుమూలల ముట్టడివెట్టె నేపునన్॥ 213

ఉ॥ "ఇప్పటి కైన వారు తగవెంచి చలమ్మును వీడి, కూడి రా
నొప్పెద రేమొ" యం చనునయోక్తులతో నొకదూతఁ బంపెఁ గీ
డొప్పక షాహజీతనయుఁ; దుక్కి-వులై పగ రేఁగి యీసునన్
గొప్పరమెక్కి, వారు కసికోతలకు దిగి రక్క- సింపుచున్ ॥ 214

ఉ॥ గండు మగంటిమిన్ బిరుదు గట్టిన వీరులు - చంద్ర రావుత
మ్ముండగు సూర్యరాయఁడు, చమూపతియౌ హనుమంతరాయఁ, డు
ద్దండులు పుత్రులున్ దెగువ దండడిలన్ బడి వేల మావళా
దండు వెలార్చుచున్ గవను దాఁటి పయింబడి రంగ వేయుచున్ ॥215

ఉ॥ పంతము వంతు వాఱఁ దెగఁబట్టి పెనంగెడు రెండు వైపులన్
దంతురమయ్యె మొండెముల తండము, నెత్తురు టేఱు పాఱెఁ ; గా
లాంతకుఁడౌచుఁ దెంపుమెఱయన్ రఘునాథుడు సూర్యరావుపైఁ
గుంతముదూసి, వక్షమునఁ గ్రుచ్చి ధరన్ బడఁద్రోసె నార్చుచున్॥216

తే॥ దానఁ జెలరేఁగి సేనలఁ దఱిమి నఱ కె
మారి మసఁగినయటు హనుమంతరావు:
వాని కెదురెక్కి యుఱిమి సాంభాజికవజి
శాతశరమున నానిమస్తకము దునిమె॥ 217

ఉ॥ ఈ జడి యిట్టలుండ, మును మెత్తుచు మూఁకల మ్రొగ్గఁదోలి తా
నాజి కరాళ ఖడ్గ వలనంబులఁ బీనుఁగు బెంట జేసె: నా
తేజున శత్రు సైన్యములు దిక్కఱి నల్గడఁ బాఱసాగె: నీ
యోజను జంద్ర రావుసుతు లొంటిఁ బెసంగుచుఁ జిక్కి రచ్చటన్॥ 218

ఉ॥ చిక్కిన వైరిపుత్రకులఁ జేకొని, సేన మరల్చి, జావళీ
దక్కొని, యందు పాతఁబలదాఁచిన పెద్దలనాఁటి రొక్క పుం
బొక్కస మేన్గులుం దురగముల్ గొని, స్వీయపతాక దానిపై
నెక్కొనఁజేసి, తజ్జయము నించె శివప్రభుఁ డుత్సవమ్ములన్ ॥ 219

చ॥ తలఁచిన యంతకంటె వితత మ్మనఁగా నెదురైన కార్యమున్
గెలిచి, శివప్రభుం, డచటి కీడును మేలును దీర్చిదిద్దఁగాఁ
గొలువొకఁడానతిచ్చి, యనుగుల్ సచివుల్ హితులున్ - జమూపతుల్
వలగొని కొల్చుచుండ నలవారలఁ గన్గొని పల్కె నీగతిన్ ॥ 220

చ॥ "బలియుడు చంద్రరావు మనపక్షముఁ జేరిన మే లటంచు మా
కొలిచిన కార్య మిట్లు తలకోఁతలతో ముగియంగనయ్యె: నిం
తలు ముడిపెట్టఁగాఁ దలఁచు దైవము కారణమయ్యెఁగాక - దా
యలవలె మేము పోరఁ దగవా పగవారికిఁ జోటొసంగుచున్॥ 221

ఉ॥ + మాయలు పన్నె; వైరులకు మంతనమున్ బలమిచ్చె నాతఁ: డ
న్యాయము గూడదంచు రఘునాథునిఁ బంపితి సంధి; కైనను
మాయకపోయెఁ దద్దురభిమానము, మా తగ వోర్మియున్ వృథా
వోయెఁ! గుటుంబమెల్లఁ జెడిపోయె! సహాయము పోయె జాతికిన్!॥ 222

తే॥ ఏ మనఁగనేమి! కడచనె నెల్ల తగవు -
నిలిచె వారికి మన కొక్క వెలితిమాత్ర:
మంతయును దైవనిర్ణయం బగుట నిజమ
యైన, మనవైపు కొఱలేమి యరయవలదె! ॥ 223

+ " At the suggestion of the Bijapur government, More now allowed Baji Shamraj to use his fief as a base from which to surprise and kill Shivaji."

Page 147, KINCAIID.

ఉ॥ పోయినదానితోడఁ బగఁబుచ్చక, తత్సుతు లిర్వు రింత లేఁ
బ్రాయమువారుగానఁ దెగరాఁజెద: రందున సత్ప్రవర్తనన్
బోయెదుదాఁక వీరి మన పొత్తున నేమఱకుండి యోగ్యులన్
జేయుఁడు - రక్షకాళి పరిశీలిత రాజగృహంబుఁ జేర్చుచున్ !॥ 224

తే॥ పతిని బాసిన నెవ్వగఁ బరితపించు
తత్కుటుంబమునెడ సమాదరముఁ జూపి,
యుచిత సౌకర్యములఁ గూర్చి యుపచరింప
నంచితోద్యోగులను నియమించుఁ డిచట॥ 225

ఉ॥ తక్కిన రాజ్యపాలన విధానము లౌచితి యెంచి శ్యామరా
విక్కడఁ దీర్పగావలయు; నీవిజయమ్మున దేశలక్ష్మికై
యుక్కునఁ బ్రాణవాయువుల నొప్పరికించిన వీరయోధులన్
మక్కువ నాదరించి, తగు మన్నన లీవలె వారి వారికిన్ ॥ 226

తే॥ అనుచు రఘునాథువైపున - నతనిపజ్జఁ
గవగొని వసించు సాంభాజికవజి పైనిఁ
జూపు వెలయించి యాదర సూచకముగఁ
దనకడకుఁ బిల్చి వారితో ననియె నిట్లు॥ 227

చ॥ "పొరపడియుంటి మీ జతనమున్ వినిపించినయప్డు మీరు తొం
దరపడినా రటం, చది కతమ్ముగ రాఁగల కోపతాపముల్
విరసతఁ జూపకుండఁ గనువిచ్చె దయాళు భవాని; వారి ము
ష్కరతను గంటి నే స్వయముగా నిట - మీ నెఱిలే మెఱింగితిన్॥ 228

ఉ॥ ఈ విజయమ్మునందు మొదలెత్తుటనుండియు మీరుచూపు స
ద్భావము - ప్రాణమైనఁ దెగఁబట్టిన తెం- పెడఁబోనియోర్పు బా -
హా విభవంబుఁగూడి సమయానుగుణంబయి మెచ్చుఁగూర్చె; మీ
పోవు తెఱంగు తక్కిన చమూపతు లందఱు నేర్వఁగాఁ దగున్ ॥ 229

ఉ॥ శక్తియు రక్తియుం బలము సాహసముం వెలయించి, దేశముం
భక్తి భజించు మీకు బహుమానముగా నిడు నీకటారు లా
సక్తి నిఁ గొంచు, మా కుడిభుజమ్ము నెదం గొలువుండుఁ, డాహవో
ద్రిక్తుల వైరులం దతిమి తేజముఁ గూర్పఁడు దేశలక్ష్మికిం!"॥ 230

తే॥ అనుచు మన్ననఁ జూపి యనర్ఘ భూష
ణాంబరమ్ములఁ దనియించి, యర్హ రీతిఁ
దక్కు యోధుల మన్నించిబీ దండనున్న
వినయవంతు మోరోపంతుఁ గనుచుఁ బలికె॥ 231

❀ శివాజీ రెండవసారి దండయాత్రలు - విజయములు ❀

ఉ॥ "ఏ నిటు దండయాత్ర మును మెత్తెదఁ బశ్చిమవార్ధియంచు ల
ట్టానెడుదాఁక; నేఁటి విజయమ్ము వెలుంగ, మహాబలేశ్వర
స్థానమునొద్దఁ 'బా' ర్కనుమదాపున దుర్గముఁ గట్టమీవు – కృ
ష్ణానది కియ్యెడం బురుటిసంతన దీరుటఁ బావనంబగుం॥ 232

సీ॥ నాల్గు వైపులఁ – గొంకణము సహ్యాధరణి యం
తట – రాను బో ముఖద్వార మిచటఁ,
దౌలుత బిజాపురీశుల మహాధన రాశి
యుడివోక మన చేతఁ బడియె నిచటఁ,
జెడుతలంపున మమ్ముఁ జెనకి బాజీశ్యామ
రాయఁ డేపతి దాఁగిపోయె నిచటఁ,
బగఁబూని సకుటుంబముగఁ జంద్రరావు రూ
పతివోవ 'జావళీ' దొరకె నిచట,

తే॥ మన ప్రతాపోదయము దినదినముఁ బెంచు
క్షేత్ర మిదియౌట నిట దుర్గసీమఁ గట్టి,
యట భవానికి దేవాలయము ఘటించి,
దానికిఁ 'బ్రతాపగడ' మభిధాన మిమ్ము! ॥ 233

తే॥ అనుచు నియమించి, తక్కిన పనులు దీర్ప
వారివారినిఁ బంపి, తత్ప్రాంత దు
ర్గ ముల 'వసోటా' ముఖంబులు గెలిచి, 'హీర
దాస' మను ప్రాంతమును గెల్వఁ దరలె శివుఁడు ॥ 234

మ॥ అట 'బండా' లను 'రోహిడా' పతి యవార్యాటోపుఁ డై పోరి, త
త్పటు ధాటిన్ దెగి మ్రగ్గెఁ; దత్సచివుఁడౌ బాజీ ప్రభుం డాహవో
ద్భటుఁడై మార్కొని, యల్ప సైన్యములతో దర్పించి పోరాడె; నే
మిట నేపౌ శివరాజ సైన్యములు దొమ్మిన్ బట్టె నా దుర్గమున్ ॥ 235

ఉ॥ అప్రతిమాన విక్రమ విహారములన్ బ్రభుభక్తిఁ జూపు బా
జీ ప్రభు మెచ్చికొంచు శివజీ యట దుర్గపతిత్వ మిచ్చి, సై
న్య ప్రభుఁగా నొనర్చి, తన యాన మెలంగుచు నాల్గు వైపులన్
స్వప్రతిపక్షమున్ దఱుముచాద్పునఁ గట్టడచేసి యేల్కొ నెన్॥ 236

ఉ॥ వారక 'హీరదాస' మను ప్రాంతము గెల్చి, శివప్రభుండు శృం
గారపురమ్మునున్ గెలువఁగాఁ జనె; నీకథ లాలకింపుచున్
వీరుఁ డెయయ్యు' రామదళనీ' యను తత్పతి పాఱిపోయె; శృం
గారపుర ప్రభుత్వమును గానుక పెట్టెఁ దదీయమంత్రి యున్ ॥ 237

ఉ॥ అంత శివప్రభుండు ముదమందుచు, 'వాడి' ధరాధినేత శా
వంతుని గెల్వఁబోయె; బలవంతుఁ డతం డెదిరింప నుండి సా
మంతులు వానిమంత్రు లతిమానుషమౌ శివరాజు విక్రమం
బింత యెఱుంగఁ జేసి, యెలయించిరి లోఁబడ శాంతిదూత లై ॥238

మ॥ # అలశావంతుఁడు ఖోఁ సలేకులమువాఁడై యుంటఁ - బూర్వప్రభుల్
నిలయంబుదున నిల్పి కొల్చెడు 'భవానీఖడ్గ' మర్పించి, కా
న్కలతో లోఁబడ సమ్మతించుట - శివక్ష్మాపాలుఁ డవ్వానితోఁ
జెలికారంబున కిచ్చగించి, మది మెచ్చెఁ వాని సౌజన్యమ్ముఁ ॥ 239

తే॥ # మూడు వందల మొహరీల మోపు గలిగి,
కలిత నవరత్న ధగధగత్కాంతు లీను
నా భవానీమహాఖడ్గ శివ మందికొనుచు
శివపతి జగత్త్రయంబు గెల్చినటు లల రె॥ 240

ఉ॥ అపయి దండయాత్ర నపరాంబుధిమేరకుఁ బోవనుండ, "బీ
జాపురిలో నవా బొకరుజ్జ మరణించె" నటంచుఁ, "దత్సుతుం
డేపునఁ దండ్రిగద్దెపయి నెక్కె" నటం, "చవురంగ జేబు; బీ
జాపురి గెల్వఁబోయె" నని చారులచే శివరా జెఱుంగుచుఁ ॥ 241

చ॥ అనుకొనియున్న దిగ్విజయ మాఁపి, జయించిన రాజ్యమెల్లఁ బా
లనమునఁ దీరుసేయునటుల్ దగువారల కాజ్ఞసేసి, చే
సిన పనికంటెఁ జేయఁగల చేతలకుఁ మది నుత్సహింపుచుఁ
జనె శివరాజు సేనఁగొ ని చయ్యన రాజగడంబుఁ జేరఁగఁ ॥ 242

ఉ॥ అంతట దూతలఁ బనిచి యచ్చటి సంగతులఁ గ్రహించి, సా
మంతుల మంత్రులఁ గలిసి మంతనముల్ శివరాజు వల్కె "నీ
పొంతన మొక్క మేలునకుఁ బుట్టెనో, కీడున కయ్యెనేమొ, సి
ద్ధాం తము సేయరాదయినఁ, దప్పదు మార్పొకఁ డంచుఁదోఁచెడిఁ॥ 243

There was a famous long sword worth 300 huns (pagodas) with a chief, Gowalkar Sawant by name .. .. .. The Sawant ... seeking an interview with Shivaji presented him with the sword. He (Shivaji) gave it the name of his tutelary deity Bhavani.

Page 116. N. S. TAKAKHAV, M. A.

ఉ॥ బాలకుఁ డీనవాబు: బలవంతులు సైన్యపతుల్ వజీరుల్గా
దాలిమిఁదూలి లోనికలఁతల్ పైన వైతుర కాని, తెంపునన్
మేలు దలంప; రి య్యదను మెట్టినవాఁ డవురంగజేబు తా
నాలమునెత్తి వచ్చె, సమయజ్ఞున కందని త్రోవ లున్నవే! ॥ 244

ఉ॥ షాహజహాను వోలె నొక చక్కటివాఁ డనరా దితండు – దు
ర్వ్యూహములోఁడు తాంత్రికుఁ, డపోహలకున్ గుదు, రెంత కేనియున్
సాహసమూను తెంపరి: బిజాపుర మీతని చేతియందుఁ బూ
ర్ణాహుతి గాకపో – దెవరియంతకువారయి కన్నుమూసినన్॥ 245

చ॥ పయిఁబడి రాకయుండఁ దొలివంతున లోఁగొని గోలకొండ, న
క్షయముగ వారిపొత్తు జరుగన్ దనపుత్రున కానవాబు క
న్నియఁ గొనె, వారు తోడుపడ నేఁడిటుపైకొనె – స్వీయ సమ్మతిన్
గయికొన కేల్బడిన్ గొనుట కప్పములీమి నెపంబు వెట్టుచున్॥ 246

ఉ॥ ఇంతయుఁ బాదుషానికృతి : యిందు బిజాపుర మంతరించు తీ
రెంతయుఁ దోఁచు: 'నైన మన కే' మనియున్, 'బలవద్విరోధ' మం
చంతరమెంచి కన్మలఁపు టర్హమె! నేఁ డిది మ్రింగి బల్పునన్
గంతులు వేసి, 'రేపు కడకన్ మనపై కతఁ డెత్తి రాడొకో! ॥ 247

చ॥ మనము బిజాపురీశుఁడు సమానముగాఁ దెగి పోరవచ్చు, నా
తని మన – మాతఁడున్ మనల దక్కొనవచ్చు, మఱొక్కఁడిందుఁ బై
కొనఁ దగ : దట్టు లైనఁ గలుగన్ జెడు గిర్వుర కొట, నేఁడు ము
న్నొని యవురంగ జేబు నుఱుగొట్టి, బిజాపురి కూఁత యీఁదగున్॥ 248

ఉ॥ ఆ వెర వొప్పునైన, మనమై మునుదూఁకుచు సాయమీయఁ గాఁ
బోవుట మేలుగాదు, నయమున్ బ్రియమున్ లిగింప–దొక్కచోఁ
ద్రోవలుమాటి యిర్వయిపు ద్రోహముగానయి రెంటఁ గీడగున్;
గావునఁ దేలిపోని యెసకంబు వేఱొకదారి' తీరగున్॥ 249

చ॥ ఒకట బిజాపురంబు బలమూఁదుచు నుక్కునఁ బోరుచుండ, వే
ఱొకటఁ బరాక్రమించి మన ముద్దవిడిన్ మొగలాయిరాజ్యమున్
వికలముఁజేసి కొల్లగొని వే యలయింతము; దీన వాని పూ
నిక యిరుపాయలౌచు, నెవరిన్ గెలువన్ దరిలేక చిక్కెడున్ ॥ 250

ఉ॥ ఇప్పటి కీకడంక సరియే; 'యొక చో యవన ద్వయంబు తా
మొప్పుగ సంధిఁగూర్చికొనియున్ మనపై కరుదెంచు' నన్ దలం
పొప్పరికింపరాని, దపుడో? – యపుడో యననేటి కావిధం
బెప్పటికైన నున్న, దది యెంచి తలంకిన నింత యేటికిన్! ॥ 251

తే॥ మఱ్ఱి విత్తులో నెంతటి మహిమ గలదొ –
దెసలఁ గబళించు కొమ్మల నెసఁగునాఁడె
తెలియఁదగు; దాని మొలపించుదేవుఁ డెఱుఁగుఁ
బెంచువిధ – మూడవాఱ బల్పించు విధము!"॥ 252

చ॥ అని వివరంబులాడి, తగునంచని యందఱు వల్కఁగా – ననీ
కిని వెడలించి, ముందు పరికించినత్రోవ నెకాయకిన్ బలం
బును నడిపించి యందు తొలిముద్దగ జున్నరు పట్టణంబుఁ గై
కొన మదినెంచి కోటగవఁకుల్ వడిదాఁటుచు లోనికిన్ జనెన్॥ 253

ఉ॥ జున్నరు నాయకుం డెడముసూపక వచ్చు శివాజి సైన్యమున్
గన్నులఁ జూచి, వారి నరికట్టుటకున్ బలఁగంబు లేమి నా
పన్నత నొందియున్, బెనఁ కువన్ గొన మేలిమిలేమి నెంచి, మే
ల్మొన్న తెఱంగునన్ భటులఁ గూడి చనెన్ శివరాజుఁ జూడఁగన్॥254

ఉ॥ ఆ సరదారు భక్తి వినయంబులకు శివరాజు మెచ్చి, "నీ
దోసము లేదు, మాకుఁ బగతోఁ బనిలే, దిట మా ప్రభుత్వమున్
వాసియైనర్పఁగాఁ దలఁచి వచ్చితి; మీవును మాపతాకకున్
దాసుడనౌచు టొక్కసమునన్ ధనమెల్ల నొసంగు" మంచనన్॥ 255

తే॥ *దానికి విధేయుఁడై సుబేదారుఁ డపుడ
తలుపు తెఱచె భాండాగారములకు నెల్ల:
మూఁడులక్షల మొహరీ, లమూల్య మణులు
నమితధనము, నిన్నూఱు వార్వములు దొరకె॥ 256

ఉ॥ ఆ వసుసంచయంబుఁ గొని యందుఁ బతాక ప్రతిష్ఠసేసి, సై
న్యావళి వెంటనంటఁగ నహమ్మదుపట్టణ మేఁగె శ్రీశివుం:
డీవిధమెల్ల మున్నవిని హెచ్చరికంగొని తత్పురీశుఁడెం
దే వెడలించె బొక్క సము; నింతటిలో నరికట్టె సైన్యముల్ ॥ 257

తే॥ పురము లోఁబడె మున్ను జున్నరునుబోలి,
యేడువందల గుఱ్ఱంబు లీడులేని
కరులు నాలుగుమాత్ర మాపురిని మిగిలె:
వానిఁ గొని శివభూపుఁ డవ్వలకుఁ జనియె॥ 258

చ॥ తదుపరి శ్రీశివుండు సరదారులఁ గొందఱఁ గొంత సైన్యసం
పదయిడి వేఱువేఱ పనుపన్, మొగలాయిచమూపతుల్ బలో
న్మదులయి వారలన్ దఱిమి మందటిలన్ గొనుచుండి-రొక్కచో
నొదుఁగుచునుండి; రందు గెలుపోటము లేఁతముఁ ద్రొక్కుటైతగన్॥ 259

మ॥ * శివరా జీగతిఁ బ్రాంతపట్టణములన్ జేపట్టి, యందందు వ
స్తు వితానంబు ధనంబు వాజులు కరుల్ తోరంబుగాఁ గొంచు, ని
ష్ఠ విహారంబులు సల్పి మొగలుల రాజ్యంబెల్లఁ గారించె; ని
య్యవి యిట్లుండ, బీజాపురంబున రణం బవ్యాహతంబై చనెన్॥ 260

---

* They carried devastation and alarm to the very gates of Ahmadnagar .. He (Shivaji) carried off 30,000 hun in cash, 200 horses and much costly clothing and jewellery (from Junnar) .. The success of the Maratha raiders was due to the negligence of the Mughal officers and probably also to their military weakness. Page 60, J. N, SARKAR.

ఉ॥ మొగలు సైన్యధాటి కెడఁబోయె బిజాపురి సేన, వారికిన్
లోఁగె వజీరు, సైన్యపతులున్ దమలోఁ గలహించుచుండిః రీ
యాగడమెల్లఁ జూచి భయమందుచుఁ గొండికయౌ నవాబు రా
జీ గొనఁగాఁ దలంచి పనిచెన్ వడిగా నిటు రాయబారముల్ ॥ 261

తే॥ "పైక మొకలక్ష యిచ్చి, కావలయుగడము
లప్పనము సేసి, మిముఁ గొల్తు" ననె నవాబు;
రాజ్యమును మ్రింగ నెంచు నౌరంగజేబు
పట్టువిడ కాహవముఁ గట్టిపఱచుచుండె॥ 262

తే॥ అంతలోన శివప్రభుం డధికుఁడగుచుఁ
దనదురాజ్యంబు గారించి తారసిల్లు
వార్త వినుచు నౌరంగజే బార్తి బొంది,
యిచటి యుద్ధము సడలించి యచటు చూచె॥ 263

ఉ॥ కొంతబలంబు వేర్పఱచి, కోరిన సాయములిచ్చి, దోః ప్రథా
వంతుల సైన్యాథుల శివప్రభు నొంపఁగఁ బంపుసేసె; నీ
యంతరమందుఁ దండ్రి మరణాంతరుజాపరిభూతుఁడైన వృ
త్తాంతము రాఁగ, దానఁ గలఁతంబడె నా యవురంగజే బటన్॥ 264

తే॥ "ఏ నిచటనున్నచో రాజ్యమెల్లఁ గొందు
రన్నదమ్ము" లటంచుఁ దా నచటి కేఁగఁ
దలఁచి, యౌరంగజేబు సుల్తానొసంగు
ధనముతోఁ దృప్తివడి సంధి యనుమతించె॥ 265

చ॥ కుదిరిన సంధిమాట విని కోల్కొనుచున్ శివరాజు "నేఁటి యం
గద నవురంగజేబు మొనకట్టి పయిన్ బడునేని లేని యా
పదలగు, వీని నిప్పు డెడఁ బాపి, నవాబును గెల్చి, యాపయిన్
గదియుట మే" లటంచు నొడికమ్ముగ నుత్తరమంపె నీగతిన్ ॥ 266

సీ॥ # "తమ బిజాపురి జయోదంతము విని చాల
సంతసించితిమి, మీ చనవుఁబట్టి
తమరాజ్యమందుఁ బెద్దలనుండి మేమందు
కొను 'దేశముఖి' పన్నుఁ గొంటి, మిదియు
మును పాదుషాహగారినిఁ గోరియుంటి, మా
యన సమ్మతించియు నాజ్ఞ సుంత
తడవయ్యెఁ; నైన మీదయ రాక పోదని
మునుకొంటి; మీ చేత యనుమతింపుఁ;

తే॥ డైదునూర్ల గుఱ్ఱపుదళం బనువుపరచి
తమకుఁ దోడ్పడుచుందు; మీదక్షిణమున
నేము గెల్చిన వెల్ల మాయేలుబడిగ
సమ్మతింపుచు, నిండు దేశముఖిహక్కు" ॥ 267

తే॥ అనెడుకమ్మ నౌరంగ జేబునకుఁ బంప,
నతఁడు సమ్మతించినయటు లభినయించి,
"యాజ్ఞగొన నీదు ప్రతినిధి నంపు" మనుచు
మచ్చుపొడిఁ జల్లి 'ఢిల్లీ' కి మఱలి చనియె॥ 268

చ॥ ఇటు లవురంగజేబు చనుటెల్ల నెఱింగి శివప్రభుండు ము
న్నటివలె దిగ్జయంబు నడుపన్ దలఁపొంది బలంబు పెంచి, మి
క్కుటముగ దేశ దేశముల గుఱ్ఱములన్ గొని తెచ్చి, వానితోఁ
జటులతరాశ్వ సైన్యముల-సాహిణులన్ వెలయించె నేర్పునన్॥ 269

Ch. IX. "Relations with the Mughals" by
N. S. TAKAKHAV, M.A.
Page 102. "Rise of the Maratha Power" by
M. G. RANADE.

శా॥ # ఓజస్వంతము వాజి సైన్యమునకుఁ యోధావతంసంబు నే
తాజీ పాల్కరు నాథుఁ జేసె; నప్పుడే తగ్గించె సైన్యంబులఁ
బీజాపూర్విభుఁ; డేడు నూర్ల యవనుల్ బీజాపురీ సైనికుల్
షాజీపుత్రునిఁ జేరి వేఁడికొని రాసఁ గొల్వులోఁజేరఁగన్॥ 270

తే॥ శత్రుపక్షమువారైన, శరణమడుగు
వారి లాలించి, నమ్మికఁ జేరఁదీసి,
చెంత - రఘునాథబల్లాలు చేతిక్రింద
శిక్షణము లిచ్చి, కొల్విచ్చె శివవిభుండు॥ 271

చ॥ ఇటు బలఁగమ్ముఁ గూర్చి, మును మెత్తిన దిగ్విజయంబు పూర్తి చే
యుట కెద నిశ్చయించి, సచివోత్తముఁడై తగు శ్యామరాజు ను
ద్భట చతురంగ సైన్యముల దండడితో వెడలించె; నాతఁ డొ
క్కొకటొకటి దుర్గముల్ గెలిచికొందుఁ జనెఁ జరమాబ్ధిముట్టఁగన్॥ 272

సీ॥ అట 'జింజిరా' యను నబ్ధిదుర్గ మొకండు
దనరుఁ, బత్తేఖాను దాని నేత;
యతఁడు 'నీగ్రో' జాతి నధికుడు, వానిరా
జ్యము సముద్ర ప్రాంత మలమియుండె;
సామంతుఁ డగుచు బిజాపురీశులకుఁ, ద
క్కినవారిధరఁ గొల్లగొను నతండు;
బలిత మాతని యోడబలఁగమ్ముఁ దలఁచి యె
వ్వరుగాని వారితో నొరయ వెఱతు;

About 700 disbanded Pathans from Bijapur came to Poona and enlisted themselves under Shivaji .. .. .. Ragho Ballal Atre was placed in command of this Pathan division.

Chapter .X. "The Life of Shivaji Maharaja" by
N. S. TAKAKHAV, M.A.

తే॥ రతఁడు మునుమున్న శ్యామరా జరుగుదెంచు
వార్త విని; సైన్య సన్నాహ ధూర్తుఁడగుచు
వీఁక నెదిరించి తఱిమి చీఁకాకుపఱప,
వెనుదిరిగిపోయె శ్యామరా జనువులేక॥ 273

ఉ॥ ఓడు మొగంబు సూపి తనయొద్ద నిలంబడి శ్యామరాజు మా
ఱాడకయుండ, నా యపజయమ్మునకుఁ మదిఁ గిన్క వొంది నో
నాడుచుఁ, 'బేషవా' పదవి కర్హతచాలమి వెట్టి, శ్రీశివుం
డోడక పింగళేసచివు నొప్పుగఁ దత్పదమందు నిల్పెఁ॥ 274

తే॥ "జయముఁ గొని ర" మ్మటంచు నుత్సాహపఱచి,
బహుళ సైన్యముల్ – నేతాజి పాలకరుని –
ధూర్తు రఘునాథబల్లాలుఁ దోడొసంగ,
వెడలె నపుడ మోరోపంతుపింగళుండు॥ 275

ఉ॥ అంతటి పేష వాపదవి యబ్బుటకుఁ మదిఁ బొంగి, పింగళే
పంతుఁ దజయ్య కార్యమును బట్టుదలఁ గెలువఁ దలంచి, త
త్ప్రాంతములెల్లఁ గైకొనుచుఁ బశ్చిమవార్ధి తటంబుఁ జేరి, దు
ర్దాంతుఁడు జింజిరాధిపతి రాజ్యమునఁ నడిపించె సేనలఁ॥ 276

ఉ॥ తక్కిన సైన్యనాయకు లుదగ్రముగా బలఁగంబుఁ గొంచు, న
ల్దిక్కుల నాక్రమించి యదలించి బిజాపుర రాజ్యభాగముల్
దక్కొనుచుండ, నప్రతిహత ప్రభుతఁ వెలిఁగెఁ శివప్రభుం;
డక్క జ మీసు రోస ముద్దుటై కనలెఁ సులతానుఁ డాత్మలోఁ॥ 277

చతుర్థాశ్వాసము – సంపూర్ణము

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

శ్రీ శివభారతము

(శివాజీ ప్రబంధము)

పంచమాశ్వాసము

చ॥ ఇట శివరాజు విక్రమమునెల్ల నెఱింగి బిజాపూరీంద్రుఁ డు
త్కటముగ నీసుఁబెంచి ప్రతికారమునన్ దన రాజ్యలక్ష్మి కూ
ఱట యొదవింపఁగా నవసరంబగు నోలగ మానతిచ్చి, ముం
దటి చరితమ్ము లెంచి సరదారుల మంత్రులఁజూచి యిట్లనెన్॥ 1

శివాజీ నణఁచుటకై బిజాపురికొల్వులోఁ బ్రయత్నము

ఉ॥ "నాఁటికినాఁటి కుద్యమమునన్ బలుపొంది శివ ప్రభుండు పో
రాటము పెద్ద సేసి, మన రాజ్యమునన్ నలుమూలలందు కుబా
హాటముగాఁ జరించి, యెదురాడిన వారి పధ:కరింపుచున్
గోటలు దుర్గము ల్గొనియెఁ, గొల్లగొనెన్ మనదేశ మెల్లెడన్! ॥ 2

తే॥ సహ్య పర్వత ప్రాంత రాజ్య మదియెల్ల
దక్షిణోత్తర కొంకణధరణి యెల్లఁ
గైవసముఁ జేసికొని, బలఁగం బుఁ బెంచి
మ్రింగుచున్నాఁడు మన ధరిత్రీతలంబు॥ 3

ఉ॥ ఏఁబది వేల కాల్బలము, లేచిన గుఱ్ఱము లేడు వేలు, బా
హాబలగణ్య సైన్యపతు లర్ధసహస్రము వెంటనంటి రాఁ
గాఁ బులివోలెఁ దా నని మొగమ్మున దూఁకుచు, దండయాత్రలన్
రేఁబవ లెత్తి రా నిలువరింపఁగఁజాలర వాని నెవ్వరున్! ॥ 4

ఉ॥ తేటిన ధీ బలంబు –గడి దేటిన బాహు బలంబు – కాఁకలఁ
దీరిన మార్బలంబు గల తెంపరియై, యటువైపు పాదుషా
గారిని సాగనంపి, మన గట్టిపెనంకువఁ జిమ్మి, య ప్రతీ
కార విహారముల్ వెలయఁగా శివరా జిటు విక్రమించెదుఁ॥ 5

ఉ॥ కట్టిన మొగ్గరంబు కడు గట్టిగనున్నది; క్రొత్త దుర్గముల్
గట్టఁగ జేసెఁ; బ్రాతయవి గట్టియొనర్చె, నపార సైన్యముల్
దిట్టము చేసె; మాఱుకొను తెంపున దండ్రి హితంబు గూడఁ జే
పట్టడు; వాని పట్టు మనపట్టణముఁ గదలింప నుండెదుఁ ॥ 6

ఉ॥ తగునని సల్పి యుంటిమి గదా! వెడతంత్రము లప్పుడప్పు, డా
తెగువరి వాని నెల్ల నొక తెంపున వమ్మొనరించె; దానితో
మగుడక మాఱుకొన్న పులి మాదిరి బైపడ దూఁకుచుండె; నీ
మొగి నరికట్టి, యెట్లు మన పోఁడిమి నిల్పుకొనఁ దరంబగుఁ!॥ 7

మ॥ 'కలరే నేఁడు బిజాపురీశ్వరుకడఁ ఖడ్గంబు నంకించు వీ
రులు సర్దారు' లటంచు నాడికొను కాబుల్ సైఁపఁగా వచ్చునే!
కలగం బాటెడు దేశముఁ మత ముపేక్షఁ జూడఁగావచ్చునే!
నలుసై ముల్లయి. బాకు బల్లెమగు దంటఁ గెంట కిట్లోర్తురే! ॥ 8

శా॥ మీలో నొక్కఁడుగాని, పల్వు రొకటఁ మెడొడ్డియేగాని, దు
శ్శీలుండౌ శివరాజు నొంపవలయుఁ; జీవమ్ముతోఁ బట్టు టెం
తే లెస్స తగుఁ, గానిచో నుసురు మా యింపఁదగుఁ; శూరులా
రా! లెం, డెవ్వరు పట్టితేఁగలరో సహ్యారణ్య శార్దూలముఁ! ॥ 9

చ॥ అనుటయు రాజమాత యిటులాడె "నిజ ప్రభుభక్తి గీర్తిఁ బెం
చిన సరదారు లిందఱవి జేయులు గల్గి, బిజాపురీ యశో
ధనమును గొల్లగొట్టు నొక తస్కరు నొంపఁగఁ జాలరో? గతిం
చిన సులతాను తోడన నశించెనొ మీ భుజసార సంపదల్? ॥ 10

ఉ॥ 'ఈఁటెల నెత్తి సైనికు లనేకులు వెంబడి రా శివాజి పెం
ఘోటక మెక్కి సహ్యగిరి కూటములం దిగివచ్చె" నన్నఁ ద
ద్ధాటి బిజాపురిం గవఁకుతల్పులు గి(త్రుడిన మ్రోయుఁ, దద్ధ్వనిం
బీఁటలువోవు మా హృదయభిత్తిక; లింతలు రాక యొప్పునే? ॥ 11

ఉ॥ అన్నిటి కాధ్యులౌ మహమదాదిలు శాహిసవాబు లూఅటం
గన్నులు మూసి; రీతఁడు పగం దెగఁదీయు తలంపెగాని, యా
సన్న లెఱుంగఁ; డౌట బలశాలులు మీ రొక తెంపుసేసి, యా
మన్నెమరాట యాగడము మాన్పక పోయినఁ గీర్తి దక్కునే! ॥ 12

శ్రీ అఫజుల్ ఖాను ప్రతిజ్ఞ రాజమాత ప్రోత్సాహము శ్రీ

తే॥ అనెడు పల్కు లఁ జిటచిటలాడు మనసు
గడుసుదేఱఁగ, వెడ మోము గండువాఱఁ,
గండబలుపున నఫజులుఖాను లేచి
కొలువుఁ గలయఁ గనుంగొని పలికె నిట్లు ॥ 13

చ॥ "నలదు జహాపనా! వెలుగుపాటున నెమ్మది నొచ్చుకోలు; బె
బ్బులి మిడికోఅలే నొడిసి పుచ్చెదు మేల్ సరదారు లిందఱం
గొలువున నేలు మీ రడవి కోఁతుల సేతల కొల్లఁబోదురే!
చలమున సాన దేటిన బిజాపురికుంతము మొక్క వోపునే!॥ 14

మ॥ అతఁడే మిందఱ మమ్ముమీఱు మొనగాఁడా? కొండగూడెంబులం
మెతుకుల్ చల్లుచు గుంపుగట్టికొని దొమ్మిం దోపిడిం జేయు కు
చ్చితుఁ; డేనాఁ డెదిరించి మాయెదుట నిల్చెం? దండ్రికై పాదుషా
బతిమాలం జనెఁగాని, బీరమున మాపైకెత్తి రాఁగల్గెనే? ॥ 15

చ॥ అలమది లేని మా మహమదాదిలు శాహినవాబుగారు ము
మ్మరమునఁ బోక, వానిపయి మంచితనంబునుజూపి: రంతఁ బో
సర మెగ మేసి మాలుకొనసాగె; నిఁకఁ దమ రిట్లు మార్కొనఁ
దరమగునే బిజాపురపు దండుమొనఁ మొనకట్ట వానికిఁ! ॥ 16

ఉ॥ ఈ సరదారు లీబలఁగ మిందఱు కావలెనే – నిరర్థకా
యాసమగాక! యీ భటున కబ్జులు ఖానున కాజ్ఞయిండు; సం
త్రాసము దోఁప దూఁకి శివరాజును బ్రాణముతోడఁ బట్టి మీ
దాసునిఁ జేతు; లేక పెరదారిఁ బెనంగినఁ గ్రుమ్మివై చెదఁ!॥ 17

తే॥ బొఱియ దాపునఁ దల నిక్క వొడిచి యెగురు
'కొండయెలుక' కై తమ కింత కుదిలి కేల?
యొక్కుబోనుగా నాబాహులొడ్డి వానిఁ
బొదివి మెదుపుచు, నేలపై నుదికి విడనె! ॥ 18

ఉ॥ చూడుడు నాబలంబు, మల చుట్టును సేనలఁదోలి కొట్టి గో
రాడెదఁ; గొండలందు గుహలం దెటదాఁగిన వెంటనంటి వేఁ
టాడెద, మీ పదాబ్జములనై న – యమాలయమైనఁ జేర్తు; బొం
కాడఁగ నేర్తునే! కొలఁదు లాడక న న్ని పుడాజ్ఞ సేయుఁడీ!" ॥ 19

చ॥ అని యభిమాన ముట్టిపడ నబ్జులుఖాను వచింప, నంద ఱా
తని బల శౌర్య ధైర్యభుజదర్పములఁ గొనియాడి; రూఅటఁ
గొని సులతానుఁ డాబలియుఁ గొల్వునఁ బెద్ద యొనర్చి పేర్చు మ
న్ననలిడి, యుత్సహించు వచనంబుల నాతనితోడ నిట్లనెఁ ॥ 20

చ॥ "అఫజలుఖానుజీ! యెఱుఁగమా భవ దద్భుత వీరకర్మముల్!
కుదితుఁడవైన నిన్నెదిరి కోల్కొను వీరులు గల్గి రే! కుతం
త్రపు మిడిమేల మెత్తుచు మరాటులు నేఁ డొకబంటులైరి; నీ
విపుల భుజాబలమ్ము పొదివించి విపక్షులు శిక్ష సేయుమీ!॥ 21

చ॥ బలcగముతోడc గావలయుభంగిc ఫిరంగులు మందు గుండ్లు క
త్తులు కరు లశ్వముల్ ధనము తోcచినటుల్ గయికొమ్ము; సర్వశ
క్తులు వెలయించి యెట్లయిన దుర్జయుcడౌ శివరాజు గెల్వు; మా
మెలపరితోడి పోరగుట మిక్కిలిగా నిటు హెచ్చరించేద9" ॥ 22

చ॥ అనుటయు రాజమాత సమయమ్మును గార్యము హెచ్చరించి యి
ట్లనె "సరదారుcడా! యుచితమంతయు నీవ యెఱుంగ నేర్తు; మా
మనసు కలంతవాయ నరిమర్ధన దుర్గమ శక్తి నై జయం
బును గొనిరమ్ము : శత్రుబలముల్ నినుcదాcకి భరింపనేర్చునే!॥ 23

చ॥ 'బలితములౌ తల ల్పదియు – బాహువు లిర్వది లేవుగాని, యీ
కలియుగ రావణుం' డనియెగా నిను హైందవయోధు లెంత్రు; నీ
పలికినయంత చేయగల బంటవు, నీవలనన్ బిజాపురీ
కళ విలసిల్లు, ఖానుకుల గణ్యతయున్ దిరమై వెలింగెడిన్! ॥ 24

ఉ॥ అన్నిటిపైని నొక్క తెఱc గారయు; మాతcడు కార్య ఖడ్గ సం
పన్నుcడు, నీవు రోసమునc బైపడుచోc గడు జాగరూకత9
బన్నుము; కొండయెల్క కెరcట్టుచు బోనుకుc దీయcగల్గుచో
నన్నిట మేలు; శత్రువిజయంబునc దంత్రము లీ వెఱుంగ వే?॥ 25

తే॥ + సంగరారంభ మొకవైపు జరిపికొనుచుc
దంత్ర మనcబోని మామంచితనము నడిపి
యతనిc జెఱపట్టు; మట్టిట్టు లయ్యేనేని
విడక తెగcబట్టు– మదను గోల్పడకు మెపుడు ॥ 26

+ The dowager queen had beside instructed him to effect the capture or murder of Shivaji by 'pretending friendship' and rousing hopes of the Sultan's pardon

Page 152. N.S. Takakhav. M. A

ఉ॥ దేహబలంబుకంటెఁ గడుఁ దీవ్రము బుద్ధిబలంబు, ధర్మసం
దేహముఁ బొందువానిఁ దెగఁదీయు నొకప్పుడు కార్యవాది, వి
ద్రోహము కూడదైనఁ - బగతుర్ బరిమార్చుట రాజనీతి, యు
త్సాహమలక్ష్మి; యింత మదిఁదప్పకు, మేగుము, గెల్పుఁ గాంచుమీ"॥ 27

❦ ఖానుని యుద్ధయాత్ర - శివాజీ కడకు రాయబారము ❦

చ॥ అనుడు 'మహా ప్రసాద' మని యప్పుడ యబ్జులుఖాను దాజ్ఞఁగై
కొని, పదివేలకాల్బలము -గుఱ్ఱపు దం డొక యైదువేలు - న
మ్మిన సరదారు లేబదికి మిక్కిలిగా మొనకట్టి సర్వసా
ధన సమవేత సైన్య సముదాయముల్ నడిపించె నత్తఱిన్॥ 28

ఉ॥ బారులుదీరి పౌఁజు నడువన్, రణదుందుభు లొక్క పెట్టునన్
బోరుకొనంగ, శస్త్రములఁ బూనుచు నల్గడ నంగరక్షకుల్
వాఱఁగ, వార్వమెక్కి పటు వైభవ మొప్పగ ఖాను తత్పుర
ద్వారము దాఁటి, దీటుకొని దండు హుటాహుటిఁ దోలెఁ దెంపునన్॥ 29

ఉ॥ గుంపులుగట్టి యొండొకరు గూడుచుఁ, బాయుచు. ద్రోపులాడుచున్
దెంపున గంతు వైచి వెనుదీయక సేవలు పర్వఁ, ద్రో వలో
అంపులువోయెఁ బల్లెలు పురంబులు పంటపొలంబు, లింత దం
డింపులు లేని సైనికుల నిష్ఠురవృత్తికి మేర యున్నదే! ॥ 30

ఉ॥ # దండి మతాభిమానమున దర్పమునన్ జెలరేఁగి, సైన్య నా
థుండగు ఖాను తాను జనుత్రోవల నూళులు గొట్టి, సాధు గో
తండము రూపుమాపి, వనితాజనమున్ జెఱపట్టి, దేవతా
మండప విగ్రహాదుల క్రమం బడగించి కలంచె దేశమున్ ॥ 31

+ Page 70. J. N SARKAR Page 132 N.S. TAKAKHAV

ఉ॥ #ఆమున ఖానుఁ డేచెదు నపాయములం బడి, 'పండరీ' పుర
స్వామి యదృశ్యుఁడయ్యెఁ, 'దులజాపురి' లోని భవాని విగ్రహ
శ్రీ మురిపెంబు వాసె, నవ శిల్పకళా కమనీయ దేవతా
ధామములెల్లఁ జేడ్పడె, వెతంబడెఁ దైర్థిక సాధులోకమల్ ॥ 32

తే॥ + అలబిజాపురి మొదలుగాఁ దులజదాక
నడిచిన ధరిత్రి గగ్గోలు నడిపి, ఖాను -
శివపతి ప్రతాపగడమును జేరుటెఱిఁగి,
దండు మరలించి తద్దిశాధ్యమునఁ జనియె॥ 33

మ॥ ఇటు లుద్దంటత నేగి, మార్గమున 'వాయీ' క్షేత్రమంజేరి, య
చ్చటి దేవాలయ గోపురాదికము లస్తధ్వస్తముల్ సేసి త
ల్లటముం బొందఁగఁ దత్పురంబు నిలువెల్లం గొల్లగొట్టించచి, యం
తట ఖానుండు శివప్రభుం బొదువు తంత్రం బెంచె నీరీతిగన్॥ 34

ఉ॥ "ఇంతలు అంతుసేసి మన మీగతి వచ్చు టెఱింగి, వంచనా
దంతురుఁ డాతఁ డొయ్యన ప్రతాపగడమ్మును జేరె, దుర్గమో
పాంత వనాంతమౌ నచట వాని జయింపఁ బెనంగుకంటె, నే
వంతున నైన నమ్మకము వల్కుచు బై టికిఁ దీయుటొప్పదే! ॥ 35

ఉ॥ మంచితనంబుఁ జూపి యభిమానము గప్పడ సంధి పేరఁ బి
ల్పించిన రాకపోఁ, దడుగుపెట్టిన వాఁడొక లాభ మాసఁజూ
పించిన జాఱిపోఁడు, మన పెంపున కొగ్గకపోఁడు: కాక వ
క్రించిన నెందుబోవు - నెదిరించి ముఖాముఖి నిగ్రహించెదన్" ॥ 36

తే॥ అనుచుఁ దలపోసి, ప్రియవాది - తనకు రాయ
బారియైన గోపీనాథ పంతుఁ బిలిచి,
కార్యమును జూపి, తగిన వాక్యములు గఱపి,
నికృతి వెలయ శివాజి సన్నిధికిఁ బంపె ॥ 37

ఉ॥ ఖానుని రాక చారుల ముఖంబున మున్నె యెఱింగి, వైరి సం
ధానము నాఁప నోపిన ప్రతాపగడంబును జేరి, దుర్భిదం
బౌ నటు కోట లేర్పఱచి, యచ్చటనచ్చటనున్న సైన్యా సం
తానముఁ బిల్వఁగాఁ బనిచి, తత్పరుఁడై శివభూపుఁ డంతటన్॥ 38

ఉ॥ # సాగిన పట్టులన్ విడిదిసల్పిన పట్టుల శత్రు సేనలో
మూఁగుచు, గూఢచారుఁడయి పోకడలారయ నొక్క భృత్యు బై
రాగి విధానఁ బంపి, శివరాజు విరోధి రహస్యముల్ - తదు
ద్యోగము - తద్బలంబు నరయున్, బ్రతికారము లాచరింపఁగన్॥ 39

చ॥ అవసర మెంచి వారికి భయంపడినట్టులు వార్త లంపుచున్,
దవులునన్ దత్క్రియా ప్రతివిధానములన్ నడిపింపఁ గొల్వులో
శివపతి వేచియుండ, నొక సేవకుఁ డప్పుడ యేగుదెంచి, యా
యవనుల రాయబారి తనయండకు వచ్చుట విన్నవించినన్॥ 40

తే॥ తగిన మర్యాద నతని నాస్థానసీమఁ
జేర్చి, యుచిత పీఠము నిచ్చి శివవిభుండు
"కార్యమును దెల్పుఁ" డని పల్కఁగా, నతండు
వినతుఁడై ఖానువాక్యంబు లనియె నిటు ॥ 41

మ॥ "శివరాజా! హితకాంక్షినై వినుతు నీశ్రేయంబు నాలింపు; మా
యవనాధీశుడు మాకు మీకును విభుండై యేలుచున్నాడు; గౌ
రవమున్ జూపుచు వారి యుత్తరవు మేరన్ బొక ధర్మంబు; శై
శవమందన్ బలె నాటలాడెదవు, రాజా! దీని పైరింతు రే? ॥ 42

మ॥ ప్రతికూలంబులు పెక్కు సల్పితివి; నీ పారుష్యమున్ దీర్ప ను
ద్ధతుఁడౌచున్ సులతాను నన్ననిపె, బద్ధస్పర్థ మై నేను వ
చ్చితిఁ, బోరా నెడ మేలుఁగీడు మది యోజింపన్ దగున్; సైన్యసం
హతిఁ బోరన్ బలిపెట్టనేల? యొకతీరౌ దారి లేదయ్యెనే? ॥ 43

Viswasa Rao in the guise of a fakir informed the

మ॥ # నెరసుల్ దోఁపని చెల్మికల్మి నొకట న్నీతండ్రియు న్నేను సో
దరులన్నట్లు మెలంగియుంటి మగుట న్, దత్పుత్రుపై నీట్టి యా
దరమే యున్నది; వానికంటె నినుఁ బెద్ద న్ జేయఁ గొండంత సం
బరమే యున్నది; యిందు న స్థలియరమ్మా నీకు మేలయ్యెడి న్! ॥ 44

తే॥ రాజనీతిలోఁ గల యంతరంగమెల్ల,
నంతరంగములోని సౌహార్ద మెల్ల,
నొరులతోఁ బంప ననువౌనె! యుచిత మౌనె!
హెచ్చు కుం దాడ కిందాఁక వచ్చిపొమ్ము! ॥ 45

చ॥ # మనసులు గల్పి యాడు కొను మాటలతో నొక చెల్మిగల్గుఁ: జే
సిన యపరాధముల్ తొలగఁజేతు నవాబున కెక్కఁబల్కి, గె
ల్చిన ధర యెల్ల నీ కొసఁగఁజేసెద జాగిరుపేరుఁ బెట్టి, కొ
ల్వున నినుఁ బెద్దఁజేతు, నెడబోవక నీవిటు వచ్చి పోఁదగు న్" ॥ 46

చ॥ 'ఇవి మన ఖానుగారు వచియించిన మాటలు; వారు మిమ్ములన్
మివుల ననుగ్రహించిరని మేము వచింపఁగనేల! కార్య గౌ
రవమున మీకుఁ బోలిన తెఱంగున సమ్మతి జూపుఁ; డిందుఁ బొం
దవు తెరువైన నయ్యది ముదావహమే యగు నెల్లవారికి న్' ॥ 47

ఆ॥ అనుచు రాయబారి వినిపింప, శివరాజు
సాదరముగ సకల మాకళించి,
మనసుకొతుకు గ్రింగి కొని తెచ్చికోలు సం
బరము కనుల విరియఁ, బలికెనిట్లు ॥ 48

---

movements of the Khan to Shivaji.

Chapter IX, N. S. TAKAKHAV, M.A.

Your father has long been a great friend of mine and you are, therefore, no stranger to me. Come and see me and I shall use my influence to make Adil Shah confirm your possession of Konkan and the forts you now hold

Page 71. J. N. SARKAR

చ॥ "అఫజులుఖానుగా రన మహామతిమంతులు; వారుమా పయిఁ
గృప గలవారు; మాకహిత మెన్నఁడుఁ జేయ రటందు గట్టిగా
శపథము సేయవచ్చు; నిటు సాయము వా రొనరింతు రేని, నే
నిపుడ మదుద్యమంబువిడి యేలినవారిని జేరకుందునే? ॥ 49

చ॥ జరిగినదాని కేమి కదుసంబరమే యొన గూడె నేఁటి; కం
దఱమును రేపు గూడి యుచితంబగు సంధి ఘటింత, మేల తాం
దరపడ? విశ్ర మించి గమనశ్రమమున్ దొలఁగింపుఁడిప్పు" డం
చరుసము పుట్టఁగాఁ బలికి, యప్పుడ కొల్వును వీడుకొల్పుచున్ ॥ 50

తే॥ తన దివాణము దాపుగాఁ దగిన వసతు
లడగు మేడ గోపీనాథు విడియఁ జేసి,
యతని యనుచరులకుఁ గొంతయవల విడిది
యిచ్చి, యందఱ కుచిత సత్కృతు లొనర్చె ॥ 51

ఉ॥ వెన్నెల పొత్తిలన్, బొరలి, విచ్చిన తెక్కల గాలిసోఁకులన్
గన్నులు మూసి, మైమఱచి గాఢసమాధి మునింగె లోక; మి
ట్లున్న, నసాధ్య కార్యమున కూఁది శివప్రభుఁ డాద గొన్న లోఁ
గన్నున రాయబారినుండిఁ గల్గిన మంతన మెంచె నీ గతిన్ ॥ 52

ఉ॥ ఖానుని తొంటి చేఁతల నికారమగాని కృపాగుణంబు లే;
దేనటు విన్నయంత కొక యెత్తున ద్రోహముసేయు మోసపుం
బూనిక గాని సంధిగొను పోకడ లే; దిటు రాయబారపుం
దేనియపూఁత పూసినను దీన హలాహల ముండకుండు నే! ॥ 53

చ॥ పగ మది యెత్తి, కీడుపఱుపన్ జనుదెంచిన వాఁడు మోసపుం
దెగువన పోవుఁగాక వెనుదీయఁడు; నేరిమి గల్గి, దానికిన్
దగు వెరవంది, ముప్పునకుఁ దప్పుట – ముప్పొనరింపఁగల్గు టొ
ప్పుగు; నెఱవాది కియ్యదదులందు మెలంకువ తెంపు గావలెన్ ॥ 54

ఉ॥ వచ్చిన రాయబారి తన వచ్చిన కార్యముఁ బల్కెః దీన నే
కుచ్చిత మున్నదో తెలిసికొంట యసఖ్యము గాదు: మర్మము ల్
విచ్చి వచించునే యనుట వేఁ; అతఁ డేదియొ పల్కె - మానెఁగా,
కచ్చుటి వన్నె చిన్నె మొగమందున రంగులు దేలకుండునే?" ॥ 55

చ॥ * అని మదినెంచి, శాంతమగు నానడు రేయి నొకండె 'భాస్కరుం'
డను తన రాయబారిఁ గొని, యప్పుడ ఖాను వకీలు మేడకుఁ
జని, బహుమాన మానిత వనఃపరిపాటి నిఁ ద న్మ: ప్రసా
దన మొనరించి, కార్యగతి తత్పరుఁడై శివభూపుఁ డిట్లనెఁ ॥ 56

శా॥ # "పంతోజీ! తమ దివ్య చిత్తమున విశ్వాసంబు మైకొల్పియీ
చింతఁ బాపుడు; ఖానుగారి మదిలో స్నేహంబు తా నెట్టి వం
చెంతుఁ; మాపయిఁ గత్తికట్టికొని తానే వచ్చువాఁ డింతలో
నాంతర్యంబున సంధికిఁ దిగుట యౌనా? కూర్మియిందున్న దే?॥ 57

ఉ॥ # ఎన్నఁడు లేని యీవినయ - మీయుపలాలన - మిట్టినెయ్యపుం
జిన్నెలు వింతలేక వికసింపవు నేఁ ; డతఁ డెట్టి వాఁడుగా
మన్ననుఁ, మీరువచ్చి తగవొంద వచించెద రౌటఁ బల్క రా
కున్నది కీడుమాట; తమయొద్ద మఱుంగు తెఱంగు లేటికిఁ ॥ 58

తే॥ # దైవతంత్రము జ్ఞాన నేత్రమునఁ జూచి,
శాంతి విధులచే జగదరిష్టము లడంచు
బ్రాహ్మణాన్వయుఁడవు, నీకుఁ బాడిఁ గఱప
నేమి యున్నది? తెలియని దేమిగలదు?॥ 59

ఉ॥ # ఇంతగ నేను మి మ్మడుగుటేలని యెంచకుఁడయ్యబీ నేఁడు దు
ర్దాంతులచేత హైందవమతంబు నిరాకృతమై, స్వధర్మ సి
ద్ధాంతములెల్ల రూపుసెడి, దైవత భూసుర ధేను మానినీ
సంతతి, భంగమంద, గనఁ జాలక యుద్యమ మిట్లు సేసితిఁ ॥ 60

---

* At night (Shivaji) met him in serenely and solemnly

ఉ॥ # కావున నేఁడు హైందవ జగంబు సమస్తము నాకుఁ దోడ్పడం
గా వలె; మీరు బ్రాహ్మణు-లఖండ మహామతిశాలు లౌట స
ద్భావముతోడ సాయపడి, ఆకును దప్పును జూపుఁ; డింతయున్
మీవిధి-ఖడ్గముల్ గొనఁగ మే, మిటులై మత మోమఁగావలెన్ ॥ 61

తే॥ ఖాను మదిలోని కపట రంగమును దెలిపి,
చేయఁగలయంత నీవంతు సాయపడుము:
నేఁటినుండియు మావాఁడవౌటఁ, దరత
ర మ్మనుభవింప 'హివరే' పురమ్ముఁ గొనుము" ॥ 62

చ॥ అని శివరాజు భక్తి వినయాదరణమ్ములు మీఱఁ బల్కఁగా
విని, తదుదార సాహస వివేక ధురంధరతా గభీర వ
ర్తనముల కుబ్బు చిత్తముఁ దిరమ్ముగ నిల్పుచు గోపినాథుఁ డి
ట్లనె - నిజ ధర్మదీక్ష యుభయానుగతిన్ గొలవోని యట్లుగన్ ॥ 63

ఉ॥ అబ్బురమయ్యె మీకృతి, కుశాగ్రమతీ! శివభూపతీ! కడు
న్నిబ్బరమైన పూన్కి గమనింతువు లోతును బాఁతు; నీ కడన్
దబ్బులు లాడఁగాఁ - దగవుఁదప్పి చరింపఁగ నౌనే? యిందు నా
కబ్బము రాయబార, మదిగాకగునే మతియొండు వల్కగన్? ॥ 64

చ॥ అవనిపు లిట్టి తాంత్రిక రహస్యములన్ దమ యాంతరంగిక
స్థవిరులతోడ మంతనము సల్పుదు; రంతియగాక దూతకున్
జెవింబడ నిత్తురే? తమకు జెప్పిన పాఠము 'లౌను - గాదు నా
క వినుచుఁగాక దూత, పలుకన్ జనునే యధిక ప్రసంగముల్?॥ 65

---

appealed to him as a Hindu and a priest to tell him of the Khan's real intentions. Krishnaji (Gopinath according to Rawlinson) yielded so far as to hint that the Khan seemed to harbour some plan of mischief"

Page 74 Prof. J. N. SARKAR

తే॥ చతుర మతిశాలి నిటు లొక్క సన్న వైచి
నాకు బ్రాహ్మణత్వంబు హైందవత గూడ
సడిc బరీక్షించెదవుగాక, చారదృష్టి
నెఱుcగవే మబ్బులో నీర–ముఱుము–మెఱుము?॥ 66

చ॥ ఎఱుగని వానియట్లు వచియించిన 'నేమి యెఱుంగ' వంచు న
న్నరయుతలంపుతో నడిగినంతన 'నేనొక పెద్ద' నంచు, దొం
దరపడనౌనె? నాదు వచనమ్ముల నిర్వుర మొక్కనిందకుఁ
గుఱియగు టౌనె ? నిక్కమునకుఁ నను–ఖానుని నీ వెఱుంగవే?॥ 67

తే॥ నట్టనడురేయి మేడలో నన్ను నిన్ను
జగ మెఱుcగకున్న, నెఱుcగుcజూ సర్వసాక్షి!
కలియcజూడని నాకంటే, ఖానుహృదయ
మెఱుగు షాజీ కుటుంబ; మిం తరయ నేల? ॥ 68

చ॥ అడుగకు నన్ను, జెప్పcడనియైనను దప్పుగc జూడcబోకు; నీ
కడcక సమస్త హైందవ జగ త్సుఖదం బగు నేనిc, దోడ్పడఁ
గడcగు జగంబె; బ్రాహ్మణుcడcగావున దీవన లిత్తుc గొమ్ము–కా
ఱడవులు కమ్మcదోcట లగునట్లు భవాని యనుగ్రహించుతఁ!" ॥ 69

చ॥ అనియెడు గోపినాథు హృదయమ్మును మెచ్చి శివప్రభుండు వా
కొనెc, "దమ ధర్మనిశ్చలతకుఁ ముదమయ్యె; నుదార ధీర వ
ర్తనమున హైందవత్వమును బ్రాహ్మణతఁ వెలిగించినాcడ; వి
చ్చిన హివ రేపురమ్ముc గయి సేయుము దొడ్డతనంపుc గావ్కగఁ॥ 70

తే॥ మనసునిండుగ నిడిన దీవన యొకండ
చాలు – సకలార్థములc గార్యసరణి గెలువ,
రాయబారమ్మునకు నుత్తరంబు వినుతుc
గొలువునకు రం" డటంచు వీడ్కొనియె నతని ॥ 71

చ॥ మఱిదిన మాప్తులఁ గలిసి మంతన మాడి, రహఃప్రవృత్తులఁ
గుఱికొని, రాయబారులను గొల్పునకుం బిలిపించి మన్ననల్
జరిపి, శివప్రభుం డనియు "సాధుముఖంబున ఖానుగారు మ
మ్మర సెడు నెయ్యపుంగలిమి యద్భుతమై మది విందుగొల్పెడిన్॥ 72

ఉ॥ అంతటివాఁడు, దిగ్గజమునైన బలంబున నిగ్రహించువాఁ
డంతకు నైనఁ గిట్టి రణమాడువడిన్ బుజ మప్పళించువాఁ,
డింతలు కూర్మి పేర్మి వెలయించుట భాగ్యము గాదె? వారి సా
మంతులమై చరించుటయు మా కొకమన్నన గాక యల్పమే? ॥ 73

ఉ॥ కూరుమి ఖాను గారికడకున్ జని సంగతి విన్నవింపఁగాఁ
గోరిక యున్న, దైన నొక కొంకును జంకును బాయకున్న; నా
వీరుని శౌర్య ధైర్యబల విస్ఫురణంబుల నెంచి, యందు రా
నేరమి మాయమాత్యులు గణింతు రుపాయ మపాయ భీతులై ॥ 74

ఉ॥ కావున నింత దూర మిటు కాల్గదలించినఖాను కూర్మి య
ట్లె వికసింపఁ గోటకడ కిచ్చుటికిన్ జనుదెంచు నేని, స
ద్భావముతోఁ దదీయ హితపద్ధతులన్ శిరసావహింతు; నీ
త్రోవకు వారు వచ్చుటయు దొడ్డతనం బగు మాకు వారికిన్ ॥ 75

తే॥ ఇంతయును ఖానుగారికి నెఱుక పఱచి,
కపటతంత్రము లిరువైపుఁ గదురకుండఁ
దీరు సేయుఁడు; మా రాయబారిఁ గూడ
ననుపు సేతు మీ వెంటఁ గార్యమును నడుప". ॥ 76

చ॥ అని శివరాజు వాకొని, ప్రియంబునఁ గాన్కల రాయబారులన్
దనుపుచు వీడుకొల్పి, నిభృతంబుగ మంత్రులతోడ మంతనం
బెనసి, భవిష్యదర్థమున నెందును గుందు పొసంగనట్లు – చే
సినపని ధర్మదూర మను నేగిరి లోఁగనియట్టు లెంచుచున్ ॥ 77

తే॥ ప్రతిభగలవాఁడు తన రాయబారియైన
భాస్కరునిఁ బిల్చి, సంధిలోఁ బట్టు విడుపు
వినిచి, ప్రతినిధిగా వారి వెంటఁ బని చెఁ:
జనిరి వారలు ఖాను దర్శనముఁ జేయ ॥ 78

ఉ॥ వచ్చిన రాయబారుల కవశ్యపు గౌరవమిచ్చి, భాస్కరుఁ
నచ్చిన యొక్కమండపమునఁ విడియఁ వెడలించి, ఖానుఁ డా
తెచ్చిన వార్తలోఁ బొసఁగుతీరు విన్ఁ మదిఁగోరి, "సంగతుల్
పొచ్చెములేక తెల్పు" మనఁ బొంగుచు ఖానువకీలు తాననె ॥ 79

ఉ॥ "కోరిన కార్యమేమొ సమకూరిన: దాశివరాజు మా మహో
దారత కిచ్చ మెచ్చి తమ దర్శన భాగ్యము వేచి యుండె, వి
స్తారము లైన సైన్యముల - సాటి యొకింతయులేని మా భుజా
సారము నెంచి గుండె దిగజాఱ, నతం డిటు రాదలంకెదుఁ ॥ 80

తే॥ 'కార్యగౌరవమున నాత్మ గౌరవంబు
తడవ, కచ్చుమౌచెల్మిఁ బ్రతాపగడము
క్రింది కరుదేర, మిమ్ము దర్శించి హితము
వినియెద నటంచు శివరాజు విన్నవించె ॥ 81

ఉ॥ కొండిక యాటఁ - దుంటరులు కొందఱు చేరుటఁ - బెద్దవారిదౌ
దండన లేమి దుండగముఁ దార్కొనెఁ గాక శివాజి కింతలౌ
గుండెలు లేవు; దండుగొని ఘోరముగాఁ దమ రెత్తి రాఁగా, నీ
గండము దాఁటు టెట్లను వగఁ దిగఁబాఱి, వితాకు వొందెదుఁ॥ 82

ఉ॥ ఖాను మహాప్రభూ! తమ మగంటిమి కాశివభూపుఁ డెంత? యా
జాను మహాభుజుండ, వతిసత్వఘనుండవు : నిన్నుఁ జూచెనే
నేనుఁగు లైన భీతిఁ బరువెత్తెడు, వామనుఁ డీతఁ డేమగుఁ
బోనము నాసఁజేసి పెనుబోనుఁ జొరంబడుఁగాక మీకడఁ! ॥ 83

చ॥ మిముఁ గదిలింపలే, రెవరు మేకొనియుర్ : శివరాజు భీతుఁ : డీ
సమయమునందు మీ రతనిజాడన పోవుచుఁ గొంత నమ్మకం
బమర నటించు టొప్పు: మనయల్లెకుఁ జేరిన మీఁదనో - సమ
స్తము సుకరంబ: గోటఁ దెగుదానికి గొడ్డలి యెత్త నేటికిన్! ॥ 84

తే॥ ఇదియ నా చేయు విన్నపం, బిందుపైని
శివవిభుఁడు రాయబారితో జెప్పి పంపు
పొత్తుమాటలు స్వయముగాఁ జిత్తగింపుఁ"
డనినఁ, గృష్ణాజిభాస్కరు నటకుఁ బిలిచి ॥ 85

చ॥ "శివపతి పల్కులన్ మనవి సేయు" మనన్ నతుడై యతండు గౌ
రవమునఁ బల్కె "మాప్రభుఁడు రక్తి మెయిన్ దమ చెల్మిఁ గోరె ; నేఁ
డవసరమయ్యె; మీ బలఁగమంతయుఁ గన్గొని సంశయంబునన్
సవిధముఁ జేరఁగా వెఱచి, సన్నిధి నీగతి విన్నవించెడున్ ॥ 86

ఉ॥ 'మీరు తలంచుమేలునకు మేము కృతజ్ఞుల; మిట్లు మాహితం
బారసి తండ్రివోలె నుచితానుచితమ్ము లెవండు దెల్పెడున్?
గూరిమివోసి పిల్చుటయె గొప్పగ నే నటువత్తు నైన, మీ
తీరున రాజనీతి గడిదేఁఅని చిత్తము తత్తఱించెడున్ ॥ 87

చ॥ తమమది నన్య మెంచక, ప్రతాపగడమ్మను కోటక్రింద నూ
త్నముగ రచించు మండపమునన్ గలియన్ జను దెండు; వెంట సై
న్యము లితరాయుధమ్ము లెవరైనను దేఁదగ, దొక్కబంటు ఖ
డ్గముఁగొని వెంటవచ్చుఁ, గపటమ్మును వీడి చరింపఁ గావలెన్ ॥ 88

తే॥ అచట నియమంబు లెల్ల మాటాడుపిదప
మదియు మది గూడి మనపొందు కుదిరెనేని
నన్నదమ్ములమై పేర్మి నందవచ్చు'
ననియె శివరాజు; మీ చిత్త మానతిండు" ॥ 89

చ॥ అనుటయు ఖానుఁ "డింతసులువై జతనంబు ఫలించి" నంచుఁ, "బ
న్నిన వలలో శివప్రభుఁడు నేరిమి లేక తనంతఁ దాఁ దగు
ల్కొనియె" నటంచుఁ, "గోటకడకుఀ జనుచో నతఁడేమిసేయులె"
మ్మని, "దరిఁ జేరువాని నెటులైనను బట్టెద" నంచు నుబ్బుచుఀ ॥ 90

చ॥ తనుబలముఀ; మనోబలము తద్దయుఁ బెద్దగఁ బోతరించి వం
చనమెయిఁ గార్యసిద్ధిఁ గొనఁ జాతురి మించియుఁ; గీడుసేయ నెం
చిన విధినిర్ణయంబు నెడిసేయక యొఁదలవంచి, ఖానుఁ డి
ట్లనె - శివరాజు పద్ధతి నిజాభిమతంబని వెల్లడించుచుఀ ॥ 91

చ॥ భయపడ నేల? మా కతనిపైఁ గడు గూర్మి; యతండు కోరిన
ట్లయిదవనాఁడు కోటకడ నందఱముఀ బనిగొంద, మెట్టి సం
శయమును గూడ" దంచుఁ దనసమ్మతిఁ గాన్కల నిచ్చె, రాయబా
రియుఁ జనె, ఖాను పౌఁజు నడరించెఁ బ్రతాపగడమ్ము త్రోవలఀ॥ 92

ఖానుని సంధించుటకై శివాజీ సన్నాహము

చ॥ + అట శివరాజు వేచి, సమయాగతుఁడౌ తన రాయ బారి యి
చ్చుటి చరితంబులఀ దెలుప సమ్మతిఁ జూపుచు, ఖానురాక కై
కుటిలపు మార్గముల్ చదునుగొల్పి, తదశ్వ గజాది సేన కూ
అట యొదవించె - మే ల్పిడిదిరచ్చులఁ బచ్చిక నీరముల్ దగఀ ॥ 93

+ By Shivaji's orders a path was cut through the dense forest all the way from Wai to Pratapgarh and food and drink were kept ready for the Bijapur army at various points of it.

Page 75. Prof. J. N. Sarkar.

సీ॥ కోటకు దిగువగాఁ 'గోయనా' లోయ తీ
రమున నీరంధ్ర వృక్షముల నతికి,
సమ చతురస్రమై చదునైన యా నేల
రమ్యమౌ నొక గుడారంబు గట్టి,
చలువ చాందిని - ముత్తెముల జాలరులు - వ్రేలు
రతనాల గుత్తులు రాణగొలిపి,
పరువముకొలది నందఱుఁ గూరుచుండఁ బీ
ఠములఁ దివాసీలఁ గొమరుగూర్చి,

తే॥ నడుమ నాస్థాన వేదిక నవ్య రాజ
లాంఛనమ్ములు వెలయ నలంకరించి,
యతుల సామ్రాజ్య వైభవోన్నతులు దొరయ
సంధిభవనము నచ్చోట సంతరించె॥ 94

తే॥ ఖాను సేనలు వచ్చు మార్గమ్ము దప్పఁ
దక్కినవి యెల్ల బంధించి, దాఁగి వారి
జాడలరయఁగాఁ దన యనుచరులఁ బంపి,
యన్ని వైపులఁ గార్యంబు లనువు పఱచె ॥ 95

సీ॥ అబిసీనియనుల శౌర్య మడంప నేగిన
ప్రోడ మొరోపంతు ముఖ్యమంత్రి,
నతనికి సాయమై యరిగిన నేతాజి
పాల్కరుఁ దౌరంగ బలము నేతఁ,
గల్యాణి ప్రాంతంబుఁ గాచు సుబేదారు
నబ్బాజిసోన్ఁ దేవు నహితదావుఁ,
బ్రాంతరక్షకులైన, భాజీ ఫసల్కరు -
శౌర్యనిశ్శంకు నేసాజి కంకు,

తే॥ మఱియు దూరమేఁగిన యోధవరులనెల్లఁ
బిలువఁగాఁ బంచి, యొకనాఁడు గొలువు దీర్చి,
యందు ముందు ఘటించు కార్యక్రమంబు
శివమహారాజమౌళి వచించె నిట్లు ॥ 96

చ॥ మనల జయింపఁగా నహిత మర్దన దుర్దమ సైన్యసంపద
ల్గొని చనుదెంచినాఁడు కుటిలుండగు నబ్జులుఖానుఁ; డాతఁ డె
త్తి నపగ మీఱ బోర మొనదీర్పక, దర్పము డాఁగురించి, పం
చన మెయి రాయబారములు సల్పుచు, నల్పములన్ దలంచెడిన్॥ 97

తే॥ వేగువారలు వచియించు విధము వేఱు,
రాయబారులు వల్కు- మర్మములు వేఱు,
విహితుఁడని కౌగిలించుటో! యహితుఁడంచుఁ
గత్తి దూయుటో! యొక తీరు గాక యుండె ॥ 98

మ॥ అతఁడట్లుండుట నేముఁ గూడ నొక మాయావ్యూహమున్ బన్ని మా
ఱుతుఁ జేరన్ దలకొంటి, మీ తెఱఁగు శూరుల్ మెచ్చరంచున్ గ్రుథా
యతి నంబేదల సేనలన్ నఱక నేలా? ఖానుఁడు న్నేనె కు
చ్చితపుంబోరునఁ దారసిల్లెద, మనొ చిత్యంబె నీల్గున్ దుదిన్! ॥ 99

చ॥ ఇది చదరంగమాడు తెఱఁ, గిందున రాజును మంత్రి సైన్యసం
పద గల; వెత్తుకెత్తు నడుపంగల చాతురితోడి తెంపు పెం
పొదవఁగఁ జేయు; నైనఁ బగయొత్తిడి హత్తు సజీవ సాధనం
బిది విపదాకరంబగుట నే నుసురొడ్డున జూద మాడెదన్ ॥ 100

ఉ॥ జూద మటంచుఁ బైచలువ సోఁక వచించితిఁ గాని, లోనఁ జి
చ్ఛై దరికొల్పుచున్నది. దురాత్ముఁడు ఖానుఁడు వచ్చు దారిలో
నూఁదిన దుండగంబు; 'వెడ యుక్తుల నైనను వైరిగర్భ ని
ర్భేదము చేసిగాక మది వేఁడిమివో' దనునట్టు లయ్యెడిన్ ॥ 101

ఉ॥ కావున సంధిబంధమున ఖానునిఁ జేరఁగ నుంటి: నైన బా
హా విభవంబు సైన్యబల మగ్గల మాతని కౌటఁ గార్యముఁ
ద్రోవకుఁ దీయు టెట్లనియుఁ దోఁచెదు; నిందు భవాని కూర్మి సం
భావనచేసి, చేయఁగల పద్ధతి నీగతి నిర్వహించెదఁ ॥ 102

మ॥ # అమృతో త్పాదనఁజేసి పెంచితిమిగాదా యీ మహారాష్ట్ర రా
జ్యము! నే నొక్కఁడ నెట్టులైన, నిది పూజ్య ప్రాజ్య సామ్రాజ్య క
ల్పముగాఁ గావలె; నా యనంతరము సాంభాజీఁ మహారాజుగా
సమర్థఁ జేయుచు, మీర లేక మతిఁ బ్రోవై దీని రక్షింపుఁడీ! ॥ 103

ఉ॥ # ఏ యొకడైన మీరు జగ మేలఁగఁ జాలుడు, రైన జీజియా
బాయినిఁ బెద్ద సేసి పరిపాలన దీర్పుఁడు; దైవ భూసు రా
మ్నాయ మతాభివృద్ధికయి నాయొనరించిన ధర్మశాసనం
బీయెడ నున్న; దిందుఁగ్రమమే నడిపించి హితంబు సేయుఁడీ!॥ 104

ఉ॥ ఇంతకు దైవనిర్ణయము నీ వెడ గన్నులఁ జూడరామిఁ, గా
లాంతర మందుఁ గూడ దిటమైన మదుద్యమ మేపు లేక రూ
పాంతర మందఁగూడదని యర్థ విధిఁ నియమించి యిట్లు ని
శ్చింతుఁడ నైతి, నింకఁ జెయిచేత న దృష్టము పెల్లగించెదఁ ॥ 105

ఉ॥ ఖానుఁడు చెల్మిఁగొన్న సరి: కాదని దుండగమెన్న, జావళీ
కానన మల్లెఁ ద్రొక్కి చనఁగా నెడమిత్తునె? పొంచియున్న పం
చానన మట్లు దూఁకి నిశితాసి లతాగ్రమునఁ దదున్నతా
పీనశిరోధిఁ గోసి బలి వెట్టక నెట్టన జాఱనిత్తు నే?॥ 106

He (Shivaji) left minute instructions for carrying

ఉ॥ * ఈ జతనంబు రంగమున నెట్లగునో కనుఁ : డంగరక్షఁ దా
నాజి యొకండ వాలుగొని నా వెనుకన్ జనుదెంచుఁగాక; యే
సాజి మొదల్ చమూపతులు సైన్యములన్ గొని దుర్గ రక్షణ
వ్యాజము వెంట వేచి సమయానుగుణంబుగఁ బైకొనన్ వలెన్ ॥ 107

సీ॥ మన దుర్గమునకుఁ దూర్పున గుట్టలను డాఁగి
నేతాజి సేనతో నిలువవలయు;
బలముతో జావళి వైపు కానలఁ బొంచి
పొలసి, మోరోపంతు మెలఁగవలయు;
ఖానుతోఁ గలియు మాకడఁక దుర్గమునుండి
కనుపెట్టి యబ్బాజి కడఁగవలయుఁ;
$ బోరితమైన యప్పుడ శృంగరవము పి
రంగులై దిచట మ్రోయంగవలయు;

తే॥ $ శృంగరవముతో నేతాజి చెలఁగి రిపుల
భంగ పఱుపంగవలయుఁబీ బిరంగి మ్రోత
విన్న వెంట మొరోపంతు వెడలి, యరుల
నటిమి తటిమి వెన్నంటి వేటాడవలయు ॥ 108

---

on the government in the event of his being killed.

Page 73. Prof. J. N. Sarkar.

* Attended only by Tanaji, Shivaji slowly descended From the gateway of the castle.

$ 'When you see me strike' Shivaji ordered him (the Sentry) 'Don't think of me; sound the charge, whether I Stand or fall'. The signal was to be passed on to More Trimal by firing five guns at the same moment.

Chapter Iv, Rawlinson.

చ॥ ఇఁక మన మాలసింపఁదగ; దింతకు రే పుదయంబు నంద భా
ను కడకుఁ బోవలెఁ దను మనోబలముల్ వెలయించి ప్రొద్దు ప్రా
లక మును కార్య సిద్ధి పొదలన్ జను దేవలెఁ - గాన లెండు; పా
యక మనమీ యెడన్ గలియు నట్లు, భవాని యను గ్రహించుతన్!"॥109

చ॥ అని బలగంబు వీడ్కొలిపి యన్ని శి వుచ్చి యుష స్సమాధి మే
ల్కొని కరణీయముల్ నెఱపి గోకుల దైవత విప్ర వందనా
ర్చనములు దానధర్మములు సల్పి, భవాని ప్రసాదమున్ శిరం
బునఁ గొని, వీర యోధు నుడుపుల్ గేయిసేసె నుదాత్తమూర్తియై!॥110

సీ॥ శిరము నిండుగ నుక్కుఁదెర శిరస్త్రాణంబుఁ
గట్టి, పైఁ బట్టుపాగా ధరించి,
మైనిండుగా నయోమయమైన కవచంబు
నూని, పై నిల్వుటంగీనిఁదొడిగి,
యెడమచేఁ బులిగోళ్ళఁ గుడి చేతఁ బిడి బాకు
నంగీమఱుంగులో నమరఁ జొనిపి,
నిడుపైన కరవాలు నడుముపట్టిక నంటి
యొరసి వ్రేలాడ బంధురముఁ జేసి,

తే॥ భావ గంభీర సువిశాల ఫాలమందు
సర్వరక్ష కుంకుమ రేఖ సంతరించి
యుబుకు నెమ్మది - యుప్పొంగు నొడలు దోఁపఁ
దల్లి కడకేఁగి పాదవందనము సలిపె ॥ 111

❀ జీజియాబాయి దీవన ❀

ఉ॥ ఆయత భక్తిఁ బాదముల నంటు కుమారకు నెత్తి జీజియా
బాయి తదీయ మస్తకముఁ బాణితలంబునఁ బుణ్కి విచ్చుకం
దోయిఁ దొనంకు బాష్పములతొ గళభుగ్న రవంబుతో జయ
శ్రీ యొదవించు దీవనలఁ జేఁపిన ప్రేమవచస్సు లీట్లనె॥ 112

తే॥ "తనయ! సమకటినాఁడవు ధర్మదీక్ష
ఖడ్గ మొక చేత - నొక చేతఁ గార్యవృంతబీ
మెడఁద ధైర్యంబు నంకించి, యీతలంపు
బెంచిన భవాని నిన్ను గెల్పించుఁగాత! ॥ 113

ఉ॥ కా దనరాదు నీ తెగువ, ఖాను బలంబుఁ దలంచి యందుఁ బో
రా దనరాదు, లో మరులుఅంపిలు ప్రేవులపొత్తు తాల్మి రా
నీదు, కుమార! హైందవమహీ శుభముల్ తలమోసిపట్టి నీ
వీఁదెద వొంటిచేత - సుడియెత్తుల కందని రేవుఁ జూడుమీ! ॥ 114

చ॥ మొదలుచునున్న నీ మనసు మీఱి - నిర్మఱ గనుటాది పుట్టెఁ డా
పద, లవి దీర్ప నాడిన పాట్లు, శుభమ్ములు గూడె నేఁటి క
న్నది యిటులయ్యె నాతపము లట్టివి, లోకముగన్న బిడ్డ వై
యెదుగుము తండ్రి ఖానుని జయింపుము హైందవ భూతపంబులఁ॥ 115

ఉ॥ వచ్చినవాఁడు ఖానుఁ డొక వైపునఁ గుత్తుక లుత్తరించు నా
పచ్చి కసాయి నీవెఱుగవా? భవదగ్రజునట్లు సేసె, నా
చి చ్చెదఁ బాయ కింతలు కృశించితి, నీ తరళాశ్రు పూర మీ
వెచ్చని యూర్పు నీకనులఁద్రేల మెలంగుము ఖానుపొత్తునఁ"॥ 116

ఉ॥ నాకును నీకుఁ జిచ్చు మదినాటియుఁ దీఱక, హైందవ ప్రజా
లోకము నాఁచి వేఁచు కుటిలుర్ దటీయర్ జనుచుంటి; వో కుమా
రా! కసిగాటు నేమఱకు; మన్న కొనర్చిన సూడు దీర్చు; మా
చీకటి కోనలో నెవరి చేతులు మించునొ? కన్ను విచ్చుమీ!॥ 117

చ॥ అడుగడుగుర్ బ్రమాదకరమౌ నొక మొగ్గరమందుఁజొచ్చి, వే
పడగల పాముతోఁ జెలిమి పట్టఁగ నెట్టన దూకుచుంటి; వీ
యెడ నినుఁ -గాళియాహి శిరమెక్కుచుఁ దాండవమాడు బాలకృ
ష్ణుఁడ వనుకొందు; నాకును యశోద తపంబు ఫలించుఁ గావుతన్!॥ 118

ఉ॥ బాలుఁడ వౌచు గోహనన పాపము నాఁపిననాఁడు, సాహసో
త్తాలుఁడ వౌచుఁ దోరణ మొదల్ గడముల్ గొనునాఁడు, ప్రౌఢ నా
చాలుఁడ వౌచుఁ దండ్రిఁ జెఱసాలకుఁ బాపిననాఁడు, నీకుఁ దాం
బూలములో సుధాంశమయి పొల్చు నదృష్టము నేఁడు తోడగున్॥ 119

మ॥ అరిసేనా హృదయాంతరాళములు మ్రోయన్ దార హుంకార భీ
కరమౌ సింగము నెక్కి, యష్టభుజముల్ ఖడ్గాది శస్త్రంబులన్
దరళింపన్, రణమందు నీ మునుము వెంటన్ గోల్తలన్ జేయు శాం
కరి యవ్యాజ కటాక్షముల్ కవచరక్షా దీక్ష నిన్నోముతన్! ॥ 120

మ॥ తనయా! పచ్చనిపైరు, లందు శిశుసంతానంబుతో నాడు పా
వన గోమాతలు, వాని సేవ ఘనులౌ బ్రహ్మణ్యు లవ్వారు నే
ర్చిన మంత్రంబులు, వాని దైవతములున్ జేయెత్తి నిల్వెత్తు దీ
వన పూలన్ గురియింత్రుగాక తమకుం బ్రాపైన నీ యాదలన్! ॥121

మ॥ అసిధారా వ్రత మూని, తెంపు కుదురౌ నాత్మో పహారంబునన్
బసుపుం, గుంకుమఁ గాన్క వెట్టి ప్రణయ బ్రహ్మంబు పాసించుచున్
బసిపాపన్ నినుఁ బెంచి, నీవలన విశ్వశ్రేయమ్మున్ గోరు తా
పసి నే నైతినయేని నా తలఁపుఁ జేవల్ తండ్రి! ని న్నోముతన్! ॥122

తే॥ కలదు నా యంగరక్ష నీ నిలువు నిండి
భయము లే - దింక నీయన్న పగ నడంచి
మరలి రమ్ము; కుమార! యీ మన లలాట
కుంకుమాంకము నీ గెల్పుఁగుదువ యౌత! ॥ 123

చ॥ అని నిభృతాత్మయై యభయహస్తము లర్గ దనమస్త మంటి దీ
వనలిడు జీజియాఁ గని, శివప్రభుఁ డున్నమి తాననాబ్జుఁడై,
"జనని 'మహా ప్రసాద మిది : సర్వజగ ద్విజయంబుఁ గందు నీ
యనుమతి, నెమ్మినుండు" మనియాడి, నతుండయి తల్లి వీడ్కొనెన్॥ 124

మ॥ తనవారిన్ గొని యంగరక్షకుఁడు గాఁ దానాజి యేతేర, ని
బ్బరమౌ పూన్కి నగళ్ళు దాఁటుచు బహిర్ద్వారంబునన్ డాసి, "మీ
రరుదెరు, దేమిదె వచ్చుచుంటి' మని యాహ్వానంబుఁ బుత్తెంచె స
త్వరభంగిన్ శివరాజు ఖానునకు, నాతం డుబ్బి మిన్నందుచున్ ॥ 125

మ॥ పదునేనూఱులు సాహిణుల్ గొలువఁగాఁ బైనంబు సాగించె, న
య్యదనన్ దగ్గఱి గోపినాథుఁడిటు కార్యాకార్యముల్ వల్కె "ఒ
ప్పిదమే ఖాను మహాప్రభూ! తమ రిటుల్ వేంచేయ? నీ సైన్య సం
పద లీదండడిఁ జూచి యాతఁడు వెఱన్ బాటించి రా నేర్చునే?!॥ 126

చ॥ వల, దతఁ డెట్లుకోరె నటువైపునఁ గార్యము దీర్చికొంద మీ
బలఁగము నింద నిల్పి, యొక పల్లకితోఁ బయనంబు గందు; బో
యలుమనయండనుందురు; మహాబలుఁడొక్కఁడు వెంటనుండు, మీ
బలము పదాఱు వేల బలవంతులకుం దర-మింత చాలదే?"॥ 127

చ॥ అన విని ఖానుఁ డుబ్బి, యిదియౌనని, తా నారమైలుదూ - రమం
దునఁ దనసేన నిల్పి, పటుదోర్బల గర్వితుఁ డౌట నెట్టి సా
ధనముల నెట్టి రక్షణవిధంబుల నైనఁ దలంప, కొక్క తె
ల్లని యుడుపుం ధరించి పదిలంబగు పల్లకి పాను పెక్కెన్ ॥ 128

ఉ॥ 'సయ్యదు బందు' నాఁగఁ బటుసత్త్వుఁడు ఖానుని యంగరక్షకుం
డొయ్యఁ గటారి జంటఁ గొని యుక్కున వెన్కొనె; గోపినాథుఁడుఁ
నెయ్యముఁ జూపి వెంటఁజనె; నేరని గుట్టలనెక్కి బోయలుఁ
డయ్యుచు మండపంబునికతంబునఁ బల్లకి నిల్పి రూర్పుచుఁ॥ 129

చ॥ అనుచరు లండ రా నడిచి, యబ్జులుఖాను నవీన మండపం
బును గని దాని వైభవసమున్నతికిఁ గమనీయ శిల్ప శో
భనతకు విస్మయంపడి శివప్రభుఁ డచ్చటి రామికిఁ మనం
బున వెఱఁగంది యావివరముల్ వినఁ బంతును బల్కం రించినఁ॥130

శా॥ గోపీనాథుఁడు ఖాను గారిమది సంకోచంబు వాయంగ నా
యా పల్కుల్ వచరించి, కోట దిగువాఁడై బంటు వెన్నంట షా
జీపుత్రుం డరు దెంచుచుండ "నదె వచ్చెఁ జూడుఁ" డంచన్నఁ ద
ద్రూపంబుఁ గని ఖాను లేడిఁగను శార్దూలంబుగా నుబ్బుచుఁ ?131

చ॥ తనుఁ గని భీతిచెందిన విధంబు నటించు శివప్రభుఁ గనుం
గొని పయిమాటగా "నితఁడు కోపము తాపములేని మంచివాఁ"
డని, "యొక మన్నెతేఁడయిన నద్భుత వైభవమౌర మండపం"
బని, "యెటుగూర్చె నీవిభవ" మంచని నాలుక తీపు సూపుచుఁ॥ 132

చ॥ "భయపడినాఁడు పాప! మిటువచ్చిన నేమగునో యటంచు సం
శయపడినాఁడు; గుండె దిగజాఱు నితం డెటు దేశ మెల్లెడఁ
బయికొనినాఁడొ! నీ వరిగి నమ్మక మిచ్చుచు నిందుఁజేరఁగాఁ
గయికొని రమ్ము చూత" మనఁగా, మది నవ్వుచు గోపినాథుఁడుఁ॥133

చ॥ "అవును, మహాప్రభూ! యతని కంతటిసంపద లున్న, వైన నే
మవుఁ? దమ చేతిలోఁ బడుఁగదా యవి యిప్పుడ? మీరు మెల్లఁగా
శివపతి యిందురా ననువు సేయుఁడు; మీ భటు మిమ్ముఁ జూచి ని
క్కువముగ భీతుఁడయ్యెఁ; బెనుకొంకున నియ్యెడ రాఁదలం కెడుఁ॥134

తే॥ అంగరక్షకు నెడముగా నంపి, మీరు
శస్త్రపాణులై యుండుఁ డిచ్చట; నతండు
నట్లరాఁ గూర్తు" నన, ఖానుఁ డనుమతించె;
శివుని వినిచి; గోపీనాథుఁ డవలఁ జనియె॥ 135

ఉ॥ పంతు వచించినట్ల తన పార్శ్వచరుఁ విడి, ఖాను మండపా
భ్యంతరమందు నుండె; శివుఁ డవ్విధమే తన యంగరక్షకుఁ
బ్రాంతమునందుఁ నిలిపి ద్వారము డాయఁగబోయెబీ ఖానుఁడుఁ
వింతగఁ బేర్మి యోర్మిఁ గనిపించి, యెదుర్కొని కేలుముట్టుచుఁ ?136

మ॥ శివరాజా! దయసేయు; మేల జడుపుం జింతింపఁగా? గ్రొత్తవా
రెవరున్నా - రొకయింటివారమగదా? యెన్నాళ్లకుఁ గల్గె ని
ట్టి విశేషం!" బని కౌగిలించె; శివుఁ డట్లే మారు గావించె; నా
కవుఁగింటఁ జని రొండు రెండడుగు లేకగ్రీవులై యిర్వురుఁ ॥ 137

తే॥ 'అదను దప్పిన విడిపోవు' నంచు నొక్కఁ,
'డనువు దప్పినఁ జెడిపోవు' నంచు నొకఁడు,
నమ్మికలు లేని బాహుబంధములఁ దవిలి
నడిచి - "రెవఁడు ముం దెట్లు పైఁబడునో" యనుచు ॥ 138

మ॥ * బిగువౌ సందిట నొక్కి గొంతు నెడచే బిట్టాఁది, ఖానుం డదా
టుగ వాలుఁ గొని వ్రేయఁగా, శివవిభుండుఁ మోస మౌటెంచి, బ
ల్పగు పూన్కిఁ జమకించి పట్టుబికి వాయఁ దూసి, డా కేలునఁ
మొగచాటౌ పులిగోళ్ళ ఖానునుదరంబుఁ జీల్చె నుగ్రాకృతిఁ॥ 139

* Suddenly Afzal tightened his clasp and held Shivaji's neck in his left arm with an iron grip, while with his right hand he drew his long straight-bladed dagger and struck at the side of Shiva.

Page 78. J.n. Sarkar

ఉ॥ 'మోసము మోస' మంచఱచి ముట్టుచు వ్రేలెడు ప్రేవు లొక్క చే
నోపర వొత్తి వాలుగొని యుద్ధతి ఖాను శివాజి యౌఁదలన్
వ్రేసె, శిరస్త్ర ముంట నొదవెన్ నఱు కించుక గోదుమంత, పే
రీసున హూంకరించి శివుఁ డీవడిలోఁ బిడిబాకు నెత్తుచున్ ॥ 140

శా॥ "ఓయీ! పాపన రాధమా! కుటిల మాయోపాయముల్వన్ని, మై
త్రీయోగంబున మృత్యువు బిలిచి రక్తిన్ నాట్యమాడింతువో!
నియాటల్ మొనకట్టునే యిచట? గుండెల్ గండలున్ రాల్చి నీ
యాయుర్దీపము నార్తు: నీ కెవఁడు తోడై వచ్చినన్ వ్రచ్చెదన్ ॥ 141

శా # హిందూద్వేషముఁ ద్రావి, త్రోవనెచటన్ హింసింతువో గోసతీ
బృందం? బీశ్వర విగ్రహాలయము లుర్విన్ గూల్తువో? ప్రేల్తువో?
పందా! దైవము దిక్కు లేనిదనుచున్ - బాషాణముల్ పల్క వం
చుం దీంద్రింతొ? శివుండు నిన్నుఁగడ తేర్చున్ గాక సోఁ-కోర్చునే!॥ 142

శా॥ షాజీరాజున కెగ్గు సేసి, చెఱలో స్రగ్గించి, మాయన్న సాం
భాజీరాజును దొంగపోటున నరిన్ ద్రుమందించి, గర్వించి నేఁ
డాజిన్ నా కెదురైతి; వింక నడుగే నట్టిట్టుఁ బోనీయ, మూ
ర్ఖా! జాల్మా! నిలు"మం చదల్చి, పిడిబా కంకించి జంకింపుచున్॥ 143

ఉ॥ జందెపు వ్రేటునన్ జొనిపి, సవ్యభుజంబుననుండి కుక్షికిన్
గ్రిందుగ దూయఁగాఁ దిగిచి, ప్రేవులు నెత్తురుఁ బాఱఁ జీల్చి శ
త్రుదునిమెన్ శివప్రభుఁడు; రోఁజుచు ఖాను గతాసుఁడయ్యె; నీ
సందడి నింతలో నెఱిఁగి సయ్యదుబందు కృపాణపాణియై ॥ 144

---

a brave exploit was it (indeed) to destroy stone Buildings and break mute images that could not offer thee any resistance. Dost thou know that if thou hadst not committed these barbarities, I would never resolve to seek thee ... thou wilst pay with thy life for what thou hast done P. 17. "Life of the celebrated Sevagy by Cosme-da-guarda.

మ॥ శివరాజుఁ వడిఁ దాఁకె; నాతఁడును గౌక్షేయంబు సారించి యు
ద్ధవిధిఁ వాని వదల్చె; నీ తెలుపిలోఁ దానాజి యేతెంచి ఖ
డ్గ విహారంబుల వానిపై కుతికి, యుగ్ర స్ఫోటనాటోపుఁడై
యవియంగా నెదఁ గ్రుమ్మిదొమ్మింగొని సయ్యద్బందుఁగూల్చెఁ ధరన్॥145

ఉ॥ ఈ నడుమంతరంబు గొని యేపునఁ బల్లకి మోయు బోయ లా
ఖాను శవంబు నెత్తి శిబికన్ గొని పోవుచునుండ, మార్గర
క్షా నియతుల్ శివుప్రభుని సైనికు లా చనువారి నొంపుచున్
ఖానుశిరంబుఁ గోసికొని గ్రక్కున నేఁగిరి కోటమీఁదికిన్ ॥ 146

మ॥ పటు దర్పోద్ధతు ఖానుఁ దాఁకి శివభూపాలుండు పోరాడు పెం
పట దుర్గమ్మునుండి కన్గొని ఘనుం డబ్బాజిసోన్ దేవుఁ డం
తటి లో శృంగములన్ బిరంగులు జయధ్వానంబు మ్రోయించె; ను
ద్భటులై శత్రుబలంబుపైఁ బడిరి నేతాజీముఖుల్ యూథపుల్ ॥ 147

ఉ॥ కొండలు లోయలున్ గుహలు గుట్టలు పుట్టలు చెట్లు లీ చమూ
తండము నీనెనో యను విధంబునఁ - జీమలపుట్ట ప్రీలిన
ట్లుండిన చోటునుండియె రయోల్బణమై శివరాజ సైన్యము
ద్దండత రేఁగి, శాత్రవ వితానముఁ గూలిచెఁ గుప్పకూరగన్ ॥ 148

ఉ॥ సంధి ఘటిల్లె నంచుఁ దమ సాధన వాహన శస్త్రపాళికిన్
బంధములూడ్చి, నిబ్బరమువట్టిన యావన సేన సర్వతో
బంధముగాఁ బయింబడు శివప్రభుసేనకు లోఁగి, కార్య మూ
కాంధత వీఁగి, రావడి భయంపడి చేడ్పడెఁ దాఱుమాఱుగన్॥ 149

తే॥ నడుమనున్న పదేనువందల తురంగ
బలముపైఁ బడి నేతాజిపాలకరుఁడు
కత్తి కెదురైన ముక్క ముక్కలుగ నఱికి,
పలుచఁబడఁజేసె నాహవతలమునెల్ల ॥ 150

చ॥ # శివపతి యింతయుఁ దెలిసి సేనల కీగతి నాజ్ఞచేసె "నా
హవమునఁ బాఱువాని, శరణాగతు, శస్త్రము వీడు వాని వె
న్దవిలి వధింపరా, దకరుణంబుగ నెత్తురు వార్ప రాదు; వా
రి వివిధ సాధనంబుల హరింపుచు, నూరక సాగనంపుఁడీ!" ॥ 151

ఉ॥ యావన సేన లా శివమహాప్రభు నాజ్ఞ యెఱింగి, పోరఁగాఁ
జేవ యొకింతలేక, యని సేసిన లాభములే దటంచు, నా
నావిధ వస్తు వాహన ధనంబుల నప్పనసేసి, వీటికిన్
బోవ ననుజ్ఞవేడ, శివభూపతి వారి ననుగ్రహించుచున్॥ 152

తే॥ # ఇష్టముండిన మముఁ జేరుఁ డెవ్వరైన"
నని పిలిచి, యొప్పుకొనువారి కభయ మిచ్చి,
తరలువారికి జావళి దాటు దాఁకఁ
ద్రోవఁ జూపింప భటులను దోడుపని చె ॥ 153

ఉ॥ ఆలము దీఱెఁ, జేరె జయమున్; మర్వదియేన్గులు వేయియొంటెలున్
నాలుగు వేల గుఱ్ఱము లనంతములైన పిరంగు లెడ్లబం
డ్లోలి నమేయవిత్తము రణోచితవస్తువు లిట్లు లాభ ము
ద్వేలము గొంచు, రా జరుగుదెంచెఁ బ్రతాపగడమ్ముఁ జేరఁగన్॥ 154

"శస్త్రంబులు మనకప్పగించి శరణుచొచ్చిన శత్రు సైనికులఁ జంపక రక్షింపవలయును అనావశ్యముగా రక్తపాతము చేయవలదు" అని శివాజి వార్తనంపి... ... వారికి నభయ దానమిచ్చి... తపయొద్ద నుండుట కొప్పు కొనిన వాండ్రకుఁ దగిన పనులనిచ్చి యితరుల వారివారి దేశములకుఁ బంపెను.

పుట 102 7. కె.వి. లక్ష్మణరావు, ఎం. ఏ.

విజయోత్సవము - తృతీయ దండయాత్రా ప్రయాణము

మ॥ పురవీధుల్ విజయోత్సవధ్వనులతోఁ బొంగార నూ రేగి, త
త్పురుఁడై దేవి భవాని పూజ లొనరింపన్ జేసి, రక్తంపు జా
లరుదౌ ఖానుశిరం బుదాత్త బలిగా నర్పించి, భక్త్యున్నతాం
తరుఁడై తల్లినిఁ జూడ నేఁగి చరణద్వంద్వంబు పై వ్రాలినన్ ॥ 155

తే॥ నెమ్మదినిఁ బొంగు నానంద నిర్ఝరంబు
కనుల నిండారి ఱెప్పలఁ దొనఁకులాడ,
జీజియా పుత్రుఁ గౌగిటఁ జేర్చుకొనుచు
సహజ వాత్సల్య శీతలాక్షరము లుఱిసె ॥ 156

ఉ॥ "గండము దాఁటి నేఁటికి సుఖంబున వచ్చితివే కుమార! పూ
జ్యుండగు నన్నుఁ జంపు ననయున్ గొనుచున్ బగఁదీర్చికొంటి! నీ
యండన యుండి యేల్కొనెఁగదయ్య భవాని! - మదీయ పుణ్యముల్
పండె! జిరాయురున్నతుల వర్ధిలు మెందు జయంబుగాంచుచున్!" ॥157

మ॥ అని దీవింపుచు దృష్టి దోష పరిహారాచారముల్ దైవతా
ర్చనముల్ దానము లెన్నియే సలిపె జీజాబాయి; కర్తవ్యతా
ఘనుఁడౌచున్ : శివరాజు తల్లి సెలవున్ గైకొంచు నాస్థానముం
దునఁ గొల్వై విజయోత్సవంబు నెఱపెన్ దోరంబులౌ కాన్కలన్॥ 158

సీ॥ రణమునం దమిత శౌర్యముఁ జూపినట్టి యో
ధులకు భూషాంబరాదుల నొసంగి,
గండపెండేరముల్ కంకణ గ్రైవేయ
కవచ ఖడ్గాదులఁ గాన్కలిచ్చి,
బవరంబులో గాయపడిన వారల నౌష

ధోపచారంబుల నూర్చి తేర్చి,
మృతులైన యోధుల సుతుల కుద్యోగంబు -
సతుల కబ్దాశనభృతి నొసంగి,

తే॥ # సత్యపరత గోపీనాథు సత్కరించి
నెమ్మి "హివరే" పురమ్ము దాన మ్మొసంగి,
యాజి దుర్జయుఁడైన తానాజిగళము
లలిత మౌక్తికమాల నలంకరించె ॥ 159

మ॥ * ఎద నెమ్మిన్ గొని రంద ; అప్డాక భటుండేతెంచి, "సుల్తాను సే
న దవీయంబుగ దాఁటిపోయె; మన సేనా నేత 'ఖాండోజి' యి
య్యదనన్ లంచముఁగొంచు వంచనకు లోనై చోరమార్గంబునన్
గదియన్ ఖాను కుటుంబమున్ గొని తొలంగన్ దీసెఁ గర్వాడకున్"॥ 160

చ॥ అని వినిపింపఁగా శివమహాప్రభుఁ డాగ్రహమంది "వింటరే
మన సరదారువర్తనము? మాకొకమోస మగౌరవంబునన్
దన కొకలాభమున్ దలఁచి, 'దక్కిన శత్రు కుటుంబమైన మ
న్ననఁ గని పంపినాఁ' డను ఘనమ్మగు కీర్తికిఁ బాపె మమ్ములన్॥ 161

On Pantoji Gopinath he bestowed the village of Hivare.
Page 162, KINCAID, V.O.I.C.S.

* ఖండోజీ కాకడేయను నొక మరాటి సరదారుఁడు ద్రవ్యలోభము చేత శత్రువులకు వశుఁడై శివాజీకి దెలియకుండ అఫజల్ ఖానుని భార్యా పుత్రాదులను దొంగత్రోవలఁ దీసుకొనిపోయి సురక్షితముగా కర్వాడలో జేర్చెను. ఈ సమాచారము శివాజీకిఁ దెలిసినతోడనే వానిని బిలిపించి శిరశ్ఛేదము. చేయించెను.

పుట 103 "శ్రీ శివాజీ చరిత్రము" కె.వి. లక్ష్మణరావు,

చ॥ అతని క్షమింపఁగూడదు; దురాత్ముఁ డతండను సేవ్య సేవక
స్థితి కొకదారి చూపవలెఁ; జేయఁగలట్టి మదుద్యమంబునం
దతుకులువోవు నిట్టి కుటిలాశయు లుండఁగరాదు; శస్త్రస
మ్మితమగు రాజనీతి యరి మిత్ర భిదఁ గొన దిట్టిపట్టులన్ ॥ 162

ఉ॥ * కావున వాని నెందయినఁ గాని యవశ్యము పట్టి, క్రూరశి
క్షావిధిఁ జంపుఁ; డీగెలుపు సంబర మూఱక తీఱఁగూడ; దు
చ్చావచ సైన్యముల్ గొని బిజాపుర రాజ్యము నెల్ల లోఁగొనం
గావలె; లొంగినప్పుడె తెగం గొనఁగావలె శత్రు వర్గమున్ ॥ 163

ఉ॥ రే పుదయంబునన్ వెలువరింపుఁడు సేనల; దుర్గరక్షణ
వ్యాపృతిఁ గొంద ఱింద నిలువై, సరదారులు గొంద ఱాహవో
ద్దీపితు లేఁగుడెందు; వెనుదీయక పశ్చిమవార్ధినుండి; బి
జాపురిదాఁక రాజ్యము విశాలముఁ జేయఁగఁ బై కొనవలెన్”॥ 164

మ॥ అని శాసింపుచుఁ గొల్వువీడి, శివరా జా వేకువన్ సర్వసా
ధనముల్ తోడుగ సైన్యముల్ నడిపి, తొల్తన్ జింజిరా గెల్వఁగా
ననుచున్ బైనము దీర్చి, మార్గమునఁ ‘ బన్హాళా’ మహా దుర్గమున్
గని దానిన్ గొనగా దలంచి నలుప్రక్కల్ ముట్టె నాదుర్గమున్ ॥ 165

తే॥ భీతుఁ డగుచు ‘రుస్తుంజమన్’ పేర దుర్గ
నాథు దర్పించె దాని; ధనమ్ముఁ గొంత
బహుమతి యొసంగి యవ్వానిఁ బంపి, శివుఁడు
నాయకునిఁ జేసె నచ్చట నణ్ణాజిదత్తు ॥ 166

సీ॥ పదపడి శివరాజు ప్రాంతమందలి ‘పావ
నగడంబు’ మఱి ‘వసంతగడ’ మాది
బహుదుర్గముల గెల్చి, ప్రాభవంబున నందుఁ

గప్పముల్ గొప్పకాన్కలను గొనుచుఁ,
గ్రిందు మీఁదును సహ్యగిరి నంటుకొన్న 'రాం
గణ' 'ఖేలనాది' దుర్గములు గెలిచి,
ఖేలనాగడము 'విశాలగడం' బన
వెలయించి దానిపై బలఁగ ముంచె;

తే॥ నింత యెఱిఁగి 'కొలాపూరు' ప్రాంత రక్ష
కుండు 'రుస్తుంఖానుఁ' డుద్దండధాటి
మాఱుకొన, వాని బలముఁ దార్మాఱు సేసి
తఱిమెఁ గృష్ణాతరంగిణి దాఁటిపోవ ॥ 167

చ॥ తఱుముచు నిట్లు బీజపురి దాపుగొనన్ బెను దండయాత్రలన్
బఱచి, మరల్చి సైన్యములఁ బశ్చిమవార్ధి తటంబుదాఁక నె
న్నఱిమి, 'దభోళు' 'రాజపుర' మాది జయించి, యఖండ లక్ష్మి కొ
ప్పెరల కొలందిగాఁ బని చెఁ బెంపున రాజగడంబు సేరఁగన్॥ 168

❀ శివాజీ పైకి బిజాపురి వారి మూఁడు వైపుల మొగ్గరము ❀

చ॥ శివపతి దండయాత్ర సవిశేషముగా వినుచున్ బిజాపురీ
ధవుడు వితాకుఁ జెంది, పరితాపముతోడి పరాభవ క్రుధా
దవదహనంబునన్ మఱిఁగి, తత్పరిహారము చేసిగాక పో
దవు కసిఁబెంచి, నిండుకొలువై సరదారులఁ జూచి యిట్లనెన్ ॥ 169

మ॥ "వినుచున్నారుగదా! శివాజీ మనపై విక్రాంతుఁడై దుర్గముల్
గొనుచున్నాఁడని; వానియేపు నణఁపన్ గొండంత సర్దారు న
ట్లనుపన్ గాలికి దూలిపోయె, నవురౌరా ఖా నుఁ డట్లేనె! నే
మన నేమున్నది సింగమున్ దునిమెఁ గాదా నేఁడు సారంగముల్!॥ 170

తే॥ రాచకొలు వొక్కటియ గాదు రాజ్యమెల్లఁ –
జంటిబిడ్డయు – రాణివాసంబుగూడ
ఖాను మరణంబువిని, పరాధీన హృదయ
దీన ముఖముల నివ్వెఱఁ దేలిపోయె! ॥ 171

చ॥ ఇది సమయంబుగాఁ దలంచి యేద్దెఱఁ బైకొనుచుండె నాతఁ; డి
య్యదనున ఱిచ్చవోయి మన మట్టిటు చూచినచో, నితోధికా
భ్యుదిత బలంబునన్ బలిసి యుప్పెన మీఱు నతండు; నేటికిన్
గొదుకని భామినీ ప్రభుతకున్ మన పట్టున సేగి యొప్పునే? ॥ 172

ఉ॥ కావున నెట్టి దుష్కరముఁగాని ఘటించు తలంపుతో నహం
భావము కన్నుగప్పిన శివప్రభు నొంపక తప్ప, దిందుకై
లా వొనగూర్ప నాదగు బలమ్ము ధనమ్ము సమస్తమున్ బ్రతి
జ్ఞా విధి నొడ్డుకొందు; బలశాలులు మీరొక తెంపు సేయుఁడీ!॥ 173

ఉ॥ పట్టినపట్టు మించి బలవంతముగాఁ దెగి పోరునప్పు వాఁ
డట్టిలు జాఱఁ గూడ, దడియాసల నేమఱఁగూడ; దింతలోఁ
గుట్టిన తేలుగా జుణిగి గోడల కెక్కినఁగూడ, దివ్వటీఁ
బట్టి సడించిగాక విడువన్ జన –దీగతి ముట్టఁగావలెన్ ॥ 174

తే॥ దీని కురవైన వెరపు సంధింపుఁ, డెవరు
ప్రతిన గొందురో లెం” డని పలుక, నంద
ఱొండొరు మొగంబులన్ గనుచుండి; రంత
ననువున మురారిజగదేవుఁ డనియె నిట్లు ॥ 175

మ॥ “తమ రన్నట్లతఁ డొక్క యెత్తుగడపై దండెత్తుచున్నాఁడు; దు
ర్దమ సైన్యంబులు పెక్కులున్న; వెచటన్ ధైర్యంబు తంత్రంబు వి
క్రమమున్ జూపుచు, నోహటింపని కడంకన్ దూఁకు నవ్వానిపైఁ
దమి నొక్కం డెవఁడైన మార్కొను టనర్థం బంచు భావించెదన్॥ 176

తే॥ అంత నెఱజోదు మనఖానుఁ డట్టులవుట,
నంతకంతకు నతఁడు దుర్దాంతుఁడగుట,
నొంటి మొగమున నతని మార్కొంట దగమిఁ
దలఁచుచున్నారు మన సరదారులెల్ల ॥ 177

ఉ॥ నాలుగుమూలలన్ గవిసి, నల్గురుగా మొనకట్టి, మత్త శుం
డాలములట్లు దాఁకి, కపటంబున బెబ్బులులట్లు దూఁకి, తం
త్రాలకుఁ జొచ్చి, తాఁకు నసిధారలకున్ దలలిచ్చి, పెచ్చు గ
గ్గోలానరింపకున్నఁ గుసిగుంపులఅంపుల కాతఁ డొగ్గనే? ॥ 178

సీ॥ అనుకూల మిపు డొండు వినుఁడు; ఢిల్లీసేన
లరుదెంచె నతనిపై కనుట వింటి;
మొకట నయ్యని పోరు నొకవైపు కవియింత
మబిసీనియా జింజిరాధిపతినిఁ,
బగఁ గొన్నవాఁడు శావంతు 'వాడీ' నేత,
యతని రేఁపుద మొక్కయండఁ దవుల;
మనము స్వయమ్ముగా మార్కొని బలముతో
దఱుములాడుద మొక్క దండగొనుచు;

తే॥ నందుఁ 'గర్నాల్' సుబేదారుఁడగు 'జోహారు'
సేన కధినాథుఁగాఁ బంపు సేయునెడలఁ
జుట్టుకొన్న దవాగ్నిలో స్రుక్కి పోవు
హరిణ యూథమై శివబలం బణఁగి పోవు" ॥ 179

చ॥ అనుచు మురారి వల్క, నిది యౌ నని రచ్చటి కొల్వువార; లా
తని వెరా విచ్చ మెచ్చి సులతా నల వారలఁ బిల్వఁబంచి, యెం
చిన తన నిర్ణయంబును వచించి, జయించినమీఁదఁ గల్గు మే
ళ్ళనువునఁ జూపి, కావలయునట్లు ధనంబు బలం బొసంగుచున్॥ 180

తే॥ వేఱు వేఱ మార్కొని శివవిభుని గెల్వ
బలియ శావంతు, జింజిరాపతినిఁ గూడ
నంపకము వెట్టి, సిద్దీజొహారుఁ డనెడు
వీరుఁ గర్నూల్ సుబేదారుఁ బిలువనంపి ॥ 181

మ॥ పదియున్నాలుగు వేల కాల్బలము, చేవల్ మీఱు తౌరంగికుల్
పదివే, లేనుఁగు లుష్ట్రముల్ శకటముల్ శస్త్రాస్త్రముల్ పెక్కు లే
చి దిటంబౌ నొక సేనఁ గూర్చి, పతిగా సిద్దీజొహారుం బొన
ర్చి, "దుదాధర్షు శివప్రభుం గెలిచి వానిం గూర్పు" మంచాడుచున్॥182

తే॥ అతని బలమును దొంటి కార్యములఁ బొగడి,
తగ 'సలాబతుఖాన్' బిరుదంబు నిచ్చి,
ధూర్తు నబ్జులుఖాన్ పుత్రుఁ దో డొసంగి,
సత్కరింపుచు నందఱ సాగనంపె ॥ 183

ఉ॥ పంతముఁబట్టి ముట్టి, తమ ప్రాంతములన్ బలఁగంబుఁ దోలి, శా
వంతుఁడు జింజిరాఫతియు వైరుల మార్కొని; రా బిజాపురీ
కాంతుని సేనలుఁ జనె నెకాయకి, నబ్జులు ఖాన్ సుతుండు దా
నెంతయు రేఁగి తండ్రి పగ నీఁగుటకై చనె వాని వెంబడిన్ ॥ 184

శివాజీ సన్నాహము - పన్హాళాగడమునుండి బయలు ద్రొక్కుట

చ॥ కడు దిట్టమైన మొగ్గరముగట్టి, నవా బిటు మూఁడు చోట్ల ము
ట్టడి యొనరింపఁగా దివురటన్ దనచారులచే నెఱింగి, ధీ
రుఁడు శివరాజు విక్రమహరుండు వివేక యుగంధరుండు నై
పుడిసిటఁ గార్యమున్ బిడుచుపోఁడిమి యోధులఁజూచి యిట్లనెన్॥185

చ॥ “అనుకొనినంతకంటె పరమై భరమై దుర మేఁగుదెంచెబీ దెం
పునఁదన సర్వసార మొకపుక్కిట నూఁదె బిజాపురీంద్రుఁ, డీ
పెనఁకువ బొబ్బరించి జడిపించినఁ బోదు, పరాక్రమించి పం
బిన బలమూఁది పట్టుదలఁ బెంచి తెగించి జయింపఁగావలెన్ ॥ 186

చ॥ ఇది కడసారి యెత్తుగడ, యిర్వుర కొక్క పరీక్ష; యిందునన్
గోదుకని లావుమై గెలుపుఁగొంటిమయే నిఁకమీద నెన్నఁడున్
బదరి బిజాపురంబు మనవైపునకున్ దలయెత్తఁ జాల; దీ
కదన మమూల్యమంచు మొనకట్టిన నేల జయంబు తక్కెడున్ ॥ 187

ఉ॥ ఉండినయట్టులుండి పగయొత్తుమదిన్ మనపైకి నిప్పుడే
దండు గదల్చినాఁ డదనుదప్పనివాఁడవురంగ జేబు; వా
డండకువచ్చి ప్రాంతముల నాఁగిన నాఁగెడుఁగాక, తొల్తను
ద్దండము నీ బిజాపురపు దండు నడంచుద మొక్క యెత్తునన్॥ 188

సీ॥ అబిసీనియా జింజిరాధిపు నెదిరి గె
ల్వఁగ రఘునాథబల్లాలువంతు,
“వాడీ” నియంత శావంతుఁ బంతమడంచి
తఱుమ బాజీఫసల్కరునివంతు,
మొగలుదండు నాఁపుచుఁ, గొంకణము నెల్లఁ
గావ నబ్బాజిసోన్దేవువంతు,
రాజధానియును దత్ప్రాంత దుర్గములెల్లఁ
బాలింపఁ బింగళేపంతు వంతు,

తే॥ తగినబలఁగమ్ముఁ గొని మీరుతరలుఁ డిపుడ,
యరుల కెడమీక పోరి జయంబు గొనుఁడు;
స్వయముగా నేను దొడరి బిజాపురీశు
సేనల విజృంభణంబు భంజించివైతు”॥ 189

మ॥ అని శాసింపుచు నందఱఁ బనిచి, యుద్ధాయత్త సైన్యంబుఁ దె
మ్మని నేతాజిచమూపతిన్ బనిచి, పన్హాళాగడంబందు వా
ని నిరీక్షించె శివప్రభుం డతని యున్కిన్ బోల్చి బిజాపురీం
ద్రుని సేనాని హఠాత్తుగా ముడిగొనెన్ దుర్గంబు నల్దెప్పులన్ ॥ 190

ఉ॥ కావలి పెట్టి, నాలుగు మొగంబులఁ దల్పులు ముట్టి, యందు రాఁ
బోవఁగ దారిగట్టి, తగు భోజనవస్తులు బైటినుండి రాఁ
గా వెలిఁబెట్టి, దుర్గమునఁ గల్గుజనంబులఁ జిక్కు వెట్టి, సే
నావిభుఁ డింక నెట్టులయినన్ నడికోటఁ బగుల్పనుండినన్॥ 191

సీ॥ ఇంతలో సైన్యసమేతుఁడై నేతాజి
యరుదెంచి యరుల వెన్నంటి తాఁకె,
బహిరంగముగఁ బోరె, గుహలు గుట్టలు చాటు
గొని పులివోలె గగ్గోలు పఱచె,
సంకులంబుగ దొమ్మిచఱచె దూరమునుండి
పలుశరంబులు ఫిరంగులును గురిసె,
వెఱచినట్లుండి యేమఱచి పైఁబడె, రేల
నిద్దురమబ్బులో నిగిడిదూఁకె,

తే॥ యవన సేనల కందు ధాన్యములు గడ్డి
నీరము లభింపకుండఁ గంగారుకొలిపె;
నెంత పోరినఁ జెదరిపోకీసువెంచి
యవనసేనాని ముట్టడి నడఁచిపట్టె ॥ 192

ఉ॥ కోటకు లోపలన్ దిటవుగొల్పి శివప్రభుఁ డన్యు లెత్త పో
రాట మడంపఁగా బురుజులంటిన సోరణగండ్లనుండియున్
మాటికి గ్రాగుసూనియలు – మందు పిరంగులుగుండ్లుబాణముల్
పోటున గుప్పి, శత్రుబలమున్ దతిమెన్ దరిఁ జేరకుండఁగన్ ॥ 193

తే॥ ఎంతపోరినఁ జెదరక యేపు సూపె
యవనసేనాని; శివభూపుఁ దద నెఱింగి
యాజి భరమౌటఁ దలఁచి, యణ్ణాజిదత్తు –
శూరమౌళి భాజీప్రభుఁ జూచి పలికె ॥ 194

సీ॥ # "పిఱువోక పోరుసల్పితి మింతదనుక, నే
తాజియు వెలుపలఁ దఱుముచుండె;
నైన లాభములేదు, యవన సేనాని ము
ట్టడి గట్టిపఱచి కోట గొన నుండె;
మన బలంబులు దూరముననుంట నీయల్ప
సేనతో రిపుల భంజించు టరిది;
యిదిగాక దుర్గమియ్యది మొన్న లోఁబడి
దిటవొనర్పమియు సందియముఁ గూర్చు;

తే॥ మఱియు దుర్గరహస్యముల్ మనల మించి
వారె యెఱుఁగు దురౌట నపాయ; మింత
నిలువు నరయక నే నిందు నిలుచుటయును
దప్పిదమ యయ్యెననుచు లోఁ దడవికొందు ॥ 195

చ॥ కడచినదానికై వగచి కార్యము లే, దొక చిక్కు నేర్పునఁ
గడపుట నీతి; దుర్గమిది గైకొనుఁగా కతఁడిప్డు రేపు మా
ర్పడ నిది గెల్వలేమి? పొరపాటు వెలార్పఁగ నేఁడు రాంగణా
గడమును జేరనెంతు; మొనకట్టుచు వీరి జయింత మవ్వలఁ ॥ 196

#To sally out and give battle was impossible, for the

ఉ॥ చీమయు జాఱకుండఁ బరిశీలన సేయుచునున్న వీరిఁ గ
న్న్రామి తొలంగరాదవుట, వారికి లోఁబడి దుర్గమిచ్చున
ట్లే మెయినైన సంధి వెలయింపుచు నమ్మిక పుట్టఁజేసి, వా
రేమఱియుండు వేళ నెలయించి తొలంగుట నేఁటికొప్పగుఁ॥ 197

చ॥ మన మిటు తప్పికొన్న, ననుమానముఁ జెందఁగవచ్చు లంచముఁ గొని
వెడలించెనేమొ యనుకొంగొనిఁ - జమూపతిపై నవాబు; దీ
నినె జనులాడుకొన్న గమనించు నిజంబని, యిట్లు భేదముల్
పెనఁచిన శత్రుపక్ష మది వీఁగిచనుఁ, మన తెంపు పెంపగుఁ ॥ 198

సీ॥ $ అని పల్కి, యుదయంబునంద సంధికిఁబోలు
తెలఁగెల్ల బోధించి, వెరవు సూపి
పనిచె నణ్ణాజిదత్తు; నతండు వోయి జో
హారుతో సంధి మాటాడ, నతఁడు
"సమ్మతించితి సంధి, స్వయముగా శివరాజు
రావలెఁ, మాయమర్మములు కూడ"
వని చెప్పె; శివుఁడు నమ్మినయట్ల నటియించి,
తన జాగరూకతల్ ఘనముసేసి,

తే॥ తగిన సైన్యముతోఁ గోటదిగువ కేఁగి,
యవనసేనానితో సంధియనువదించి,
"యొదవెఁ జీఁకటి యిపుడు, రే పుదయమంద
కోట యర్పింతు" నని తన కొలువు సేరె ॥ 199

$ enemy far outnumbered the garrison. He had therefore, to contrive his escape by daring and stratagem. With this view he opened communications with the Sidi. ... ... First he consented to surrender the fort. ... By this time it was very dark and adjourned the conference for the night to be re- sumed the following morning.

Page 185. N.s. Takakhav

Rawlinson says, it was only an "apparent truce."

చ॥ #కొలఁతలు దీఱెనంచుఁ, దమకుఁ శివభూపతి లోఁ గెనంచు, నే
పఱు నితఁ డింకఁబోరఁగలఁడా యని, సంధి ఘటిల్లఁగా బిజా
పురపతి సేన వేడుకలు పొంపిరివో నిసి గొంతవుచ్చి, యా
తురతలు దీఱమై మఱచి, తూఁగె దమస్విని కౌగిలింతలఁ ॥ 200

సీ॥ + నిశ్శబ్దమా యర్ధనిశ లేచి శివరాజు
నలువైపుఁ గోటపైఁ గలియఁదిరిగి,
గాఢ నిద్రా ముద్ర గదలికల్లేక పం
డిన సేవలున్న వైపునకుఁ జేరి,
కొంత సైన్యంబుతోఁ గోటఁ గాపాడఁగా
నణ్ణాజిదత్తున కాజ్ఞ వెట్టి,
బాజీప్రభుం డైదువందల సేనతోఁ
దన్ను వెన్నాడ నుత్తరువు సేసి,

తే॥ త్రాళ్ళు దిగవైచి, సైన్యముల్ దాను గూడ
వాని వెంటన చప్పుడుగానియట్లు
కోట దిగివచ్చి, రాంగణాకోటవైపు
బలము నడిపించె సాహసోల్బణుఁడు శివుఁడు ॥ 201

చ॥ ఇది యెటులో యెఱింగె శివుఁడేఁగినయంతటిలో మెలంకువఁ
గదిసి నవాబుసేన; తమకన్నులఁ బ్రామి శివాజి యేఁగుటఁ
బదరుచు, నెట్టులే నతనిఁ బట్టకపోయిన మాట దక్కదం,
చద నిది యంచుఁ, గొందఱు రయంబున నేఁగిరి శస్త్రపాణులై ॥202

The sentinels relaxed their watch and for the first time after a long period of tension gave themselves to mirth and frolic. With the flower of his bravest Movalis,Shivaji slipped down the fort wall and marched through the enemy's sentinel outposts.

Page 185, N S TAKAKHAV

+ About midnight Shivaji and a body of chosen troops ... descended ... ... by a different path known as Shivaji's Window".

Page 168 KINCAID.

తే॥ జవన తురగము లెక్కి గజంబు లెక్కి
పరువులిడు వారు - కాల్నడఁ బఱచువారు,
ముందు వెనుకగా గుంపులై సందడించి
చనిరి, సులతాను సైనికుల్ సైన్యపతులు ॥ 203

చ॥ కదు వడిగా శివప్రభుడు గాఢతమంబునఁ గొండత్రోవ నె
క్కుడు దిగు డీఁదుచుండఁ, దొలికొండపయిన్ రవిదోచె, రాంగణా
గడ మిఁక మూఁడుకోసు లను గట్టునకున్ శివుఁ డేఁగి చూడఁ, గ
న్పడె వెను వైపు దగ్గఱగ బర్వులు వాఱుచు వచ్చు సైన్యముల్ ॥ 204

తే॥ అంత శివరాజు సమయజ్ఞుఁడౌ చు, నింక
నాలసించిన నొక యపాయంబ యనుచుఁ,
జెంతనున్న బాజీప్రభుఁ జేరబిలిచి
యవన సైన్యముఁ జూపి యిట్లనుచుఁ బలికె॥ 205

ఉ॥ "అల్లవిగో! బిజాపురపు యావన సేవలు గుంపుగుంపులై
పెల్లుగ వచ్చుచున్న - వొక పెట్టునఁ బైపడ; నిప్పు సైన్యముల్
గుల్లవడంగఁ గొండలును గుట్టలు నెక్కఁగ నేల? వైరులే
తల్లడమంద నియ్యెడన తాకుఁద మొక్కట మోహరింపుచున్॥ 206

మ॥ నునుపై నిల్వునఁ బొల్చు పార్శ్వములు రెండున్ గోటలట్లుండ, మ
ధ్య నెడం బించుకగల్గు లోయ యిది; యీద్వారంబు బంధించి ని
ల్చినచో యావన సేన లేవయిపుడున్ జేరంగ రాఁజాల; వీ
మొనకున్ డాసినఁ గోసివై తము తలల్ పూబంతులై రాలఁగన్ ॥ 207

మ॥ అన బాజీప్రభుఁ డుత్సహించి యనె, "దేవా! నిక్క- మీలోయదా
పునఁ దీంద్రింపుచు నిల్చి శాత్ర వబలంబున్ జీల్పఁగావచ్చు; నీ
పనికైన న్నియమింపుఁ; డింత చనవున్ బ్రాపించిరన్ నీఁడు తీ
ర్పని దేమున్నది? # రాంగణాగడముఁ జేరన్ బొందు నిశ్చింతులై॥ 208

N S. Takakhav and J. N. Sarkar say that Shivaji reached 'Vishalgad'

చ॥ ఒక శివరాజమౌళి? యిట నుండకపోయిన నేము లేమె? త
త్రప్ప కట మనోబలంబును బరాక్రమ మన్నిట వజ్రవర్మమై
సకలముఁ గావదే? యతఁడు సాఁకిన యోధులు చిచ్చుమేసి క
చ్చెకు మునుదూఁకూర్చుఁ రిపులఁ జీల్పక ప్రేల్పక తీచ్చవోదురే?॥ 209

మ॥ భవ దాజ్ఞా పటుముష్టి బంధ నిపత ద్భృహ్మాస్త్రమో వజ్రమో
యవు బాజీ చనుదెంచునే యురక? నృత్య స్ఫృత్యు జిహ్వా కరా
ళ వలత్ఖడ్గ విదారితారి తను కీలాలాభిషే కోదయ
ద్రవిబింబంబయి, రాంగణాగడముఁ జేరఁ వచ్చు మీ వెంబడిఁ॥ 210

తే॥ పావనం బిది 'పాండురపాణి' లోయ,
శూలపాణినై యిచటఁ గాచుకొనియుండి,
వైరిశిరముల సోపాన పంక్తిఁ గూర్తు;
నడువుఁ డింక మహాప్రభూ! యడుగులెత్తి "॥ 211

చ॥ అనుటయు, విస్మయ స్ఫుర దపాంగకుడై మది యారవిప్పు మె
ప్పున శివరాజు వాని శిరముఁ గరముద్రిక నంటి "యోధుఁడా!
వినిచితి వాక్క యద్భుత నివేదిక; తెంపునమించి తేఁకువఁ
దనరిన స్వామిభక్తి సదుదాహరణంబు గడించె నీయెడఁ॥ 212

ఉ॥ హైహయరాజ వంశజున కర్హముగా వచియించినాఁడ; వు
త్సాహముతోడి నీనుడి యుదారమ యైన, నొకండవైన ని
న్నాహవమందు శాత్రవుల కగ్గముసేసి తొలంగుటెట్లు, దు
ర్వ్యూహమునుండి తప్పికొనకుండుటయెట్లని యెంతు; నైననుఁ॥ 213

ఉ॥ అంచిత వీరవిక్రమ విహార మహాక్రతు దీక్ష నిన్ను నే
మించితి; సర్వసాధన సమీకృత సుస్థిర సుప్రయోగతో
దంచిత సిద్ధివై యవభృథంబున ర; మ్మిపు డేను *గోటఁ బ్రా
పించిన వార్త నీకు వినిపింతుఁ బిరంగియెలుంగు లైదిటఁ॥ 214

* నేను (శివాజీ) కోటమీదికి జేరగానే గుర్తుకొఱకు ఫిరంగిశబ్దము అయిదు సారులు

తే॥ # రాంగణాగడ మేను జేరగనె తగిన
సైన్యముల నీకుఁ బంపుదు సాయపడఁగ,
ననువు గలుగుచో రిపుల వేటాడి రమ్ము -
కానిచోఁ గొండలెక్కి నన్ గలిసికొమ్ము" ॥ 215

తే॥ అనుచు నియమించి, యున్న సైన్యముల నిచ్చి
పరిమిత సహాయుడై శివప్రభుడు చనియె;
విచ్చుకత్తుల మిసమిసల్ వెల్లివిరియ
యవనరాజు తురంగ సైన్యములు డాసె ॥ 216

పదునైదు వేల బిజాపూరు సేనతో బాజీప్రభుడు పోరుట

ఉ॥ వేలకువేలుగా యవనవీరులు పైకొని బాకు బల్లెముల్
వాలును డాలుఁ గేలఁగొని వార్వముల్ బఱపించి, విక్రమా
భీలతరాట్టహాసముల బిట్టుగఁ బైపడి - రభ్ర విభ్రమ
త్కాల ఘనాఘనంబు లనఁగా, నుఱుముల్ మెఱపుల్ సెలంగఁగన్॥217

ఉ॥ అప్రతిరోధమై యదరు యావన సైన్యము బిట్టదల్చి బా
జీప్రభుఁ డాత్మసేనలకుఁ జే విసరంగ, నుదాయుధాశుగ
క్షి ప్రతర ప్రహారములఁ జిమ్ముచుఁ గ్రమ్ముచు వార లేచి, ఘో
రప్రథనాబ్ధి మంధర ధరాధరమట్లు గలంచి రీసునన్ ॥ 218

చేయనగును. ఆశబ్దములు వినినతోడనే నీవు సైనికులతో గుట్టలచాటునఁ గోటమీదికి రావలసినది.

పుట 113 "శ్రీ శివాజీ చరిత్రము" కె.వి. లక్ష్మణరావు,

The action at the Rangana Ghat has been compared ... ... to the battle of Thermopylae.

RAWLINSON

ఉ॥ అందఱు కన్నిరూపులయి, యంతటఁ దా నగుచున్ బ్రభుండు మ
ధ్యందిన భానుఁడౌచు నిశితాసి తళత్తళ లీన వైరులన్
గొందఱికాళుల న్నఱికి, కొందఱి కుత్తుక లుత్తరించి, చే
యందని చోట నీఁటెయలుఁ గవ్వలికిన్ దెగఁగ్రుమ్మె నిమ్ములన్॥ 219

శా॥ బాజీ శాతకృపాణ పాతిత శిరః పాదోరు వక్షస్కతన్
వాజుల్ యోధులు చాపకట్టుగ ధరాభాగంబునన్ వ్రాల, న
య్యాజిక్ రక్త నదుల్ కబంధగిరు లేపై నిండె; నవ్వానిలో
బీజాపూర్విభు సైన్యముల్ సుడివడెన్ బెంపేది కంపించుచున్ ॥ 220

చ॥ అరి కరవాల శూల వివిధాహతులన్ నెఱిగంట్లు నిండి, మైఁ
బురపురఁబొంగురక్తములఁ బూచినకింశుకమై, ప్రభుండు తెం
పొరయుచు హుంకరించి రిపుయూధము నావులమందు చాడ్పునన్
దఱుముచు వెంటనంటగ, యధాయధలై చనె శత్రుసైన్యముల్ ॥ 221

చ॥ మొన మొగవిచ్చి శత్రుబలముల్ వెనుదీయ, మరాటవీరు లే
చిన కసి వారివెంటఁబడి చిందఱవందఱలాడి; రింతలోఁ
గనుకని నా బిజాపురపుఁ గాల్బలముల్ చనుదెంచె; నయ్యెడన్
బెనఁకువ ఘోరమయ్యెఁ బ్రతివీర పరస్పర ఖడ్గఘట్టనన్ ॥ 222

ఉ॥ గుంపులుగుంపులై కదియఁగూడిన యావన సేన లొక్కదాఁ
టింపున దూకుచున్, బ్రతిఘటించి కటారుల నొంచుచో, ననా
కంపిత ధైర్యసార మెదురన్ శివసైనికు లేచి, మేను లా
సింపక ముందుకాలు, వెను సేయకన్ పోరి రఖండ చండిమన్ ॥223

చ॥ అదరిన దొమ్మి పోరున సహస్ర ములౌ యవనేంద్రుసేన లు
క్కడరఁ బరాక్రమించి వివిధాయుధముల్ పరఁగించి నొంచు సం
దడిఁబడి, బీరువోక రణతాండవ మాడుచు నల్పమౌటఁ జే
డ్పడి, శివరాజ సేన సగపాలుగఁజేకొనె వీరతల్పముఁ ॥ 224

మ॥ పలుచం బాఱుచు తీచ్చవోవు బలమ్ముఁ బాటించి, కందోయిచా
అలలో నిప్పులు వాఱు మేను గరుపాఱఁ దూఱి బాజీప్రభుం
దలుకఁ వాలును డాలుఁ బూని పటు వీరావేశ దుర్దాంతుఁడై
కలనఁ గోల్తలవెట్టి బిట్టడరె సాక్షా ద్వీరభద్రుండననఁ ॥ 225

సీ॥ కొఱవిద్రిప్పినయట్లు మెఱుఁగు లేచినయట్లు
కరువాలు మిసమిసల్ గ్రమ్ము కొనఁగ,
మునుమెత్తి రిపు మధ్యమును జీల్చి చొరఁ బాఱి,
నలువైపు సేనల నఱకులాడి,
పెనుగాలి తాటిపండ్లను రాల్చు చందానఁ –
గొడవండ్లఁ బై రులు గోసినట్లు –
చెఱకుగడల్ నిల్వు నఱికి వైచెడురీతిఁ –
జిగురాకు దూసిపోసిన విధానంఁ,

తే॥ దలలు మొండెముల్ పాణి పాదములు కండ
లింతలింతలు తునియలై, యిందునందుఁ
బ్రోవులై, రాసులై, రణభూమి మిత్తి
వంటయిల్లనఁ బీనుఁగుపెంట జేసె॥ 226

ఉ॥ అతని వెంటఁ బార్శ్వచరులై చెలరేఁగి తదీయ సైనికుల్
శాత కృపాణ పాళిఁ బెలుచఁ బరఁగించి తెగించి శాత్రవ
వ్రాతముఁ గూల్చి; రిట్లు బవరంబునఁ జిందఱరేఁగు వారి పె
న్గోఁతల కోహటించి యడుగుల్ మగిడించె న రాతి సైన్యముల్ ॥ 227

తే॥ మూఁడువందల సేనతో మోహరించి,
దశ సహస్ర పతాకినీ దర్ప మడఁచి,
కనుమవాఁకిటఁ జొరనిక కాలుగట్టె
సింహవిక్రముఁడైన బాజీప్రభుండు ॥ 228

ఉ॥ అక్కసు దీర్పఁగా నడరి యబ్దులుఖానుకుమారుఁ డంతలో
నుక్కున సొనఁదేఱు భటు లొక్క సహస్రము వెంటనంటిరా
నక్కడఁ జేరె; వానికి సహాయతఁ జూపిరి సైన్యనాథు; లా
దిక్కున గట్టిమొగ్గరము దీర్చి పయింబడి రంద ఱొక్కటన్ ॥ 229

ఉ॥ అప్రతిమ ప్రతాపమున నందఱుకున్ దలమీఱి పోరి, బా
జీప్రభుఁడాకటన్ దనివిఁ జెందని సింగమవోలె రేగుచున్
స్వప్రతిపక్ష సైన్యము లపారములై చను దేర, ముందు తీ
వ్ర ప్రథనంబు నెంచి పరివారముఁ గాంచి వచించె నీగతిన్ ॥ 230

ఉ॥ "వీరవరేణ్యులార! యరివీర విదారణ దారుణార్భటిన్
బారముముట్టఁగా నదనువచ్చె; నిదే యెదు రేగుదెంచుచు
నా రరు; లిందు వీరశయనంబునుండియు వాలు దూయుచు
న్నారు స్వకీయు; లింతటి రణం బెదురయ్యెను జాగుసేతు రే?॥ 231

ఉ॥ లెండు, పరాక్రమించి విదలింపుఁడు వైరుల; మృత్యు తాండవో
ద్దండతఁ జిందులాడి, మిముఁ దాఁకిన వాఁ డెవఁడైన వాని పే
గండలు రాల్చుఁ; డింతబలఁగం బిది గొఱ్ఱెల మందగాదొ? మీ
యండన రెండుమార్లు దిటవానక పర్విడి యిప్పుడాఁగునే? ॥ 232

చ॥ గడుసరియై శివప్రభుఁడు కట్టలుకన్ గుఱివెట్టి, రాంగణా
గడముననుండి శాత్రవులఁ గాల్చు ఫిరంగుల గుండ్లు ప్రేలెనో -
పిడుగులు రాలెనో యనఁగ బెబ్బులిదాఁటున దూకి, మూఁకలన్
బడలువడంగ ముట్టి తెగఁబట్టుఁడు; నే నిదె ముందు దూఁకెదన్॥ 233

చ॥ అని కరవాలమెత్తి విలయాంబుధరార్భటి హుంకరించి చెం
గున రిపుసేనపై దుమికెఁ; గ్రోల్పులులట్లు తదీయ సైనికుల్
మునుమున వాని ముందుఁబడి మూఁకఁ గకావిక సల్పి; రిట్లు తాఁ
కిన యిరువాగు రేఁగి కలఁగెన్ బ్రతికూల తరంగ భంగిమన్ ॥ 234

మ॥ యవనాధీశ్వరు వీరయోధు లభితో వ్యామర్ద దుర్దాంతులై
కవియఁ గ్రమ్మి, కుఠార తోమర గదా ఖడ్గాదులఁ గ్రమ్ముచుఁ
శివరాట్సేనల నొక్కనిఁ బదుగురై చెండాడి; రయ్యాహవం
బవశీర్ణాంగ వమద్వసా రుధిర పూయంబయ్యె నొక్కుమ్మడిఁ ॥ 235

చ॥ తఱిమినఁ దాఁటిపోక, నిశితప్రదరంబుల నెత్తి యంగముల్
తఱిగిన బీరువోక, దమదాపునఁ దోడిభటాళి నేలపై
నోఁఅగినఁ దూలిపోక, యుసురొడ్డుచుఁ బోరు నిజానుయాయులఁ
బురికొనఁజేసి డాసి శివభూప చమూపతి దాఁకె వైరులఁ 236

మ॥ కుటిలారాతి చమూ విపాటనవిధా కూలంకషాటోపుఁడై
పటు బాహాయుగమందు ఖడ్గయుగముఁ బ్రాపించి, బాజీప్రభుం
డటు లంఘించి, తటిల్లతాశతము వోయఁ వాలు సారించుచుఁ
విట తాటంబుగఁ గూల్చివైచె సమరోర్విఁ శత్రు గాత్రంబులఁ ॥ 237

సీ॥ ద్వంద్వ యుద్ధప్రౌఢిఁ దారసిల్లిన వారి
నెదిరించి కుత్తుకల్ చిదిమి వైచి,
యనువుమైఁ బొంచి పైకొని చుట్టుకొను వారి
విదిలించి కాల్సేతు లొదుఁగనటికి,
గుంపుగా నడరి దూకుచుఁ బోరువారిఁ బె
ల్చునఁ జాపకట్టుగాఁ జదియమోఁది,
వెఱచినట్లుండి వెన్నొరయు మూకలవెంట
నుఱికి తూలించి యుఱ్ఱూఁతలూఁచి,

తే॥ రాహుదంష్ట్రా కరాళ శాత్రవకృపాణ
పంజరముఁ బాయఁదట్టి యవ్వలకు నెగసి,
మొగులుఁబాయు దినేశ్వరుపగిది నధిక
దీప్ర కిరణుఁడై తఱిమె బాజీప్రభుండు ॥ 238

చ॥ పలుచని కూనయెండ తన పైఁబడు తేపటి ప్రొద్దునుండి ని
ప్పులుగురియించు వేఁడి కరముల్ మెయిగంటులు సూఁడుదాఁకఁగా
ల్నిలుపక పోరి, బిట్టలము నీరసతన్ నిజరాజభక్తి మై
కొలిపి, యవార్య ధైర్యమునఁ గోల్కొనుచున్ బ్రభుఁడాఁగెవైరులన్॥ 239

ఉ॥ అంతకునంత కేచి దిటమై తనుఁదాఁకు రాతిసేనఁ గా
లాంతికుఁడై యదల్చి, మెయినంతట జల్లెడవోని గాయపుం
గ్రంతలఁ బొంగి నెత్తురులు గాఱఁ, గొలందికి మీఱి యూరుపుల్
వంతులు వాఱఁ, కెవచెడి వ్రాలుచు–సోలుచు–విక్రమింపుచున్॥ 240

చ॥ పయిఁబడు నాజ్యధారలకుఁ బాల్పడుచున్ బొగరాఁజి, యంతలో
నెయిది ఛటచ్చట ధ్వనుల నేచి ధగద్ధగమండు పావకుం
డయి ప్రభుఁ డప్డు తన్నొదువ నాఁగుచు లోఁగుచునున్న విద్విష
చ్చయము నదల్చి ధిక్కరణసల్పుచు రోషమువోసి యిట్లనెన్ ॥ 241

తే॥ "రండు, రండోయి! యవన శూరవరులార!
చెదరి చూచెద రేమి? బాజీప్రభుండు
చిక్కినాఁడుగదోయి మీ చేతులందుఁ?
దెంపు జూపించి యిపుడు బంధింపరాదె? ॥ 242

తే॥ ఔను, మీ పెద్ద సేనాని యండలేఁడు –
తలకు బరువైనపని మీకు వలదు లెండు!
కోరమీసంబు మునివేళ్ళఁ గొసరిదువ్వ
నీ యెడమ చేతినైనఁ దీయింపరాదె? ॥ 243

తే॥ చెవులపోతుల వేఁటగాఁ గవిసినారో?
వచ్చినది పెద్దపులి, మిమ్ము వ్రచ్చి వైచు;
శివవిభుని సైన్యపతులలోఁ జిన్న వానిఁ,
జెనకఁజాలరో? యిది యెంత సిగ్గుచేటు: ॥ 244

తే॥ రండు, రండోయి! యవన శూరవరులార!
కనుమఁద్రొక్కుఁడు మీకాలు గట్టివైతు"
ననుచుఁ దెగనాడి, రౌద్ర రసానుభూతి
నెనసి దూఁకుచుఁ, దనవారిఁ గనుచుఁ బలికె॥ 245

తే॥ "వెడలిరండు మహారాష్ట్ర వీరులార!
తఱిగిపోయుఁడు రిపులమస్తముల గములు!
మనకు రణరంగములు పెండ్లిమంటపములు –
వీరలక్ష్మితో జయలక్ష్మి వియ్యమాడు!॥ 246

తే॥ పడిన మనవారి యీ కళేబరము – లొకటి
యొకటి నిచ్చెన మెట్లుగా నూఁది ప్రభువు
నడుచుచున్నాఁడు రాంగణాగడము నెక్కఁ,
జివరి సోపానమైన మీ రవుట తగదా? ॥ 247

తే॥ ఖడ్గ ధారల మునిఁగి రక్తనదు లీఁది,
నవ్వుమోముల నరుగుచున్నారు వీరు;
లదిగో! మందారకుసుమ మాల్యములతావి
మలయుచున్నది సూర్యమండలముఁ దెఱచి ॥ 248

తే॥ వెడలిరండు మహారాష్ట్ర వీరులార!
చేతఁ గరవాలుఁబట్టి బాజీప్రభుండు
ముందుగా దూఁకుచున్నాఁడు – మునుము వెట్టి
నఱుకుచున్నాఁడు రిపు కంఠనాళ తతులు॥ 249

తే॥ ఇదిగో! యొక్కటి – రెండు – మూఁ డెగిరిపోయె
నరులకంఠము; లింక నై దాఱు గడవ
శివమహారాజు కోటలోఁజేరు వార్త
వచ్చుఁ; దడవులే, దరిసేన వ్రచ్చుఁడిపుడ!॥ 250

తే॥ స్వామి భక్తి లో నిలువెల్ల జలకమాడి
ధైర్యసారము నమలి, యుద్ధమునఁ దిరుగు
వీరుఁ డలయునే? బహుళాజ్యధార నెసఁగు
ననలుఁడై జ్వాల లంతంత కార్చుఁగాక! ॥ 251

ఉ॥ దారులుగట్టి యీ కనుమదాపునఁ బోరుఁడు; నేఁటి కీ ముఖ
ద్వారము గర్వధూర్వహ విపక్ష వరూధిని పాలికిన్ యమ
ద్వారము – వీరయోధజన వల్లభ కీర్తి రమా సమాగమ
ద్వారము; స్వామిభక్తి పణబంధమునన్ జొరఁబారుఁ డిందునన్"॥252

చ॥ అని యెలుఁగెత్తి యార్చి, రభసాహవ దోహలుఁడై ప్రభుండు జా
ఱిన యడు గూఁదికొంచుఁ, జెమరింపులచేఁ జెయిజాఱు వాలు బ
ల్మిని జళిపించుకొంచు, సుతిమించిన సొమ్మకు సోలి తెంపుపెం
పున మెయికొంచు, శత్రుబలమున్ దఱిమెన్ దరిఁ జేరకుండఁగన్॥253

ఉ॥ ఆఱని రక్త ధార యరుణారుణమై మెయి జాలువాఱఁ, గో
పారుణమైన మోము నెఱయన్ గచబంధము వీడఁబాఱ, ర
క్తారుణ ఖడ్గజిహ్వ చెరలాడఁగ నార్చుచు, హుంకరింపులన్
జాఱల బెబ్బులిన్ దెగడి శాత్రవులన్ నుఱుమాడె నేపునన్ ॥ 254

తే॥ గళిత శోణిత దుర్నిరీక్ష ప్రకారుఁ
డగుచు బాజీప్రభుండు పెందగ వగర్చి
సోలి తరుముచున్నను, వానిజోలిఁ బోవఁ
దెగువఁజూపర యొకరైన దిటవుమాలి!॥ 255

బాజీ ప్రభు మరణము - శివాజీ సానుభూతి

ఉ॥ ఆఱఁగనున్న విక్రమ రసాంచితమౌ నొక పెద్ద వెల్గు దు
ర్వార శిఖాసహస్రములఁ బైకొని మండుచునుండ, నింతలో
వారక రాంగణాగడము వైపుననుండి పిరంగిమ్రోఁత లే
సారె - శ్రవోద్వయంబు నులియన్ బడు సవ్వడిఁ బంచవారముల్॥ 256

ఉ॥ ఆ నినదంబు కర్ణయుగళామృతమై చనుదేర, స్వామి సం
ధాన కృతార్థతన్ దనిసి ధన్యత ముట్టి, దురంత వేదనా
దూనతఁ గంఠనాళములఁ దొట్రిలు ప్రాణము లాఁపలేక, ని
ధ్యానపరాత్ముఁడై ప్రభుఁడు తత్పరివారముఁ జూచి యిట్లనెన్॥ 257

తే॥ "మన ప్రభుఁడు - భారతీయ ధర్మ ప్రభుండు -
శ్రీ శివప్రభుఁ డదె కోటఁ జేరినాఁడు!
ధన్య మీ పోరు, మీరెల్ల ధన్యతరులు,
తనువుఁ దొఱఁగిన వీరెల్ల ధన్యతములు! ॥ 258

ఉ॥ చాలు, నరాతిమస్తములచాలునఁ బువ్వుల బంతులాడు నీ
యాలము; కోటఁ జేరె నిరపాయగతిన్ మననాథుఁ, డింతయే
చాలు; రయంబునన్ దొడరి శత్రులకున్ దరిగాని త్రోవలన్
జీలిచి రాంగణాగడముఁ జేరి, భజింపుఁడు శ్రీ శివప్రభున్॥ 259

చ॥ ప్రతిన యొనర్చినట్లు లె శివప్రభు నెమ్మదిఁ గోటఁ జేర్చి నా
బ్రతుకు కృతార్థమయ్యె; ననిఁ జారిన యొక్కొక రక్త బిందువున్
క్షితిఁ జరితార్థమయ్యెఁ; గడ చేసిన మేను భరింపఁజాల; మీ
జత సెడఁబాయఁగా సెలవొసంగుఁడు, తెల్పుఁడు స్వామి కిన్నుడుల్॥ 260

సీ॥ # 'తమయాజ్ఞ పుష్పదామమువోలెఁ దలఁదాల్చి
యరుల ఖండించి వేటాడె' ననుఁడు,
'కడదాఁక రిపుల నొక్కండైనఁ గనుమలో
నడుగేయ నెడమీయఁడయ్యె' ననుఁడు,
'వ్రణితాంగకంబుల వచ్చి, మీ కీ వార్త
యర్పింపఁగా నోఁచఁడయ్యె' ననుఁడు,
'తమ సేవ సేయు భాగ్యములేమిదప్పె, నే
కొదలేక తుదిఁ గన్నుగూర్కె' ననుఁడు,

తే॥ 'స్వామి సేవా కృతార్థ మీ చంద్రహాస
మపయశః కశ్మలము గానిదయ్యె' ననుఁడు,
'పూలదండలోఁ దిరుగు పిపీలికయును
శివునిపద మంట ననుచు హర్షించె, ననుఁడు!" ॥ 261

చ॥ అనియెడు పల్కు లొండొకఁడు నంతకు వంత కణంగుచున్నయె
ల్గున డిగజాఱ, నీరసతఁ గూఱు కరంబున వాలు జాఱఁ, దే
లిన కనుదోయి ఱెప్పకబళింతల మూఁతలు వాఱ, నిట్టని
ల్చిన నిలువైన మేన వివశీ కృతుఁడై యొఱఁగెఁ బ్రభుం డిలన్ ॥ 262

తే॥ అప్రతీప ప్రతాప మార్తాండమూర్తి
యస్తమించు నకాల సంధ్యాగమమున
నుభయ సేనల వేఁడి నిట్టూర్పుగముల
వాడు మోముల నులివెచ్చఁ బడియె బ్రకృతి ॥ 263

Baji Prabhu expired with a sigh of satisfaction at having accomplished his task. Rawlinson.

చ॥ అలమెడు మబ్బులో మెఱుఁగులానఁగ నేర్చు శివాజి సైనికుల్
మెలఁకువ ముట్టుచుఁ, గడియమించినఁ గ్రీడగునంచు, వైరు లా
త్తిలిగొని పూజ్యమౌ ప్రభునిదేహము ముట్టి కలంపఁగూడ దం
తలఁపునఁ దచ్ఛవంబుఁ గొని తత్పరులై చని రద్రులెక్కుచుఁ ॥ 264

ఉ॥ చారులచే శివప్రభుఁడు సంగతియెల్ల నెఱుంగుచుఁ, బహి
ర్ద్వారము చెంతనున్న సరదారు న చేతిన మూర్తిఁ జూచి, త
ద్వీర విహారముల్ విని తదీయనివేదిక చిత్తగించి, నిం
డారు సహానుభూతి యెనయఁ తన డెందము విప్పి నీగతిఁ ॥ 265

తే॥ "ఎంతలో నెంతలయిపోయె! నిపుడగాదె
సెలవుఁగొంటివి – మరల దర్శింపలేని
సెలవు! బాజీప్రభూ! కనుల్ సెదర మెఱిసి,
మెఱుఁగులో తెప్పమఱుఁగులో సురిఁగిపోతె! ॥ 266

తే॥ ప్రాణములు ప్రింగు మృత్యు వక్త్రమున కెదిరి
నన్నుఁ దొలఁగింప బలియిచ్చినాఁడ వుసురు;
లట్టినినుఁ జేతులావఁ బోఁగొట్టికొంటి!
నెందు వెదకుదు – వెల్లువ లేచి చనఁగ! ॥ 267

తే॥ అరులఁ దఱుము నీ వీర విహారములను
సాహసము స్వామిభక్తి నిశ్చలత నెంచి,
నీ నివేదిక స్మరియించి నిల్వు కరఁగు
మనసులో స్వప్న దృశ్య సంభ్రమమ మిగిలె! ॥ 268

తే॥ లేని చోనీవు శివరాజు లేని నేఁడు
నీవు లేనట్లె శివరాజు నిలుపు విశ్వ
వీరుఁడా! చీమగా నైన వెలసినట్లు
తనిసితో! యెంత నిష్కామ ధన్యతపము!॥ 269

తే॥ ధన్యమూర్తి! బాజీ ప్రభూ! ధన్యకీర్తి!
నిలిచికొంటి నసర్ఘ జీవితముఁ బోసి
నన్నుమాత్రము గాదు - హైందవజగంబు
నర్క- మండల మధ్య సింహాసనంబు! ॥ 270

తే॥ హైందవోదయ నాటకాభ్యంతరమున
రంగ మొకఁ డెక్కితివి, తెరవ్రాలె నపుడె!
భరతవాక్యము నీనోటఁ బలుకనైన
నెంతబాగుండు! నాభాగ్య మేది మాకు! ॥ 271

తే॥ స్వామిభక్తితో శౌర్యాగ్ని సంస్కరించి,
రణ మహాయజ్ఞ వేది స్వార్థమును వ్రేల్చి,
యవబృథమ్మున నమృతోపహార మంది,
వెలుఁగుచున్నాఁడ వో ధర్మవీర మూర్తి! ॥ 272

తే॥ అదిగో! తావకాత్మజ్యోతి యంబరమున
వెలుగుఁచున్న; దీ దీప్తిమండలమునుండి
యెన్ని కిరణముల్ హైందవం బెనయఁగలవొ!
యంతయును నీ వొనర్చు నేకాంతతపము! ॥ 273

తే॥ పచ్చి నెత్తురు కాల్వలఁ బాఱఁగట్టి
సంగరక్షోణీ శౌర్యబీజములఁ జల్లి
స్వామిభక్తి పండించి విశ్వమునఁ బంచు
త్యాగధన! శాశ్వతామృతస్థాయి వగుము!" ॥ 274

చ॥ అనుచు సహానుభూతి హృదయంబునఁ గన్నుల నూరనాడి, త
త్తనువున కగ్ని సంస్కృతి విధానము దీర్పఁగఁబంచె; నింతలో
వెనుకొని శత్రుసైన్యములు వే చనుదెంచెడు వార్త వచ్చినన్
ఘనతర యుద్ధసన్నహన కర్కశుడై శివుఁ డేగె గోటకున్ ॥ 275

ఉ॥ తీఱని యీసునన్ బయలుదేఱిన యావనసేన లాహవో
దారత రాంగణాగడముఁ దన్నుచు నల్దెస ముట్టడించె; యు
ద్ధారభటీ పటీయసము లయ్యిరు వైపున సేన లుక్కునన్
బోరెఁ బరస్పరంబు జయమున్ గొను తెంపున నంపులాడుచున్॥ 276

తే॥ + గ్రీష్మ మార్తాండ కనకన త్కిరణపూర
మీఁది, నెత్తురుఁ గండల నేఱి పోరు
వారిఁ గన లేనిదయ్యెనో ప్రకృతి యనఁగ
వానకారు కార్మబ్బు లభ్రమునఁ గప్పె॥ 277

చ॥ పెళ పెళ దార్భటిన్ గగనవీధిఁ బగిల్చి, తళత్తళ త్తటి
ద్వలనము లార్చి, నీలి తెఱ వైచి, వడిన్ జెరలాడు గాలి త్రో
పుల విడఁబాఱి, కార్మొగులు ముమ్మరమై వడగండ్ల వానలన్
దళకొని, కుండపోఁతలవు ధారలతో జడివట్టె నెల్లెడన్ ॥ 278

ఉ॥ ఊటలువాఱ నెత్తములనుండియుఁ బేటులనుండియున్ రయో
ద్ఘాటితమైన వర్షకణికల్ గుములై, చఱులందు లోయలన్
దూఁటుచుఁ గాల్వ లేఱులయి, తోరములౌ నలలెత్తి, రాంగణా
కోటను జుట్టి పాఱె, నలుఁగుల్ దెగి పర్విడు చెర్వులోయనన్ ॥ 279

చ॥ విడువని వానలై పఱచు వెల్లువలన్ బడుచున్ గుడారముల్
గొడుగులువోలెఁ దేలిచనఁ, గూడునుగుడ్డయు నిల్వనీడయున్
జెడి విసువెత్తి యావనుల సేనలు ముట్టడినాఁపి, రాంగణా
గడమును వీడిపోయె వడిగాఁ దమనాయకుఁ డున్న చోటికిన్ ॥ 280

+ అప్పుడు వర్షాకాలమైనందునఁ దురుష్కులు కొండక్రింద నుండలేక తిరిగి పన్హాళా

చ॥ జరిగినదంతయుఁ విని బిజాపురనాయకుఁ – డిట్లు చేతికిఁ
దొరికి శివప్రభుండు తటితోఁ గనుఁబ్రాముచుఁ బోకర్షుఁ మనం
బెరియఁగఁ, జేయుసన్నహనమెల్ల నిరర్థకమౌటగాక చే
కురె నవమాన మంచు, మదిఁగోపము తాపము పెద్ద సేయుచుఁ॥281

ఉ॥ * "లంచముఁగొంచుఁ గోటబయర్లఁ బడఁగా శివరాజుఁ బంపె నీ
వంచకుఁ" డంచు సైన్యపతిపై ననుమానముఁ బెంచి, వారు వా
రెంచక పల్కు పల్కుల నిదే నిజమంచుఁ దలంచి వాని క
ర్పించిన సైన్యనాథపదవిఁ దొలఁగించి, స్వయమ్ముగాఁ జనెన్ ॥ 282

తే॥ * సైన్యనాయకుఁడౌచు బిజాపురీంద్రుఁ
దురక సడిమోపి యవమానపఱచె నంచు
నాలము జేయమాని, కర్నూలు జేరఁ
దిరిగి చనియె సేనాని సిద్దీజోహారు ॥ 283

శా॥ క్ష్వేళాభీల చలచ్చమూ సహితుఁడై బిజాపురీ నాయకుం
'డాలీయాదిలుషా' శివప్రభుని సైన్యవ్యూహముఁ దోలి, 'ప
న్హాళా' దుర్గముఁ బట్టి, పావనగడం బార్జించి, సహ్యాంతిక
స్థూలోత్తాల విశాల దుర్గతతిఁ గొంచుఁ మించె దుర్వారుఁ డై ॥ 284

దుర్గమునఁ బోయిరి. ... ... * శివాజి యొద్దనుండి లంచము పుచ్చుకొని సైన్యాధిపతి యైన సిద్దీ జోహారుఁడే పోనిచ్చెనని యాతనికి సంశయము కలిగెను. ... ... ఇట్లు నవాబు తన నవమానించినందున సిద్దీ జోహారుఁడు కోపగించి తన జాగీరు అయిన కర్నూలుకు వెడలి పోయెను.

పుట. 115-116. కే.వి. లక్ష్మణరావు, ఎం.ఏ.

సీ॥ ఇది ఇటులుండ, నయ్యెడ శివరాజు యా
వనులు దుర్గమువీడి చనిన వెనుక,
బాజీప్రభు కుమారు బాలాజిఁ దనతండ్రి
యుద్యోగమందు నియుక్తుఁ జేసి,
తక్కిన సుతులకుఁ దగువృత్తిఁ గల్పించి,
యా కుటుంబము నెల్ల నాదరించి,
యవనులతోడఁ బన్హాళా గడంబునఁ
బెనుఁగు నేతాజీనిఁ బిలువనంపి,

తే॥ సైన్యములఁ గూర్చికొనుచు 'రాజాపురమ్ము'
పై దండెత్తి దాని లోఁబఱచుకొనుచు,
నచటి యాంగ్లేయవర్తకు లహిత పక్ష
మునకుఁ జెందినవారుగా వినుచుఁ గినిసె॥ 285

ఉ॥ #"యావన సైన్యనాయకున కప్పటిపోరున మందు గుండ్లు నా
నావిధ సాహ్యముఁ జలిపినా" రని వారలఁబట్టి శైల కా
రావసథంబునం దునిచి, యత్యధికంబు లమూల్యముల్ తదు
చ్చావచ సర్వసంపదలు చయ్యనఁ గైకొనె నిల్వుదోఁపుగఁ॥ 286

ఉ॥ అంతటఁ బోక తత్పురము నందునఁ దన్నెదిరించుచున్న శ్రీ
మంతులఁబట్టి, వారి పెనుమందసముల్ దెఱపించిఁ తద్గృహా
భ్యంతరభూమిఁ ద్రవ్వి, వివిధార్థములుఁ బహుళోరువస్తు ల
త్యంతము నుష్ట్ర దంతి శకటాదులపై నడిపించెఁ గోటకుఁ॥ 287

The company incurred heavy losses during this invasion. Four British merchants, including the agent Henry Revington were taken prisoners ... on the allega- tion of having helped Sidi Johar with ammunition.

Chapter Xiii, N. S. Takakhav.

ఉ॥ ధీరత ముట్టి సహ్యతట దేశములెల్ల జయించి మించి, శృంగా
గారపురీశు దోలెఁ బెనుకానల; కీ సమయంబునందె వి
స్తారబలంబుతోడ సులతాను స్వయమ్ముగ వచ్చి ప్రాంతముల్
వారక ముట్టి దుర్గములఁ బట్టుచునున్న యుదంతముఁ విని॥ 288

మ॥ అటు మోగల్ బలగంబు ఉత్తరమునం దవ్యాహతస్ఫూర్తి వ
చ్ఛుటయుఁ వించు, శివుండు రెండుబలముల్ చూఁడఁగానెంచి, యు
ద్భట సైన్యంబులతోడ నావయిపు నేతాజీనిఁ బుత్తెంచి, తా
నిటు సుల్తాను జయింపఁగా స్వయముగా నేఁగెఁ బలోపేతుఁడై॥ 289

తే॥ ఘోరసంగ్రామమున బిజాపూరువిభుడు
శ్రీశివప్రభుఁడును దారసిల్లనుండ,
నింతలో వార్త లొకకొన్ని యేఁగుదెంచెఁ
గన్నడమునుండి సులతానుగారి కిట్లు॥ 290

సీ॥ "ఇచటి దుర్గాధీశు లెల్లసామంతులు
నెదిరించి, రల్లరుల్ హెచ్చె నిచట,
స్వయముగాఁ దా మిందుఁ జనుదేరవలయు, లే
దైన నరాజకం బౌ" నటంచు;
నిదివిని సులతానుఁ డిందుండలే కందుఁ
బోలేక యోజనా ముగ్ధుఁడయ్యె;
నింతలో శావంతుఁ "డే జయింతు శివాజి,
నింత సాయంబిచ్చి యేఁగుఁ" డనియె;

తే॥ నదియ తగునని కొంత సైన్యమును సైన్య
పతులలోన బాజీ ఘోరపటని ధీరుఁ
డైన బహిలోలుఖాను సాయముగ నిచ్చి,
తరలె సులతాను కర్ణాట దండయాత్రకు॥ 201

చ॥ ఘనుఁడు బిజాపురీశ్వరుఁడు కన్నడసీమకుఁ బోయినంత, నా
తనిసరదార్లు - ఘోరపటతాంత్రికుఁడుఁ బహిలోలుఖానుఁ డు
క్కు న జను దెంచి; రం' దొకఁడు ఘోరపటుండు బలంబు గూర్పఁగా
నని పయనించె నుత్సకితుడై, నిజ పత్తనమౌ ముధోళుకుఁ॥ 292

శ్రీ బాజీ ఘోరపటుని శివాజీ వధించుట శ్రీ

శా॥ # షాజీ యింత యెఱింగి పుత్రున కిటుల్ జా బంపె "నిన్నొంపఁగా
'బాజీ ఘోరపడే' ముధోళు పురముఁ బ్రాపించి యున్నాడు; దు
ర్బీజుం డాతఁ డొనర్చు తత్పరిభవాభీలవ్యథల్ నేటికిఁ
లో జిచ్చై సెగలార్చుచున్న, విని యెట్లుఁ సైఁపరావయ్యెదుఁ!॥ 293

తే॥ అన్యసేవా నిబద్ధుఁడవైన నాకుఁ
దీర్పరాని దీహృదయాగ్ని యార్పరాని:
దాత్మజుఁడవై ననీవె చల్లార్పు" మనుచు;
నుత్తరము నంది శివవిభుం డుక్కుమిగిలి ॥ 294

చ॥ జనన పరాభవజ్వలన జర్ఘ రితాంతరుఁడైన జామద
గ్న్యునివలె మండి, వైరియగు ఘోరపటుండు ముధోళు పత్తనం
బున బలగంబుఁగూర్చుకొను పోఁడిమినుంట యెఱింగి, సైన్యముఁ
గొని శివరాజు వోయె - మిడికోఁలఁ బైపడు సింగమోయనఁ ॥ 295

You will not fail to be courteous always to Baji Ghorpade for you know the great obligations under which he has laid me." "Baji Ghorpade has gone ahead to Mudhol with his men " He (Shivaji) grasped the real meaning of the sentence.

Page 148 & 178, Kincaid.

మ॥ అమితాటోపముతో మధోళ్పురము డాయన్ బోయి, బాజీ నివా
సము నల్వైపుల వీరయోధ నిలిడచ్ఛన్నంబుగా ముట్టి, మ
ర్దముఁడై నిల్చె శివాజి; ఘోరపటుఁడున్ ద్వైపాయనాంతః కృతో
ద్యమ దుర్యోధనుఁ డయ్యె; నంత శివుఁ డుద్య ద్భీమగర్జార్భటిన్॥ 296

శా॥ "ఓయీ! ద్రోహపరాయణా! కుటిల మాయోపాయ దుర్జీవ మీ
యాయు శేషము నేలపెంచెదవు? దాయల్ ద్వారమున్ ద్రొక్కి 'ర
మ్మీ యుద్ధమ్మున' కన్న, వీరవరుఁ డీస్సీ! తల్పు బంధించునే?
నాయందన్ బడి యెందుఁబోదువు, కృతఘ్నా! మిత్త్రికన్మ్రొయుచున్॥ 297

ఉ॥ * 'ఘోరపడే' కులోద్భవులకున్ మసిఁ బూసెడు పందవై, గృహ
ద్వారము మూసితే? యెఱుఁగవా తొలి నీకులవృద్ధుఁ డేపునన్
బోరుచుఁ, ద్రాడుగట్టి యుడుమున్ విడి కోటకుఁ బ్రాకి గెల్చుచున్
'ఘోరపడే' ప్రతిష్ఠ గయికొంట? తదన్వయుఁ డిట్లొ నర్చునే? ॥ 298

ఉ॥ జేనెఁడు పొట్టకై – పరులసేవ గడించెడు కూటికై – పరా
ధీనుడవై, స్వజాతి మత దేశ మహత్త్వము మంటఁగల్పియున్
మానక, మాపయిన్ దురభిమానముతోఁ దలమీఱి వచ్చినా
వో? నెఱబంట వై నిలువు, మొక్క తృటిన్ నినుఁజక్కఁ బెట్టెదన్ ॥ 299

ఉ॥ విందుకు బిల్చి యొంటితతివేచి మహామహు షాహజీనృపున్
బందిగొనన్ దెగించు కులపాంసన! పందెము వైచి తత్ఫలం
బందఁగఁ జేతు – నీబలఁగమంతయుఁ దోడుగ లేచిరమ్ము; నాఁ
డందని విందుకై సమయమారసి వచ్చితిఁ దత్కు మారుఁడన్ ॥ 300

---

* "The Ghorepurays were originally named Bhonslay and their ancestor acquired the present surname ... during the Bhamini dynasty from having been the first to scale a fort in the Concan ... by fastening a cord round the body of a ghorepur or guana "

Page 67. James Grant Duff.

ఉ॥ అన్న కపాయమ్మున జలుపు నబ్జులు ఖాను కసాయిగుండియల్
గొన్నకటారు తండ్రి జెఱఁగొన్న నిన్నుఁ బలిగోరి కేలఁ బై
కొన్నది; మిత్తియున్ నిరయకుండక నాటము దీసి మ్రింగఁగా
నున్నది నోరువిచ్చి; శివుఁడూరక నిన్నిఁక జూఱనిచ్చునే? ॥ 301

తే॥ పంది కోఁతలకెదిగె నీ పాపఫలము:
చావు తప్పదు నీ వెట్లుచనఁగనున్న:
బ్రతుకుతుదినైన నొక మహారాష్ట్ర వీరుఁ
డనఁగ మెలఁగుము; తెరఁబాసి మొనకు రమ్ము ॥ 302

తే॥ గడు వొసంగితి నీ కొక్క గడియ కాల,
మింతలోఁ దెంపుగొంట యెంతేని లెస్స:
కానిచో దొమ్మిదూఁకి, నీగర్భగృహము
దెఱచి వేటాడి మృత్యుమందిరముఁ జేర్తు" 303

చ॥ అనుటయు, వ్రేటుగొన్న పులియై భుజగేంద్రుఁడునై కృపాణికన్
గొని, ఘనరోష విహ్వలుఁడు ఘోరపటుండు కవాటభేదనం
బున శివరాజుపై దుమి కెఁ; బొంచిన తద్భటులెల్లఁ జెల్లు పై
కొని; రుభయానుయోధులకు ఘూర్ణిత సంగరమయ్యె నయ్యెడన్॥ 304

మ॥ తత హుంకారముతోఁ గటారుగొనుచున్ దానాజి లంఘించి, యు
ద్ధతుఁడై ఘోరపడే నెదుర్కొని నిశాత స్ఫీత కౌక్షేయ వి
క్షతగాత్రుం బొనరించె; నాతండును ఖడ్గ క్షేపణాటోప సం
గతిఁ దానాజికటారు కేడెముల వ్రక్కల్ సేసె నొక్కుమ్మడిన్ ॥ 305

ఉ॥ అంతట గండు రేఁగి సెగలార్చుచుఁ దానజితుండు గాటపుం
గుంతమునెత్తి మిత్తి వలె ఘోరపటున్ బొలియింప దూఁకె; దు
ర్దాంతుని వానిఁ జూచి శివరాజనె "శూరుఁడ! నిల్వుమింక; నా
వంతుకు వచ్చువానిఁ దెగవైచెద, నియ్యది వీరధర్మమే? ॥ 306

ఉ॥ పాపము! నాదుతండ్రిఁ జెఱపట్టుచు ఘోరతపం బొనర్చి, మ
త్కోపవిధూత ఖడ్గమునకుం దలయొడ్డఁగా నెంచినాడు - రం
భా పరిరంభణార్థ మిటు బైసి తొలంగెనొ! వీనికోర్కి దు
ష్ప్రాపమునాక తీర్చెద, మఱల్పని నీయదు గట్లె నిల్పుమీ!॥ 307

మ॥ అని తీండ్రింపుచుఁ దండ్రి యుత్తరము సద్యస్స్ఫుత కోపాగ్ని కిం
ధనమై రేఁపఁగ వాలుదూసి పగతుం దట్టించె; నా యిర్వురుం
ఘనకోపారుణరేఖ మోమున వెలుంగం దార హుంకార ని
స్వనముల్ మీఱ నియుద్ధకౌశలము దోఁపం బోరి రత్యుగ్రులై ॥ 308

ఉ॥ సామున సాన దేఱి, జవసత్త్వములం దిటవారి, ఖడ్గసం
గ్రామములందుఁ బేర్వడిన గండరగండఁడు శ్రీ శివప్రభుం
డామువ శత్రు వేయు వివిధాయుధముల్ కరలాఘవ క్రమో
ద్దామత వమ్ముసేసి బెడిదంబుగఁ బైకొని నొవ్వనేయుచుం ॥ 309

ఉ॥ పొంచి పరాక్రమించి, యొడుపుం బెడుపుం బొడుపుం జెలంగఁదూ
లించి, యొకంటఁజూపి యవలీల మఱొక్కటఁ గ్రుమ్మివైచి యా
కుంచిత సత్త్వుఁ డై సొలయు ఘోరపటుం - బులి జింకఁబోలె నా
డించి, తదీయ బాహువు వడిం నఱకెం శివుడక్క సింపు చుం ॥ 310

ఉ॥ విశ్రుత విక్రమక్రముఁడు వీరివరుం డతఁ డొంటిచేతి భూ
రిశ్రవుఁడయ్యు డయ్య కెదిరింపుచు, దాపలికేలివాలుతో
నశ్రమధాటిఁ వై పడె; దురాగ్రహుడై శివరాజు శాతఖ
డ్గా శ్రిఁ దదీయమస్తకము నంబరవీథికిఁ జిమ్మె నార్చుచుం ॥ 311

ఉ॥ చుట్టును ముట్టి రాబలియు చుట్టములుం జెలు లంగరక్షకుల్
బిట్టుగ; హుంకరించి శివవీర చమూపతు లేచి వారి ని
ట్టట్టు తొలంగనీక నులియం గలియం బడఁ జావమోఁది; రా
పట్టున నిల్చె శాత్రవ కబంధశతంబులు పర్వఁ జాలమిం ॥ 312

చ॥ అని బయలయ్యె, నయ్యె విజయం; బటుపై నొగి వానిజాగిరుల్
ధనములనెల్లఁ గైకొనుచుఁ దండ్రి యభీష్టముఁ బూర్తి చేసి, చే
సినపని తండ్రి కిట్ మనవిసేయఁగ నప్పుడ యాత్మభృత్యులన్
బనుపుచు, శ్రీశివప్రభుఁడు వచ్చె విశాలగడంబుఁ జేరఁగన్ ॥ 313

❀ వాడీ జింజిరా విజయము - సముద్రాధిపత్యము ❀

సీ॥ బలవంతుఁడౌ ఘోరపటుఁడిట్లు తెగిపోవు
టను విని సులతాను వనుటఁ గూరి,
ఘనుఁడు 'కావస్థాను' డనువానిఁ బంపె; వాఁ
డును బహిలోల్ఖానుఁడును గడంగి,
పెనుదుర్గములు గొన్ని గొనిరి సహ్యాపాంత
ధరణిలో నందందుఁ దారసిలుచు;
నంతఁ గర్ణాటమం దాలము భరమౌచు
సులతాను వారలఁ బిలిచి కొనియె;

తే॥ నిటు నవాబు శివాజి పై కెత్తినట్టి
మొగ్గరంబుల నొక్కండు ముగిసిపోయె;
మఱియొకంట బాజీఫస ల్కరుఁ డనంగ
శివునిదళవాయి శావంతుఁ జేరిపొదివె ॥ 314

ఉ॥ పంతము లుల్లసిల్ల బలవంతులు వారు - ఫసల్కరుండు, శా
వంతుఁడుఁ - బోరి, రందు నిరు వైపు జయంబు లుయేలలూఁగుచున్
వంతులువాటె, నొక్క పరి పై కొని దూఁకి ఫసల్కరుండు శా
వంతునిఁ దోల, నడ్డుపడె వానిసహోదరుఁడుగ్రమూర్తియై॥ 315

చ॥ బిరుసుగఁ దాఁకి వారు కసిఁబెంచి పెనంగుచు, ద్వంద్వయుద్ధని
ష్ఠురులయి, కుమ్ముచుం దెరలుచుం దెరలించుచు, నిర్వురుం బర
స్పర కరవాలఘాత వినిపాతితులై ధరఁ గూలి; రీవిధం
బెటిఁగి శివప్రభుండచటికేఁగి యరాతుల నొంచె నేపునన్ ॥ 316

తే॥ ఒంటి నిలిచియు శావంతుఁ డోపినంత
పెనఁగె – శృంగారపురనాథు వెంటఁ గొనుచు;
శివవిభుని సేన యవ్వారిఁ జిదిమి తఱుమ
శరణుసొచ్చిరి పోర్చుగీస్ దొరల వారు ॥ 317

ఉ॥ ఇంతకుమున్నె శ్రీశివమహీపతి వారికి వార్తఁ బంపై "శా
వంతునిఁ జేరఁదీయునెడ వైరము మీకునుమాకుఁ గల్గు" నం;
చంతటఁబోర్చుగీసు దొర లాన్నృపులం దమసీమఁ బాపి; రీ
వంతున వారు పెక్కు నరపాలుర సాయముగోరి రార్తులై ॥ 318

ఉ॥ వ్రేసిన రాము బాణమున వీఁగి జగత్త్రయిఁ బర్వులెత్తు కా
కాసురునట్లు వారు జగమంతయుఁ గ్రుమ్మరి, దాఁపు లేక సం
త్రాసము నొంది కుంది శివరాజు పదద్వయి ముట్టి భక్తి వి
న్యాసముఁ జూపి, రాతఁడు దయామయుఁడై శరణంబొసంగుచున్॥319

సీ॥ ఎవరి రాజ్యము వారికిచ్చి యవ్వారిరా
బడిలో సగంబు కప్పమిడునట్లు,
మూఁడు వేల తురంగముల సేవతో యుద్ధ
ములఁ దోడుపడి తన్నుఁ గొలుచునట్లు
సలిపి, తద్రాజ్యమందలి 'రాయరీ' 'మాల
వణ' దుర్గముల భద్ర, పఱచి, యందు
స్వబలంబులను నిల్పి, 'ప్రబలకాయులు' నాఁగ
నచటియోధుల స్వసైన్యమునఁ జేర్చె;

తే॥ నిటులు రెండవముట్టడి యే పడంచి,
జింజిరాధిపు యవను భంజింపఁ జనిన
బలియు రఘునాథు నరయఁగా బలమునడిపెఁ
జరమ సింధూర్మి శిశిర భూస్థలుల శివుఁడు ॥ 320

చ॥ అట రఘునాథుఁ డేచి యవనాధిపు సేనులఁ దాఁకె, సంభ్రమం
దటమున కెక్కకుండఁ బలుదారులఁ దూలఁగఁ దోలె; వారి హ్రా
త్పుటమగు 'దండరాజపుర' దుర్గముఁ గైకొనె; నిట్లు నొంచుటఁ
దిటవతి వారు నిల్చి రుదధిఁ గల జింజిర దుర్గమందునఁ ॥ 321

సీ॥ # ఇంతలో శివపతి యేతెంచి, దాగిన
యరుల నేమఱఁగూడదని తలంచి,
పెను పిరంగుల గుటివెట్టి యొడ్డున నుండి
(1) జింజరాపై నుక్కుఁ జిచ్చుఁ గురిసెఁ;
నద్దాని కులికి, సాయములేమిఁ దలఁచి, ప
త్తేఖానుఁ డపుడ సంధిని ఘటించెఁ;
దనకులోఁబడి, సముద్రము దాఁటిరాకుండు
నటుసల్పి, శ్రీశివుం డతని విడిచి;

తే॥ నబ్ధిపైఁ గూడ నధికార మాక్రమింపఁ
బంచశత యుద్ధనౌకలఁ బదిలపఱచి,
'స్వర్ణ దుర్గ', 'విజయదుర్గ' సంజ్ఞ లొప్పు
నోడ రేవుల రెంటి నయ్యుదధిఁ గట్టె ॥ 322

Shivaji first organized his fleet and made himself master of all the Konkan sea-forts.
M. G. RANADE

(1) Maritime Fortress

శా॥ # పారావారతటంబునందలి 'కొలబా' ముఖ్యమౌ రేవుగా
శూరుల్ సైనికులైదువే లెపుడు నచ్చో నుండఁగాఁ జేసి, నౌ
కారంభంబును దీర్చ నాయకుని (2) 'దర్యాసాగరుఁ' జేసి, (3) 'బం
డారీమైనకు' తోడుగా నడిపె నోడల్ వార్ధి నల్వైపులన్ ॥ 323

చ॥ * జల నిధి పై స్వతంత్రముగ సాగుచు, నన్యుల నాఁగుచున్, నిర
ర్గళుఁడగు శ్రీశివున్ బ్రబలరాజునుగాఁ దలమోసి పోర్చుగీ
సులు నబిసీనియాహ్వయులు సుంకమువెట్టుచు మందు గుండ్లు కా
వలయుపిరంగు లిచ్చునటు పల్కుచు సంధి ఘటించి రత్తఱిన్ ॥ 324

చ॥ ఇటు సులతానుముప్వయిపు టెత్తుల లోఁగొని, యుత్తరంబునన్
బటుతర ధాటితో మొగలు పాదుషహాబలగంబు లెత్తివ
చ్చుట విని, తద్విజృంభణముఁ జూఁ అగొనన్ శివరాజు సాహసో
ద్భట భటరాజితోఁ జనియె వైళమ రాజగడంబుఁ జేరఁగన్ ॥ 325

Shivaji first organized his fleet and made himself master of all the Konkan sea-forts.
M. G. RANADE

* The Portuguese agreed to furnish every year to Shivaji a certain amount of guns and ammunition and other war material.
Page 215 N. 8.
TAKAKHAV

(2) Sea Captain (3) Water Leader

బిజాపూరు నవాబు సంధికై షాజీనిఁ బంపుట

సీ॥ ఇంతలో బీజాపురీశుఁడు కర్ణాట
కమునుండి తనపట్టణమును జేరి,
బలియుఁడై శివరాజు పలుదుర్గ భూము లా
త్మీయసీమల నాక్రమించుటయును,
ఘోరపడేఁ ద్రుంచి, వీరు శృంగారపు
రాధీశు శావంతు నణఁచుటయును,
నంబుధీశ్వరులైన యబిసీనియా పోర్చు
గీసు నాయకులను గెల్చుటయును,

తే॥ అందఱు విధేయులౌచుఁ ద న్ననుసరింప
బహుళ గిరి వన భూ జల ప్రభుత మెఱసి
యసమవిక్రాంతిఁ గొనుటయు నరసి, యలసి
యున్న స్వబలంబుఁ దలఁచి యిట్లుమ్మలించె ॥ 326

ఉ॥ "కాని మహా ప్రయత్న మిది; గంతులు వేయుచు దేశమెల్ల స్వా
ధీనముఁ జేసికొంచుఁ, గడుఁదెంపరియై శివరాజు మించె; దు
ర్మానము వీడలే కతని మార్కొన లాభము దోఁప; దింతకుఁ
న్యూనముగానియట్లు మన యున్నతి నిల్పుట నేఁటి కొప్పుగుఁ ॥ 327

ఉ॥ అల్లరినేయుఁవాఁడొ యధికాధికుఁడో యన నేల, ప్రక్కలో
బల్లెము వీఁడు; వీనిఁ దెగఁబట్టిన లాభము గల్గ-దోర్మి సం
ధిల్లక; సంధి కైనఁ దెగఁదీయునుగా కనుకూలుఁడౌనె! యీ
యొల్లని పొత్తుమాట సరియొత్తఁగా నేఁటి కెవండు చాలెడిఁ! ॥ 328

చ॥ నయమున మాట నేర్పరితంబున దుర్ఘట కార్యసిద్ధి ని
శ్చయమున గెంటరాని భుజసారమునన్ దొరయౌటెగాక, ప్ర
త్యయమున వానికిన్ గురుపదంబగువాతఁడ నేఁటిసంధి కా
శ్రయమగు; #నట్టివాఁడు బలశాలి షహాజి యొకండె కన్పడున్"॥329

తే॥ # అనుచుఁ దలపోసి సులతానుఁ డా షహాజి
నపుడ పిలిపించి యలరించి యనియె నిట్లు,
"షాహజీరాజ! తొంటి విశ్వాసబలము
దిరము కొలుపుచు, మా మేలునరయు మిపుడు ॥ 330

తే॥ శివపతికి మాకుఁ బోరయ్యెఁ; జేరఁదీసి
తగవుగఅపు కన్న్యలరీతిఁ దలఁగు టురవె?
యాతఁడు సుతుండు – మేము మీ కాశ్రయులము
రెండు కన్నుల మేలు సారింపవలదె? ॥ 331

ఉ॥ సంధిం ఘటింపు మిర్వురకు సమ్మతిగా; నిటుసల్పు మంచు ని
ర్బంధము లేదు – నీ వుభయపక్షహితుండవు; రాజ్యలోభ పా
ఔంధముఁడైన వీరుఁ డతనిన్ దనియింపుము మేలుచేత; హృ
ద్బంధులువోలె మేము విడఁబాయని చెల్మి మనంగఁ జూడుమీ !"॥332

చ॥ అన షహజీ విభుం డనియె, "నంతయు మీరు వచించునట్లు వం
చనవిడి యిందు నే సలుపఁజాలిని దోడక నిర్వహింతు; * నై
న తనఁడు తొల్లి నా పనుపునన్ జన లేదను మాట మీ యెఱుం
గనియది గాదు; గాని తమకై వెనుదీయక పోయివచ్చెదన్" ॥ 333

"A convenient mediator was at hand in Shahji" "The good offices of Shahji were again utilized by them

(Bijapur Goverament) P. 174 KINCAID & 100 RANADE.

* "నా కుమారుఁడు నేను చెప్పినటుల వినడను సంగతి మీకు దెలిసినదే. అయినమ వానికి బోధనచేసి చూచెద" నని చెప్ప శివాజీనిజూడ (షాజీ) వెడలెను.

పుట 122 "శ్రీ శివాజీ చరిత్రము" కె.వి. లక్ష్మణ రావు.

సీ॥ అనుటయు సులతానుఁ, "డగుఁగాక, పోయిర"
మ్మని సంధిలోఁ దనయంతుఁ దెలిపి,
ప్రత్యేకముగ నిర్వురకుఁ గానుకలు వెట్టి
సత్కారములనిచ్చి సాగనంపెఁ
దనయుని జూడఁగాఁ దగునవకాశ మి
ట్లొదఁ గూడ షాహజీ యుత్సహించి,
యతివ తుకాబాయి, సుతుఁడు వెంకోజియుఁ
దన వెంటఁ బయనింప ననుమతించి,

తే॥ తాను జనుదెంచుచున్న వృత్తాంతమెల్లఁ
దెలియ శివరాజునకు వేగరులను బంపి,
యొక్క శుభముహూర్తమున మహత్సవమున
ననుచరులఁ గూడి షాజీ ప్రయాణమయ్యె ॥ 334

మ॥ బలముల్ వెంబడిరా షహాజి 'తులజం' బ్రాపించి, యాక్షేత్రమం
దిలువేల్పైన భవాని మ్రొక్కి, యటుపై నేతెంచుచుఁ భావన
స్థలమౌ 'సింగనపూరు' నందు హరు విశ్వత్రాత సేవించి, య
ర్మిలి 'శ్రీ పండరి' నాయకుఁ గొలిచి చేరెఁ 'జేజురి' గ్రామముఁ॥ 335

❀ షాజీ శివాజీల పునస్సమాగమము ❀

ఉ॥ అంతకుమున్న శ్రీశివమహాప్రభుఁడుఁ జనకుండు వచ్చు వృ
త్తాంత మెఱింగి, పట్టణము నర్వ విధిఁ గయిసేయఁబంపి, సా
మంత హితానుయాయి జనమండలితో బహు తూర్యరాజితో
దంతుర రాజవైభవ వితానముతో షహాజీ నెదుర్కొనెఁ ॥ 336

తే॥ మూడుకోసుల దూరంబు ముందు కరిగి,
జేజురీ దేవతాలయ సీమ యందు
విడియుతండ్రినిగని, భక్తి వినత ఫాల
ఫలితపాణియై తత్పదాబ్జముల వ్రాలె ॥ 337

మ॥ చరణద్వంద్వము నంటియున్న తనయుఁ షా జీవిభుం డెత్తి, ని
ర్భర సమ్మోద నిరూఢ గాఢ పులక ప్రత్యగ్ర వక్షస్తలం
బౌరయఁ గౌఁగిటఁజేర్చి, నేత్ర యుగ నిష్యూతాశ్రు ముక్తావళీ
పరితస్విన్న శిరంబు మూర్కొని రసాద్వైతస్థితిఁ గైకొనెఁ ॥

చ॥ పరవశతా శ్లథంబయిన బాహుయుగంబునఁ బాసి భక్తి బం
ధురుఁడు శివప్రభుండు కరతోయజముల్ శిరమందుఁ జేర్చి, త
చ్చరణ, సమీపభూమిఁ దవజాను యుగంబున మోఁకరించి, వా
తెఱ డిగజాఱు లోని తరితీపున నిట్లనె ధన్యవాదముల్ ॥ 339

మ॥ "జనకా! నేఁటికి ధన్యతఁ గనియె నాజన్మంబు; నే ముందుఁజే
సిన దోసంబులు దూలిపోయె; భవదాశీ ప్రాప్తి రాఁబోవు మే
లునకుఁ బాత్రమనైతిఁ; దండ్రియెదఁ గల్లోలించు నిర్వ్యాజపు
న్నెనరుం దేనియలోని క్రొంజవులఁ గంటిఁ గొంటి నిన్నాళ్లకుఁ ॥

చ॥ తెలియని ముప్ప్రాయమునఁ దెంపొనరించితిఁ గొంత, దాన మీ
కలయిక లేకపోదని జగం బనుమానము సూపె; నీ నవా
బు లిది నిజంబుగాఁ దలఁచి పూజ్యుల మిమ్ముఁ బరాభవించి; రిం
తలు దలమోసియుఁ నెనరుదప్పమి దైవము గూడ నేర్చనే! ॥ 340

మ॥ ఘనసంగ్రామ కిరీటివై పటువిపక్షవ్రాతముఁ దోలి, పం
బిన విఖ్యాతినిఁ గొన్న వీరుఁడవు, నీ పెంపేద నావంటి పు
త్రున కై యల్పుల చేతఁజిక్కి చెఱయందుఁ గ్రాఁగి తే! వేఁగితే!
నిను దాయల్ దెరలింప, నేమనియుఁ దండ్రీ! లేనియట్లయ్యెనే!॥ 341

మ॥ ఒకదుర్వ్యూహముఁ జీల్పుమన్న నభిమన్యుం డుగ్రుడై సింహశా
బక మై ప్రాణము కోరు వెట్టి విమత వ్రాతంబుఁ జెండాడె; వా
నికి నా కెక్కడిసాటి! యేమనుచుఁ దండ్రీ నిన్ను దర్శింతు! నా
దు కృతఘ్నుత్వము సైఁచి, నీయడుగులందుఁ సుంత చో టీయవే!॥ 342

తే॥ దూసిపోయుచుఁ, జిగురాకు తొడిమ మొగ్గ
పూవు పిందె పండును రాసిపోసినట్లు,
లప్పగించితి నా చేయు నభము శుభము;
తెలఁగువడఁ దండ్రి! నీవే యేర్పఱచుకొనుము" ॥ 344

చ॥ అనుటయు, నాదరోదవసి తాంతరుఁడై షహజీ వచించె, "నీ
మనమునఁ జింత వాయుము కుమార! భవానియనుగ్రహంబునఁ
మన కనుకూలమైనది సమస్తము: చేసిన కార్యమందుఁ జే
యనిపనియందు నీదుసమయజ్ఞత పెద్దల మెప్పుఁ గైకొనెఁ ॥ 345

ఉ॥ # నీ విటు మేల్మిఁగందువని నే మును సాధులచేత వింటి: శ్రీ
దేవి భవాని స్వప్నమునఁ దెల్పె భవద్భవితవ్య రేఖ: తా
నై వెలుఁ గొందుదాఁక నిదియంతయు నే మది మ్రింగికొంటి; వ
త్సా! విడిపోయె నాకొఱత లన్వయవర్ధను నిన్నుఁ గాంచుటఁ ॥ 346

మ॥ మతముఁ దేశము గో మహీసురుల నోముఁ వాలు గేలంది భా
రతకల్యాణము నుద్ధరింపుచు, మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వంబు శా
శ్వతమై వెల్గఁబునాది వేసితివి: వత్సా! నీ మహొూత్సాహ సం
భృతమై భోన్సలరాజ కీర్తి రమ పర్వెఁ భార్వణజ్యోత్స్నలఁ ॥ 347

తే॥ అలముకొను పండు వెన్నెల యంచు నణఁగు
మచ్చవలె నాదు చెఱసాల మాసిపోయెఁ,
గలువలు చకోరకములై జగంబు తని సెఁ
దనయ! నా డెంద మువధియై తరఁగలించె" ॥ 348

Please see foot-notes in page 33

చ॥ అను షహజీనుడు ల్విని మహోముదమంది, శివప్రభుండు త
మ్మునిఁ బినతల్లిఁ బ్రణయపూర్వక భంగి బహూకరించి, యొ
య్యన తన తండ్రి యాజ్ఞఁ గొని యప్పుడ పైనముదీర్చి, తూర్యని
స్వనములు పెచ్చుమ్రోయఁ బరివారముల్ నడిపించెఁ గోటకున్॥ 349

తే॥ పాదచారియై జనకుని పాదుకలను
శిరముపైఁ బెట్టి పల్లకి చేతఁబట్టి,
శ్రీశివాజీప్రభుండు తండ్రి వెనువెంట
నంగరక్షకుఁడై త్రోవ ననుగమించె ॥ 350

తే॥ బహుమంగళతూర్యరావములు మొఱయ
సాంద్ర సమ్మోద వైభవోపేంద్రుఁ డగుచు,
ఘనుఁడు షాజీవిభుఁడు రాజగడమునందు
రాజభవనముఁ జేరి విశ్రాంతుఁడయ్యె ॥ 351

మ॥ ప్రణయస్వాదు రహస్తపఃఫల పరీపాకంబు సాక్షాత్కరిం
చినయట్టై చనుదెంచియున్న దయితున్ సేవించి పూజించి మిం
చిన తృప్తిం గనె జీజియాసతి; శివాజీరాజు దేవోపచా
ర నిరూఢిన్ దలిదండ్రులు గొలిచెఁ బుత్రత్వంబు ధన్యంబుగన్ ॥ 352

శా॥ తా నార్జించిన రాజ్యముల్ ధనము లుద్య ద్దుర్గ వర్గంబులున్
దానాజీముఖ వీరయోధగణముల్ దండోపతండంబులౌ
సేనావారము లాయుధోపకరణశ్రీ సర్వమున్ జూపి య
త్యానందం బొదఁగూర్చెఁ దండ్రికి శివుం డాయా ప్రదేశంబులన్॥ 353

సీ॥ ఇది రాజగడము – దుర్భిదవప్రనూత్న ని
ర్మాణ రమ్యము, నేఁటి రాజధాని;
యిది తోరణాదుర్గ –మిందు జాతీయోద్య
మారంభమున న సంఖ్య ధన మబ్బె;

నిది ప్రతాపగడంబు - మదమత్తుఁ డబ్జులు
ఖాను గోరాడు రంగస్థలంబు;
ఖానునితలఁ బుడ్చి కట్టినబురు జిది;
కులదేవత భవాని కోవెల యదీ;

తే॥ ఇది 'రాయరి' 'పన్హాళ' యిది యటంచు
వేఱువేఱుగా నవ్వాని వివరములను
విన్నవింపుచు, నందందు విందు గొలిపి,
శివవిభుఁడు తండ్రితోడ వచించె నిట్లు॥ 354

చ॥ "జరిగిందంతయున్ దమ ప్రసాదమ; నేటికి సాటివారు మీ
చరణము లంటుచున్ గొలువసాగిరి, లోఁగిరి వైరు; లిట్లు ని
ర్భరమగుచున్న రాజ్యవిభవంబుల కెల్లఁ బ్రభుండవౌచు; నీ
జరుగు నహర్గణంబులఁ బ్రశాంతముగాఁ గడపన్ దలంపుమీ ॥ 355

తే॥ చరణదాసుఁడ నౌచు మీసలుపు నాజ్ఞ
శిరమున వహించి, సకలసంసిద్ధి మెఱసి
యుభయలోకసమృద్ధిఁ బెంపొందఁ గందు"
ననిన, షహజీ విభుండు తా ననియె నిట్లు ॥ 356

చ॥ "అవును, గుమార! నీవనినదంతయు నిక్కమ; నేనుగూడ ని
ట్లవగత శాంతి నిశ్చలుఁడనై మననెంచెద: నైన నొక్క లా
ఘవ మగునంచుఁ దోఁచు; ననుఁ గైకొన కోవటంచు నిన్ను, నిన్
దవులక నిల్వలేననుచు నన్ను జగంబొక లేఁత సూడదే? ॥ 357

ఉ॥ ఉండినయట్ల యిర్వురము నొండొక చోటుగ వేఱు వేఱుగా
నుండి, స్వతంత్ర రీతిఁ జనుచుందము; నే నటు కన్నడంబునం
దుండుటకూడ నొక్క గతి యుక్తము లాభమటంచు నెంతు, నెం
దుండిన నేమి; నీవు తనయుండవు నే జనకుండఁ గామొకో! ॥ 358

ఉ॥ కావున భేదబుద్ధి గనఁగాఁబనిలే, దది యుండనిమ్ముబీ నా
కీవఱ కింత యాశ్రయము నిచ్చినవాఁడు బిజాపురీంద్రుఁ: డా
యావన నేతపై సమరమాఁగుము నే మనియుండుదాఁకబీ స
ద్భావముఁ జూపు నాపలుకుపై, నుపకారి బిజాపురీంద్రు పై॥ 359

చ॥ సమయము గుర్తెఱింగి గుణశాలి యతండె వరించె నీ సహా
యము, నను సంధి కై పనిచె, నాతనితో నియమంబులెల్ల స
ర్వ మనఁగ సంప్రతించితి, గొఱంతలు తోఁచినఁ దోఁ చుఁ గాక, నా
దు మతము నీ వొడంబడుముబీ దొడ్డ తనంబునఁ జెల్మి సేయుమీ!"॥360

సీ॥ # ఈవు గెల్చిన రాజ్యమెల్లఁ బర్వత దుర్గ
విత‌తంబుగా నీకె విడుచునట్లు,
వరుసఁ 'గల్యాణి' 'గోవా' 'కొలాపురి' మధ్య
నిను స్వతంత్రు నిగ మన్నించునట్టు,
లల బిజాపురికొల్వునందు నీప్రతినిధి
నుంచి, వా రతని భరించునట్టు,
లేడు లక్షల హొూను లేటేట గప్ప మ
మర్పించి నీ సాయమార్జించునట్టు,

Being discomfited on all sides the Bijapur Government sued for peace. The chief conditions were:

(1) that the conquests hitherto made by Shivaji should be allowed to remain in his hands and the Adil Shahi Durbar should make no further attempt at their recovery (2) The Durbar was to recognise Shivaji as an independent sovereign, cede him certain defined districts and stipulate to pay him an annual tribute of 7 lakhs of hons (3) There was to be a defensive alliance between the two powers and Shivaji's ambassador Shamji Naik Pande was permitted to reside at Bijapur and represent him at the Adil Shahi Durbar.

Chapter XIII N.S. Takakhav.

తే॥ లెవరి రాజ్యము వారుగా నేలికొనుచుఁ,
బనివడిన నొండొరులకుఁ దోడ్పడెడునట్లు
సంతరించితి సంధి: యిష్టపడు మింత;
యధికుఁ డిటు లొంగివచ్చు టత్యంతహితము ॥ 361

ఉ॥ ఈ నియమంబులెల్ల లిఖియింపఁగఁజేసి నవాబుముద్రతో
మానక నీకుఁ బుత్తు, ననుమానములేే; దిఁక రాజధాని కా
స్థానము 'రాయరీగడము' సల్పుము; తక్కిన రాజకార్య సం
ధానము జాగరూకత నొనర్పుము; నేనిఁకఁ బోయివచ్చెదన్"! ॥ 362

చ॥ అనుచు హితానులాపముల నాడి, కుమారకుపజ్జ నిల్చుపం
డిన లతనోలె నెమ్మొగమునిండిన తన్పునఁ బొల్చు జీజియాఁ
గని, నిబిడాదరోదర నఖంపచ లోచనరోచి రూర్మికల్
మునుకొనుచూడ్కి డెంవమును ముట్టి, షహాజి వచించె నీగతిన్॥ 363

ఉ॥ "ధన్యవు! జీజియా! యవితథంబుగ భారత వీరమాతృ మూ
ర్ధన్యవు; నీ యుదారచరితంబున భోన్సలవంశ కీర్తి స
మ్మాన్యతఁ గాంచె; నీ చనిన మార్గము భారత భాగ్యసాధనా
ధ్వన్యలు తల్లులెల్ల నడువన్ దగి మించు పరిమళించెడున్ ॥ 364

సీ॥ తనయవాత్సల్యంబు ధవుప్రేమ దేశభ
క్తియుఁ దూచి, సమత సాధించినావు,
వానిలో నొకఁడైన వాడిపోవనియట్లు
లెదిగించి, దోహద మిచ్చినావు,
దవకీలవోలె వెన్దవులు నాపద లాఁపు
వెరవుమై దేహ మర్పించినావు,
కొఱవోవకుండ రూపఱి వోవకుండ న
న్నిట నిండుఫలము పండించినావు,

తే॥ మనసు మాట చేతయుఁ దొనంకనివిధానఁ
గఠినదీక్షఁ దపస్సిద్ధిఁ గాంచినావు,
నిజము జీజియా! భరతోర్వి నీదు సేవ
కప్పువడినది సకల భాగ్యములతోడ ॥ 365

తే॥ వీర పత్నివై నెఱపిన విందుకంటె
వీరమాతవై హృదయంబు నిలిచికొంటి,
వతివ! యర్ధాంగివేమి – పూర్ణాంగివౌచు,
బెంచితివి కల్పతరువు నీ ఫెరటియందె! ॥ 366

తే॥ నేను గన్నడంబునఁ బోలె నీవు శివుని
యండ నుండుట విధినిర్ణయముగఁ దలఁతు;
నిది యవశ్యము, సూచితాభ్యుదయ మగుట
ననుసరింతము శాశ్వతాధ్యయనదీక్ష" ॥ 367

చ॥ అనుటయు, జీజియా విభునియాజ్ఞ కనుమ్రతయౌచు నిల్చి, వి
చ్చిన హృదయంబు నిండి వికసించినకన్నులఁ దేలు సంతసం
బునఁ దనసమ్మతిఁ దెలిపెబీ బుత్రు సతీమణి నుగ్గడించి దీ
వనలిడియుఁ షహాజి పరివారముతోఁ బయనించె వీటికిన్ ॥ 368

తే॥ తండ్రికినిఁ దమ్మునకుఁ బినతల్లిగారి
కర్హ భూషాంబరాదుల నప్పగించి,
యట్లె సులతానునకుఁగూడ నందఁజేసి,
జనకుని శివప్రభుఁడు పేర్మి సాగనంపె ॥ 369

ఉ॥ అంత బిజాపురంబున షహాజివిభుండు నవాబుగారితో
మంతనమాడి, సంధినియమంబుల సమ్మతిగొల్పి, వానిఁ బ
త్రాంతర రాజముద్ర ధ్రువమౌనటు సల్పి శివాజికంపుచున్
సంతసమంది తాఁ జనియెఁ జయ్యనఁ గన్నడసీమఁ జేరఁగన్॥ 370

తే॥ తండ్రి దయసేయుట నవాబు తనకుఁదాని
సంధిగోరుట మిగుల నుత్సాహపఱుప,
శివమహీపతి రాజ్యవిస్తృతికిఁ దగిన
పెం పెనయ రాజధాని నిర్మింపఁదలఁచె॥ 371

ఉ॥ # అప్పటి రాజ్యభాగముల కన్నిటికి నడిచోటనుండి, పై
కుప్పరమంటు శైలశిఖరోపరిపీఠిక రాయరీగడం
బొప్పుటఁ, దండ్రి గారు మనసొప్పి వచించుట నెంచి శ్రీశివుం
డప్పుడ రాజధాని కనువౌనటు దాని రచించె నేర్పునన్॥ 372

సీ॥ # నలువైపుఁ గోట యొాదల కెక్క రానియే
పున నిల్వు చెక్కించి నునుపుగొలిపి,
“వెలి నుండి కోటలోపలి కెవ్వఁ డెక్కి వ
చ్చిన గొప్ప బహుమాన” మనుచుఁ జాటి,
యొకడు మాత్రము రాఁగ నొగి వానిమెచ్చి, యా
తఁడు వచ్చుదారి భద్రముగ సలిపి,
రాజ్యాంగభవనముల్ రాచనగళ్ళు ఱ
చ్చలు రాచ బాటలు వెలయఁజేసి,

#"Raigad was made capital at this time, because it was In the centre of the Konkan and close to Janjira and Surat"

Chapter V. RAWLINSON.

"The precipices on the four sides looked as if scraped perpendicular and were one and a half ganvs in height ... The Raja said that this fort should be made the seat of his throne. ... ... He built palaces, state-rooms ... ... a separate Mansion for the eighteen departments, the seraglio for the Queens. ... ...

Page 99 SABHASAD.

తే॥ 'రాయగడ' మను పేరున రాజధాని
సలిపి, రాజ్యాంగవిభవ మచ్చటను గొలిపి,
యొక్క శుభ ముహూర్తమున మహోత్సవమున
శ్రీ శివప్రభుఁ దద్దానఁ జేరికొనియె ॥ 373

సీ॥ # అటులుండ నొక్కనాఁ డా కోటలో 'హీర
ఖని' పేరి గోపికాంగన యొకర్తు
నెఱసంజపొద్దుపునుండియుఁ బాలు పెరుఁ గమ్ము
కొనుచుండ రేయి జామునకు మించెఁ,
జెంగటితనపల్లెఁ జేరఁగా వెడల, న
ప్పుడె కోటతల్పులు మూయఁబడియె,
నొక మాఱుదారి నేర్పొదవఁ గోటనుదాఁటి
యా కాంత తన కాంతు నండఁ జేరె,

తే॥ నదియెఱిఁగి శ్రీశివప్రభుఁ డట్టియెడలు
మూయఁగట్టించి, తగిన కాపుగడఁ బెంచి,
యప్రమత్తుఁడై తనదు రాజ్యాంగ మరసి
యేలుకొనుచుండె నన్నింటి మేలుకొనుచు ॥ 374

పంచమాశ్వాసము - సమాప్తము.

When the building was over Shivaji offered a purse of gold to any one who would scale the walls without ladder and plant a flag on the summit. A certain hill-man found a pathway up and won the reward; whereupon Shivaji presented it to him and closed the path with a Bastion. (Another path was discovered by a milk-woman)

Chapter V. Rawlinson.

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

శ్రీ శివభారతము

(శివాజీ ప్రబంధము)

షష్ఠాశ్వాసము

ఉ॥ శ్రీ శివరాజు తండ్రి వివరించినయట్లు బిజాపురీంద్ర పూ
ర్ణాశయదత్త సంధినియమావళి కొప్పుచుఁ జెల్మిఁగూర్చి, యా
వేశముతో స్వరాజ్యమున వెంపరలాడుచు విక్రమించు ఢి
ల్లీశుని సైన్యనాయకుల యే పడఁపన్ జతనంబు గైకొనెన్॥ 1

శివాజీ పై మొగలు దండయాత్ర - శివాజీ సన్నాహము

చ॥ మొదట బిజాపురీంద్రుఁడు సముద్ధతి మార్కొనిన ట్లై పాదుషా
గదియఁగఁబంపె సైన్యములఖండములిచ్చి సయిస్తఖాను: ను
న్మదగతి నాతఁ డుత్తరమునన్ బలుభూములు గెల్చుకొం, చహ
మ్మదునగరంబుత్రోవఁజని మార్కొనుచున్ 'బునహో'ను గైకొనెన్॥ 2

మ॥ పునహోజున్నరుత్రోవనుండియు బలంబుల్ యుద్ధసామగ్రి భో
జనవస్తుల్ దమ కందునప్డు నడుమన్ 'జాకణ్' గడంబందు శ
త్రునిరోధం బగుచుండ దానినడఁపన్ రూపించి, సైన్యంబుతోఁ
జని సేనాని సయిస్తఖాను నలువంచల్ ముట్టె నా దుర్గమున్ ॥ 3

చ॥ చాకణదుర్గ నేత నరసాళ్వకులుండు ఫిరంగజీ పరా
నీకమునడ్డగింపుచు, గణింపక యేఁబది నాల్గునాళ్ళు పె
న్వేఁక రణంబు సేసి యరి వీరుల నొంపుచు, నింక నాఁపఁగా
రాక సహాయమంప శివరాజునకున్ వినిపించె వార్తలన్ ॥ 4

సీ॥ అపుడు శివాజి పన్హాళాగడంబున
బీజపూర్ సేనతోఁ బెనఁగుచుండి,
"నీచేతనైనంత నెగ్గింపు; మటు కాని
యెడ దుర్గమును వారి కిచ్చి వేయు"
మని వార్త నంపె; నయ్యదన సయిస్తఖా
నాకోట యీశాన్యమందుఁ గంద
కముఁద్రవ్వి, పెనుమందుగట్టించి యంటించెఁ:
గోటగోడయు నందు గూలిపడియె;

తే॥ నట మహారాష్ట్ర వీరభటాళి దూఁకి
యరులమార్కొనఁ దుముల సంగరము జరిగె,
వేయిమొగలు వీరుల విరియ నటకి
తతమహారాష్ట్రభట శతద్వయము సమసె॥ 5

ఉ॥ * ఏఁబదియాఱు వాసరము లిట్లు పెనంగి ఫిరంగజీ భరం
బై బవరంబు, సాయ మిసుమంతయు రాక, విరోధిసేన సం
ఖ్యా బహుళంబుగాఁ దొడరుటారసి దుర్గము నప్పగించెఁ: బా
హాబలశాలియౌ నతనిత్యాగముఁ దేఁకువ మెచ్చి రెల్లరుఁ॥ 6

తే॥ * మొగలు సేనాని బహుమానముల నొసంగి
తన్నుఁ జేరఁగా నతనితోఁ దడవిసెప్పె;
మనసుతిరుగని యాత్మాభిమాన శాలి
యతఁడు శివరాజు దర్శింప నపుడ చనియె॥ 7

---

* For nearly two months Firangji had defended his post with tireless energy ... had disputed every inch of the ground (and) capitulated with honour ... ... Shaista Khan greatly admired the gallant qiladar and pressed him to enter the imperial service on high pay. But Firangi refused to prove false to his salt and was allowed to go back to Shivaji with his army.

Page 95 J. N. SARKAR

ఉ॥ చాలినయంతవట్టు పెలుచన్ రణతాండవమాడి, యోరువన్
జాలనియప్పుఁగూడఁ బ్రభుసమ్మతి దుర్గమువీడి, శాత్రవుల్
మేలిమిఁ జూపుచున్నను జలింపక వచ్చిన దుర్గనాథు "భూ
పాలగడంబు నేలు" మని పంపె శివప్రభుఁ డాదరింపుచున్॥ 8

సీ॥ అట సయిస్తాఖానుఁ నా చాకణుగడంబు
నరిగొని తనబలం బందు నిలిపి,
యొక దుర్గమును బట్టుటకు వేయిమందిశూ
రుల బలియిచ్చినందులకుఁ దలఁకి,
"యలఁతిగా దీ మరాటుల దుర్గములఁ బట్టు,
టధిక సైన్యముల – సైన్యాధిపతుల
బలియురఁ బంపు" డం చలపాదుషా గారి
కంపె విన్నప: మతఁ డది యెఱింగి

తే॥ విపుల సైన్యము లిచ్చి, యోధపురనాథు
బలియు జస్వంతసింగును బనుపు వెట్టి
"యీమరాటులఁ దలలెత్తనీక యణఁపుఁ"
డనుచు శాసింప జస్వంతుఁ డపుడ వచ్చె॥ 9

శా॥ ఆజి ప్రక్రమ దుర్విషహ్యమగు సైన్యాటోప మేపారువాఁ
డై జస్వంతుఁడు తన్నెదుర్చు శివసైన్యవ్యూహమున్ దోలి, నే
తాజీపాల్కరు నోడఁగొట్టుచు, సయిస్తాఖానుఁడున్నట్టి పూ
నాఁ జేరంజని వారితోఁ గలిసి సన్నాహంబుఁ బెంచెన్ వడిన్ ॥ 10

ఉ॥ మొగలు సైన్య మిట్లు చలమున్ గొని దేశముఁ బట్టుచుండఁ, బూ
ర్వాగతమౌ బిజాపుర మహాహవమున్ ముగియించుదాఁకఁగా
లాఁగి, శివప్రభుం డిపు డుపాగతిసంధిబలీయుఁడై తదు
ద్యోగ మడంప నాప్తతతితోఁ గరణీయము వల్కె నీగతిన్॥ 11

సీ॥ # "మును తండ్రి చెలిబావుననువున షాజహా
నుని చెల్మిఁ గోరఁగా ననుమతించి
యంతలో నస్వస్థుఁడయ్యె నాతం: డంత
నౌరంగ జేబున కట్లె వార్త
పంపితి: 'నౌఁగాక" యని యప్పటికి నొప్పు
కొని, సార్వభౌముఁడౌ వెనుక నతఁడు
మే మీ బిజాపురం బీమెయిఁబోరుచోఁ –
దఱివేచి మాపైకి దండుఁబపె;

తే॥ నతఁడె మాటను దప్పినాఁ డనెడుదాఁకఁ
దలఁగియుండఁగా మన ప్రాంతములను బట్టెఁ;
దానుదానుగాఁ బైపడి తఱుమునప్పు
డెంతవఱకని సైరింతు మిట్లు మనము॥ 12

మ॥ బలవంతుండగు వానితోఁ బగ యాసంభావ్యంబుగా నెంచి సం
ధిల నే నుంటయుఁ జేతగానితనమౌ తీరయ్యె : నీ రీతి నా
కలఘుశ్రేయము గూర్పనెంచి విధియో యౌరంగజేబో నన్నుఁ
బలవంతంబుగఁ బోరలాఁగిరనియే భావింతు నిప్పట్టునన్ ॥ 13

శా॥ ఊర్ణుంబేరును లేనినాటఁ బ్రబల ప్రోద్యన్మహారాష్ట్ర రా
జ్యారంభంబును జేసి పెంచు జగదేకారాధ్య శ్రీదేవి హుం
కారధ్వస్త సమస్త శాత్రవ మదోగ్రవ్యగ్రతన్ బేర్చి తా
నై రక్షారతినుండ, నా కొకయసాధ్యంబంచు రా నేర్చు నే!॥ 14

ఉ॥ కావున దైవశాసనముగా నిజధర్మముగా విపన్న లో
కావన దీక్షగాఁ దలఁచి, హైందవభూమి నుదూఢ కంటకా
భావముఁ జేయనెంచితి; నభంగతరంగ విహార వీరపూ
జావిధి నిందు నాకుఁగల సర్వబలంబుల ధారవోసెదన్'॥ 15

Pages 102 &103 M.G. RANADE.

ఉ॥ చేయcగరాని సాహసముc జేయుచు మోయcగలేని భారముల్
మోయుట కూడదైన, నిటుపూన్చి భవానియె మమ్ము ముందుకుల్ ద్రో
యుచునుండ, మాకుcగొలcదుల్ గొలువల్ బనియేమి? యిందునన్
నాయక భూమికల్ గొనుట నావిధి: రాcగలయంత వచ్చెడిన్॥ 16

ఉ॥ వచ్చెడు దానిలో గెలుపువచ్చుట దైవముకార్య:మోటమిన్
ద్రచ్చుటొవిచ్చుటో వెలికిcదార్చుటొ మార్చుటొనాప్రయత్న: మీ
వచ్చేదు వైరులల్ దఱిమి వ్రచ్చుచు, బచ్చెనపూత్ర బొమ్మలై
ఱిచ్చువడల్ గలంప కదరింపక యూరక తీఱిపోదు రే? ॥ 17

చ॥ మన కెదురెక్కి యడ్డుపడి మార్కొ నువాc డొకసార్వభౌముc, డే
పున భరతోర్వియెల్ల నొకపుక్కిట మ్రింగc దలంచువాcడు, వం
చనయు బలంబు తెంపు పెనుసాధనము ల్వఱగించి కార్యముల్
గొను హఠవాది : వాని మఱుcగుల్ గొనc జాలునే సాధుమార్గముల్॥ 18

చ॥ కదచినపోరులల్ దొడరు కైవడి గా దవురంగజేబు పై
కదరుట: యైంద్రజాలికు నుపాయముల్ గొని వానియెత్తుల్
బడలువడంగ నెట్టి, కనుపాపలcదీసెడు నేర్పు నోర్పుc దెం
పుడుగక మించి, యీకరుల నోదమునల్ గుదియింపcగావలెన్ ॥ 19

చ॥ విమతులతీరు లిట్లు వినిపించితినైన జయంబుగాంచు ట
శ్రమ : మవురంగజేబు సడిసన్నల గద్దియమీcదనుండి తం
త్రముcగొనుc గాని, వానిసరదారుcడు వార్వము కత్తి గూడ రా
క్కమునకు దక్కుc : దక్కిచనుcగా కవి ప్రాణము కోరువెట్టునే? ॥ 20

ఉ॥ చేవలుదీఱి వైరులను జీల్చుబలంబులు పెక్కులుండ, నే
నై వెడలింపకున్నc దమకై రణతాండవమాడు వీర సే
నావిభు లిందఱుండc, గలన్ గెలిపింప భవానియుండ నీ
యావను లెంత! నిర్భయులమై వెడలింతము దండయాత్రలన్"॥ 21

చ॥ అని శివరాజు మొగలుల యాగదముర్ బల ముగ్గడించి, దా
ని నడcపకున్న రాcగలుగు నేcటివి పర్యయముర్ వచించి, మా
ర్గానునెడc జేయనైన తెఱcగుల్ మఱcగుల్ వివరించి, ధీరత్
జనెc బరివారముల్ గొలువc జయ్యన సింహగడంబుc జేరcగ॥ 22

❦ సయిస్తాఖానుపై శివాజీ విజృంభణము ❦

ఉ॥ అచ్చటc గొంతయాcగి, పునహోపురమందు సయిస్త ఖాను శ్రీ
రచ్చముగా నెఱుంగుటకునై తగుచారులc బంపి, యొండుచోc
బుచ్చిన వీరయోధులc జమూపతుర్ల బిలిపించి, యందఱున్
వచ్చినమీదc జేయగలవైఖరి శ్రీశివుc డిట్లు వాకొనెన్॥ 23

మ॥ "మనపైకిన్ బలమెత్తి వచ్చిన మహామాయావి యౌరంగజే
బునకుc నెయ్యపు మేనమామ, బలితంపుందొడ్డసేనాని, ద
క్కనుకున్ నేత, సయిస్త ఖానుc : దతc డుగ్రస్ఫూర్తిc బోరాడ కా
పునహోపట్టణ 'దత్త పుత్రుc' డయి, కాcపున్ మేపుc గ్రైసేసెడిన్ ॥ 24

తే॥ లక్షబలc గంబు దన కంగరక్షగాcగ
వెడలిన సయిస్తఖా నొక్క యడుగు దాcట,
కంతిపురి దాcగికొనియుండె: నతనితీరు
కడువిచిత్రమై హృదయగద్గదికc దెలుపు॥ 25

సీ॥ సర్వతో భద్ర రక్షా దీక్షc బురములో
నన్యులు చొరకుండ నాజ్ఞపెట్టి,
'ప్రజల నెవ్వండైన బయటికిcబోcగూడ,
దాయుధం బంటరా' దనుచుc జాటి,
తన లక్ష సేన చుట్టును గాచియుండంగ
వెలి గుడారమ్ముల విడియcజేసి,
పది వేలబలము తోడ్పడ శివాపురి త్రోవ
జస్వంత సింగు రక్షకునిc జేసి,

తే॥ ఖానుఁ డిటు వానకాలంబుఁ గడుపుకొనుచు
నుండెఁ బునహోపురంబున: నులికి యిట్లు
కాపుగడఁ బెట్టు నవ్వాని కడుపులోనఁ
దెరలుచున్నది కొండంత పిఱికితనము॥ 26

చ॥ ఇది యిటులుండ, వాని కెదురెక్కు చు నాలము సేఁతకంటే నా
బెదరిన వాని నొక్క జడిపింపున డీల్పడఁ జేయు టొప్పు; నీ
కుదిరిక సేయరాని దనుకోఁ బని లేదు: నిసర్గధీరతా
స్పద హృదయంబు లందుకోనఁజాలని భౌతిక సిద్ధి యున్నదే!॥ 27

ఉ॥ అర్ధమ రేయిఁ జొచ్చి, పునహోపురి ఖాను ని మేడ తల్పులన్
బ్రద్దలు సేసి, మైమఱుపువట్టిన యాతని వెన్ను దట్టుచున్
నిద్దుర లేపి, వీర గణనీయ పథంబున హత్తికొంద : మీ
సద్దున లక్ష సైన్యములఁ జంపక యంతటిసిద్ధి చేకురున్॥ 28

ఉ॥ ఔ – నిది యెుక్క సాహసమయైనను, గొందఱు మెచ్చుతీరు కా
దైన, భవానియాజ్ఞ యిటులైనది: ఖానుని సర్వశక్తి సం
ధానముగూడ నొక్క యడిదంబునఁ గోసి యపూర్వసాహస
శ్రీ నెసఁగింత: మిట్టు లొనరింతము చేయఁగలట్టి కార్యమున్॥ 29

కు॥ మన కొక యామడదూరము
పునహోపుర – మందుఁ జేరఁబోవఁగఁ 'గాత్రజ్'
కనుమలదారి, శివాపుర
మునఁ జనుదారియును రెండు ముఖ్యము; లందున్॥ 30

ఉ॥ పూని శివాపురమ్ముపయిఁ బోవుపథంబున నొక్క రాత్రియం
దే నటు తానజీప్రభుతు లిర్వదియేవురఁ గొంచునేగి, యా
ఖానుని మేడలెక్కి యొసకంబున నాతని నిద్రలేపి సం
ధానముఁ దీర్తు : నప్డు పయిడారుల మీ రిటు తోడ్పడన్ వలెన్॥ 31

సీ॥ * కాత్రజు కనుమమార్గమున నేతాజి సే
నలతోడ'గొండగుట్టలను డాఁగి,
కొమ్మల కాఁబోతుకొమ్ముల కందందు
మెలపుమై నూనె గుడ్డలను జుట్టి,
యటఁ బొంచియుండి, యిచ్చటఁ 'బునాపురి' నేము
వినుచు శృంగరవంబు విన్న వెంట,
నన్ని గుడ్డల కొక్క యదన నిప్పంటించి
పెనుతూర్యములు మ్రోయ వెడలవలయు;

తే॥ మ మ్మనుసరింపుచు, శివాపురమ్ముత్రోవ
నొక్క మైలుదూరంబునందుండి పొంచి,
పింగళేపంతు మాజాడ వేగు దెలిసి
సమయహితభంగిఁ దోడ్పాటు సలుపవలయు ॥ 32

చ॥ తక్కిన నాటకాంగముల దండడియెల్లను మేము ఖానుతో
నక్కడఁ జూచికొందు" మనియాడుచుఁ, దత్పునహాపురంబునం
దొక్కని కాప్తమిత్రున కెదోయొక రీతి రహస్యమంపుచుఁ
రొక్కములిచ్చి, కార్య మనురూపము సేయఁగ వాని లోఁ గొనెఁ॥ 33

ఉ॥ * వాఁడును బెండ్లికార్యము నెపమ్మున బంధులఁ గూడి మెర్వడిఁ
వాడలవెంటఁబోవు నలవాటున కుత్తరువీయ ఖానునిఁ
వేఁడుచు సమ్మతిఁ గొనుచు, వేగ రహస్యములంపె "నిట్టి లీ
నాఁ డగుఁ గార్య" మంచు శివనాథున : కంత నతండు పొంగుచుఁ॥ 34

ఉ॥ మున్ను వచించినట్టు లెటుపోఁదగువారల నట్టులంపి, తా
నన్నిట జాగరూకుఁడయి, యర్హ విధంబున మాఱు వేసముల్
గొన్న నిజానుయోధులను గొంచు నెకాయకివచ్చి, చీఁకటుల్
కన్నులుగుట్టు వేళ సరిగాఁ దటిసెఁ మొగలాయి పాళెముఁ॥ 35

* పుట 131, 132 "శ్రీ శ్రీ వారి చరిత్రము" వి. లక్ష్మణరావు.

తే॥ భటులు దానును మోగలుభటులయట్లు
వేసములుమార్చి, జంకును వెఱపులేక
వైరిసంకేత మెఱిఁగినవాఁడువోలె
నడిచెఁ ద న్నివేశముల వెంబడి శివుండు ॥ 36

ఉ॥ 'మీ రెవ' రన్న– 'మీరెవరొ మే మలవారె' యటంచు, 'నెందు కీ
దారుల వత్తు' రన్న – 'సరదారుల యుత్తరు' వంచు, నిద్దుర౯
గూరినవారిఁ దట్టి 'యిటుకూడునె మేల్కొనుఁ' డంచు, ధీరుఁడై
వైరుల హెచ్చరింపుచు శివప్రభుఁ డేగెఁ బురమ్ములోనికి౯॥ 37

ఉ॥ చిన్న తనంబునుండి పరిశీలన సేసినయూర సందుల౯
గన్నపుదారుల౯ దెలియఁగాన శివప్రభుఁడు౯ భటాళితో
నన్నియు దాఁటి, యొక్కట మహావిభవంబున సాగు మెర్వడి౯
బన్నుగఁజొచ్చి, 'యచ్చముగ బందుగుఁడై' చనె వారివెంబడి౯ ॥ 38

సీ॥ వివిధ వాద్యములఁ బాటవముఁ జూపెడివారి
'నౌ – సెబా' సని మెచ్చులాడియాడి,
చతుర నాట్యకళా ప్రసక్తి వొల్చెడు చోట
నుప్పొంగినటు తలయూఁచియూఁచి,
పనివాండ్ర గదిమి 'యీపని – యాపని' యటంచుఁ
దన పెత్తనము వెంటఁ జొనిపి చొనిపి,
యిరువైపు చుట్టంబు లెవరైన వారితో
ననువుగా మేలంబు లాడియాడి,

తే॥ వారిచుట్టముగా వీరు – వీరిచుట్ట
మనుచు వారును దగిన మర్యాద సలుప,
నన్ని కార్యముల్ దనవిగా నరసికొనుచు
నడిచె మెఱవడి శివుఁడు ఘంటాపథముల ॥ 39

ఉ॥ ఇంతటిలో ఘనాఘనము లేచి వడిఁ బెను వాన మూసె; ను
ద్భ్రాంతి జనంబు లెవ్వరికి వారుగఁ బోయిరి; దీపపంక్తి వో
ధ్వాంతము నిండె; ద్వారపరిపాలకు లాజడి నిల్వలేక స్థా
నాంతర మేగి; రంత ముదమంది శివాజి భటాళిఁ గూడుచున్॥ 40

సీ॥ # తన తొంటి భవనమందున ఖాను వసియించు
టరసి తన్నిర్మాణ మెఱుఁగుఁగాన
వెనువైపు వంటయింటినిఁ జేరు దారి గో
డలు దూఁకి పాకమంటపముఁ జేరె;
నపుడు 'రంజాన్' పండుగౌట నానడు రేయి
వండుచు బానసీం డ్రుండి రచట,
నొకని కిర్వురుగాఁగ నొడిసి యవ్వారలఁ
గిక్కురుమనకుండఁ గ్రుక్కి చంపి,

తే॥ ఖాను మేడకుఁ బోవు మార్గమున కడ్డు
గోడ యిటుకలు మెల్లఁగా నూడఁదీసి,
లోని పటకుడ్యములఁ జీల్చి, ఖానుపడక
గదిని భటులతో శివుఁడు సాక్షాత్కరించె ॥ 41

ఉ॥ "ఖానుమహాప్రభూ! యెదియొగట్టిగఁ జప్పుడు, దొంగ లేమొ, మీ
యాన" యటంచు నొక్కభటుఁడాడఁగ, ఖానుఁడు కోపగించి, "పో
రా! నెఱనిద్దురం జెఱచి అచ్చయొనర్పకు" మన్న, నింతలో
ఖానుని రాణివాసము గకావిక లేచి శివాజిఁ గన్గొనెన్ ॥ 42

It was Ramzan. Some cooks were despatched by the Marathas without the least noise being made. The wall dividing the outer kitchen had a small door in it, but the opening had been closed with brick and mud ... The Marathas began to take out the bricks and make an opening there. Hacking a way through them (screen-wall after screen-wall in the harem). Shivaji reached the very bed-room of the Khan.

Page 100. J. N. SARKAR

చ॥ "ఇకం దడంబాటు కూడ" దని యెంచి శివాజి భవానిఖడ్గ మిం
చుక జళిపించి "లెమ్ము, కనుసోగల విప్పుము, ఖానుజీ! భయా
నకమగు రాత్రి - దొమ్మిగ రణమ్మగు రంగము - మేడలెక్కి హరి
తకు లిదెవచ్చి, రింకనయినన్ నయనమ్ముల విప్పంగూడదో? ॥ 43

చ॥ ఘనుండవురంగజేబు మొనగాండవటంచు బలమ్ములిచ్చి ని
న్నునిపె శివాజి నొంపం: బునహాపురిమేడల నాండు వాండ్రతోం
బెనగుచుం బ్రొద్దుపుత్తువు, వివేక మొకో యిది? యిట్టివానికిన్
బనుపడునే శివప్రభునింబట్టంగం, బ్రాణముంబట్టి నిల్వంగన్ ॥ 44

ఉ॥ వ్రాసితి వుత్తరంబును శివప్రభుం 'గోంతియుం' 'గొండయెల్క' గాం-
జేసి, ప్రగల్భముల్వదరి చేతను వాతను గాని కోంతలన్
గోసితి; వన్నిటిన్ దడవి, గుత్తపుటుత్తర మీయ నిందు వేం
చేసితి; రోసమున్న దయసేయు, మొకొక్క టి యప్పగించెదన్ ॥ 45

ఉ॥ ఓ యవి వేకుండా! యెఱుంగవో? యిది కొంకణపీఠభూమి - స
హ్యాయత కూట కానన గుహా సుదురాసద; మిందు మావళే
బోయ - మరాట సింగముల పొత్తున శూరతమేసి; రిట్టి సే
నాయుతుండౌ శివప్రభుం గొనన్ జనం గుత్తుక గాలమంటదే? ॥ 46

ఉ॥ కూటికి గుడ్డకై పరుల కొల్వునం బ్రాణములమ్ము నీ చమూ
కోటుల శత్రుఖడ్గములకున్ బలివెట్టుచు, మీరు మేడలన్
బోటుల ప్రక్కలంటి గెలుపుంగొన నెంచెద; రి ట్లనాథ హృ
త్కోటర రక్త పూరములం గొల్పు విభుత్వము నోర్వవచ్చు నే? ॥ 47

చ॥ బడుగుబలంబు నాపదకుం బాపుచు, బన్న సరంబుకొల్పి గుం
డెడపినభంగి నిన్నుం బొలియింపంగ నీనిశి నిట్లు వచ్చి పైం
బడితి; నిజాంగనాజనముం బాసి, కటారును గేలంబట్టి వె
ల్వడు; మిటు సేయ నీబలములక్షయు హాయిగ నిద్రవోయెడున్॥ 48

ఉ॥ ఇప్పటి నిన్ను - నన్ను- రణ -మింతయుఁ బాదుషహా యెఱింగి, తా
నెప్పటికైన మాపయికి నిట్టిరుఁ బంపకయుండుఁగాక; లే
కప్పటి కంపెఁ బో కదియు నాతఁడె మమ్ము నెఱుంగుఁ గాక, రా
వప్ప! భవాని పేరఁ బునహాపురికిఁ బొలిఁజల్లిపోయెదన్"॥ 49

చ॥ అను శివరాజు వేఁడి నుడులట్ల తళత్తళలీను కత్తులన్
గని భయమంది : # ఖానుకులకాంతలు చప్పున దీప మార్పి; రం
గనలమఱుంగునన్ జుణిఁగె ఖానుఁడు; కార్యము దప్పునంచుఁ బై
కొని, శివయోధు లా శయనకూటము నెల్ల సడించి రేపునన్ ॥ 50

ఉ॥ చీకటికొట్టులోఁ, బదరు చేతులఁ గాళులఁ గీల గొంతులన్
గేకలు వెట్టి మూఁగుచుఁ దెగించి పెనంగెదు నాఁడువాండ్రలో
నాకులచాటుపండు తెఱఁగౌ మనఖానుని వెల్వరింపఁ, బె
ల్లాకులమయ్యె మేడగదియంతయుఁ దేనియఁబట్టు చందమై ॥ 51

చ॥ "అతివలజోలిఁ బోకుఁ, డెటులైనను ఖానునిఁ బట్టుఁ" డంచు భూ
పతి యనఁ, దధ్భటుల్ గదియఁబట్టిరి; 'డాఁగురుమూఁతలాడినన్
గతిచెడు' నంచుఁ దెంపుఁ గొని, ఖాను గవాక్షమునెక్కి దూఁకె; వాఁ
డు తొలఁగునంతలోనే# శివుఁడున్ గరవాలము వైచె వానిపైన్ ॥ 52

ఉ॥ ఆ కరవాలు వ్రేటు పడునంత కె ఖాను గవాక్షమున్ దిగన్
దూఁకుటఁ # జేతివ్రేళ్ళు తెగి తున్కలుగాఁ బడె; నంతఁ బ్రాణర
క్షాకృతి నేడనో సురిఁగె ఖానుఁడు; వాని సడింప నల్గడన్
బ్రాఁకిరి శైవయోధులు; విపన్నత గొల్లున నేడ్చి రంగనల్ ॥ 53

The Nawab utterly panic-striken put out the candles and lights and remained concealed among the women. The Raja (Shivaji) dealt a blow ... three fingers were struck off.

Page 42 SABHASAD

సీ॥ ఖానుకుమారుఁ దక్కడఁబ్రక్క గదినుండి
దిగ్భ్రాంతిచే నేగుదెంచె నటకు;
నతఁ డడ్డమౌట గార్యవిఘాతమని రేఁగి
తానాజి వానిమస్తకముఁ దునిమెఁ;
ద్రాటిపై దిగెడు సర్దారునొక్కని ఖానుఁ
డంచు నేసాజి ఖండించివైచె;
వారు వీ ర్కావలివారు సర్దారులు
గుంపులై, పెను గంద్రగోళమయ్యె;

తే॥ # నంత శివభూపుఁ డుచిత కార్యజ్ఞుఁడౌచు,
నాపదనుదెల్పు యుద్ధవాద్యముల గదికి
నేఁగి భటులచే వాని మ్రోయింపఁ జేయఁ,
గిఱ్ఱునఁ బురంబు బహుజనాకీర్ణమయ్యె ॥ 54

ఉ॥ * "దొంగలు! శాత్రవుల్ ! నగరుదోఁపిడి! హత్యలు! వారె! వీరె! యీ
భంగినిఁబోయి" రం చఱచి పర్విడు వారలఁగూడి, తామునున్
"దొంగలు! శాత్రవుల్! నగరుదోఁపిడి! హత్యలు! రండు! పట్టుఁ! డీ
భంగినిఁ జూతు రే?" మనుచుఁ బర్విడి రాశివుఁడున్ శివానుగుల్॥ 55

మ॥ తన సంకేతమురీతిగా శివుఁడు తద్దన్ గొమ్ము లూఁదింపుచున్,
దన కై వేచిన పింగిళే సచివుతోఁ దా సింహదుర్గమ్ముకున్
జనె; నేతాజియు నూనెగుడ్డలసుడిన్ జాల్దివ్వటీలెత్తి, బో
రవ వాద్యమ్ములఁ గొల్పి, శ్రీశివుని డాయన్ బోయె సైన్యమ్ముతో॥ 56

They (the Marathas) entered the bandroom and ordered the bandsmen, as if from the Khan, to play.

Page 101 J. N. SARKAR

* The guardsmen cried enquiring, "Where is the enemy?". With them he (Shivaji) also ran forth shouting like them. "Where is the enemy?"

Page 42 SABHASAD

సీ॥ కాత్రజుకనుమమార్గమున వెళ్లెడు దివ్వ
టీల - మ్రోఁగెడు నగారాలఁ గాంచి,
వైరు లం దేగుచున్నారని తలఁచి, మో
గలుసైన్యనాథు లఖండబలముఁ
గొని వారి వెన్నాడి, కొండగుట్టలఁ జిమ్మ
చీఁకటి బిట్టు చీకాకుఁ గఱచి,
యది పెద్దమోసమౌటరసి, చప్పిడి మొగ
మ్ముల సయిస్తాఖానుఁ గలిసి; రంత

తే॥ నతఁడు రెట్టింపుటలు కచి చ్చలముకొనఁగ
"శివపతిని బొగ్గు బూదిగాఁ జేసిగాక
విడువరా" దం చపుడ సింహగడము పైకిఁ
బ్రబల చతురంగవాహినిఁ బనుపు సేసె॥ 57

చ॥ 'ఇది యిటు లౌ' నటంచు మునుపే తలపోసి, రణార్ణ వస్తుసం
పద సకలమ్ము కోటపయి భద్రముగానిడి, మొగ్గరమ్ములన్
బదిలము సేసి డీకొని శివప్రభుఁ డుండెటీ మొగల్బలంబు లే
పుదనర దూఁకి, సింహగడముం దరియంచులఁ దాఁకి పైకొనెన్ ॥58

ఉ॥ మచ్చరమెక్కి కాపుగడమార్గము లెంచక వైరు లందఱున్
వచ్చెడుదాఁకఁ బొంచియు, శివప్రభుఁ డున్నటులే హఠాత్తుగా
నచ్చటికోట లెక్కి, నిశితాంబక వృష్టి పిరంగిగుండ్లకా
ర్చిచ్చునుఁ గ్రాఁగునూనిలచిత్తడియున్ గురియించె వారిపై ॥ 59

శా॥ చక్కన్ దూయుచు బాణముల్ మెయిసహస్రచ్ఛిద్రముల్ సేయ, నం
దుక్కై సీసపు గుండ్లు చిచ్చుమిసి యాయుర్వాయువుల్ దీయ, నే
ప్రక్కన్ నూనియ మంటలన్ గమలి బొబ్బల్ బుగ్గలై యంగముల్
స్రుక్కన్, మొగలు సేన లిట్లుచెడి యచ్చోవిచ్చె నల్వైపులన్॥ 60

శా॥ అంతర్ భ్రాంతములందుఁ బొంచుకొని సైన్యాధీశ్వరుల్, పింగళే
పంతుం డొక్కటఁ - బాల్క రుండొకట నిర్వైపుం బలం బెత్తి యు
ద్భ్రాంత శ్రాంతుల వైరులం దఱిమి నొంపర్ జంప దిక్కేది ప్రా
ణాంతాపత్పరభూతమై మొగలు సైన్యం బేఁగఁ బూనాఁ జొర్ర ॥ 61

మ॥ తన సైన్యంబు పరాస్తమై, తన ప్రయత్నం బిట్లు విధ్వస్తమై,
తనయుండర్ బనికత్తెలుర్ సతులు సర్దారుండునుం గూలి, కూ
లిన వ్రేళ్ళర్ దలకూలినట్లుపగత క్లేశుండునౌ ఖాను దా
పునఁ గొల్వై యుపచారముల్ వలికి రాపుల్ బంధు లుద్యోగులుర్॥ 62

తే॥ అంద తేతెంచి యుచిత వాక్యముల నూఱ
డించుచున్నను, జస్వంతుఁ డించుకంత
యాలసించుటఁ దలఁచి, మున్నంటియున్న
యీసు ముడివైచె నిటుల సయిస్త ఖాను ॥ 63

సీ॥ 'తఱి వేచి కొలిచి యందఱు విచారింప నా
తఁడు కొంతతడ వేలతడసె' ననుచు,
'శివరాజుఁ దఱిమి శిక్షింపఁ దానేగక
తనబలంబే యేల పనిచె' ననుచుఁ,
'బదివేలబలముతోఁ బొదివి తానుండుత్రో
వనె వైరి యెటు దాఁటివచ్చె' ననుచుఁ,
'దమ హైందవాభిమానముఁ జూపి యొళవిచ్చి
శివు రేఁపి మనల భంజించె' ననుచు,

తే॥ సాటిసరదారుఁడైన జస్వంతసింగుఁ
దప్పుఁదలఁచి, యాతని పైనఁ దప్పుమోపి,
యెల్లసంగతు లపుడు సయిస్త ఖాను
పాదుషాగారి కటు విన్నపమును బంపె ॥ 64

ఉ॥ "ఈ పునహోపురిఁ నిలుతుమే నిఁకమీఁద శివప్రభుండు ప్రా
ణాపద సేయకే విడువఁ" డం చడలెత్తి, సయస్త ఖాను పూ
నాపురినిల్పి కార్యముగొనఁ జసవంతు వచించి, యాత్మర
క్షాపరుఁడౌచు నేఁగెఁ దన సైన్యముతో నవురంగ బాదుకుఁ ॥ 65

చ॥ జరిగిన కార్యమందు శివు సాహస నిర్భర ధైర్య శౌర్య ధీ
పరిణతిఁ గాంచి, "దైవబలపాకము తో నవతీర్ణుడౌ మహా
పురుషుఁడితం "డటంచు జనముల్ హృదయమ్ములు విచ్చ; రొండిపా
టరసి ప్రతిక్రియా రహితుఁడై జసవంతుఁడు నిల్చె నచ్చటఁ ॥ 66

❦ సూరతు ముట్టడి ❦

చ॥ * తన యదలింపునఁ మొగలుదండులునుఁ సరదార్లు భీతులై
మినుకుట - లోకమెల్లఁ దను మెచ్చుటఁ జూచి, శివప్రభుండు చే
సిన పనికంటె నొండొక విచిత్రము సాహసముం బొనర్చి లోఁ
గిన యరులఁ మతింత యణఁగింపఁ దలంచి, హితాళిఁ గూడుచుఁ॥ 67

మ॥ * కొలువై యిట్లువచించె, "శత్రులిపుడే కోల్కొంచురాఁజాల రిం
దుల, కేతెంచినఁగూడఁ దొంటివలెఁ జిందుల్ ద్రొక్కలే; రింతలో
బలముఁ దెంపు వెలుంగ నొండొక రసాభాసంబుఁ గావింత: మీ
మెలపుంజూపి బలాఢ్యులౌరిపులకల్మిన్ గొంత కొన్నట్లగున్ ॥ 68

---

* He had gained an immense moral advantage by his nocturnal assault on Shaistakhan's residence ... ... and he intended to pursue it with unrelenting resolution ... ... the financial prospects of such an enterprise, no doubt, proved a great inducement, but money was not the only incentive under which Shivaji acted. He wanted to strike terror into the heart of the enemy subjects.

P. 32 Cosme-da-Guards

తే॥ ఎదురెదురుయుద్ధముల మాని, యిందునందు
నింద్రజిత్తుపోరాటలే యెత్త వలయు;
దీన మనపైనిఁ బ్రజ లభిమాన మెంచి
యరులతర మెంచి వారిపైఁ దిరుగవలయు ॥ 69

ఉ॥ దక్షిణ పీఠ భూమి మన తావు, జనుల్ మన వారు; వీరి ని
ష్పాక్షిక సానుభూతి మనపై సహజమ్ముగ నుండు 'బీజపూర్'
దక్షిత నాఁగియున్న మనదర్పము దేశహితానురక్తి ప్ర
త్యక్షమ వారి కౌట మన యత్నముఁ దప్పఁ దలంప రీజనుల్ ॥ 70

చ॥ ప్రజలకునై ప్రజాబలముపట్టుగ సాగు విభుత్వ మెప్పుడుర్
విజయముఁ గాంచు; స్వార్థపరవృతిఁ జలంబు బలంబు చూపు భూ
భుజుఁ డతి చార దుష్ఫలితముల్ గను, నేఁ దవురంగ జేబు ది
గ్విజయములట్టివై యుడుకుఁ బెంచి, ప్రజాహృదయమ్ము నేర్చెదుర్॥ 71

ఉ॥ నొచ్చియు దక్షిణావనిజనుల్ బలవత్ప్రభు నాఁగలేక, తో
డిచ్చెడువాఁడు లేకణఁగి యీగతి నుండిరి: వారి రేపుచుర్
జిచ్చు గదల్చి శాత్రవులఁ జెండితిమేని జనుల్ దమంతఁ బై
పెచ్చు పరాక్రమింతుబీ రిటు వీఁగి యరాతిబలంబు పెంపఱుర్ ॥

ఉ॥ మొగలురాజ్య మిందు సడిముట్టి కలంచుచు, నస్మదుద్యమం
బాఁగెడు వైరుల్ దఱుములాడి తెమల్చుద: మిట్టి మా మహో
ద్యోగ మెదుర్పలేని - తమునోమఁగఁజాలని పాదుషాహిపై
నోగు మదిర్ దలంచి, మనయున్నతి కొఁదలవంతు రీ ప్రజల్ ॥ 73

చ॥ ఇటు బలహీనుఁడౌచు యవనేంద్రుఁడు నివ్వెఱ నిల్వఁ; గాని యు
ద్భటుఁడగువీని కై ప్రజల దందడి గొల్పుట తప్పు; దిట్లుసే
యుట యొక రాజనీతి: యిదియుర్ యవ నేంద్రులు నేర్పి; రైనఁ బై
కటుతయు లోనిమార్దవముగా జళిపింతము చంద్రహాసముల్ ॥ 74

ఉ॥ ఇంతకుఁ గంటిలో నలుసు నీఁగఁ దలంచినఁ దప్ప వొత్తిడుల్
గొంతకుఁగొంతయైనఁ గనుగ్రుడ్డున; కూరకయున్న నొర్మి ని
ద్రింతుమె? శస్త్రమున్ జొనిపితీసిన - నూఁదిన - నెట్టులైనఁ గా
ర్యాంతమునందు నిండుకనులొ నగుమోములఁ గన్నఁజాలదే! ॥ 75

ఉ॥ కావున దండయాత్ర లెసగన్, దొలి సూరతుఁ గొల్లకొట్టి యా
పై వెడలింత; మాపుర మపార ధనమ్ముల కాటపట్టు, డి
ల్లీ విభు రాజ్యలక్ష్మికిఁ జలింపని యాయువు పట్టు: దూరపుం
దీవులవారు నాకవిదేశవణిక్కు ల అచ్చు పట్టగున్ ॥ 76

ఉ॥ పూనిక మీఱ మొగలు విభుత్వపు రక్షణ యున్న, దుర్బలం
బైనదిబీ వర్తకుల్ పలువురై - యెవరంతకువార లాత్మ ర
క్షా మో నిరతిన్ మెలంగుదురుగాన సుసాధము కార్య; మందు సు
శ్రీ సరిగొంచు, మించినయరి ప్రభుతన్ జడిపించినట్లగున్ ॥ 77

చ॥ అనుటయుఁ బింగళేసచివుఁ "డౌ, నిదియున్ దగు రాజనీతి, హె
చ్చినరిపుకోటికో పణఁగఁ జేయఁగ వేఱొకదారి లేదు; లే
దని వెనుకాడుచో బ్రదికినంతకు బంధవిముక్తి లేదు: కా
వున మనధర్మ మేమఱక పోరుట మే" లన, సంతసింపుచున్॥ 78

తే॥ అల పరాసుల - నబిసీనియనుల గెల్వ
నను నిరువైపు సేనల ననుపుసేసి,
సురధపట్టణమర్మమ్ము లరయ, నాప్త
వరు "బహిస్సాయకుం" డనువానిఁ బంపి ॥ 79

చ॥ శివపతి కొంత సైన్యమును సింహగడమ్మునుగావ నిల్పి, శా
త్రవులను వేచియుండ సరదారులఁ గొందఱ కాజ్ఞవెట్టి, యు
క్కివులు చమూపతుల్ - యమునిఁ గెల్చిన నాలుగువేలసేన వెం
దవులఁగ, క్షేత్రరాజమగు 'నాసికఁ' జూచునెపమ్మునన్ జనె ॥ 80

చ॥ దినములు రెండుమూఁ డచట దేవునిఁ గొల్చినయట్లు - కార్యమూ
గానినటు లుండి, మున్ననుపుగూఢచరుం దరుదెంచి సంగతుల్
వినిచిన సంతసించి, యతివేలజవంబునఁ బోయి సైన్యముల్
గాని శివరాజు తత్పురము క్రోశయుగ మ్మను మేర డాయఁగన్ ॥ 81

చ॥ సురథపురమ్మునన్ జనులు సూచనగా శివరాజువచ్చుటే
ఱరసి భయమ్మునన్ బదరి, యచ్చట రక్షణలేమి నెంచి, కొం
దఱు ధనవస్తు వాహనసదార్థము లబ్బినయంతగొంచు, వే
పఱచిరి వేఱువేఱుగ; శివప్రభుఁ డంతన దానిఁ దత్పురిన్ ॥ 82

తే॥ 'బర్హణపురమ్ము' త్రోవనవచ్చి, యూరి
బయల నొండొక యుద్యాన వనమునందుఁ
బటగృహమ్మున విడిసి, తత్పట్టణంబు
నాల్గుగవఁకులఁ దనదు సైన్యముల నిలిపె ॥ 83

ఉ॥ * అంత శివప్రభుండు పురమందలి కొందఱు పెద్దలన్ - యశో
వంతుల - దాంతులన్ ద్రవిణవంతుల నండకుఁ బిల్వఁ బంచి, యే
కాంత మృదు ప్రియోచిత హితానునయోక్తుల భూతభావి సి
ద్ధాంతము దేశకాలవిహితమ్ముగఁ జూపుచు నిట్లు వాకొనెన్ ॥ 84

ఉ॥ "సోదరులార! నేఁడు పరిశుద్ధము భారతభూమి ధర్మర
క్షాదరశూన్యులున్ బలియురౌ పరరాజుల పాలనమ్మునన్
జేఁదును మేసి, లేవడిఁ గృశించి, యతంత్రత కట్టుసాఁచి, మ
ర్యాదకు దూరమై, పెను చెఱంబడి ప్రేలుట మీ రెఱుంగ రే! ॥ 85

---

* Shivaji had publicly announced that he had not come to do any personal harm to any of the native or foreign merchants in the city (Surat) ... ... He had invited the foremost citizens to attend his camp outside the city gates and settle the ransom there.

Page 241, N. S. Tarakhav.

ఉ॥ ఓర్చితి మింతకాల మిదియుర్జు బలహీనత యయ్యెఁ; నీవెతల్
దీర్చుట కెవ్వఁడైన నొక తెంపరి ముందుకురాఁడు; వచ్చెఁబో
కూర్చియుఁ దేర్చియుర్జు బలముకొల్పదు లోకము - ప్రక్క పోటుర్జు
మార్చు టికాని; యిట్టిక సుమాలమదెంతని యోర్వనయ్యెదుర్జు ॥ 86

ఉ॥ కావున నేఁ దెగించి బలగంబులఁ బెంచి యెదుర్చుచుంటిఁ బ్
త్రోవల; బీజపూర్విభుల తుందుడు కెపటెఁ, దత్సహాయులుర్జు
జేవఁదొఱంగి, రిప్పు డిబిసీనియనుల్ - మఱి పోర్చుగీసులుర్జు
లావణిపోయి; రొక్క మొగిలాయి విభుత్వము హుంకరించెదుర్జు ॥ 87

చ॥ ప్రబలతరంబు మోగలుల ప్రాభవ మిప్పుడు; దాని నాఁగ న
ల్పబలము చాల, దాఁగక తొలంగిన శ్రేయము లేదు గాన ని
ప్డు బహుళ సైన్యముల్ విపులముల్ ధనముల్ పటు సాధనంబుర్జు
నిబిడము సేయుచుంటి; గమనింపుచు మీరును దోడ్పుడఁ వలెఁ॥ 88

చ॥ కలదు బలంబు మిక్కుటముగా - రిపుర్జు బులివేఁటలాడుచుర్జు
గెలుపుఁ గొనంగ ; నెట్టిపనికిన్ ధనలక్ష్మి ప్రధానశక్తి; మీ
రలు సమయమ్మునెంచి, బవరమ్మునఁ గత్తినిఁబట్టకున్న దో
యిలి మునిఁగించి కల్మిగురియించిన సర్వముఁ జేసినట్లగున్॥ 89

ఉ॥ మీ రిడునాణె మొక్కొకఁ డమేయబలమ్మగు విష్ణుచక్రమై
వైరుల రూపుమాపు, మన పక్షమునం దమృతమ్ముపోయుఁ; గే
దారమునందుఁ జల్లు బలితమ్మగు విత్తనమ ట్లొకొక్కఁడున్
నూఱులు వేలు పండు; నిది నూల్కొన నే హలికుండ నయ్యెదఁ॥ 90

ఉ॥ దున్నెదఁ, బావనంబు వడిఁ దోలెద, విత్తెదఁ, గల్పుఁ బాపెదన్,
బన్నెదఁ గంచె, ప్రముచ్చుపసిఁ బట్టెదఁ బైరుల మేయకుండఁగాఁ,
దన్నెదఁ జోరులర్జు, ఫలముఁ దప్పక కోసెద; నిందుఁ బాపముర్జు
బున్నె మదేదియైన నెడఁవోవక పూనిక నిర్వహించెదఁ ॥ 91

తే॥ నాప్రయత్నము సర్వ హైందవ హితమ్ము
గా నెఱిఁగి తోడుపడువారిఁ గలసి కొందుఁ :
గాని వారల నెటులైనఁ గలిపికొందు -
నయభయమ్ములు కార్యవృంతములు చూవె! ॥ 92

ఉ॥ కావున మీరు సేయఁగల కార్యమునర్ హృదయమ్ములట్ల భాం
డావసథమ్ములర్ దెలిచి, యట్టులె మీ పలు కాదరించు స
ద్భావులఁ బ్రోత్సహింపుఁ; డటు తప్పిన వారలఁ దీర్చిదిద్ద సై
న్యావళి యున్నః దా కొలిమియం దొగి సాగెడు నెట్టిలోహముల్"॥ 93

సీ॥ * అనుచు, ధీరోద్ధతులైన సైన్యాధీశు
లను బిల్చి శివవిభుం డనియె నిట్లు,
"చనుఁడు మీ రీసాధుజనుల వెంబడి, వీర
లిప్పించుధనముల నిందుఁ జేర్పుఁ;
డటు పోనివారి కియ్యదనుఁ గార్యముఁ దెల్పి
నయభయసరణి ధనమ్ము గొనుఁడు;
ప్రతిఘటించెడు నెట్టిబలవంతు విడువకుఁ,
డతిలోభి దుశ్శీలు నడఁచి వేయుఁ;

తే॥ డనదలను బీదలను సాధుజనుల బహుకు
టుంబులను ధర్మపరుల దండుగకుఁ బాపుఁ;
డన్ని జాతుల పూలు కాయలును బండ్లు
పత్తి రియుఁ గోయుఁ; డిది మాతృ భాగ్యపూజ! ॥ 94

---

* The richest plunder never made him deviate from the rules he had laid down for its appropriation."

Page 238 JAMES GRANT DUFF

మ॥ అని యవ్వారలఁ బంపి, మొగలు విభుత్వాజ్ఞా బురాధ్యక్షుఁడౌ
'వినయత్ఖాను' న కంపె వార్త లిటు "లోయీ! మేము నీ జూడవ
చ్చిన నీ వించుక తొంగిచూడఁ జనదో? # చీఁకట్లు గోరాడు కా
ట్టునఁ గూర్చుంటివి కోటమూసికొని, తిట్టుం గొట్టు దూరమ్ముగా॥ 95

మ॥ $ హాయ సైన్యంబులఁ బాదుషాకొలకు మే మార్జించియున్నాము; త
ద్వ్యయముల్ దానె భరింప మున్నతఁడు వాగ్దానంబుఁ గావించె; సుం
తయు దానిఁ వినిపించుకోఁ డిపుడు, నీ దాక్షిణ్య మిట్లుండె; ని
ట్టియెడ మాపని మేము చూచుకొనుకంటె మార్గ మొందున్నదే?॥ 96

ఉ॥ కావున నిట్లు వచ్చితిమి, 'కా' దన కీ విపుడైన మాకు రాఁ
బోవుధనమ్ము గుప్తముగ మోయుచు నప్పనసేయు; మట్లుకా
దా! విడఁదీసి నీపురమునంతయు దండుగుపట్టుకొందు, సై
న్యావళిఁ బంపి కోశగృహమంతయుఁ బెల్లుగఁ గొల్లగొట్టెదన్॥ 97

తే॥ * అయిదువందలభటుల నీ కప్పగింపఁ,
దఱిమి వారల, వారిజీతములఁ దినుచు,
వారినోటను - బాదుషాగారికంట
దుమ్ముఁగొట్టితి; విపు డెందుఁ దూఱి చనెదు? ॥ 98

The Governor... ... retired into the fort with what he had of the greatest value.

P 178, "Life of the celebrated Sevagy" Cosme-da-Guarda

$ The Mughal Emperor had forced him (Shivaji) to keep a large army and he would force the Emperor to become its pay-master.

Page 241. N. S. TAKAKHAV.

* He used to draw from the Treasury the pay of 500 soldiers, but had so long appropriated the money without maintaining a proper force.

Page 107. J. N. SARKAR,

చ॥ దొరలమటంచు మాధరణిఁ ద్రొక్కి, యకార్యము లిట్లు సేయు మీ
పరువము నిల్వ: దీప్రజలు పాదుషహో నెదిరింతు: రేము కా
పరివలె వెంటనంటి తెగఁబట్టుచు దక్షిణ పీఠభూమి మీ
చరణము మోయనీ: మిది నిజమ్మని తెల్పుము పాదుషాహికిన్" ॥ 99

చ॥ అని తగుదూతలన్ బనిచి, యంతకుమున్న పురమ్ములోనికి
జనినభటాళి సేయఁగల సాధకముల్ గనుచుండె; నింతలో
ధన కనకాంబరాదులు నుదారమణీ రమణీయభూషలన్
గొని చనుదెంచి రాభటులు గుంపులు గట్టుచు వేఱు వేఱుగన్ ॥ 100

సీ॥ తాము వచ్చిన వస్తతతి యొండొకండుగా
నర్పించి వివరమ్ములాకునప్డు -
"మముఁజూచి సమ్మానించి యీ యమూ
ల్యధనంబు లర్పించి" రనుచుఁ గొంద,
"ఱిలుదూరి బెదరించి బలవంతపఱచి, యీ
ధనము రాఁబట్టినా" మనుచుఁ గొంద,
"ఱిటునటు పాఱి పోయెడువారిఁ బట్టి, క
ట్టినమూటలను గొంటి" మనుచుఁ గొంద,

తే॥ ఱొకట వాగ్వాద, మొకట నాయుధముఁగొనుట,
పాఁతఱలఁ బెల్లగించుట, బందిగొనుట,
యాదిగా నందుజరుగు కార్యక్రమంబు
వేఱువేఱ కొందఱుభటుల్ వినిచి రంత ॥ 101

మ॥ "పరదేశీయ వణిగ్వరాలాయము లీ ప్రాంతాన లేకున్కి నె
వ్వరు వారున్ మన కడ్డురాకునికి, స్వస్వస్థానముల్ గాచుచున్
బరివారమ్ముల నిల్పుకొంటఁ గని తద్వైరంబునన్ బోక, మి
మ్మరయన్ వచ్చితి నాజ్ఞ వేచి" యని సైన్యాధీశుఁడొక్కండనెన్॥102

మ॥ "ఇనయత్ఖానుఁడు కోటలో జుణిఁగె, నెంతేఁ గోట దుస్సాధ; మ్ముం
దున దానిం బెకలింపఁబోక, పురమందుం రాజకార్యాలయం
బని యెందున్నను దాని లోఁగొనుచు, నానానూన సామగ్రులుం
ధనముల్ దెచ్చితి" మంచుఁ బల్కె నొక సర్దారుండు సన్నాహియై॥ 103

మ॥ "జనులెల్లం గుములొందు ఖానునినివేశ స్థానముం జేరి 'యో
యిన యత్ఖానుఁడ! రమ్ము; మాకు దరిలేదే! పాదుషా గారి పా
లన మిట్లున్నదె! మిమ్ము నమ్మికొని కొల్లం బోతిమే!' యంచు నా
తనినో నాడి" రటంచుఁ బల్కెనొక సర్దారుండు సంతోషియై ॥ 104

తే॥ "యవనులమసీదు - లచటి క్రైస్తవులమంది
రములు - హైందవ దేవాలయములు చొరక,
పేదసాదుల నంటక వెడలునట్లు
నడిపితి బలంబు" లనె సైన్యనాథుఁ డొకఁడు ॥ 105

చ॥ జరిగిన కార్యమందుఁ దన సైన్యపతుల్ నడిపించుతీరు ని
బ్బరముగ నాలకింపుచు, శివప్రభుఁ డర్ష విధంబుసేఁత కా
దర ముఖముద్ర సూపి, బెడిదమ్ములు సేఁతకు ధిక్కరింపుచుం
సురథపురంబు ప్రాగ్విభవశూన్యముగా ముగియించె ముట్టడిం ॥ 106

చ॥ అయిదుదినమ్ము లిట్లు పురమంతయు దండుగుఁబట్టి, కోట్లకుం
బయిగ ధనమ్ముఁ గొట్టి, యరి పక్షములోఁకువ నారఁబట్టి, ని
ర్భయముగ సంచరించి శివరాజు బలమ్ము మరల్చె వీటికిం
బయనముదీర్చె-నాధనము బండ్లు కరుల్ హరు లెద్దు మోయఁగం॥ 107

ఉ॥ "ఇంతటఁ దీటిపోయెనని యెంచకుఁ, డీ మొగలాయిపొత్తు మీ
కెంతకుఁబాయ దంతవఱ కీయడియాలము తప్పదొట, వి
క్రాంతినిఁజూపి వీరియధికారముఁ బాపుఁ" డటంచు నూరిలో
నంతటఁ జాటఁబంచి, చనె నాతఁడు రాయగడమ్ముఁ జేరఁగం॥ 108

ఆ॥ మనసు చిన్నవోయి మఱుఁగుచు, నవురంగ
బాదులోన నులికిపడు సయిస్త
ఖానుఁ డింత యెఱిఁగి సేనలఁ బంపె శా
త్రవులు తెలిచియున్న తలుపు మూయ ॥ 109

ఉ॥ చారులు దెల్పఁగా జరుగుసంగతులెల్ల నెఱింగి, పాదుషా
గారు $ "సయిస్త ఖానుఁడధికారము చాలని వాఁ" డటంచు ని
ర్ధారణ సేసి, ధీరు యువరాజుఁ గుమారు 'ముజంప్రభుఁ' సుబే
దారునిఁజేసి పంపెఁ ద్వరితమ్ముగ దక్షిణ పీఠభూమికిన్ ॥ 110

తే॥ ప్రబలతరుఁడౌ శివాజి ధూర్త త నడంపఁ
జాలని సయిస్తఖాను బెంగాలు సీమఁ
జేరఁగాఁ బంపి, జస్వంతసింగు నందె
నిలిపి, యువరాజునకుఁ దోడు సలుపుకొఱకు ॥ 111

ఉ॥ "దక్కను రాజ్యమున్ మనకు దక్కఁగనీని శివాజి నెట్టు లేఁ
ద్రొక్కు" మటంచుఁ దండ్రితనతో ననియుండ, ముజంప్రభుండు దా
నక్కడఁ జేరి వేఁడుకల నాటలఁ బాటల వేటలన్ గదున్
జొక్కుచునుండె; భోగవివశుల్ నిజధర్మము నిర్వహింతురే! ॥ 112

శ్రీ షాజీ మరణము - శివాజీ విచారము శ్రీ

చ॥ సురథపురంబు కొల్లగొని శూరుఁడు శ్రీశివరాజు వేగ 'రా
యరిగడ' మందుఁ జేరుసమయమ్మున కొండొకవార్త వచ్చె "భూ
వరుఁడు షహాజి వేఁటనడుపన్ జని వచ్చుచుఁ ద్రోవఁ 'బేదనూర్'
పురికడఁ దేజినుండిపడిపోయి గతించె" నటంచుఁ దీవ్ర మై ॥ 113

$ The Emperor heard of the disaster ... and ascribed it to the Viceroy's negligence and incapacity, P. 104. J. N. SARKAR

చ॥ పిడుగునుబోని యానుడి చెవిన్ బడఁగా శివరాజు ఖిన్నుఁడై
తొడిఁబడుమేన నెవ్వగలఁదూలుమనంబున వాడుమోమునన్
నడిచి, విషాదపూరిత జనమ్ముల మోము గనంగ లేక, చె
ల్వుడిగిన మేడకున్ జనె నయోమయ గాథతమో విలీనుఁడై ॥ 114

సీ॥ తనుఁ గనుటాది చూపినవత్సలత తలం
పులఁ బాఱఁ గరఁగు తెప్పలను దుడిచి,
తనకోసమయి భరించిన తీవ్ర వేదనల్
తలపోయు గుండెతత్త అముఁ గుడిచి,
తన దేశ మత జాతి ధర్మరక్షణ గోరి
పడినపాటున గాథభక్తిఁ గఱచి,
కడసారి తనుఁ జేరి కనుఁజేఁపి యమృతంబు
గురియుమాటలఁ జల్వపొరలు తెఱచి,

తే॥ యాక సమువోలెఁ దన్నెందు నావరించి
యున్న పెనుప్రాపు విరియఁ – దా నొంటిపాట
నిలిచి నట్లెంచి, మనసంటి తెలియరాని
మరులుపొంగున శివరాజు కరఁగిపోయె ॥ 115

చ॥ కదలినగాలి తండ్రిదరిగా సగపాలగు తల్లివైపునన్
గదియఁగ, నామెరూపు – తడికన్నులతో, విడఁ బాఱువేణితోఁ,
గుదిలిన బుగ్గతోఁ బసుపుఁ గుంకుముఁ బాసిన ఫాలరేఖతో –
మదిఁ గనిపింప నెవ్వగలగ్రమ్మగ్గి శివప్రభుఁ డొల్లఁబోవుచున్॥ 116

ఉ॥ "ఇంతలు సేయునే విధి! యొకింత కొఱంతయులేక శాంతియున్
దాంతియు దైవభక్తి జనవ్రతమై మను పుణ్యమూర్తికీ
వంతలు రాక యొప్పునె! తపంబు పతివ్రత కిట్టిదంచు దృ
ష్టాంతముసేయు సాధ్వి కిది యగ్ని పరీక్షకుఁ దక్కి పోవునే!॥ 117

సీ॥ ఏ నీడ చల్వలో నెద నూఱడించి, నా
తలిరుఁ బ్రాయపు వసంతములు గడపె,
నే ప్రేమపొత్తులో నింతసాపడి, మదు
ద్యమ బీజకృతి వానతఱులు గడపె
నే ప్రాపుమంచియ లెక్కి, నేఁ బెంచుపై
రులకాపుగడ శరత్తులను గడపె,
నే ధర్మపీఠిఁ జోటెనసి, పండినపంట
సిరి చవిఁగొంచు శైశిరముఁ గడపె,

తే॥ ఆ మహాభాగ్య మొకఁడులే – కన్నియుండి
యన్నియును లేనిదై, మరణైకశరణ
మెంచి శోకసమాధి సాధించు తల్లి
మొగము నెటుసూతుఁ! జూడ కేపగిది నిలుతు!" ॥ 118

చ॥ అను తలపోతలన్ శయనమంటె శివప్రభుఁ: డా విషణ్ణమూ
ర్తినిఁ గననోడి, యోడినమదిన్ బుర మెల్లఁ దపించె; నంత నా
య్యనఁజని పింగళేసచివుఁ డౌచితియున్ దగ వోర్మిగూర్చి, నే
ర్చిన హితసూక్తు లీగతివచించే శివప్రభు నూఱడించుచున్॥ 119

చ॥ "అవును, మహాప్రభూ! విధినియంత్రణ యట్టిది; యెట్టివారికిన్
భువనములందు నిట్టివిధముల్ మతికొత్త లె? తీరమాఁగుపం
డవు షహజీవిభుండు సుకృతాత్ముఁడు: ధూర్వహు మిమ్ముఁగాంచుటే
యవిరళ తత్త్వ పఃఫలము : లంతటివారికిఁ జింతసేతురే! ॥ 120

చ॥ జరిగిన దెల్ల లోక సహజమ్ము; నిజమ్మున కాయదృష్టముల్
జరిగిన వారు లేరు; మన చక్కటి దిద్దఁగ నెల్లకాలమున్
గురువులు నిల్తురయ్య! తమకున్ వినిపించెదు సాటివార లె
వ్వ! రిదియటుండ–నొండొకటివచ్చుటఁ గూడఁ దలంపుఁడియ్యెడన్॥ 121

చ॥ మునిఁగిన జీవయాత్రఁ గడమున్క ముగింపఁ దెగించు జీజియా
జననిఁ దలంపుఁ; డాపరమసాధ్వీమతంబు మఱల్ప మాకుమా
కనువగునే – త్వదీయ వినయానునయ ప్రణయానురోధముల్
దనిపిన ప్రార్థనాంజలికిఁ దప్పఁ? బ్రభూ! యిపు డొల్లఁబోదు రే!॥ 122

చ॥ ఎదిగెడు రాజ్యలక్ష్మి నొకయెత్తు – నిరాశకుఁ బ్రాణవృంతముల్
చిదిమెడు మాతృదైవతము సేవ యొకెత్తుగ నుద్ధరింప, నీ
యెద నొక తె ప్పపాటయిన నాఁగఁగరానిది; దైవమిట్లు మీ
హృదయపరీక్ష సేయుననియెంతుఁ, బ్రభూ! కనుఁ దుత్త రక్రియన్"॥ 123

చ॥ అని వినిపించు పల్కుల గృతాదరుఁడై, శివరాజు మంచువా
సిన విరిదమ్మి–మబ్బు తెరఁజిమ్మిన చందురునట్లు తెల్విఁబొం
దిన మొగమెత్తి, ముందు గమనించి విధేయములన్ విధింప నూ
ల్కొనియె; వివేకవిశ్రుతులకున్ క్షణికమ్ములు మోహమూర్ఛనల్ ॥ 124

చ॥ తరఁగలు దారసిల్లు రుదితమ్ములఁ జుమ్మలువాఱు తల్లి ద
గ్గఱి, శివరాజు శాంతి చులుకమ్మున లోమరులంటు పల్కులన్
దరికొను వేఁడి నార్చి, యెడఁదన్ నెనరెత్తు కడింది పూనికన్
మరణవినిశ్చయం బుడిపి, మైకొలిపెన్ మమతాను బంధముల్ ॥ 125

చ॥ చలచలఁ గ్రాఁగు పాలు – నలుచక్కియసాగిన గాలిపోఁకులన్
గలఁకలుదేఱి మీఁగడలు గట్టుచునుండఁగఁ – గన్నబిడ్డకౌఁ
గిలియగు చేమిరిన్ గొని సుఖింపుచుఁ, బ్రాగ్గుణ నామరూప వృ
త్తుల విడి తన్మయంబయగుఁ; దోరములౌఁ జుమి కన్న కూరుముల్॥ 126

తే॥ పతిమరణ శోకవహ్ని తప్తమగుమనసు
పుత్రవాత్సల్య పీయూషమున శమింపఁ
గనుచు, జీజియా జీవిత కాళరాత్రిఁ
గలుగు హైందవోదయరక్తిఁ గనులు దెఱచె ॥ 127

ఉ॥ తీతినతండ్రికై ఋణముదీఱంగ నుత్తరలోక సత్క్రియల్
దీఱిచి, శాశ్వతంపుసుగతిఁ గన నుత్తమ దానధర్మముల్
గూరిచి, తద్వియోగమునకుఁ మదిఁ గుందెడువారి కూఱటల్
గూరిచి, రాజకార్యములకుఁ గొలువిచ్చె శివప్రభుండొగిఁ॥ 128

తే॥ పితృధనము పేరుగా రాజబిరుదమూని,
నాఁడు మొదలుగాఁ దన పేర నాణెములను
వెలయఁగాఁజేసి, మొగలు విభుత పైనఁ
దొంటివలె దండయాత్రలఁ దోలనెంచి ॥ 129

శ్రీ దండయాత్రా విజయములు - సముద్ర ప్రయాణము శ్రీ

మ॥ తనసర్దారులతో వచించె, "మనపై దండెత్తి రాకుండె లోఁ
గిన యీమొగలు సేన; ఖానుఁ డిపు డేగెఁ దూరదేశమ్ము; వ
చ్చినవాఁ డాయువరాజు బాలుఁ - డతులశ్రీ లాలనోన్మత్తుఁ; డా
తనిజస్వంతుఁడు వానిమీఁఱ, డగుటఁ దర్పంబు చూపందగుఁ॥ 130

సీ॥ గుఱ్ఱపుదళముఁ బైకొలిపి, నేతాజి మొ
గలురాజ్య మొకవైపు గలఁచవలయుఁ,
గడఁగి మోరోపంతు కాల్బలమ్ములఁ గ్రమ్ము
కొని వేతొకటఁ గొల్లగొట్టవలయుఁ,
గడతాజి సేనతోఁ గదలి, మక్కా యాత్రి
కులనుండి పన్నుగైకొనఁగవలయు,
నౌరంగబాదుతో నహమదునగరు ప్రాం
తమునెల్ల నే దండు తుఱుమవలయు,

తే॥ సింహగడమాది మనదుర్గసీమ లేలు
చున్నవారికి మీర లొక్కొకఁడుఁగూడ
నెపుడువలసిన నపుడు తోడుపడవలయుఁ;
జనుఁడుమీరు, మీ పనులందు జయముఁగొనుఁడు!" ॥ 131

మ॥ అని యవ్వారల నందఱ్ఁ బనిచి, సైన్యాటోప మేపారఁగాఁ
జని, యౌరంగపురమ్ముదాఁక రిపురాజ్యంబెల్లఁ గారించె నెం
దును దానై శివరాజు; సైన్యపతులుర్ దుర్వాములై గెల్చి రా
త్మనిదేశంబులఁ; దద్విజృంభణము తద్దఁ మిందె నల్వైపులఁ॥ 132

మ॥ జసవంతుం డొకసారి సింహగడముఁ సాధింపఁగా నెంచి, సై
న్య సమూహమ్ములఁ గోటఁజుట్టుకొని సన్నాహంబునఁ బోరె; సై
న్య సమేతంబుగ నింతలో శివవిభుం డచ్చోటి కేతెంచి, వె
క్కసపుంబోరున వానిఁదోలె నవురంగాబాదులోఁ దూఱఁగ ॥ 133

ఉ॥ ఈ గతి రేఁబవళ్లు చరియించి, శివప్రభుఁ డొక్క యెత్తునఁ
మొగలు సేనలఁ దఱిమి పోరుచునుండ, బిజాపురీంద్రుఁ డ
ల్లాఁగుచుఁ దొంటిసంధి విడనాడి, శివాజి కొసంగియున్న భూ
భాగము లోఁగొనందలఁచి పైకొని, కైకొనెఁ గొన్ని దుర్గముల్ ॥ 133

చ॥ జరిగిన కార్యముఁ విని వెసఁ శివరాజు బలమ్ముతో బిజా
పురపతి సేనఁ దాకి, పులివోలెఁ బయిఁ బడి ఖడ్గధారలఁ
నఱకుచుఁ దాఱుమార్కొలిపి నల్గడఁ బాఱఁగఁ దోలె; నాఁటి సం
గరమున నాఱువేలబలఁగంబు బిజాపురివైపు రూపఱె ॥ 135

ఆ॥వె॥ అంతఁబోక వారి ప్రాంతరాజ్యము కొల్ల
గొనె బిజాపురంబు కోటదాఁక,
నతని ధాటి కోడి యణఁగి, బిజాపురీ
శ్వరుఁడు తొంటిపొత్తు సవదరించె ॥ 136

చ॥ ఇటులు బిజాపురంపుదుడు కేపఱంజేసి, శివప్రభుండు - ము
న్నటివలెరాక మోగలు లణంగుట నెన్నుచు - వారినాఁగ న
చ్చుట బలమింతవెట్టి, పెలుచన్ 'బసనూరు' పురమ్ముఁ గన్నుకొ
ట్టుట కెదనెంచి యేగె సుభటుల్ దనుఁగొల్వఁగ నోడలెక్కుచున్॥137

చ॥ * సురథ పురంబువోలె బహుశో ధనశోభి యశో వశంబుఁ ద
త్పురమును ముట్టి, యందుఁ బరిపూర్ణ ధనంబులఁ బట్టి, 'కారువార్'
పురమునుగూడఁ గొట్టి ఘనముల్ ధనముల్ గొనె; నందు నెమ్మదిన్
గఱచిన యాంగ్లవర్త కులు కానుక వెట్టిరి వేయిరూప్యముల్ ॥ 138

ఉ॥ * పూర్ణజయంబుతోడ గుణపూర్ణుఁ డతండు బలమ్ము ద్రిప్పి 'గో
కర్ణముఁ' జేరి శర్వుఁ బురఘస్మరుఁ గొల్చుచు దానధర్మముల్
కర్ణుఁడువోలె సల్పి, బలఁగమ్ములఁ గాల్నడఁ బోవఁబంచి, తా
నర్ణవయాత్ర సేయ మనసై చనెఁ దోడిభటాళిఁ గూడుచున్ ॥ 139

---

* (శివాజీ) బసనూర్ పట్టణము పై బడెను. సురథ్ పట్టణమువలెనే యాపట్టణమును కొల్లగొట్టి యసంఖ్యధనము సంపాదించి శివాజీ గోకర్ణమునకుఁ బోయెను.... కారువార్ పట్టణము వారును కప్ప మీయవలసినవారైరి. ఇంగ్లీషువారు శివాజీకి వేయి రూపాయ లప్పనమిచ్చిరి. అక్కడనుండి భూమార్గమున సైన్యమును బంపి తాను జలమార్గమున రాయగడమునకు బయలుదేరెను.

పుట 138 కె.వి. లక్ష్మణరావు.

❀ ఔరంగజేబు శివాజిపైకి జయసింగును బంపుట ❀

చ॥ శివపతి దండయాత్ర లిటు సేయుచు దక్షిణ పీఠభూమిలో
నెవనిని మోయనీక బలుపెక్కుటయుర్, జసవంతుఁడాది యో
ధవరులు తాళఁ జాలక యథాయథలౌట యెఱింగి పాదుషా
రవులుచు, నెట్టులైన శివరాజునడంపు మదిర్ దలంచుచుర్ ॥ 140

సీ॥ తన రెండు వేల సర్దారుల మేల్బంతి,
ఘన రణ శతము గెల్చిన వలంతి,
మును జహంగీరుకొల్వైనయు మేధావి, బా
ల్యము నుండి కఠిన శస్త్రైక జీవి,
రాజపుత్రకులాంబరజ్యోతి, 'కచ్చవహా'
క్షత్రియ వీరవంశ ప్రభూతి,
మానసింహుని మన్మఁడౌ నీతివేది, 'యం
బరు' దేశ రాజ్యరమా వినోది,

తే॥ యైన జయసింహు సర్వసేనాధినాథుఁ
సలిపి, యేఁబది వేలసేనల – దిలేరు
ఖానుఁడాది సర్దార్లఁ బెక్కండ్ర నిచ్చి
కొలువులోఁ బెద్ద సేయుచుఁ బలి కె నిట్లు ॥ 141

ఉ॥ "ఓ యసమాన పౌరుష గుణోజ్జ్వలుఁడా! శివరాజు దక్షిణా
శా యజమానుఁడై ప్రబలి సర్వము లోఁ గొనుచుంటగాక, య
త్యాయతమైన మా ప్రభుత నాఁచికొనర్ జెలరేఁగియుండె; నా
మాయమరాటవీరు వడిమాన్పనిచోఁ బరువంబు నిల్చునే! ॥ 142

ఉ॥ పంపిన యోధు లా కుఱుచపాటిమరాటకు నోహటింపుచుఁ
గంపితులై యడంగిరి; మగంటిమిఁ గాఁకలు దీఱి, వైరిఁ బా
టింపనిమేటి వీవయిన డీకొని వాని నడంగఁద్రొక్కు : మా
తెంపరియింద్రజాలము మదిఁ గమనించి పరాక్రమించుమీ!॥ 143

తే॥ నీబలము నీతిచాతురి నగడఁజేసి,
యతఁడు గతిలేక 'మీ చిత్త' మనెడుదాఁక
నడుగు మఱలింపకుము, విజయమ్ముగొ" మ్మ
టంచుఁ బాదుషా జయసింహు ననుపు సేసె ॥ 144

ఉ॥ అంతటికొల్వులోఁ బదుగురాప్తులలో మనసిచ్చి పాదుషా
యంతటివాఁడు మెచ్చుకొని యాజ్ఞయిడఁ జయసింగు పొంగి, "దు
ర్దాంతు శివాజి నెట్లయిన దర్పమడంచి జయింతు; నెట్టి వి
క్రాంతినిఁ జూపెనైనఁ దొలఁగఁ జననీ" నని పంతమాడుచుఁ ॥ 145

చ॥ సెలవును బొంది, స్వొంతమగు సేనల నిర్వదివేలఁ, బాదుషా
సెలవున వెంటవచ్చు పటుసేనల నేబదివేలఁ దోడుగా
నలము ది లేరుఖాను మొదలౌ సరదారులఁ, బెక్కులౌ పిరం
గుల రణసాధనమ్ములను గొంచు వడిఁ నడిపించెఁ బైనముఁ ॥ 146

సీ॥ చతురంగబలము లుత్సవమొప్ప నడిపించి,
ప్రాంతసీమల నొక్కగంతువైచి,
వింధ్యాటవీ కూటవీథుల డిగఁబాఱి,
నర్మదా పులినసంతతుల దాఁటి,
యౌరంగబాదు డాయఁగఁబోయి, యువరాజు
నకు బాదుషాహి యానతి వచించి,
పునహాపురమ్ముదాపున కేగి, యటనున్న
జసవంతు డిల్లీకి సాగనంపి,

తే ॥ అల శివప్రభుఁ డతని సైన్యాధిపతులు
దండయాత్రల కేగి రాకుండు టెఱిఁగి,
ఘనుఁడు జయసింగు తనబలఁగములఁ దోలి
యన్ని వైపుల శివురాజ్య మాక్రమించె ॥ 147

సీ ॥ 'కుతుబుద్దీన్' సైన్యసంతతు లేడు వేలతో
'జున్నరు' ప్రాంతముల్ చుట్టుకొనగ,
నాలుగు వేల సైన్యముతోడ 'నితిషాము
ఖాన్' 'పునా' ప్రాంతముల్ గాచికొనఁగ,
'సయ్యదబ్దులు' సహస్రత్రయసేనతో
'షిర్వాలు' ప్రాంతముల్ చేకొనంగ,
'దావూదుఖానుఁడు' దళ మైదువేలతో
'రాయరీ' ప్రాంతముల్ అచ్చగొలుప

తే ॥ గుల్మములదండు – పెనుతుపాకులబలంబు
కడఁగి యందందు శృంగాటకములు గావ,
నాజ్ఞయిడి, కార్యశూరుఁ డయ్యంబరీశుఁ
డన్ని వైపుల శివురాజ్య మాక్ర మించె ॥ 148

సీ ॥ తమకు సాయముఁ జేయఁదగు నంచు బీజపూర్
ప్రభునితో రాయబారములు సలిపి,
శివరాజునకు శత్రులవు వారి దరిఁజేర్చి
బలమిచ్చి తమకుఁ దోడ్పడఁగఁజేసి,
కులబంధులకు సైనికుల కసూయ రగిల్చి
క్రుద్ధులై శివుని మార్కొనఁగ రేఁపి,
యాంగ్లేయులను – జింజిరాధిపులను – బోర్చు
గీసుల నుసికొల్పి యూసుఁ బెంచి,

తే॥ ప్రబలతర దుర్గముల నెల్లఁ బట్టుకొనుచుఁ
దక్కినవి దక్కినట్లు విధ్వంసపఱచి,
యంబరీశ్వరుఁ డెందుఁ దానై తెగించి
యన్ని వైపుల శత్రురాజ్య మాక్రమించె ॥ 149

మ॥ పటు సైన్యంబులతోడఁ జన్న శివభూపాలుండు రాఁడయ్యె: ని
చ్చటి 'నేతాజీ' బలంబుతోడఁ బర రాజ్య ప్రాంతముల్ కొల్లగొ
ట్టుట కేగెన్ : 'గడ తాజి' యొక్కఁడు పరాటోపమ్మునన్ దూలె ; ని
ల్లటమైనట్లు. మొగల్బలంబు నలుమూలల్ ముట్టె నా రాజ్యమున్॥ 150

మ॥ జయసింహుండు స్వకార్య మింతసులువై సాధింపఁగానౌట కు
తస్మయమున్ బొంది, పురందరమ్మను జయింపన్ మేటి సైన్యంబుతో
జయశీలుండు దిలేరుఖాను మొదలౌ సర్దారులన్ బంపి, ని
ర్భయుఁడై తా నరికట్టె సింహగడమున్ బాహుబలోత్సాహియై॥ 151

ఉ॥ నాలుగు వైపులన్ గిరిగణమ్ములతో బలుపెక్కి, యాకసం
బేలఁగ నాల్గువేలడుగు లెత్తున శృంగముపైఁ జెలంగుచున్,
నాలుగుమైళ్ల వర్తులమునన్ దిగువన్ బెనుకోట – పైన ను
ద్వేలపు దుర్గ రాజ్యమయి, వెల్గుఁ బురందర మ ప్రధృష్యమై ॥ 152

ఉ॥ అన్యులు చేరరా కొరసి యన్నకుఁ దమ్ముఁడువోలెఁ జెంత నీ
శాన్యమునన్ 'వజీర్' గడ మసాధ్యము తోడయి నిల్వఁగా, నసా
మాన్యమెయౌ పురందర మమంద జవమ్మున లగ్గవట్టఁగా
సైన్యములెల్ల డీ కొలిపి, చయ్యనఁ దాఁకె దిలేరు ఖానుఁడున్ ॥ 153

ఉ॥ కోటకుఁబై శివజియనుగుల్ – దిగువన్ మొగలాయిసేన బా
హాటముగా నెదిర్చి రణమాడుచునుండఁగ రెండు మాసముల్
దాఁటెఁ; దెగించి కందకముఁద్రవ్వుచు మందు రగిల్చి, మొగలుల్
కోట నొకంట సందువడఁగూల్చి చొరంబడి రక్కసింపుచున్ ॥ 154

చ॥ యవనవిజృంభణమ్ము నెఱపారిన తెప్పల నప్పళించి, రెం
డవ యభి మన్యుఁడోయనఁ గటారి తటాలునదూసి, వాహినీ
ధవుఁడు 'మురారి' దుర్గపతి దర్పమునన్ బులివోలెదూఁకి, య
య్యవనులఁ దాఁకెఁ, దాఁకి రసమార మరాటులు మావళా భటుల్॥155

చ॥ తుముల మహాహవమ్మున గుదుల్గుదులై పడ వైరి కంఠనా
ళములను ద్రుంచి, క్రోవికొసలన్ వెలిజిమ్ము కవోష్ణ రక్తపూ
రముల విసంతమాడి, శివరాజచమూపతీయున్ భటాళియున్
గమిగొని శత్రుసైన్యముఁ గకావికఁ దోలిరి కోట వెల్వడన్ ॥ 156

ఉ॥ పర్వతపంక్తి నుండి దిగువన్ బడ దూఁకు మహాప్రవాహమ
ట్లోర్వని ధాటిఁ జొచ్చుకొనియున్ గవియన్ బఱతెంచు వైరులన్
బర్వతమట్లు నిల్చి తెగఁబట్టుచు వెన్కకు పెట్టుచున్, సమి
ద్దూర్వహుఁడౌ మురారి తనతోయమువారల నిట్లు పేర్కొనెన్ 157

ఉ॥ "పోరులఁ బచ్చి నెత్తురుల బుగ్గలు కన్నులఁజూచి, మావళే
వీరులున్న మరాటు లెదఁ బేర్చిన చిచ్చున మచ్చరింపుచున్
గోఱలఁ గండలన్ జిదిమి కుప్పలువోయక, నజ్జుగుజ్జుగా
వైరులయంగముల్ దఱిగిపైన, కలంతులఁ గాలుమార్తు రే? ॥ 158

చ॥ రభసపుదండయాత్ర శివరా జొనరించిన వార్త ముందు వా
గ్విభవమువోసి చారణులు గేయములన్ బదరించు వేళ, మా
ప్రభుకుల వీర యోధులును వారియనుంగులు చంద్రతారలై
నభమునఁ దేజరిల్లఁ, బ్రధనంబున మీ వడిఁజూపి గెల్వుఁడీ! ॥ 159

చ॥ కదలినకాలు త్రిప్పకుఁడు, కట్టలుకన్ బయికెత్తు ఖడ్గమున్
జెదరఁగనీకుఁ, డెవ్వఁ డెడ సేసిన దూసిన జారనీకుఁ, డీ
పొదివిన శత్రు సైన్యములఁ బిల్కుచు 'హు' ప్పని యూఁదుదాఁక మీ
పద నుడివోవనీకుఁ, డెడఁబాయ కపాయముఁ బాయఁదట్టుఁడీ! ॥160

ఉ॥ మించెను దేనినైన సుతిమించఁగనీ కడఁగించి, తొమ్మునన్
దించెను నీటనైన నలంతిన్ దొలఁగించి, రణోర్వి నెందు న
ర్తించి, సమగ్ర రక్షణ విధించి, మదించిన వైరిగాత్రముల్
చించి కలంచ నేఁగల నడేయుఁడ; లెం దరిసేనఁ గూల్చుఁడీ!"॥ 161

చ॥ అనుచు మురారి సైనిక హృదంతరముల్ పులకింప నాడి, సై
కొను నరివీరహుంకృతులకున్ గనలంటి కటారిదూసి, చెం
గున రిపుసేనపైఁ గవిసె; గొబ్బునఁ దద్భటులెల్లఁ బెల్లు మా
ర్కొని: రిటు రెండుపక్షములకున్ బెనుసంగరమయ్యె నయ్యెడన్ ॥ 162

ఉ॥ క్రిందునుమీఁదుఁ జూడక తెగించి పయింబడి, యీఁటె పోటులన్
గొందులు ద్రవ్వి, బల్లెములఁగుచ్చి, కటారులఁవ్రచ్చి, బాకులన్
జందెపుఁవ్రేటునన్ దిగిచి, శౌర్యధనుల్ శివరాజ సైనికుల్
చిందులు ద్రొక్కి రౌద్ర వివశీకృతులై విహరించి రయ్యనిన్ ॥ 163

చ॥ బిరుదమగంటిమిన్ మొగలు వీరులు బారులు దీరి వైరులన్
దఱుముచు, వారు పైఁబడినఁ ద్రచ్చుచు, లోఁగిన వారియంగముల్
నఱుకుచుఁ దారసిల్లి; రయినన్ దెగి పోరు మురారి కోల్తలన్
భరపడి, మూఁడుమా ళ్లొదిఁగి, పైకొని రెప్పటికప్పు డీసునన్ ॥ 164

చ॥ # భరపడియున్ జమూపతుల బల్పున ముందుకుసాగి, శాత్రవుల్
దఱిమినఁ బర్వులెత్తు మొగలాయి బలంబున రెండు వేల పో
టరులు గతాసులౌచు నిబిడమ్మగు స్వామిహితమ్ముఁ జూపి, రి
త్తఱిఁ దనదండుఁ బైకొలిపి తాఁకె మురారి యరాతివీరులన్॥ 165

వాండ్రు (మొగలులు) పారిపోవునప్పుడు వార వెంటఁదగిలి దుర్గాధీశుడు రెండువేల మొగలు సైనికుల నఱికెను ... దిలేరుఖానుడు ఏనుగు మీఁదఁ మాఁడఁ గూర్చుండి, యుద్ధమంతయుఁ జూచుచుండెను. తన సైనికులు పాఱిపోవుట చూచి... ... సూటిగా బాణము వేసి దుర్గాధిపుఁడైన మురార్ బాజీని పడవైచెను,

పుట 141. కె.వి. లక్ష్మణరావు.

చ॥ ఒదిఁ గెడు నాత్మ సైనికుల - నుద్ధవిధిఁ బయికొన్న శాత్రవా
భ్యుదయము - సద్వితీయుఁడయిపోరు మురారి భుజామహత్త్వముఁ
మదగజమెక్కి దూరమగుమాటునఁ జూచి, దిలేరుఖానుఁ డి
య్యదనున సుంతయేనిఁ దడవైనఁ గర్దుఁ జెడు నంచు నెంచుచుఁ॥ 166

చ॥ పరులకుఁ జూడరాని యొక పట్టున నెట్టన నిల్చి, సూటిగా
గుఱిఁగొని వింట సాయకముఁగూర్చి, దురమ్మున వైరిసేనలఁ
దఱుము మురారిపై విడువఁ, దత్క్షణ మాతఁడు కృత్తకంఠుడై
ధరఁబడె- స్వామికార్య సుకృతమ్మున కాయువు నప్పగించుచుఁ॥ 167

చ॥ పడినమురారిఁ జూచి, చలపట్టుచు మొగలుసేన బిట్టు పైఁ
బడి వివిధాస్త్రశస్త్రములఁ బ్రబ్బికొనఁ శివరాజసేన చే
ద్పడి, కడునల్పమౌటఁ దెగఁబట్టఁగఁజాలమిఁ గోటలోనికిఁ
బడి, పయికోట కెక్కి, శితబాణ శిలాతల వృష్టి మార్కొనెఁ ॥ 168

ఉ॥ మొగలుసేన శత్రు బలమున్ వెనుముట్టి పురందరమ్ము పై
భాగపుఁగోట కెక్క నెగఁ బ్రాఁకఁగ, వారు శతఘ్నిగోళముల్
గ్రాఁగెడునూనియల్ పలుశరమ్ములు గండశిలల్ జడిఁగోనం
గాగురియించి, శాత్ర వనికాయము నెట్టిరి విచ్చిపాఱఁగఁ ॥ 169

ఉ॥ ఇంతలు సేయు వారి నలయింపఁగఁ జాలక, కోటఁగూల్ప నా
వంతయుఁ దీరులేక, బహుళానలవర్షము సైఁపలేక, వి
భ్రాంతమనస్కులై మొగలుపాళెమువారు పురందర మ్ముపా
యాంతర మెంచి పట్టఁదగునం, చపుడా జతనమ్ము మానుచుఁ॥ 170

చ॥ "మొదట వజీర్ గడ మ్మురియు ముట్టి జయింపుచు, దానిపైనఁ బెం
పొదవుపిరంగులెత్తి, యటనుండి పురందర దుర్గ సాలముల్
గుదుపునఁ దూలి కూలిఁపడఁ గొట్టుద" మంచుఁ దలంచి, దానిపైఁ
గదిసి జయించి, మొగలులు గాఢశతఘ్నుల నెత్తి రచ్చటఁ ॥ 171

చు॥ శివపతి సైనికుల్ దెగువ సేయుచు, నాయకుఁడౌ మురారి యా
హవమునఁ గూలినన్ వెఱపునందక, వేలకు వేలు మించి శా
త్రవు లెదిరించి పైఁబడిన దారియొసంగక, జీవితాశలన్
దవులక పోరుచుండి, రెడఁదన్ శివభూపతిరాకఁ గోరుచున్ ॥ 172

శివాజీ ఓడ ప్రయాణము - జయసింగుతో సంధి ప్రయత్నము

చు॥ ఇటు తన రాజ్య మెల్ల యవనేంద్రుని సైన్యము లాక్ర మించున
ప్పటికి, శివప్రభుండట నభంగ తరంగ ఘుమంఘుమార్భటీ
నటపములొప్పు నోడపయనమ్ముల నుయ్యెలలూఁగుచుండియున్
దటుకున నాత్మభూమిఁజొరఁ దత్పరుఁడై నడిపించెఁ బైనమున్॥ 173

చు॥ కడువడి నోడ వారినిధిగర్భమునన్ బడి వచ్చుచుండ, వెం
బడిఁ బ్రతికూలకాల మశుభంకర హుంకృతి నార్చునట్లు దం
దడినిఁ దుపాను రేఁగె; లయతాండవమాడెఁ బయోధి; గాడ్పులన్
బడు నొగుడాకులై చెదరి పాఱెఁ బడెన్ జెడె నోడలత్తఱిన్॥ 174

ఉ॥ నావికు లీడఁబోనిజతనంబున నా బలుగాలివానలన్
ద్రోవలుదప్పునోడ సరితూనికలన్ నిలఁగట్టి, రాజర
క్షావిధి ముట్టి, సుళ్లకు మొసళ్లకుఁ బాయఁగ నెట్టి, ప్రాణముల్
దైవము చేతఁ బెట్టి, పదపన్ గడముట్టిరి సాహసంబునన్ ॥ 175

చు॥ నిలిచెఁ దుపా, నపాయములనిండిన యెల్లరప్రాణ - మోదయున్
నిలిచె; విదేశమార్గముల నిల్చిన యోడ మరల్చి నావికుల్
చలనరయంబునన్ నడుపసాగిరి: ప్రొద్దులు కొన్ని పోవులో
పల శివరాజు సేరెఁ బరివారముతోఁ దన రాజ్యసీమలన్ ॥ 176

తే॥ ఉసురుపందెముగా మహావ్యసన వేళ
గడపి, నిరపాయముగఁదమ్ము గట్టుఁ జేర్చు
నావికుల మెచ్చి, యుచితసన్మాన మిచ్చి
సెలవొసఁగి, రాయగడమును జేరె విభుఁడు॥ 177

చ॥ జరిగిన యోడయాత్ర - యిటసాగిన మోగలుదండయాత్ర - దు
ర్భరముగ సాగుతున్న నిజరాష్ట్ర జనమ్ముల జీవయాత్ర ని
బ్బరముగ నాకళించి, యటుపైఁ గరణీయము లెంచి, యాప్తులం
దఱఁ బిలిపించి, యోలగమున్ శివరాజు వచించె నీగతిన్ ॥ 178

ఉ॥ "చేసిన దండయాత్ర జయసిద్ధియునున్ ధనలాభ మెంతయున్
జేసినయట్లు తృప్తిఁగనఁజేసి, తుదిన్ బ్రతికూలపాకమున్
జేసిన దైవనిర్ణయము చేతులఁ ద్రోయఁగరాని; దైన సం
తోసమ నేఁడు ప్రాణములతో మనమందఱ మిందుఁ జేరుటన్ ॥ 179

ఉ॥ మోగలు సేన దేశమునుముట్టుచు దుర్గచయంబుఁ గొంటకున్
లోఁగుటలేదు; గాని యొకలో టెసఁగెన్ - నిజధర్మ రక్షణో
ద్యోగమునన్ దెగించి యనిదూఁకి, పురందరదుర్గమం దసు
త్యాగముఁ జేసి కన్నుమఱుఁగైన మురారినిఁ దెచ్చికొందుమే! ॥ 180

ఉ॥ నే దరిలేనియప్పుడు -గణింప కరుల్ పయిదూఁకినప్పు - డం
దేదియుఁ దోడురానియపు డించుకయున్ వెఱఁబోక, దుర్గర
క్షాదర ధీరుఁడై యుసురు లర్పణసేసిన వీరవిక్రమో
న్మాది మురారి! వానియభిమాన మదెంతని తూఁచనయ్యెడున్! ॥ 181

మ॥ మన బాజీప్రభుకాలిజాడ లవిగో! మందాకినీ వాలుకా
యన వీథిన్ దెరమాయకున్న; వపుడే యవ్వాని వెన్నంటుచున్
జనె వీరుండు మురారి; యీ 'ప్రభు' మహాసంతాన మిట్లంతరిం
చిన చోఁ, గంబము లేని మేడ భరతశ్రీ యెట్లు రాణించెడున్! ॥ 182

చ॥ కడచిన దానికై వగచి కార్యములేే, దలవారి నెత్తుర్ల
దడిసిన వీరభూమికి స్వతంత్రత నీ సమకట్టుఁ : డిప్పు డె
క్కుడు రిపు సేనతో నెదిరి కుత్తుక బంటి రణమ్మునన్ భరం
పడు మన వీర యోధులకు బాసటగా నరిసేనఁ దోలుఁడీ"! ॥ 183

చ॥ అనుచుఁ, బురందరమ్ముమొదలౌ నిజదుర్గములందు శత్రువా
హిని నెదిరించి తోడ్పడ న నేక బలంబుల - సైన్యనాథులన్
బనుపుచు, మంతనంబుసలుపన్ మనసై రఘునాథపండితున్
ఘనుఁడగు పింగళేసచివుఁ గన్గొనుచున్, శివభూపుఁ డిట్లనెన్ ॥ 184

చ॥ "ఇది ప్రతికూలకాల: మిపు డెట్లు తెగించుటకైన జంకుచు
న్నదిమది - యేవిపర్యయమునన్ బడునో యని; యిందు హైందవా
భ్యుదయము కుంఠితంబగుట యొప్పదు, 'తొందరవోయి' రన్నమా
టదగదు; కార్యమున్ బుడిసిటన్ గొని చూతము, చూతమావలన్!॥ 185

సీ॥ * మన మెంత మెలఁకువ గొనియున్న దైవ మి
యొ్యడ నేమఱించి యిట్లెడము సేసె;
నది కారణమ్ముగా నభియాతి సముదీర్ణుఁ
డయి, ముందుపడి దేశ మాక్రమించె;
మన సైన్య మెంతయున్నను నిరంతరయుద్ధ
ముల డస్సె, సాధనమ్ములును దఱిఁగె;
జయసింహుఁ డధిక తేజశ్శాలి, యతనిసై
న్యము లక్ష, సాధన మక్షయంబు;

ఆ॥ వె॥ కదిసి, నాల్గుమొనలఁ గట్టుదిట్టము సేసి
బలిసి, దూఁకుచున్న వాఁ డతండు,
మూలఁబడిన శస్త్రములను - దూరము చన్న
భటుల వెదకి తేరపలసె మనకు ॥ 186

* Pages 125-130 J. N. SARKAR.

మ॥ * మన యుద్యోగులు జాతి బంధువులు సామంతాధిపుల్ గొంద లా
తనికిఁ దోడయినట్లు తోడుపడు సంధానమ్ము లున్నట్లు సూ
చన లేతెంచుచునున్న: వీ యుడుకులో సామంబునన్ వీరి లోఁ
గొన వీలున్నదె? యందఱన్ గలిపి మార్గోనైన మే లున్న దే? ॥ 187

ఉ॥ * ఇంతలుగా బిజాపురనరేశ్వరు - లీ యబిసీనియా ధరా
కాంతులు - పోర్చుగీసులు మొగల్ సరదారుని ప్రోద్బలమ్మునన్
భ్రాంతము లాక్రమించెడు నెపమ్మునఁ బైకొని వేచియుండి, రే
కాంతవిరోధ సాధన సహాయముగా సమయమ్ముఁ గోరుచున్ ॥ 188

ఉ॥ ఈవిధి నెందుఁగన్న సుడియెత్తులతోఁ బ్రతికూల నీల వా
తావరణంబు రేఁగి విలయకరణార్భటి నార్చుచుండ, రో
షావిలతన్ బలాఢ్యు నభియాతి నెదుర్కొ నురీతికంటే-శాం
త్యావహమైన సంధి నిరపాయ పథమ్మని చూడఁగూడదో! ॥ 189

చ॥ 'తిమిరము లూడ్చి బాల రవి దీధితులన్ వెలయింప, నెండువేఁ
డిమి యెడలించి వెన్నెలజడిన్ గురియింప, లయాంతవేళ న
వ్య మధురసృష్టి నింప సముపాస్యము సంధి యవశ్య' మందు రు
త్తము; లది లేక యీభువనధాత్రి కి రక్తపిపాస తీఱునే! ॥ 190

చ॥ $ కావున, సంధి నేఁ డుచితకార్యముగా మది నెంతు; దీన రాఁ
బోవు జనక్షయం బడఁగు, ముట్టినవైరులు పట్టుఁ బాయుచున్
బోవుదు, రింతలోవఱకు ముం దెడమిచ్చిన తప్పు వాయు; ఆ
పై విహితంబు లప్పటిశుభమ్ముల కొప్పుగఁ జూచికోఁదగున్ ॥ 191

---

* Pages 125-130, J. N. Sarkar.

$ With his usual foresight ... ... he (Shivaji) resolved to interview Jai Singh." Page 149, J. N. Sarkar.

"This resolution was not suddenly adopted in a moment of despondency ... ... There must have been some deep-laid scheme of policy which justified to him and his councillors the course he pursued."

P. 104. M. G. Ranade,

ఉ॥ కొంత రణంబు సేసి మనకుర్ బరువౌతెరువైన, 'సంధిగా
వింత' మటన్నరీతియు వివేకముగాదు; పురందరమ్ము సా
ధింతురు, కొండనాగడము తీఱకపో, దటుపైని సంధి మ
న్నింతురె? వారుఁగూడ గమనింపరె శత్రు బలాబలమ్ములన్?॥ 192

చ॥ మనమును మోగలుల్ పెనఁగిమార్కొనుచో జయమైనఁగాక పో
యిన నది వేఱుదారి: తటియెంచి బిజాపురమాదివైరు లి
య్యని మొన నిల్తు, రప్డు భరమౌఁగద యుద్ధము సంధిగూడఁ గా
వున మొద లిందు సంధి వెరవున్ గొని, వారి నడంత మవ్వలన్॥ 193

చ॥ అమితముగా బలంబును సహాయము సాధన మొప్ప, మున్నె దు
ర్గములను బట్టి పై బడు మొగల్ సరదారుఁడు నేడు సంధికా
ర్యమునకు వచ్చునే యనుట యర్థమ; రాఁడనుకొంచు నీతితం
త్రము నడిపింత; మాపయి దురమ్ము తిర; మ్మది రేపుమా పగున్"॥ 194

చ॥ అనుటయుఁ బింగళే సచివుఁ డాడె, "నిజమ్ము, మహాప్రభూ! సనా
తనమగు రాజధర్మమిది : తాను బలాధికుఁడయ్యు లోక శాం
తిని మదిఁగోరి సంధిపరిణిష్ఠితుఁడై, రిపునైనఁ బొందుకొ
ల్పిన ధరణీధవుం డెనయు విశ్రుతకీర్తిఁ బ్రజాను మోదమున్॥ 195

చ॥ చివరకు సంధి కా దయినఁ 'జేయుట త' ప్పనరాదు : దీన శా
త్రవుల విధానమున్ బలము తంత్రము గుట్టు నెఱుంగవచ్చు: వె
న్దవులుచు వానికిన్ బ్రతివిధానములన్ నడిపింపవచ్చు: నా
హవమున కైనవెల్ల మన మారసి కూర్పఁగవచ్చు నింతలో॥ 196

మ॥ స్మయమే వారల కుండుఁగాక, మనమే సంధింప రాకుందురే
జయసింహుండు దిలేరుఖాను? మనతో సంగ్రామమున్ జేయుటల్
జయకాంక్షన్ గద? యూర కయ్యది లభించన్ వారు సంధింప సం
శయ మేమున్నది? 'కాదు కూడ' దనుచున్ స్వర్గంబు సాధింతురే?॥ 197

సీ॥ మొన మొన్న జసవంతుఁ డనదయై పాఱి యా
రంగ బాదునఁ దూఱి భంగమెఱిఁగి,
తమతోడి మేటిసర్దారుఁడైన సాయిస్త
ఖానుని వ్రేళ్ళతున్కలను జూచి,
యబ్జులుఖానుతో నగు పోరఁ బులిగోళ్ల
నలియైన వాని ప్రేవులఁ దలంచి,
జన విద్రోహమున్ జలుపు బాజీ ఘోర
పటుశిర మ్మీటెఁ గుచ్చుటను దడవి,

తే॥ ప్రాణవాయువు లోక చేతఁ బట్టకొనుచుఁ,
గొలువుఖడ్గ మొండకచేతఁ గునుకుచుండ,
మొగలు సరదారు లెటులైన మొగియుసంధిఁ
గా చెదరుగాక చావుకై వేచినారె!॥ 198

మ॥ మనకన్నన్ మునుమున్న సంధి యొనరింపన్ వారు సంసిద్ధు లం
చని యేనెంతు: నుదారబుద్ధిఁ దమ రీయాగంబు సాగింపఁ బూ
నినదే యెక్కువ: యిందు మీ మతముకంటెన్ వారు గోరంత మిం
చినటుల్ గోరిననైన, వారిమతమున్ జెల్లించుటే మేలగున్! ॥ 199

చ॥ ఇఱుకునఁబడ్డ కార్య మొక యెత్తున నెత్తుట నీతి: యందుపై
జరిగినలోటుపాటు లొక చక్కటికిన్ గొని తేరవచ్చు: మీ
యెఱుఁగని దున్నదే, తరుణమెంచి విధింపుఁడు సంధి; దీనియం
తరములు సంతరింప నుచితజ్ఞునిగా రఘునాథు నెంచెదన్!॥ 200

చ॥ అనఁగ, శివప్రభుం డుపగతాదరుఁడై రఘునాథపండితున్
గని, "చను మీవు: సేయఁగల కార్యమునం 'దిది యిట్టు' లంచు వా
కొనఁ బనిలేదు – నీ వఖిల కోవిదమూర్తి వి: మాట నేర్పునన్
మనసులుముట్టి,యెట్టి యనుమానము లేదనఁ బొందుసేయుమీ!॥ 201

తే॥ వారిబలమును, బాదుషా గారిచలము,
మనకుఁగల చిక్కు సంధిలో మఱచిపోకు:
మఱఁటి జయసింగు హైందవుండగుటఁ గఱచి,
కలిపికొని రమ్ము మనవైపు కార్యసిద్ధి ॥ 202

ఉ॥ చేయఁగలంత పొందుపడఁ జేయుము కార్యము నీవు, నీకున్గా
జేయఁగరాని దే మనువు సేయఁగ దారులు తీసిరమ్ము, వేం
చేయు" మటంచు వీడ్కొలిపి, శ్రీశివభూపుఁ డవశ్యకార్యముల్
సేయఁగఁ బింగళే సచివుఁ జేకొని యేగెనిజోద్యమంబున్గా ॥ 203

చ॥ అనుపమ రాజనీతి విదుఁడౌ రఘునాథుఁడు సత్వరమ్ముగాఁ
జని, జయసింహు మైకొలిపి, సంధి విధానము సంప్రతించి, యా
తని ననుకూలపర్యవసితంబులకున్గా మఱలించి, యందు వం
చనయు నపాయమున్గా గలుగఁజాలమి నెమ్మది నిశ్చయింపుచున్గా ॥204

చ॥ శివపతిఁ జేరి యిట్లని వచించెఁ, "ప్రభూ! మొగలాయి పాళెమున్గా
దవులుచు నందునందుఁగల తత్త్వమెఱింగితి: నిశ్చితాహవో
త్సవమునఁ ద్రుళ్లు సైన్యములు సాధనముల్ బలుపెక్కి పెక్కులు
న్నవి: జయలక్ష్మి యావయిపున్గా ములుద్రొగ్గెదు పెంపు గన్పడున్గా ॥205

ఉ॥ అగుట, దిలేరుఖాను మొదలౌ సరదారులు గొంద ఱందుఁ బొం
దగుతెఱఁగెంచ: రైన సకలాధికుఁడౌ జయసింగుమాట దీ
టగు: నతన్గా గదల్చి విహితాహితముల్ వివరించి సంధికిన్
దిగునటు సంతరించితి; గణించితి వాని మనఃప్రవృత్తులన్ ॥ 206

ఉ॥ ఆతఁడు కార్యవేది, సమయజ్ఞుఁడు, సంగరరంగ ఫల్గున
ఖ్యాతుఁడు, జాతి నీతి మత గౌరవముల్ మది మెచ్చువాఁడు: మీ
చేఁతకు నిండుప్రీతిఁ గనఁ జేసి, సమక్షమునందుఁ బొం దను
ద్ధాత పరస్పరప్రియముగా సమకూర్పఁగ, మిమ్ము రమ్మనెన్! ॥ 207

ఉ॥ 'మాకడ నేయపాయ మనుమానపడం బనిలేదు మీ : కటుల్
మీకడ మాకు, నిట్లుభయ మిత్రతమే' లని మూదలించె; మా
యా కవచంబు లేదని యథార్థ మెఱింగితి వానిమాటలం
బోకడలం; బ్రభూ!సమయమ్మునయమ్ముజయమున్గ్రహింపుడీ"॥ 208

చ॥ అన విని సావధానముగ నందలి పొందిక లేర్చి కూర్చి గై
కొని, జయసింహుఁ జూచుకొఱకున్ జననెంచి శివప్రభుండు ముం
దనుపులు మీఁదిరక్షణము లారయుచున్, రఘునాథు ముందుగా
ననిపి, భటాళితోఁజనె స్వయమ్ముగ సింహగడమ్ముఁ జేరఁగన్॥ 209

చ॥ # శివపతి వచ్చు టెంచి, జయసిం గతనిం గొనితేర నాత్మ సై
న్యవిభుల రాజపుత్రకుల నంపి, స్వయమ్ముగ ద్వారసీమ చే
రువ కెదురేగి, నెయ్య మనురూపముగాఁ గరమంటి తెచ్చి, గౌ
రవము హితానులాప మొనరం గుడివైపునఁ జేర్చె బీఠమ్మునన్ ॥ 210

శ్రీ శివాజీ జయసింగుల సమావేశము - సంధి శ్రీ

ఉ॥ ఆదర మేదురంగపు మేదురంపు - లభేద సహోదరోచితా
స్వాదములౌ తదుక్తులు శివప్రభుఁ డారసికొంచు, భావికా
ర్యోదయ దోహదమ్ములుగ నూఁకొనుచున్, గుశలానుయోగ సం
వాదము పూర్వరంగమగు వైఖరిగా వచియించె నీగతిన్ ॥ 211

Jai Singh immediately sent his secretary Udairaj and Ugrasen Kachhwa to meet him on the way ... ... At the door of the tent he was welcomed by Jai Singh's pay master and ushered in. The Raja advanced a few steps, embraced Shiva and seated him by his side.

Page 151. J. N. SARKAR.

చ॥ "ఇది సుదినమ్ము: మిమ్ముఁగను టెంతయు వేఁదుక గాక, సూచితా
భ్యుదయముగా మదిం మెదలుచున్న; దొకానొక రాజకార్యపుం
గుదిరిక సేఁతకై యొకటఁ గూడిన యట్టులు గాక బాంధవం
బొదిగినయింట విందుకుడు పొందుటగా మది యూఱడిల్లెడుం॥ 212

మ॥ కటకుంగత్తుల నృత్తముల్ మెఱపులై గర్జాధ్వనుల్ మించి, ము
మ్మరమై యెందుఁ బిరంగిగుండ్లపిడుగుల్ మ్రోయఁగాఁ, బచ్చినె
త్తురు టేఱుల్ ప్రవహింపనున్న యదనందుం ముందుకుందూఁకి, నీ
యఱచే యెత్తితి వానినాఁప, జయసింహా! ధీర శాంతిప్రియా! ॥ 213

చ॥ అరిజన కంఠలుంఠన విహారములం బదనెక్కి యున్న యి
ర్వ్వరకరవాలముల్ నిదురవుచ్చి, మనంబును విచ్చి, బుగ్గలం
నెరసిన పండుమీసములనీటున సంధివచః ప్రసంగముల్
జరుపఁగనున్న నీకనులశాంతిఁ గనం మది చల్లనయ్యెడుం॥ 214

ఉ॥ పుట్టిననాఁటఁ గోలె రసపుత్రకులోచిత వీరలక్ష్మికిం
బట్టముఁగట్టి, శాత్రవ కపాలములం నులివెచ్చనెత్తురుల్
వట్టుచుఁ, బాదుషా విజయలక్ష్మికి దాహము దీర్చు నీవు నేఁ
డిట్టి ప్రసన్నమూర్తి వగు టెంతయు భావిశుభమ్ము వల్కెడుం ॥ 215

చ॥ కడచిన కాల మిట్టిదనఁ గాఁ బనిలే: దొకయింటివారమై
యడిదముఁ బట్టి హైందవధరాభ్యుదయమ్మున కొక్క మున్మునం
బడఁదగువార: మిందుఁ బ్రతిపక్షులమై యొక జాతిరక్తముల్
మడుఁగుల నింపువేళ ఋజుమార్గము దైవము చూపె నీ గతిన్॥ 216

ఉ॥ ఆ యవురంగజేబు సమయజ్ఞత మీఱఁగ నిన్ను వాహినీ
నాయకుఁజేసి పంపె, నిది నాకుఁ బ్రియంబ; రణంబుగల్గుచోఁ
జేయఁగలట్టి సాహసము చేతులనిండుగ నున్న దైన, జా
తీయహితంబు 'పెద్దలు విధింతురుగా' కని మిమ్ముఁగోరెదం ॥ 217

చ॥ ఒక యధికారివంచు - నొక యోధుఁడవం - చిది రాజ్యతంత్ర వా
టికయని వేసమ్ముఁ గొని నటించుటగాదు: పురోభివృద్ధి చిం
తకుఁడగు నాత్మబంధువను నమ్మిక నెమ్మదిఁ బెద్దసేసి, తా
వక ముపదేశమ్ముఁ గొనఁగవచ్చితి; మేలు దలంపు మియ్యెడన్॥ 218

ఉ॥ సంధి ఘటించువేళ 'నిటుసల్పిన మే' లను కోర్కి లేదు, ని
ర్బంధము లే, దదెట్లయిన బాధయు లే; దొక లేనిపోని సం
బంధముఁ గౌఁగిలించుకొని, భారత భూ మత జాతి ధర్మ గా
ఢాంధతమంబుఁ బొపుకొఱకై పలుపోకలఁ బ్రాఁకులాడెదన్ ॥ 219

ఉ॥ # నా యుదరైకమాత్ర భరణమ్మున కింతలు సేయనేల రా
ధేయుఁడనైనఁ జాలు: నది తీయముగాదని యెంచికొన్న గా
ధేయుఁడనైనఁ జాలు: నొకతెంపున రెంటికిఁబోక, మాతృదా
స్యాయతిఁబాపు తారుక్ష్యుఁడనయ్యె బయలెక్కుట నిక్కె నీతొదల్ ॥ 220

ఉ॥ 'ఇంత - ఇదెంత లె' మ్మనెడు నెన్నికలన్ దలమీఱుపోకడన్
బంతము సూపి, చిక్కువడు పట్టున నె ట్టఁగఁజాలనేమొ! నీ
వంతటినుండి యింతవఱ కైహిక జీవిత సర్వసార సి
ద్ధాంతముఁగొంటి; వ య్యనుభవాతిశయం బొక వ్రేలఁ జూపుమీ!॥ 221

చ॥ ఒకట బిజాపురీంద్రులు, మఱొక్కట మొగలుసార్వభౌము, లొం
డొకట మరాటవీరులు, మఱొక్క యెడన్ రసపుత్రశూరు, లి
ట్లొకరి కొకళ్ళు సాయపడియున్ - వికటించియుఁ దారసిల్లు టెం
దుకు? మత భేద వాదములఁ దుందుడు కెందు కటంచు నెంచెదన్॥ 222

Page 82 M. G. RANADE

ఉ॥ మానవు లంద ఱెందును సమానులెయయ్యుఁ, బరస్పర మ్ముపా
దానము వేఱుగాఁ బలు మతమ్ములవా రయి, సంప్రదాయ శి
క్షా నుభవమ్ములఁ బహువిధాంతర సంఘములై, స్వతంత్రతా
మానములేక స్వస్వమతమాధురిఁ గ్రోలుట యుక్త మేయగుఁ ॥ 223

ఉ॥ ఒక్కట గుంపుగూడి, తమకొప్పినరీతి స్వతంత్ర వృత్తిఁ ది
ర్యక్కులు నుండు: నైన నితర ప్రతిరోధము సేసి తాము లా
వెక్కఁదలంచి పోరు, నిదియే పశువృత్తి; వృథాభిమాను లొ
క్కొక్కపు డిట్లు రేఁగి, మతయుద్ధములన్ బలియిత్తు రాత్మలన్॥ 224

ఉ॥ హైందవభూమి నొక్క మతమౌచు నవాంతరశాఖ లున్న, 'మే
మందఱ మొక్క హైందవుల' మన్న మమత్వము సోదరత్వముఁ
బొందికఁ బాయఁదయ్యరఁటి మొగ్గ తుదిఁ గొలనిక్కి పూఁతయుఁ
బిందెయుఁ గాయ పండు గుదివ్రేలెడు పొందిక విందు గొల్పదే!॥ 225

చ॥ వివిధములైన పుష్పఫల వృక్షము లొక్కవనమ్మునందుఁ బెం
పవుఁ నగునప్డు వాని కనువౌ విడిపాదులఁ బ్రోదిఁగన్నచో
నవి యవి యన్నియుఁ బెరుఁగుఁ నట్టులుగా కొకపాదినన్నియుఁ
గవిసిన, గాలితీవియల కాఁకకుఁ బెంపుడు మొక్క లెక్కు నే? ॥ 226

చ॥ # మనవత మిప్పు డీ గతిఁ గ్రమంబుగఁ బెంపఱుచున్న; దల్ల యా
వను లిటఁ జేరి, సంఘబలవంతులు - రాజులు-శస్త్ర ధారులై
మునుకొని సర్వముఁ స్వమతముద్రకు మార్పఁదొడంగి : రిట్లు పై
కొనుదుడు కేల? స్వార్థ మనుకొంచుఁ బరార్థముఁ బాపవచ్చునే?॥227

Islam spread among the people owing to a variety of inducements and was often enforced besides at the point of the sword .

Page 113. 'Muhammadan India by

C. S. Srinivasachari & M. S. Ramaswami Aiyangar.

చ॥ ఇది మనభూమి; యార్యమతమే వితతంబుగ నిందు వెల్గుచు
న్నది; మనదేశవాసు లగునప్డు మతాంతరమయ్యు వారు సౌ
హృదమున మల్లికాలత యొకెత్తు - గులాబి యొకెత్త గాఁగ నె
మ్మదిఁ గనఁబోలదే! దురభిమాన పరాక్ర మణంబు గూడునే!॥ 228

ఉ॥ $ తాతలనాటినుండియు నుదాత్త గుణోత్తరులైన రామమాం
ధాతలనాఁటినుండి భరత క్షితిఁ బూజితమౌ మతఁబు చే
యూఁతకుఁబాసి, చేడ్పడుచునుండఁగఁ జూచి సహింపలేక నే
నీ తెఱఁ గుద్యమంబు వెలయించితి మించిన సాహసంబునన్॥ 229

చ॥ తలఁచినదానికంటే వితతంబుగ విఘ్నము లేచి పైబ్రడన్
గలిగినఁగూడ ముందిడిన కాలు మఱల్పక పోరుచుంటిఁ: గాఁ
గలయది కాకమాన: దగుఁగా, కనిలో ననుఁదాఁకువారు నేఁ
డలఘులు హైందవప్రవరులా! పరులా! యని సంశయించెదన్ ॥230

చ॥ ఎవరిమతమ్ము దేశమని యింతలు అంతులు గొంటి, మట్టి హైం
దవులిపు డెందుఁ దోడ్పడుటధర్మము, తప్పినఁ దప్పనిమ్ము: శా
త్రవజన పక్షమై యెదురుతాఁకుట కేమనవచ్చు! నిందునన్
శివపతి కేమిలె, మ్మిట నశించునదేదో వచింపరానిదే! ॥ 231

ఉ॥ అంబరునాయకా! విరసమాడినయట్లు తలంపబ్రోకు; స
త్యంబును ధర్మమున్ మనుప నాయుధమెత్తిన క్షత్ర వీర వం
శంభున మేటి వీ విపుడు శస్త్రముతో నెదురెక్కి శత్రుప
క్షం బగుటన్ మదుద్యమమె కానిదొకో యనునట్లు తోఁచెదన్ ॥ 232

$ It may be conceded at once that the abasement of The Hindu religion at the hands of the Muslims led Shivaji to prepare himself for its defence,

Page 655, Muslim Rule in India' by ISHWARI PRASAD

ఉ॥ ఉత్తర హైందవంబున బలోన్నతులౌ రసపుత్ర వీర రా
జోత్తములెల్ల హైందవధరోన్నతికై తెగిపోర, మేము మా
యెత్తున నిందుఁబోరుచు జయించెద; మీగతి వారె మాపయిఁ
గత్తినిదూయ హైందవ మిఁకన్ బలహీనతఁ గ్రుంగిపోవదే? ॥ 233

ఉ॥ ఇంతకు మీరు తోడ్పడిన నే నొకభూపతినై సుఖింప నా
వంతయు లేదు: యుద్ధమగుపట్టున లావతి వీఁగిపోదు నన్
జింతయు లేదు: యావనుల చేటు దలంచుట లేదుః హైందవై
కాంత హితమ్ముకై పెనఁగులాడెద, యుక్త పథమ్ముఁ జూపుమీ! ॥ 234

మ॥ హితమైతోఁచిన నాకుఁ దోడుపడు టెంతే లెస్స: కాదేని యా
ప్త తమీరన్ నను నీదు వెంటఁ గొనుసంధానంబె కావచ్చు: నౌ
చితి యైనన్ జెఱి యొక్క దారిఁ జనుటే చింతింపుఁ: డింతేల యం
చితమౌ నొండొక క్రొత్త దారిఁగను సాచివ్యంబు మీ కబ్రమే!॥ 235

ఉ॥ నన్ను గుఱించి, కాఁదగురణంబుగుఱించియు, సంధిసేతలో
నన్నియమించు సీమల ధనమ్ముల దుర్గములన్ గుఱించి మీ
రెన్నిక సేయు వేళ యవనేంద్రు - నన్నున్ - మిముఁబోలె హైందవా
భ్యున్నతిఁ జూడుఁ ; డిందుఁ దమపోకడయే శిరసావహించెదన్"॥ 236

చ॥ అని శివరాజు ధీరవినయానునయంబుగ విన్నవింపఁగా
విని, జయసింహు డాతని వివేక ధురీణత పల్కు పొందునె
మ్మనమును విచ్చిలో మత మమత్వము నిద్దురలేప, దాని నే
ర్పున నొదిఁగించి, వాతెఱముఱుంగులు నవ్వున నిట్లు వాకొనెన్॥ 237

మ॥ "శివరాజా! కదు యుక్త మాడితివి; నీ శీలంబు మేలైన నీ
యవనాధీశ్వరుసైన్యనాథుఁ డిది యోగ్యంబంచు భావించునే?
యవుగా కేకమతానురక్తి, యిపు డత్యాసన్నమై నిల్చె సం
ధి వివేకంబొ రణంబొ, దాని విడి మైత్రీయోగ మిందేటికిన్? ॥ 238

మ॥ అనిభావించెద, నైన నీ విటు రహస్యజ్ఞాన విద్యార్థివై
వినయంబుఙ్ వెలయించి, ఖడ్గ మొఱకున్ వీడ్కొల్పి, చిత్తంబునిం
డిన విశ్వాసముఁ బెంచి, వచావులతేనెల్ గొంచు వేంచేయ, వ
చ్చినయభ్యాగతు నాదరింపమి యనౌచిత్యంబుగా నెంచెదఙ్॥ 239

చ॥ వినుము శివప్రభూ! మతవివేకమునఙ్ గడుమేటి: వీ వాన
ర్చిన సువిమర్శనం బెడముసేయఁగ రాని; దెవండు హైందవుం
డనఁదగు వాని కెల్ల హృదయ స్థిరభక్తి మతాభివృద్ధి సే
యన తగు: నందు నీజతన మప్రతిమంబన వింతయున్నదే! ॥ 240

ఉ॥ ఒంటరివాఁడవయ్యుఁ జటులోద్ధృటమౌ బలఁగంబుఁ బెంచి: తే
పంటలు లేకపోయిన నపారధనమ్ముల సేకరించి : తెం
దుంటకు లేనియప్డు వితతోన్నత దుర్గచయంబుఁ గొంటి : వీ
దంటతనం బనన్యముగదా యొక నూతన రాజ్య సిద్ధికిఙ్!॥ 241

చ॥ మతమునకుఙ్ బ్రభుత్వమహిమంబునకుఙ్ గల తోడెఱింగి య
ద్భుతముగఁ బోరుసల్పితి: వెదుర్కొనుచున్న బిజాపురీంద్రు, లు
ద్ధతు లబిసీనియానృపులు, దర్పసమగ్రులు పోర్చుగీసు లం
కితు లగుటేమి! నిల్వు పులకింపఁడె యావనసార్వభౌముఁడుఙ్! ? 242

ఉ॥ ఇంతలు సాహసంబు వెలయించిన నిన్ను మహానుభావుఁగా
నెంతురు, నిండుభక్తి భజియింతురు హైందవు; లెప్పు డేయుపా
యాంతర మందియైన స్వమతాభ్యుదయంబున నాఱువోయ య
త్నింతురు, నీరువోయ గమనింతురు, గా కెడవోఁ దలంతురే?॥ 243

ఉ॥ ఉండఁగవచ్చు నీమది "మదుద్యమ సిద్ధికిఁ దోడుసూపలే
కుండిరి, శత్రుపక్షమగుచుండిరి, హైందవు లొత్త రాహు – లి
ట్లుండఁగ నేటి" కంచు, నిదియుక్త మ; యిందలి దారితీరులుఙ్
నిండగు శక్తి రక్తి యొక నేతయుఁ బ్రాతయు నందుఁ గల్గెనే! ॥ 244

మ॥ 'ఇది ధర్మం - బిది జాతినీతిమత సాహిత్యాదికం' బంచు నే
ర్పొదవన్ జూడఁగనీక హైందవమునం దొప్పారు చీఁకట్లలో
నుదయార్కారుణ తేజమిందొదవ వె : యోగ్యుల్ దాక్షిణాత్యుల్ ముదం
బొదవన్ మేల్కొని : రుత్త రాయణము రాదో మీఁదఁగొన్నాళ్లకున్! ॥245

చ॥ ఇది సహజంబ చూడు : జగమెల్ల నొకప్పుడ ప్రొద్దు తోఁప, ద
య్యదనున కందునందు వివిధావరణంబుల నీడ లుండు; నె
మ్మదిఁగను; కాలచక్రముక్రమం బిది; యెండయు గాలి వానయున్
ముదిరిన మీఁదఁ బంటపొలముల్ దలవంచు ఫలించు వెన్నులన్॥246

ఉ॥ కావునఁ దాల్మిఁ బొందు; మిదిగాక మతొక్కటి హెచ్చరింతు; నీ
భావమునందు యావనుల పై నొకయొల్లమి దోఁచు - వారు ధ
ర్మావరణంబు దాఁటిరని; యౌ ననుకొ, మ్మటులైన భిన్న ధ
ర్మావసథంబు లోకముసమస్తము నీవలె నేను జూతు నే?॥ 247

చ॥ మన కహితమ్ముగా నెదుటిమార్గము తోఁచిన వారి కంటికిన్
మన గమనంబు మేలగునె? మంచియుఁ జెడ్డ జగంబు తేల్చు: దా
నిని మెయికొల్పునట్లు చను నేర్పరి యందఱిలోని మేలుఁ గై
కొను: నిటు లాత్మశక్తి పెరుఁగున్, విఱుగున్ బ్రతికూలపక్షముల్॥248

ఉ॥ యావనులంచు హైందవజనావళియంచును భేదవాద సం
భావనయేల? యందఱు సమానముగా హితులై విరోధులై
దైవవిధానమున్ నడుపు తంత్రపుబొమ్మలుగా నటింత్రు, దు
ర్భావులువో లె - నుంద్రు సమభావులు నుత్తము లన్ని జాతులన్॥249

చ॥ మనము మహమ్మదీయులు సమష్టి కుటుంబమువోలె హైందవం
బునఁ జిరకాల ముంటి-మిటఁ బూర్వుల పూర్వు లటం చెఱుంగఁజా
లనియటు; దాన జీవితములన్ మతనైతిక సాంఘికాది వ
ర్తనముల మార్పు లిర్వురకుఁ దప్పవు, కూడిక తప్పకున్నటుల్॥ 250

ఉ॥ ఒక్క కుటుంబమందు సుత సోదరు లాదిగఁ బిన్న పెద్దలం
దాక్కొకరీతి, బెక్కు లధ మోత్త మవృత్తులు గల్గకుండ; వా
చిక్కులఁ దీర్చి పెత్తనము చెందుటయే కడుగొప్ప; సామ్య స
మ్యక్కృతి వొందఁజాలని సమష్టి కుటుంబము అచ్చు లెక్కదే?॥ 251

ఉ॥ అందఱు యోగ్యులౌ టరిది, మంద అయోగ్యులు గూడఁ గారు; నీ
వందఱలోని మేలు గొనునట్టు లె కీడును మార్చివేయు; మీ
మందులపాకమే యొక యమానుషశక్తి: విసమ్ము లన్నియున్
మందులె: యౌషధామయ సమన్వయమం దనుభూతికావలెన్॥ 252

ఉ॥ కావున, భేదబుద్ధివెలిగా మన దేశ చరిత్రఁ జూడు, మే
ధావులు పెద్ద లేగిన విధమ్ములఁ జూడుము: భారతోర్విలో
యావను లార్య హైందవు లనాహతవృత్తిఁ బరస్పరంబు స
ద్భావముతోఁ బరస్పరమతమ్ముల నాదృతిఁగొంట కన్పడున్॥ 253

ఉ॥ * హైందవులౌ ఫకీరు – లటు యావనులౌ హరిభక్తులున్, మసీ
దందున దేవతాసదన – మందు మసీదును; వాని వాని కై
పొందుగ వారువారిడిన పూజలు మాన్యము, లొం డొకళ్లపే
రందుట, వావియున్ వరుసలాడుట హైందవమందుఁ గన్పడున్!॥ 254

---

* "The Hindus began to worship Muslim saints and the Muslims began to show respect for Hindu gods"

Page 278 'Muslim Rule in India' ISHWARI PRASAD.

"The Mahomedan Kings gave inam land to Hindu "temple endowments."

Page 32. M. G. RANADE.

"Hindus ... ... were prepared to admit Muslims into their faith and did admit them as a matter of fact."

Page 322 March 1934 MODERN REVIEW

చ॥ 'మతము మనమ్ములో దురభిమాన మడంచి పవిత్ర భావముల్
పితుకుచు, దైవభక్తియును విశ్వజనప్రణయంబుఁ బెంచి స
ద్గతి నిడు' నంచు, భేద మిటఁ గాంచరు పెద్దలు జాతులెంచి; యీ
గతి మత మంటుఁదీవియల కైవడి సత్ఫలసిద్ధిఁ గూర్చెడిన్॥ 255

మ॥ + కలతత్వం బెటులున్నఁ, దోఁచినటు వ్యాఖ్యానంబుఁ గావించుచున్
'బలవంతంబుగ యావనుల్ స్వమతమున్ బట్టించినా' రంద్రు; పూ
ర్వులలోఁ బూజ్యులు గొంద ఱాయవనభూపుల్ హైందవాచార మ
ర్మిలిఁ బాలించినగాథ లెల్ల భరతోర్విన్ బూచెఁ బూఁదోఁటలై॥ 256

సీ॥ # ఆదిలో దక్షిణయవన రాజ్యము 'భామి
నీరాజ్య' మనుపేర నెగడుటేమి,
'గోల్కొండ' సులతాను కొల్వులో విప్రు 'ల
క్కన మాదనలు' మంత్రులగుటయేమి,
'భద్రాచలము' రామభద్రుని తలఁబ్రాల
ముత్తెముల్ సులతాను మోయుటేమి,
'యిబ్రహీ' మిభ రామనృపతియై కవిరాజ
పండితాదరణంబుఁ బట్టుటేమి,

తే॥ మహమదాదిలు శాహి నీమాటమెచ్చి
గోవధలు మాన్పఁగా నాజ్ఞఁగొలుపుటేమి,
గాథలిటు దక్షిణోర్వరఁ గలవు పెక్కు
హైందవ మతాభిమాన దృష్టాంతములుగ! ॥ 257

+ Page 110. A History of India, Part II

CS SRINIVASACHARI & M. S, RAMASWAMI AIYANGAR

Page 186, History of India.

MEADOWS TAYLOR

సీ॥ 1 'బాబరు' గోవధ పాతకంబని 'హుమ
యూను" న కొసఁగు ధర్మోపదేశ,
2 మల హుమయూను శత్రులఁదోలి, 'కర్ణావ
తీదేవి' యెడఁ జూపు సోదరతయు,
3 మత రాజకీయ సంగతి హైందువులఁ గుడి
కంటఁ గన్గొన్న 'యక్బరు' చరిత్ర
4 షాజహాఁ సుతుఁడు 'దారా' జగన్నాథపం
డితునొద్ద నార్యసాహితినిఁ గొనుట,

తే॥ పూజ్యుఁడు 'కబీరు' మొదలుగాఁ బుణ్యమూర్తు
లెందఱో రామభక్తులై యెసఁగియుంట,
యంద తెలుఁగుదు రుత్తర హైందవమున
యవననృపతు లస్మన్మతోత్సవముఁ గనుట॥ 258

ఉ॥ కొంద అసూయఁ బెంచి ప్రతికూలత సల్పినమాట వాస్తవం -
బందున నిందఁగూడ; నిదియంతయు వ్యక్తులలోని లోపమై
కుందు ఘటించు; స్వార్థమునకుం దిగువా రిది సాధనంబుగా
నంది, మతప్రయోజన మపార్థముసేయుట యిందుఁ గన్పడుఁ॥ 259

---

1. 'Baber's Will - Page 96,
"A Source Book of Indian History." K. S. KINI.
2. Pages 262-263, Annals of Rajasthan. Volume 1,
Col JAMES TOD
3. P 247. History of the Great Mughals Vol I.
Kennedy
4. Page 616. Muslim Rule in India.
ISHWARI PRASAD

ఉ॥ కావున వారివారి ననఁగాఁ బని లేదు; మతాభివృద్ధికిఁ
ద్రోవలు సేయుచోఁ బరులదోసము లెంచుటకంటె, వారు స
ద్భావము నందునట్లు స్వమతంబున విశ్వజనీనతా విశా
లావరణంబుఁ బెంచుట యుదాత్త పథంబని విశ్వసించెదన్॥ 260

ఉ॥ కోటలు సేన లస్త్రములు గూర్చి ప్రభుత్వముఁ బేర్చి, పెచ్చు పో
రాటల రక్త సిక్త హృదయమ్ములతో మతరక్ష సేతు, రిం
తేటికి? నాత్మ రాజ్యమున నెల్లరకున్ మతధర్మభూమి పూఁ
దోటగఁ జేసి దనర్చిన మధువ్రతముల్ దమయంత మూఁగెదున్॥ 261

చ॥ ఉదుటుగ సంఘశక్తి బలుపొందిన చోఁ బటు సంధిబంధమై
యెదిగిన మేను రోగముల కెం దెడమీయక హోయిఁగూర్చు; ని
య్యది నిజ, మైన మేని కపుడప్డు తెవుళ్ళవి యంటకుండ, వ
య్యదనుల నన్యసేవఁగొను ఔషధమందుట కాని కార్యమే? ॥ 262

ఉ॥ కాదని తెంపుసేసి, కొఱగాదని అంపులుసేసి, సాహసో
న్మాదము రేపుచోఁ దెవులు మానదు, సత్తువరాదు: కావునన్
జేఁదులు మేసి కోర్కులెడసేసి, క్రమక్రమపుష్టి నందుటే
నాదుమతమ్ము; సాహసమునన్ బ్రతికూలత హెచ్చు కన్పడున్॥ 263

ఉ॥ పో రొనరించినారు రసపుత్ర నరేంద్రులుకూడ దేశర
క్షారతి : రక్త వాహినులచాలునఁ దద్బలవీర్య సంపదల్
దీఱెనెకాక నెవ్వగలుదీఱెనె? దైవబలంబు లేని యీ
పౌరుష మాత్మహానిఁ గొనివచ్చునకాక శుభమ్ము దెచ్చు నే? ॥ 264

ఉ॥ చేటును బాటు నిట్లు పరిశీలన సేయుచు నొత్త రాహు లా
రాటము ద్రింగి, రిత్త బవరమ్ములఁ గుత్తుకలీయలేక, నా
బోఁటులె యోచు యావనవిభుత్వము మోయ బుజమ్ములొడ్డి రే
నాఁటికినైన శోభనదినమ్ముల హైందవభూమిఁ గోరుచున్॥ 265

చ॥ మతమని దేశమంచు నభిమానము లేదనుకోకు మాకు ; నీ
జతనముఁ దప్పుగాఁదలఁచి శస్త్రము నెత్తుట గూడ గాదు; నీ
శ్రితమగు వీరధర్మమున జీవిత మీ యవనేంద్రు సేవ కం
కితమగుచుఁ గతానుగతికీకృతమై నినుఁదాఁకు టేర్పడెన్ ॥ 266

ఉ॥ తాఁకుటమాత్ర గాదు, సరదారులు పెద్దయొనర్చి నన్నసం
ఖ్యాక బలంబుతో ననుపునప్పుడు నా పయిఁ బాదుషా మదిన్
బ్రాఁకిన నమ్మకం - బతని ప్రాపున మా పరువంబు వమ్ముగా
నీక మెలంగనయ్యె; నద నెంచి కృతజ్ఞత ద్రింగవచ్చునే!॥ 267

ఉ॥ పాపములందు మానవున పాత్ర తలందుఁ గృతఘ్న వృత్తి నిం
దాపణమైన, దాత్మహతియందును గైకొనరాని: దక్రమా
టోపముగా సుయోధను కటుత్వ మెఱింగియు వాని పక్షమే
చాపము నెత్తి నారుగద సంగరమందు గురుండు భీష్ముఁడున్! ॥ 268

సీ॥ తనకు నచ్చిన మన్మలనుచు భీష్ముఁడు తన్ను
గెలుచునుపాయంబుఁ దెలిపినట్లు,
తన శిష్యులని గురూత్తముఁడు సైంధవ వధో
ద్యోగంబులో దారి యొసఁగినట్లు,
తనతల్లి ప్రార్థించెననుచుఁ గర్ణుఁడు చేతఁ
బడు పాండవులఁ జంప కుడుగునట్లు,
తన మేనయల్లుండ్ర కనుచు శల్యుఁడు కర్ణు
సారథియై యెగ్గు సలిపినట్టు,

తే॥ లనువు గలదంచు స్వామి కార్యమున కెడము
నడుపఁజాల, నాధర్మంబు విడువఁజాల;
వినుము శివరాజ! నామాట వెలితిగాని
యట్లు - నీమేలు కొఱవోనియట్లు నడుతు॥ 269

చ॥ # ఇతరులు యావనేంద్రులటు లెంచక, యీ యవురంగజేబు నీ
జతనము పూరికిఁ గొనఁడు; సాధనముల్ ధనముల్ చమూపతి
ప్రతతులు సైన్యముల్ గల వపారములై పరదుర్దమంబులై
యతనికి, నీతితంత్ర మున నద్వయుఁడై జగమెల్ల ప్రింగెడుఁ॥ 270

చ॥ # అనిమొన దూఁకి తద్బల మహార్ణవముఁ దరిజేరనీఁద రు
ద్రునకుఁ దరంబుగా, దొకట రూపతీ సర్వబలంబు లందులో
మునుఁగున కాని: నీదుహితముఁ గొని పల్కెద, సార్వభౌము చె
ల్మిని మది నిచ్చగింపు – మిదిమే; లిటుపైఁ బదిమేళ్లు సేకుఱుఁ॥ 271

ఉ॥ మంచితనంబు ఆలకును మార్దవముఁ గలిగించు, వేఁడి సూ
పించినఁ బెట్లి పైఁబడు; నభిన్న మతిఁ నృపు లెల్ల వాని సే
వించరె నేఁడు? వారిపయిఁ బేరిమి నీ పయిఁ జూపఁడే? సమీ
పించిన, నిన్ను వంటి రణవీరు నతం డెడవోవనిచ్చు నే? ॥ 272

ఉ॥ ఆతనిఁ జేరుచో మతమహత్త్వము కొంత కొఱంతవోవునం
భీతిని మాను; మా కొలువు పెద్దలలో మన హైందవప్రజా
నేతలు పెక్కు; రాన్నృపుల నెయ్యముఁ జేకొనవచ్చుఁ దద్బల
స్ఫీతము సంఘ శక్తి మత వృద్ధి కుసాంత వసంత మయ్యెడుఁ॥ 273

ఉ॥ # కావునఁ బాదుషా చెలిమిఁ గాంచుము: కాఁదగు తీరు లన్నియుఁ
నే వెలయింతు, నిర్వురకు నెమ్మదిగా నొక సంధి గూర్తు; స
ద్భావముతోడ నన్ను హితపద్ధతి గోరితి, విట్లు సేయుటే
భావిశుభమ్ముగాఁ దలఁతుఁ, బై తగవుఁ దలపోసి పల్కుమీ!"॥ 274

"He should somehow be saved and that at the same time the Badsha's interests also should be served." thought he (Jai Singh) and (said), "Aurangzeb is the mighty ruler of the Earth; you should make friendship with him. The ultimate result of hostility will not be good ... ... I am, therefore, favourably disposed towards you" ...

Page 209. SABHASAD

చ॥ అన, శివరాజు కార్యగతులన్నియు నెమ్మది నాకళించి యి
ట్లనె, "మనసిచ్చి మీ యనుభవాతిశయ మ్ముపదేశమిచ్చు మే
లునకుఁ గడున్ గృతజ్ఞుఁడను; 'లోకమువా రొకధర్మతత్త్వముఁ
గనునపు డందు భిన్నరుచి గాంతు' రటం చిపు డే నెఱింగితిన్ ॥ 275

చ॥ మతము సమన్వయంబు సుకుమారముగా విపులార్థ భావ గ
ర్భితముగనున్న: దిందు వివరించినయట్లు చరింపఁగా నశి
క్షితుఁడగు నన్నుఁబోటి కొకజీవితకాలము చాల: దైన మీ
పితికినపాలు కాఁచుకొని, పేరిన మీఁగడఁ గొందు నేఁటికిన్ ॥ 276

చ॥ మనసునఁ 'బాదుషా చెలిమి మంచిదిగా' దని తోఁచుచున్న, మీ
యనుమతివెంటఁ బోవు టిపు డాత్మహితంబుగ నియ్యకొంటి; నిం
దునఁగల మేలుఁ గీడు తమదొడ్డతనంబున నిల్పియుండు; యా
వనపతికొల్వులో శిరము వంచుట దక్కఁగఁ బొందుసేయుమీ!"॥ 277

చ॥ అన, జయసింగు లేఁతనగ వానుచు సంధివచః ప్రసంగముల్
గొని, యుభయానుకూలములు గూర్చి కొలందులు సంప్రతించి, యొ
ల్లనియెడఁ గార్యకారణములన్ వివరించియు మేలుసూపి, త
న్మన మెసకొల్పి, సంధినియమంబులఁ దీరు ఘటించె నీగతిన్ ॥ 278

సీ॥ * "శివరాజు, తాను గెల్చిన రాజ్యమున సింహ
గడమాది యిర్వదిగడము లిచ్చి,
తక్కినరాజ్యమంతయుఁ బాదుషాహిగా
రిడిన రాజ్యము గాఁగ నేలికొనుచు,
సాలుకు మూఁడులక్షలహొను లర్పించు
వరుస నల్వదిలక్ష లరి యొసంగి,
తనపుత్రు సాంభాజి దళవాయిపదవి రం
జిలఁ బాదుషాగారి కొలువుఁ జేర్చి,

* Page 152-154 J. N. Sarkar, M.g. Ranade & Sabhasad

తే॥ దక్షిణంబున జరుగు యుద్ధములయందు
స్వయముగా సేనఁ గొనుచుఁ దోడ్పాటు సూపి,
యొండొరుల మేలు సేఁత కొండొరులు దొడఁగి
తెలిపివారయని చెలిమి సంధింపవలయు॥ 279

సీ॥ # పాదుషా గారు, సాంభాజినిఁ బంచస
హస్ర తురంగ సైన్యాధికారి
సలిపి మన్నన సూపవలయు: దక్షిణ రాజ్య
ములఁ 'చౌతు' 'సర్దేశముఖి' యటన్న
పన్నులు శివరాజు స్వయముగా రాఁబట్టు
కొను హక్కు లీవలెఁ : గొంకణమ్ము
దక్షిణోత్తరభాగ ధణియంతయు గెల్చు
కొను శివరాజును జెనకఁగూడ:

తే॥ దన్య సామంతరాజ మర్యాద లిచ్చి,
కొలువు కేతెంచు నియమంబు తొలఁగఁజేసి,
నెరసు లరయని చెలిమిపొందికలు వెలయ
నాత్మహితునిఁగా శివరాజు నరయవలయు"॥ 280

చ॥ అని పయిరీతి సంధినియమాళి శివప్రభుఁ దామతింపఁ గై
కొనుచు, 'దిలేరుఖానుఁ డనుకూల పడఁ దగుమాటలాడి ర'
మ్మని శివరాజు మైకొలిపి, యాతనితోఁ దనమేనమామఁ దో
డనుపుచు, యుద్ధమాఁపుటకునై జయసింహుఁడు పంపె వార్తలన్॥ 281

ఉ॥ త న్నొక పెద్ద నేసి, వివిధమ్ములు కానుకలిచ్చి సంధికై
విన్నను వాడు వారి నుడివిందుకు మెచ్చి దిలేరుఖానుఁడున్
మన్ననఁ గాన్కలిచ్చి యభిమానము పెద్దయొనర్చి, వారితోఁ
గ్రన్నన యేఁగుదెంచె నెసకంబున సింహగడంబుఁ జేరఁగన్॥ 282

mention only 20 forts and Chouth & Sardeshmukhi.

ఉ॥ అందఱుగూడి సంధినియమావళి కొప్పుగ సమ్మతింప, "నీ
చందము పాదుషా కెఱుక సల్పఁగఁ జారులనంపి తన్మతం
బంది తిరమ్ముసేత" మనియాడుచు, నంబరునేత సంధిలోఁ
బొందిక లెల్ల వ్రాసి, తవపోల్చినతీరు లిఖించె నీగతిన్ ॥ 283

మ॥ "అమితోత్సాహముతో శివప్రభుని రాజ్యప్రాంతముల్ ముట్టి దు
ర్గముల్గన్ బట్టితి: మందునందుఁ బటుసంగ్రామంబులై, కూలె సై
న్యము లిర్వైపుల: నింతలో నతఁడె మ మ్మర్థించె సంధింపః న
ర్థ మటం చొప్పితి మాజ్ఞ వేచి తగవార్గన్ దీరు గావించుచున్॥ 284

సీ॥ మనయేలుబడికి నెమ్మదిఁ గూర్పఁగా దక్షి
ణమునందు ముఖ్యదుర్గములఁ గొనుట,
సరి నాల్గు పదులలక్షల హొనుల్తై మించు
నమితధనంబు కప్పముగఁ గొనుట,
యల బిజాపురముతో, గలిసి మార్కొనకుండ
శివరాజు మనవైపు చేర్చికొనుట,
యతనిచే వారిపెం పడఁగించి, మన సేన
కొండగుట్టల స్రుక్క కుండఁ గనుట,

తే॥ పరమలాభముగాఁ దీరుపఱచి, సంధి
నియమములఁ బంపికొంటి, మీ నిర్ణయంబు
తడవు చర్చించితిమి: దీనఁ దగవు దలఁచి
తగిన యుత్త రువీయఁ బ్రార్థనముసేతు" ॥ 285

మ॥ అనుచున్ గమ్మ లిఖించి యంబరువిభుం డద్దానిఁ బంపించి, వెం
టనె తామందిన యెల్లదుర్గములఁ పైనన్ 'బాదుపా బావుటా'
దనరన్ జేసి, బిజాపురంబు గెలువన్ దండెత్తి, సైన్యంబుతోఁ
దనవెంటన్ శివరాజు ముందు నడువన్ దత్ప్రాంతముల్ గైకొనెన్॥ 286

❀ శివాజీ జయసింగునకుఁ దోడై బిజాపుర రాజ్యముపై కేగుట ❀

చ॥ ఇటు శివరాజుసాయమున నేచి బిజాపుర రాజ్య మెల్ల గ్రిం
గుట కిది వేళయంచు రణకోవిదుఁడౌ జయసింగు సాహసో
ద్భటముగ రేఁగి దుర్గములఁబట్టి, బిజాపుర పట్టణంబు చెం
గటి కెగఁబ్రాఁకి దూఁకె,నొదుఁగఁగఁబడ దేశము నాక్రమించుచుఁన్॥ 287

చ॥ జరిగిన సంధికై తనదుసమ్మతి – పోరునఁ దోడు సేఁతకై
పరువపు గాన్కలుఁన్ బనిచె బాదుషహో; మొగలాయి దండు ల
త్రతిఁ శివరాజు రాజ్యమును దాఁటి బిజాపురి పైకి బోయె; నిం
తరసి శివప్రభుండు తదనంతర కార్యము నెంచె! నీగతిఁన్ ॥ 288

చ॥ నెఱపిన సంధిలో స్వబలనిర్జితరాజ్యము కొంతవోయె; నీ
వెరవునఁ జుట్టుకొన్న యరివీరులముట్టడి తీఱి పోయె; నీ
తెఱఁ గుచితంబె యైన నొకతీరున నియ్యది ముందు కీడుగాఁ
దిరుగు నటంచుఁ దోఁచుఁ; బనితీఱిన దుర్మతి మేల్దలంచునే!॥ 289

ఉ॥ "సాహస మిట్లు సూపుచు బిజాపుర రాజ్యమునెల్లఁ బాదుషా
కాహుతి యీయవచ్చుఁ, బయి నాఁకొనుచుఁన్ మన పైకిరాఁడె ఘో
రాహిఁకిఁ బాలుపోయువిధ మౌఁ గద చేసిన కార్యమెల్ల! స్వ
వ్యాహతిఁ దెచ్చికొంచు బలవంతున కాస్పద మీయవచ్చునే! ॥ 290

తే॥ 'అసలు సంధియే కాఁగూడ' దనియు, 'నిన్ని
గడములిచ్చియు నిటుతోడుపడుచు, వారి
క్రిందఁ జనుటేల' యని పంతగించు సైన్య
పతుల నేతాజిముఖులఁ గీడ్పఱుప నగునె! ॥ 291

ఉ॥ ఇన్నియు సంప్రతింప నొక యెత్తున వీరిఁ దొలంగిపోవుటే
విన్నను: విందు ముందునడిపించిన సంధికిఁ దప్పనట్లుగా
నన్నిటఁ దోడుసూపినటు లాడి, పయిఁబయిఁ బోరొనర్చి, యీ
చెన్నఁటి శత్రుకోటి నొక చిక్కునఁ ద్రోయుచు జాతిపోఁదగుఁ ॥ 292

చ॥ అగునపుడుఁ రహస్యముగ నాదిలుషా కొకలావు గూర్చి యీ
మొగలులఁ బాఱఁదోలునటు పూన్చినచో నిటఁ జిక్కు వాయు: నీ
జగడము లిట్లు తీఱిన బిజాపుర మొంటిగనిల్చు: నందుపైఁ
దగవులు క్రొత్తగా; విపుడు తంత్రమునఁ బనిగొంట యొప్పగుఁ॥ 293

ఉ॥ ఒప్పని తోఁచుచున్న, జగమొప్పు నొకో యను శంక – నీతికిఁ
దప్పుట యౌనటంచు నను తాపము గల్గెడు ; నిట్లు పోయినఁ
దప్పదు కార్యహాని : యది నాకయినఁ గొఱలేదు, దేశముఁ
నిప్పులఁ ద్రోయటై దొసఁగు నిల్చు : జగం బపు డాడిపోయదే!॥ 294

తే॥ రాజనీతిని వ్యక్తి ధర్మమునఁ దూఁచి
కలుష మెంచుట మదాంధికార దృష్టి :
రామదాసుని యుభయతారక పథంబు
నడిచి, యీ కాఱుచీఁకటుల్ తుడిచివైతు ॥ 295

ఉ॥ 'మాటను దప్పరా' దను క్రమంబది సాధువుఁ గూర్చి కాని క
ర్కోటకుఁగూర్చి కాదు: పగకున్ బ్రతికారము సేయ లేని మో
మోటకు విల్వలేదు: వెరవొందుచు నీ యవనద్వయంబునఁ
నాటకమాడి, యిర్వుర ఫణాశిఖరంబులఁ దాండవించెదఁ" ॥ 296

చ॥ అని శివరాజు కార్యగతి యంతయు సూటిగ నిర్ణయించి, తో
డొనరిచినట్లె మొగలులయొద్దన యుండె; బిజాపురీంద్రుఁడుఁ
దన బలఁగంబు బెంచి పటు దర్పము సూపుచు, గోలకొండతో
డెనసి పరాక్రమించి యలయించె మొగల్బల మెందు డీల్పడన్॥ 297

చ॥ తన బలగంబు లిట్లు కలఁతన్‌బడు టెంచి దిలే రుఖానుఁ డీ
సున జయసింగుతో ననియెఁ "జుట్టమువోలె మెలంగి, పోరున
ప్దనుపులు తప్పఁదీసి, సమయంబున కొండొక చోటఁ దేలి, చి
క్కునఁబడు దారిచూపి మనకుర్ శివరా జపకార మెంచెదుర్ ॥ 298

ఉ॥ # ఆ కుటిలుండు తోడ్పడు టపాయ; ముపాయముఁ గొంచు వాని బం
దీకృతునైనఁ జేయుఁ, డొక తెంపునఁ గొంట మఱింతమేలగుర్ ;
మీ కిది కానిదైన నియమింపుఁడు న: న్నిటుసేయకున్న చోఁ
బాకముదప్పు సర్వ: మటుపై మన మేమియొనర్చి యేమగుర్!"॥ 299

చ॥ అనెడు దిలేరుఖానుహృదయమ్ము నెఱుంగుచు నంబరీశుఁ "డా
తని సవరింతులె" మ్మని నిదానమువల్కె ; శివప్రభుండు క
ల్గిన కలఁతల్ గణించి, కలిగించిన భేదము పండుటెంచి, క
ల్గనయిన కీడు వాసి చనఁగా మనసై జయసింగుతో ననే ॥ 300

చ॥ * "పగతురు గుంపుగట్టుకొని పైకొని : రందఱ మొక్క వైపునర్
దగిలినఁ బొత్తులేక – బహునాయకమై – క్రమశిక్ష లేని – సే
న గెలువఁజాల; దూరక మనంబుల భేదముపుట్టి దుర్బలం
బగు, మొగియింతు నే నొకట, నప్పు డతం డిరువైపు కీడ్పడుర్"॥ 301

చ॥ * అని శివరాజుపల్కు– సమయజ్ఞతనెంచి, ది లేరుఖాను తే
ల్చిన పొరపొచ్చె మెంచి, జయసింగు స్వపక్ష విరోధముల్ పెనం
గిన నిజకార్యహాని పరికించి శివకుప్రభు 'నొండువైపు మా
ర్గాను' మనిపంప, నాతఁడనుఁ గుంబరివారము గొల్వ వెల్వడెఁ॥ 302

Diler Khan several times urged Jai Singh to take Shivaji's life, or at least to give him (Diler Khan) leave to do so. He would assume all responsibility and see the Raja was held blameless.

Page 164, J. N. Sarkar.

* Page 164, J. N. Sarkar.

సీ॥ ఇటు పటు సాహసం బెనయించి, శివరాజు
మొగలాయినిర్బంధమును దొలంగి,
త్రోవలో నేతాజితో మంతనమలాడి
కలహించినటు వానిc దొలcగcజేసి,
యల బిజాపుర సైన్యములc దాcకినట్లు ప
న్హాళాగడంబున నని యొనర్చి,
యట జయం బనుమాన మనిపించి, సైన్య మ
క్కడవీడి ఖేల నాగడముc జేరె;

తే॥ # ఘనుcడు నేతాజి శివునితోc గలహమాడి
వచ్చు టెఱిcగి బిజాపురీశ్వరుcడు నాల్గు
లక్షలధనంబు జాగిరుల్ లంచ మొసcగ,
నతcడు చెలరేcగి మొగలు సైన్యములc దఱిమె ॥ 303

ఉ॥ + "రెండవవాcడు రుద్రున – కరిందవిక్రముcడౌ శివాజికిc
రెండవ వాcడితం" డనc జరించు శివప్రభు సైన్య నాథుcడు
ద్దండముగా బిజాపురపు దండులు రేcపి మొగల్బలంబు లెం
దుండcగనీక తోలె విషమోగ్ర వనీ గిరి కూట వీథులc ॥ 304

Neta accepted the Bijapuri bait of 4 lakhs of hun and deserting to Adil Shah, raided the Mughal territory with great vigour and effect.

Page 165. J. N SARKAR

+ "The Deccanis regard Netaji as a second Shivaji

Page 159, J. N. SARKAR

శ్రీ శివాజీని దర్బారుకుఁ, బిలిపింప బాదుషాకు జయసింగు విన్నపము శ్రీ

మ॥ జయసిం గా సరదారు లోఁగొన యథేష్ట ద్రవ్యముల్ జాగిరుల్
పయి నుద్యోగము లాసగొల్పి విఫలప్రారంభుఁడై, వాఁడు తో
డయిరా దూఁకు బిజాపురీంద్రువడి ద్రోయఁగ రాక సంఘూర్ణితా
శయుఁడై రేఁగు దిలేరుఖాను సవరించఁగ లేక, దూపిల్లుచుఁ ॥ 305

చ॥ ఇటుతలపోసె, "నేనొకటియెంచఁగ దా నొకఁడయ్యె; నీసునఁ
బెటిలి దిలేరుఖానుఁ డొకభేదము పుట్టఁగఁ బల్కె : దాన నా
రటపడి వేఱువోయె శివరాజు: బిజాపుర మిందు సందుగ
ల్గుటఁ గొనితోడుఁ బెంచి యుదుకుఁ దుడుకుఁ బలియించి పైకొనెఁ॥306

చ॥ * ఇది యడఁగించుటెట్లు! హితమెన్నుచు నీశివరాజు రాఁడు తో
డెడుగ, నతండు రా కణఁగఁ డీ గిరి కానన దుర్గకోటి ప్రా
పెడుగు బిజాపురీంద్రుఁ : డతఁ డీ శివరాజును గూడ లాభముల్
పొదుగుచుఁబొందుకొన్న మన పూనిక యంతయుఁ దాఱుమాఱగున్॥307

మ॥ మును నేతాజినిఁ గొన్నవాఁడు శివభూపుఁ నేఁడు సాధింపఁబోఁ
దనుకోరాదు: శివాజి సంధినియమ వ్యాపారముల్ మీఱి పోఁ
దనుకోరా: దతఁ డంచితుండయిన రాజ్యాంగంబు లీపాటి: వా
తనిలోఁ దొల్లిటిసంధిలో నగు కొఱంతల్ గూడఁ గాన్పించెడిఁ॥ 308

తే॥ ఆ కొఱఁతలెల్లఁ దీఱఁగా నసువు పఱచి
శివపతినిఁ జేరఁదీయుచోఁ జిక్కు వాయు,
మనకు జయమబ్బు: నిదియెల్ల మనసుఁబట్టఁ
దెలిపి, పాదుషా యిటుసేయ సలుపవలయు"॥ 309

---

* Page 299. The Modern Review for April, 1909

తే॥ అనుచుఁ దలపోసి జయసింహుఁ డనువుమీఱఁ
బాదుషాగారి కిటు కమ్మవ్రాసి పంపెఁ :
"జిత్తగింపుఁడు, సంధిలోఁ జెప్పినట్లె
సైన్యములతోడ శివరాజు సాయపడియె ॥ 310

సీ॥ అతనితోడ్పాటుతో నాక్ర మించితిమి బి
జాపురీ వితతరాజ్యమునఁ గొంత,
గోల్కొండసాయంబు గొని బిజాపురము వి
జృంభింప నిటఁ బరిస్థితులు మాఱె,
శివరాజునకు - మన సేనానులకును యు
ద్ధముఁ గూర్చి భావ భేదములు గలిగి,
"చెఱియొక వైపుగా నరులఁ దాఁకుద" మంచు
నరికట్టె నతఁడు పన్హాళగడము,

తే॥ నంతలోన శివాజి సైన్యపతి యతిని
తోవిరోధించి శత్రులతోడఁ గలిసె,
శత్రుపక్షము బలితమై సంగరమున
జయముగలుగుట సంశయాస్పదమ యయ్యె ॥ 311

ఉ॥ #ఈ గతి నేఁటి పోరు విపరీతముగాఁ గనుపట్టెఁ : దెంపునన్
మూఁగి శివ ప్రభుండు తన పూర్ణ బలంబునఁ దోడు సూపుచో
లోఁగు బిజాపురం : బతఁడు లోఁగుచు వైరులఁ జేరికొన్న ను
ద్యోగము భార : మన్ని వసతుల్ ప్రతికూలములై పెనంబడున్ ॥ 312

Jai singh called on him (Shivaji) the Key of the Deccan and declared that without his accession to the imperial side the conquest of the Deccan would never be realized.

Page 265, N. S. Takakhav

చ॥ #శివపతి యెట్టులే మనము చేర్చికొనం దగుcవాcడు : బుద్ధివై
భవము బలంబు తెంపు గలవాcడు : చమూపతు లుక్కుc దున్కలు
క్కివులగు పెక్కు రాబలియుకింకరు : లాతcడు మాకు సాయ ము
త్సవమునc జేయుచో మనకు దక్షిణరాజ్యము లెల్ల లోcబడుం॥ 313

ఉ॥ + కావున శ్రీ శివ ప్రభునిc గ్రచ్చుఱc గొల్వుకుc బిల్వc బంచి, స
ద్భావముc జూపి తృప్తి పఱుపందగురీతుల నాదరించి, యు
దావని : కంపు : డాపయి జయంబు ధ్రువం : బిదియెల్ల భారత
శ్రీ వెలయించు మీకు వివరించెదుపాటియె! యాజ్ఞవేచితిం"॥ 314

తే॥ అనుచు లిఖియించి వేగరులైన భటుల
చేత: బుత్తెంచి, యట జయసింహ విభుcడు
సంగరము భంగి వైరుల జూడ లరసి
శివపతిని బ్రోత్సహించి రంజించు చుండె॥ 315

షష్ఠాశ్వాసము - సమాప్తము

+ It is necessary to win Shiva's heart by all means and to send him to Northern India to have audience of Your Majesty".
Page 166, J. N. Sarkar.